

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK
LİSANS
TEZİ**

**SURİYELİ MÜLTECİLERİN ZORUNLU
GÖÇ DENEYİMLERİ: ANKARA ÖRNEĞİ**

HİLAL ULUDAĞ

**SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI**

ŞUBAT 2016

**SURİYELİ MÜLTECİLERİN ZORUNLU GÖÇ DENEYİMLERİ:
ANKARA ÖRNEĞİ**

Hilal ULUDAĞ

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

ŞUBAT 2016

Hilal ULUDAĞ tarafından hazırlanan “Suriyeli Mültecilerin Zorunlu Göç Deneyimleri: Ankara Örneği” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Gazi Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalında Sosyoloji Bilim DalındaYÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman:Doç. Dr. Serdar SAĞLAM

Sosyoloji Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.....

Başkan:Doç. Dr. Birsen ŞAHİN KÜTÜK

Sosyoloji Anabilim Dalı, Hacettepe Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.....

Üye:Doç. Dr. Erdal AKSOY

Sosyoloji Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.....

TezSavunmaTarihi:25/02/2016

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Suna BAŞAK

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Hilal ULUDAĞ

25.02.2016

SURIYELİ MÜLTECİLERİN ZORUNLU GÖÇ DENEYİMLERİ:

ANKARA ÖRNEĞİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Hilal ULUDAĞ

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Şubat 2016

ÖZET

Zorunlu göç çoğu zaman uluslararası hukuk, güvenlik, politika gibi bağlamlarda ele alınarak makro ölçekte tartışılmaktadır. Oysa büyük anlatıların içine sıkıştırılan zorunlu göç, tek tek mülteciler tarafından deneyimlenen bir sürece işaret etmektedir. Ayrıca zorunlu göçün iradî göçün karşısında konumlandırılması ile ilişkili olarak mülteciler göç sürecinin “nesneleri, mağdurları, kurbanları” olarak kodlanmaktadır. Böylece mülteciler sadece sorunlar sarmalında görülen topyekûn, homojen bir kitle olarak anlaşılmaktadır. Bu çalışmada, 2011 yılı itibariyle Suriye’de yaşanan çatışmalar sebebiyle zorunlu göç ile Suriye’den Türkiye’ye gelen mültecilerin göç deneyimlerine odaklanarak göçün nasıl anlamlandırıldığı, Türkiye’de mülteciliğin nasıl inşa edildiği ve göç sürecinde yaşanan zorluklara karşı gündelik hayatta ne tür mücadele pratikleri geliştirildiği irdelenmiştir. Çalışma; zorunlu göçü mültecilerin mikro pratiklerinden anlamayı amaçlamıştır. Diğer yandan, mültecilerin yaşadığı zorlukları görmezden gelmeyip fakat onlardan ziyade onlarla nasıl başa çıkmaya çalıştıklarını odak haline getirerek; aktif mülteci deneyiminin görünür kılınması çabasını taşımıştır. Nitel bir kurguyla tasarlanan çalışmanın sahası Ankara’da Suriyeli mültecilerin yoğun olarak yaşadıkları Altındağ İlçesi Önder Mahallesi’dir. Çalışma kapsamında mahallede yaşayan dokuz kadın altı erkek toplam on beş Suriyeli mülteci ile birlikte niteliksel veri üretilmiştir. Saha verileri katılımcıların, Suriye’de yaşanan çatışmalar ve beraberinde gelen göç kararından başlamak üzere eylemlilik içinde olduklarını; göçün bir mağduriyet olarak değil mücadele olarak görülebileceğini; yaşamlarının pek çok olumsuz değişim ve zorlukla çevrelenmesine rağmen mültecilerin tüm bunları tepki vermeksizin kabullenen pasif varlıklar değil gündelik hayatın içinde mücadele imkânları arayan aktif özneler olduklarını göstermiştir.

Bilim Kodu : 1138

Anahtar Kelimeler : Zorunlu göç, mülteci, gündelik hayat, mücadele pratikleri

Sayfa Adedi : 187

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Serdar SAĞLAM

FORCED MIGRATION EXPERIENCES OF SYRIAN REFUGEES:

THE CASE OF ANKARA

(M.Sc. Thesis)

Hilal ULUDAĞ

GAZİ UNIVERSITY

INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

February 2016

ABSTRACT

Forced migration is often approached in the context of international law, security, politics etc. and discussed on a macro scale. However, constrained in grand narratives, forced migration is a process experienced by refugees individually. Besides, with regard to the positioning of forced migration against voluntary migration, refugees are coded as “objects, sufferers, victims” of the migration process. Thus, refugees are understood as an entire, homogenous mass seen as part of a spiral of problems. This study examines how migration is construed and constructed in Turkey and what kind of struggling practices have been developed in the face of challenges experienced in the process of migration with a focus on migration experiences of Syrian refugees who were forced to migrate to Turkey due to the conflicts in Syria as of 2011. It aims to understand forced migration in the micro practices of refugees. On the other hand, the study seeks to make the active refugee experience visible by focusing on how refugees try to overcome challenges in their lives rather than focusing on such challenges themselves without ignoring them. The field of the study which is designed with a qualitative construct is Onder Neighbourhood of Altındag District in Ankara where refugees are densely populated. In the context of the study, qualitative data was produced with fifteen Syrian refugees living in the neighbourhood, nine of whom are female and the rest is male. The field data indicates that participants have been in action since the conflicts in Syria and accompanying migration decision; migration can be seen as a struggle not victimhood; although their lives are surrounded with many negative changes and challenges, refugees are active agents who look for means to struggle in their everyday lives rather than passive beings who accept such changes and challenges without giving any reaction.

Science Code : 1138

Key Words : forced migration, refugee, everyday life, struggling practices

Page Number : 187

Supervisor : Assoc. Prof. Serdar SAĞLAM

TEŞEKKÜR

Çalışmamın başlangıcından itibaren bana duyduğu güven, anlayış ve sabrını hiç esirgemeyen danışmanım Doç. Dr. Serdar Sağlam’a en içten teşekkürlerimi bir borç bilirim. Değerli hocalarım Doç. Dr. Birsen Şahin Kütük ve Doç. Dr. Erdal Aksoy’a tez jürimde bulunarak görüş ve önerileriyle çalışmama sundukları katkılarından dolayı çok teşekkür ederim.

Yoğun ve zorlu bir süreç olan tez sürecini destekleriyle kolaylaştıran Gazi Üniversitesi Sosyoloji Bölümündeki sevgili hocalarım ve araştırma görevlisi arkadaşlarıma minnettarım.

Sevgileri, bana olan inançları ve hep yanımda oldukları için annem, babam ve kardeşime ne kadar teşekkür etsem azdır.

Kendisi de benzer yoğunluklar içinde olmasına rağmen bıkmadan usanmadan sevgiyle destek veren, çalışmamın her zerresinde emeği olan arkadaşım Serap Gün’e çok teşekkürler.

En büyük teşekkürü, yaşamlarına dâhil ettikleri, güvenle paylaştıkları için anlatılarıyla çalışmama can veren katılımcılara, tüm Suriyeli mültecilere ediyorum.

Yaşaman ve özgürlüğün peşinden gidenlere, tüm mültecilere...

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	viii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR.....	xiii
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

KAPSAM ve YÖNTEM

1.1. Araştırmanın Sorunsalı	3
1.2. Araştırmanın Amacı.....	4
1.3. Araştırmanın Önemi.....	4
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	5
1.5. Araştırmanın Yöntemi	5
1.5.1. Araştırma grubu	7
1.5.2. Veri üretme teknikleri ve analiz	8

2. BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Göç.....	13
2.1.1. Göç kavramı	13
2.1.2. Göç tipleri.....	17
2.1.3. Göçün aktörleri.....	19
2.1.4. Dünyada göç hareketlerinin kısa tarihi	21
2.1.5. Türkiye’de göç hareketlerinin kısa tarihi	22

	Sayfa
2.1.6. Göçe ilişkin temel kuramsal yaklaşımlar	25
2.1.7. Zorunlu göç	34
2.1.8. Zorunlu göçün hukuki ardalını	40
2.1.8.1. Uluslararası hukuk boyutu.....	42
2.1.8.2. Ulusal hukuk boyutu.....	48
2.1.8.3. Mevzuatın ötesi	56
2.1.9. Suriye’den Türkiye’ye zorunlu göç	57
2.2. Gündelik Hayat	60
2.2.1. Gündelik hayatın neliği	60
2.2.2. Gündelik hayata ilişkin temel yaklaşımlar	62
2.2.3. Bir mücadele alanı olarak gündelik hayat	67

3. BÖLÜM

ARAŞTIRMA VERİLERİNİN ANALİZİ

3.1. Sahaya Dair	73
3.1.1. Araştırma sahası	73
3.1.2. Saha süreci deneyimleri	74
3.1.3. Saha katılımcılarının özellikleri	77
3.2. Analiz	79
3.2.1. Zorunlu göçün anlamlandırılması	79
3.2.1.1. Zorunlu göç öncesi süreç: sıradanlığın kaybedilmesi	79
3.2.1.2. Zorunlu göç kararı: “ <i>gitmeye mecburduk</i> ”	82
3.2.1.2.1. Korku.....	82
3.2.1.2.2. Politik baskı.....	86
3.2.1.2.3. Ekonomik nedenler	88
3.2.1.2.4. Ailenin parçalanmasını engellemek	89
3.2.1.3. Türkiye’ye zorunlu göç: neden Türkiye?	90

	Sayfa
3.2.1.3.1. Fiziksel ve kültürel yakınlık.....	91
3.2.1.3.2.Sosyal ağların etkisi	93
3.2.1.3.3. Mültecilere yönelik tutumlar	93
3.2.1.4. Neden Ankara?	94
3.2.1.5. Yol hikâyeleri	96
3.2.2. Mülteciliğin inşası	99
3.2.2.1. Göçün yarattığı değişimler: “ <i>ne değişmedi ki?</i> ”	99
3.2.2.1.1. Bilinenden bilinmeze: “ <i>düşünsene bir yere gidiyorsun ve sıfırdan başlamak zorundasın</i> ”	99
3.2.2.1.2. Ekonomik koşullar: “ <i>durumumuz iyiydi, şimdi ne haldeyiz</i> ”	102
3.2.2.1.3. Dil: “ <i>işaretle anlaşıyoruz, dilsiz gibisin</i> ”	108
3.2.2.1.4. Eğitim: “ <i>hiçbir şey bilmiyorum, geleceğim ne olacak?</i> ”	110
3.2.2.1.5. İlişkiler: “ <i>bir gün iyiye bir gün kötü</i> ”	112
3.2.2.2. Önyargıların gölgesinde ‘biz’ ve ‘onlar’	118
3.2.2.3. ‘Yabancı’ olarak mülteci: “ <i>garipsen (yabancıysan), edepli ol</i> ”	125
3.2.2.4. ‘Misafir’ olarak mülteci: “ <i>misafirlik kaç gün sürer ki?</i> ”	129
3.2.2.5. Ev, fiziksel mekândan ötesi: “ <i>ev küçük bir vatan...</i> ”	132
3.2.2.6. Geleceğe dair: “ <i>gelecek mi?</i> ”	135
3.2.3. Mücadele pratikleri	138
3.2.3.1. Bir mücadele olarak göç kararı: “ <i>ölüm mü yaşam mı?</i> ”	139
3.2.3.2. ‘Biz’ in dayanışması: “ <i>Suriyeli olsun yeter</i> ”	139
3.2.3.3. Dini sebeplere ve pratiklere sığınma: “ <i>bu sınav diyorum</i> ”	141
3.2.3.4. Kendinden daha zor durumda olanlarla karşılaştırma: “ <i>benim yaşadıklarım (...) bir zerre</i> ”	143
3.2.3.5. Kendini görünmez kılma: “ <i>sesimi çıkarmıyorum hiç</i> ”	144
3.2.3.6. Yerel halktan -mış gibi yapmak: “ <i>Türkler gibi görününce daha iyi</i> ”	146
3.2.3.7. Vatandaşlık alma çabası: “ <i>evlenirsem, vatandaş olurum</i> ”	146

Sayfa

3.2.3.8. Yaşamın yeniden inşası: “ <i>bizim mücadele zamanımız</i> ”	147
3.2.3.8.1. Umudunu canlı tutma: “ <i>her şey bir gün bitecek</i> ”	148
3.2.3.8.2. Güçlü olma/görünme: “ <i>seçeneklerimiz çok az ama yapabileceklerimiz de bizim elimizde</i> ”	149
3.2.3.8.3. Mücadele olarak dil öğrenme: “ <i>dil öğrenirsek her şey daha kolay</i> ”	149
3.2.3.8.4. Eğitimi sürdürebilme yolları üretme: “ <i>çıkar yolumuz bu</i> ”	151
SONUÇ	155
KAYNAKÇA.....	165
EKLER.....	177
EK-1. Saha Katılımcılarının Hikâyeleri.....	178
EK-2. Saha Fotoğrafları.....	183
ÖZGEÇMİŞ	187

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 1.1. Yıllara göre geçici koruma kapsamındaki Suriyeli mülteciler	59
Çizelge 3.1. Katılımcıların özellikleri.....	78
Çizelge 3.2. Katılımcıların yaşanma tutunma/mücadele pratikleri.....	153

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
AFAD	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
BM	Birleşmiş Milletler
BMMYK	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi

GİRİŞ

Göç olgusu gerek tarihsel geçmişi gerekse de sadece mekânsal bir değişimden ibaret olmayıp sürece yansıyan ekonomik, sosyal, kültürel, psikolojik, politik boyutlarıyla farklı disiplinlere konu olması bakımından uzun yıllardır gündemimizdedir. Bir göç ülkesi olarak tanımlanabilecek olan Türkiye de farklı özelliklerdeki göç ve göçmen profillerine tanıklık etmiş ve etmeye de devam etmektedir. 2011 yılı itibariyle sınır komşusu olan Suriye’de derinleşen savaş koşulları nedeniyle milyonlarca insanın göçe zorlanmasıyla ise Türkiye, tarihinin en büyük kitlesel göç akınıyla karşılaşmış ve bu durum özellikle zorunlu göç konusunun ele alınmasını elzemleştirmiştir.

Zorunlu göç, uluslararası hukuka, politikalara, güvenliğe ilişkin olduğu kadar; çoğu zaman ihmal edilen mültecilerin deneyimleriyle şekillenen bir sürece de işaret eder. Buradan hareketle çalışma zorunlu göçü, makro bağlamlarda ele almak yerine mikro bağlamda zorunlu göçün öznelere olan mültecilerin göç deneyimleri odağında anlama çabası taşımaktadır. Ayrıca çalışma, mültecilerin makro bağlamlar içinde nesneleştirilmeleriyle ilişkili olarak bir sorun alanı içinde değerlendirilmelerine karşıt, insan hakları ihlâli olarak yaşam ve özgürlüklerin tehdit edilmesiyle ortaya çıkan ilticayı temel bir insan hakkı kabul eden insan hakları perspektifine sahiptir.

Çalışmanın temel vurgularından bir diğeri zorunlu göçün yalnızca mağduriyet ya da sorunlar çerçevesinde anlaşılamayacağıdır. Göç hareketinin gerçekleşmesinden önce başlayarak göçün failleri; baskı, şiddet, ayrımcılık, dışlanma, ötekileştirilme süreçleriyle karşı karşıya kalmakta ve bu sebeple genellikle ‘mağdur’ ya da ‘kurban’ olarak nitelendirilmektedir. Fakat bu nitelendirme, mültecilerin yaşadıkları tüm zorluklara rağmen yaşamlarını nasıl sürdürdüklerini, nasıl mücadele ettiklerini görmeyi engellemekte ve mağduriyet söylemini başka bir yerden tekrar inşa etmektedir. Çalışma, mültecilerin zorunlu göç deneyimlerini yaşanan tüm zorluklar ile birlikte mücadele pratiklerine de odaklanarak ele almaktadır.

Çalışmanın saha süreci 2015 yılı Temmuz-Eylül ayları arasında, Suriyeli mültecilerin yoğun olarak yaşadığı Ankara, Altındağ ilçesi, Önder Mahallesi’nde dokuz kadın ve altı erkek ile gerçekleştirilmiş; derinlemesine ve informal görüşmeler aracılığıyla niteliksel veri üretilmiştir.

Çalışma üç bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde öncelikle sorunsal, amaç, önem ve sınırlılıklar dâhilinde çalışmanın kapsamı ele alınmıştır. Ardından araştırmanın yöntemi, katılımcı grubu, veri üretme teknikleri ve analizine yer verilmiştir. Kavramsal ve kuramsal çerçevenin ele alındığı ikinci bölüm kendi içinde ikiye ayrılmıştır. İlk kısımda göç olgusu, olguya ilişkin temel kavramlar ve kuramsal yaklaşımlar etrafında irdelenmiş; özellikle çalışmanın konusu bağlamında zorunlu göçe odaklanılmıştır. Bu kısımda ayrıca dünyada ve Türkiye’de göç hareketlerinin kısa tarihi ile Suriye’den Türkiye’ye zorunlu göç ve zorunlu göçün hukuki ardalanı üzerinde durulmuştur. Bölümün ikinci kısmı çalışmanın diğer ayağını oluşturan gündelik hayata ayrılarak; gündelik hayat kavramı, gündelik hayata dair temel yaklaşımlar ve gündelik hayatın mücadele boyutu ele alınmıştır. Son bölümde ilk olarak araştırma sahası ve saha süreci deneyimleri ile saha öznelerinin hikâyeleri ve profillerine değinilmiştir. Takiben araştırma soruları bağlamında şekillendirilip, betimsel olarak analiz edilen araştırma verileri, zorunlu göç öncesi ve zorunlu göç sürecinin anlamlandırılması, mülteciliğin inşası ile mücadele pratikleri bağlamlarında sunularak son değerlendirmelerin yer aldığı sonuç kısmıyla çalışma tamamlanmıştır.

1. BÖLÜM

KAPSAM ve YÖNTEM

1.1. Araştırmanın Sorunsalı

İnsanların yaşamlarının ve özgürlüklerinin tehdit edilerek, içinde yaşadıkları toprakları terke zorlanmasının ifadesi olan zorunlu göç olgusu, yüzyıllardır var olmakla birlikte konuya ilişkin bilimsel ilginin geçmişi oldukça yakın zamanlara dayanır. Özellikle Türkiye söz konusu olduğunda konuyla ilgili literatürün oldukça zayıf olduğu; var olan çalışmaların çoğunlukla uluslararası ilişkiler, hukuk, politika, güvenlik gibi makro bağlamlara odaklandığı görülür. Oysa zorunlu göç yalnızca makro boyutuyla anlaşılabilecek bir olgu değil; özne olarak göçmenin deneyimiyle varlık bulan bir süreç olması sebebiyle mikro boyutların dikkate alınmasını gerektiren bir olgudur. Bu bağlamda çalışma temel olarak, Suriyeli mültecilerin zorunlu göç deneyimlerine odaklanmakla zorunlu göçü mikro pratiklerden anlama çabası içermektedir. Bu çaba, tüm mültecileri genellemek yerine her bir göç hikâyesinin biricikliğini anlamaya yöneliktir. Çalışma, Suriyeli mültecilerin zorunlu göçü nasıl anlamlandırdıklarını; Türkiye’deki deneyimler çerçevesinde mülteciliğin nasıl inşa edildiğini sormaktadır.

Diğer yandan, zorunlu göçü mültecilerden doğru giderek ele alan çalışmalar zorunlu göçün iradî göçün karşısında konumlandırılmasıyla ilişkili şekilde, iradeleri dışında ülkelerinden ayrılan insanlar olarak mültecilerin yalnızca sorunlarına odaklanmakta; onları ‘mağdur, kurban, zayıf, güçsüz, kırılgan, pasif’ kategorilerine yerleştirmektedir. Bu durum, hem mültecileri adeta sorunlardan ibaret topyekûn, homojen bir kitle olarak algılayarak farklı deneyimleri ihmal etmeyi, hem de mültecilerin aktif özneliğini görmeyi engellemektedir. Çalışma Suriyeli mültecileri gündelik hayat ekseninde ele alarak, gündelik hayattaki iktidarın sıradan bir insan olan mülteci tarafından nasıl aşındırılabilindiğini; başka bir ifadeyle mültecilerin gündelik hayatta deneyimledikleri zorluklar ile birlikte onlarla nasıl başa çıkmaya çalıştıklarını, ne tür mücadele pratikleri geliştirdiklerini irdeleyerek mültecilerin aktif yönünü odak haline getirmektedir.

Bu bağlamda çalışmanın sorunsalı, Suriyeli mültecilerin zorunlu göç deneyimlerini göçün anlamlandırılması, mülteciliğin inşası ve gündelik hayatta geliştirilen mücadele pratikleri bağlamlarında incelenmesidir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Çalışma; 2011 yılı itibarıyla Suriye’de yaşanan çatışmalar sebebiyle, zorunlu göç ile Suriye’den Türkiye’ye gelen mültecilerin, zorunlu göçü nasıl anlamlandırıp deneyimlediklerini kendi anlam dünyalarından anlama amacı taşımaktadır.

Ayrıca çalışma, mültecilerin “mağdur, kurban, zayıf, güçsüz, kırılgan” gibi pasif kategorilerde konumlandırılmalarını aşma çabası taşıyarak onların mücadele pratiklerini irdelemekte, aktif mülteci deneyiminin görünür kılınmasını amaçlamaktadır.

Bu çerçevede araştırmada üç temel soruya yanıt aranmaktadır:

- Suriyeli mülteciler zorunlu göç öncesi ve zorunlu göç sürecini nasıl anlamlandırmaktadırlar?
- Suriyeli mülteciler zorunlu göç ile geldikleri Türkiye’de mülteciliği nasıl deneyimlemekte, mültecilik nasıl inşa edilmektedir?
- Suriyeli mülteciler gündelik hayatta göçün getirdiği zorluklarla nasıl mücadele etmekte, ne tür direniş biçimleri ortaya koymaktadırlar?

1.3. Araştırmanın Önemi

Akademide zorunlu göç, sığınma ve iltica konularındaki çalışmalar genellikle uluslararası ilişkiler, hukuk, sosyal hizmet gibi disiplinlerce yapılmakta ve yoğunluklu olarak uluslararası politikalar, güvenlik, sorunlar gibi makro eksenlerde ele alınmaktadır. Oysa zorunlu göç, yalnızca büyük anlatılarla anlaşılamayacak, onu deneyimleyen öznelerin mikro pratiklerinden bağımsız düşünülemez bir olgudur. Bununla birlikte literatürde bu alanda yeterli araştırma bulunmamaktadır. Çalışma, sorularına mültecilerin gündelik hayatı bağlamında cevaplar aramak suretiyle alana önemli bir katkı sağlayacaktır.

Çalışmanın, olumsuz deneyimleri ve zorlukları görmezden gelmeyip, onlarla birlikte faillikler ve mücadele pratiklerine odaklanması ise çalışmayı özgün kılmaktadır.

Diğer bir yandan Suriye’den Türkiye’ye zorunlu göçün geçmişi yeni olduğundan meseleye ilişkin veri yetersizliği söz konusudur. Çalışma, gerek zorunlu göçün öncesi gerekse de göç süreci ve Türkiye’deki deneyimlerle ilgili sahanın özneleriyle birlikte alana veri üretmektedir.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışma, Ankara’da Suriyeli mültecilerin yoğun olarak yaşadıkları Altındağ İlçesi Önder Mahallesi’nde gerçekleştirilmiş; yapılan saha araştırması kapsamında dokuz kadın altı erkek on beş Suriyeli mülteci ile görüşülmüştür. Çalışma, nitel çalışma kurgusuna dayandığından veriler, Türkiye’de veya Ankara’da yaşayan tüm Suriyeli mültecileri genelleme iddiası taşımamaktadır.

Araştırmada, katılımcılardan Türkçe bilmeyenler ile tercüman aracılığıyla görüşülmek zorunda kalındığından en temel sorun dil sorunu olmuştur. Görüşmelerde tercümanın bulunması, üçüncü bir kişinin varlığı demek olduğundan iletişimi güçleştirebilmektedir. Fakat bu sınırlılık katılımcıların arasından, mahalleden tanıdıkları iyi derecede Türkçe ve Arapça bilen Suriyeli mültecilerden çeviri yardımı alınarak aşılmaya çalışılmış, katılımcıların kendilerini olabildiğince rahat hissetmeleri sağlanmıştır.

Dil sorununun beraberinde getirdiği bir diğer sınırlılık, görüşmeler esnasında her bir anlatının çeviri süzgecinden geçmesi sebebiyle görüşme sürelerinin uzamasıdır. Görüşmeler esnasında aynı anda çeviri yapılması, görüşme sürelerini neredeyse iki katına çıkarmış, sahada daha fazla zaman geçirilmesine sebep olmuştur.

1.5. Araştırmanın Yöntemi

“Sesleri duymazlıktan geline ya da susturulmuş olanların yaşamlarına ve öykülerine tanık olmak için araştırma yaptığınızda dinleme eylemi kendi başına radikal bir eylem olabilir” (Glesne, 1992/2014: 33).

Pozitivizm; sosyal dünyayı bizim dışımızda bir gerçeklik olarak tanımlayıp, onun gözlemlenebilir ve düzenlilikleri ölçülebilir, keşfedilebilir bir yapısı olduğunu kabul etmektedir. Pozitivizme göre bu gerçeklik tektir ve ölçülmesi durumunda belli kesinliklere, kanun benzeri genellemelere ulaşılabilir ve tahminlerde bulunulabilir. Başka bir ifadeyle pozitivist bir araştırma yapmak genelleyebilmek, nedenlerini açıklayabilmek ve tahminlerde bulunabilmek demektir. Araştırma sürecinde nesnellik vurgulanır ve araştırmacı araştırılan ilişkisi oldukça uzaktır. Araştırma verileri sayılarla veya istatistiksel olarak ifade edilir. Bu bağlamda pozitivist araştırma boyunca yapılan işlemler nicel yöntemler olarak isimlendirilir (Glesne, 1992/2014: 10; Kümbetoğlu, 2015: 17-18).

Nitel araştırma ise kendisini nicel araştırmanın karşısında konumlandırır ya da dayanağı pozitivist paradigmanın karşısında yer alan yorumlayıcı paradigmadır. Yorumlayıcı paradigmaya göre gerçeklik sosyal ortamda oluşur; karmaşıktır ve sürekli değişir. Bu sebeple bilgi, insanların sosyal olguları, kendilerini, diğerlerinin davranışlarını, niyetlerini nasıl anlamlandırdıkları veya yorumladıklarına odaklandığında önem kazanır (Glesne, 1992/2014: 11) ve nitel araştırma temel olarak “sosyal dünya nasıl yorumlanmakta, anlaşılmakta, deneyimlenmekte ve üretilmektedir?” soruları üzerine düşünür (Mason 1996 aktaran Kuş, 2012: 77). Dolayısıyla, “nitel araştırma insanların yaşam tarzlarını, öykülerini, davranışlarını, örgütsel yapıları ve toplumsal değişmeyi anlamaya dönük bilgi üretme süreçlerinden biridir” (Strauss ve Corbin, 1990 aktaran Özdemir, 2010).

Bir araştırmanın yöntemi; araştırmanın merakından, sorusundan bağımsız değildir. Bu araştırmanın mülteci deneyimi üzerine olması, “nasıl”lığa odaklanması nitel çalışma kurgusunu gerektirir. Deneyimleri anlamaya çalışmak ancak sahada birlikte üretilen niteliksel verilerle mümkün olabilir. Çalışmanın nitel bir kurguyla tasarlanması aynı zamanda Suriyeli mültecilerin sayılarla açıklanması yerine hikâyeleriyle dinlenmesi tercihinin bir sonucudur. Mültecilerin, ‘Türkiye’de kaç mülteci olduğu’, ‘kaç mültecinin Avrupa’ya geçmeye çalıştığı’, ‘yüzde kaçının şu sorunu olduğu’ gibi salt sayılar bazında konuşulması göçün faillerinin öznelliklerini, hikâyelerini yok sayarak, devre dışı bırakmakta; adeta topyekûn, homojen bir mülteci topluluğu tasavvuru yaratır. Mültecilerin belli kalıplara yerleştirilerek düşünülmesi, onların ‘pasif nesneler’ gibi algılanmasını beraberinde getirir. Bu algının tersine çevrilmesi ancak onların hikâyelerinin en azından bir

kısının içine dâhil olabilmekle, seslerini dinleyebilmekle, paylaşım ile mümkün olur. Bunun bilimsel çalışmalardaki karşılığı ise nitel çalışmalardır.

1.5.1. Araştırma grubu

Niteliksel araştırmalarda araştırma evreni genellemeler yapmak amacıyla incelenmez (Patton, 1987: 51 aktaran Kümbetoğlu, 2015: 97). Dolayısıyla araştırmanın örnekleminin/katılımcı grubunun¹ temsil edici olmasından ziyade, veri derlenebilir örneklerden oluşması önemlidir. Katılımcı grubu oluşturulurken, araştırma sorusunun öğeleri hakkında fikri, deneyimi, yaşantıları olan kişilerin örnekleme dâhil edilmesi esastır. Bu sebeple niteliksel araştırmada rastlantısal örneklem seçim tekniği değil, rastlantısal olmayan örneklem seçim tekniklerinden amaçsal, kartopu, teorik örneklem seçim teknikleri kullanılır (Kümbetoğlu, 2015: 97; Denscombe, 1998: 25, Sarantokos, 1993: 140 aktaran Kümbetoğlu, 2015: 97).

Çalışmada katılımcılar kartopu ve amaçsal seçim teknikleri ile belirlenmiştir. Amaçsal seçim tekniği, sadece araştırmanın amacıyla ilgili olan insanların seçilmesini sağlar (Kuş, 2012: 46). Başka bir ifadeyle bu teknikle, araştırmanın amacına dayanan ve “belirli bir kriter veya özelliğe bağlı olarak seçilen birey ve gruplardan oluşan” bir katılımcı grubu belirlenebilir. Böylece katılımcı grubu amaca göre farklı karakteristikleri içinde barındırabilir. Fakat araştırmacının tüm özellikleri görememesi bu tekniğin sınırlılıklarındandır (Black, 2002: 54, 61 aktaran Kümbetoğlu, 2015: 99). Bu sebeple çalışmada, bir kısım katılımcı bu teknikle belirlendikten sonra, farklı karakteristikleri görmeyi kolaylaştırması bakımından kartopu seçim tekniğinden de faydalanılmıştır. Böylece bir yandan kartopu seçim tekniğinin aynı özelliklere ulaştırma sınırlılığı da aşmaya çalışılmıştır. Basit bir ifadeyle kartopu tekniği, görüşme yapılan kişiler aracılığıyla görüşme yapılacak diğer kişilere ulaşmayı içeren bir örneklem seçim tekniğidir. Kartopu tekniğinde öncelikle araştırmanın amacına uygun birkaç kişi belirlenir. Ardından bu kişiler vasıtasıyla zincirleme olarak katılımcı grubunda olabilecek diğer kişilere ulaşılır (Kuş, 2012: 46-47; Kümbetoğlu, 2015: 99-100). Patton (1987: 56 aktaran Yıldırım ve Şimşek, 2003: 73) kartopu seçim sürecinin “Bu konuda en

¹Nitel kurguya sahip bu çalışma boyunca, genellenebilir olanın bir örneğini barındırma anlamı taşıdığından ve dolayısıyla nicel çalışmaya atıf yaptığından “örneklem” kavramı yalnızca yöntem bölümünde, aktarım yapılan kaynaklarda geçtiği durumlarda kullanılmıştır. Çalışmada, örneklem yerine katılımcı grubu, katılımcılar, araştırma grubu, görüşmeciler ve sahanın özneleri ifadelerinden her biri eş anlama gelecek şekilde yer almıştır.

çok bilgi sahibi kimler olabilir? (...)” sorusuyla başladığını ifade eder. Çalışmada bu sorudaki ‘bilgi’ ifadesi ‘deneyim’ olarak değiştirilip tekrar sorularak katılımcı grubu belirlenmiştir. Bu doğrultuda, araştırmada göç sonrasındaki deneyimlere ilişkin de sorular bulunması nedeniyle katılımcıların Türkiye’ye yeni gelmiş olmamaları, en az bir yıldır Türkiye’de yaşıyor olmaları temel alınmıştır. Ayrıca zorunlu göç deneyiminin anlatılması duygusal olarak güç olabileceğinden katılımcıların 18 yaşından büyük olmalarına dikkat edilmiştir. Diğer bir yandan deneyimlerin kurulmasında daha fazla faktörün etkisini görebilme imkânı sunacağından, katılımcıların olabildiğince heterojen bir grup oluşturması sağlanmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda cinsiyet, yaş, etnisite, eğitim, iş durumu, Türkiye’de yaşanan süre gibi değişkenler göz önünde bulundurulmuştur.

Niceliksel araştırmanın istatistiki hesaplamalar, çıkarsamalar yapma gibi amaçları olması, niceliksel araştırmada örneklem büyüklüğü meselesini önemli bir hale getirir. Niteliksel araştırmaların ise böyle bir amaç taşımaması, genellemeler yapmayı değil küçük ölçekli bir çalışma ile derinlemesine kavrayış elde etmeyi amaçlaması örneklem büyüklüğünün araştırmacının doyum noktası ile belirlenmesi gereğini beraberinde getirir. Araştırmacı araştırma sorusuna ilişkin en ayrıntılı veriye ulaştığında görüşmeler sonlandırılır (Kümbetoğlu, 2015: 98). Bu ekseninde araştırmada dokuz kadın ve altı erkekle yapılan görüşmeler neticesinde veri tatmini sağlandığı düşünüldüğünden saha süreci sonlandırılmıştır.

1.5.2. Veri üretme teknikleri ve analiz

Çalışmanın veri sağlayıcılarından biri literatür taramasıdır. Glesne (1992/2014: 42) ilgili literatür “araştırma planlarınızın varolan bulguların ve kuramların ötesine geçip geçmediğine ve böylece araştırmanızın alana bir katkı getirip getirmeyeceğine karar vermenize yardımcı olur” der. Başka bir ifadeyle “bir soruyu kendiniz yanıtlamaya kalkışmadan önce o soru hakkında neyin zaten bilindiğini bilmek en iyisidir” (Neuman, 1991/2012: 164). Bu kapsamda çalışmada ilgili kitap, makale, rapor, tez, hukuki metin, internet kaynaklarından göç, daha spesifik olarak zorunlu göç ve mülteciliğe ilişkin literatür ile çalışmanın diğer ayağını oluşturan gündelik hayata ilişkin literatür taranmıştır. Bunun sonucunda Türkiye’de göçe ilişkin geniş bir literatür bulunmakla birlikte, bunların özellikle iç göç ve Türkiye’den göçü konu aldıkları; Türkiye’ye göç ve özellikle zorunlu göç içinde

mülteciliğin ise literatürün sınırlı olduğu alanlar olduğunu görülmüştür. Özellikle sosyoloji disiplini içinde konuya dair literatür ile mülteciliği gündelik hayat bağlamında ele alan literatürün oldukça zayıf olduğu söylenebilir. Fakat Suriye’den gelen son göç dalgası ile ilginin arttığı ve artmaya da devam edeceği belirtilmelidir.

Çalışmanın temel veri kaynağı ise saha çalışmasıyla üretilen nitel verilerdir. “Nitel veri” var olan bilgi stoklarından elde edilecek, dışarıda bir yerde duran hazır bir şey değil, sahada kurulan sosyal ilişki sonucu oluşan, üretilen bir bilgidir (Kümbetoğlu, 2015: 42). Bu bağlamda Mason (1996 aktaran Kuş, 2012: 101) da nitel araştırmalarda metod teriminin veri elde etmenin pratik bir prosedürü ya da tekniği olmadığını, daha çok entelektüel, analitik ve yorumlayıcı aktivitelerle iç içe geçen bir “veri yaratma” süreci olduğunu ifade eder. Veri yaratma; araştırmacı, sosyal dünya ve veri arasındaki ilişkiler ağına vurgu yapar. Burada ne araştırmacı nötr bir bilgi toplayıcısıdır ne de araştırmada görüşülenler kendilerinden bilgi toplanan nesnelerdir; bilgi aktif katılımın söz konusu olduğu bir süreçte inşa edilmekte; üretilmektedir. Bu bağlamda nitel araştırma yönteminde kullanılan teknikleri veri ‘toplama’ değil, veri ‘üretme’ ya da veri ‘yaratma’ teknikleri olarak ifade etmek daha doğru olur.

Nitel araştırma teknikleri sosyal bağlama duyarlıdır. Başka bir anlatımla sosyal bağlama göre esnetilebilir (Mason 1996 aktaran Kuş, 2012: 78). İltica pratiğinin mültecilerin anlamlandırma ve deneyimlerinden doğru giderek ele alındığı bu çalışmada veriler ancak sahanın katılımcıları ile birlikte üretilirdi. Bu kabulden hareketle, nitel araştırma kurgusu ile informal görüşme ve derinlemesine görüşme tekniklerinin kullanılması tercih edilmiştir.

İnformal görüşme (informal sohbet tarzı görüşme), araştırma sürecinin doğal akışı içinde, kendiliğinden oluşan sorulara dayanan bir veri üretme tekniğidir (Patton, 1987: 110 aktaran Kümbetoğlu, 2015: 73). Bu görüşmelerde kişiler görüşmenin sürdüğünü fark etmeyebilirler. Kendiliğinden, o an oluşan bağlamdan çıkan sorular söz konusudur. Fakat araştırmacı, konu ekseninde sohbeti yönlendirir (Kümbetoğlu, 2015: 73; Yıldırım ve Şimşek, 2003: 94-95). Çalışmada, informal görüşmelerin görüşmeler esnasında katılımcıların kendilerini olabildiğince rahat hissetmesini sağlayan bir veri üretme tekniği olması sahada büyük avantaj yaratmıştır. Ayrıca doğal ve uzun sohbetler katılımcılarla yakınlaşarak, güven ilişkisinin kurulmasına oldukça yardımcı olmuş, derinlemesine görüşmelere de olumlu bir katkı sunmuştur. Diğer bir yandan bu sohbetler sahayı daha yakından tanımayı, araştırma

sorularını yeniden yeniden gözden geçirmeyi, yeni sorular eklemeyi ve daha önce fark edilmemiş başka boyutlara da odaklanmayı sağlamıştır. Hem görüşmelerin, hem de verinin düzenlenmesi ve değerlendirilmesinin uzun zaman alması ise informal görüşmelerin zorlayıcı yanını oluşturduğu söylenebilir.

Çalışmada faydalanılan diğer bir teknik olan derinlemesine görüşme; açık uçlu sorular sorularak dinlenmesi, cevapların kaydedilmesi ve ilave sorularla araştırma konusunun detaylandırılmasını mümkün kılan bir veri üretme tekniğidir. Derinlemesine görüşme, “görünür” olanın görünümünden ziyade özüne inmeyi, ayrıntıları kavramayı ve bütüncül bir şekilde anlamayı mümkün kılar (Kümbetoğlu, 2015: 71-72). Dolayısıyla görüşmenin amacı bireyin iç dünyasına girerek perspektifini anlamaktır (Patton, 1987 aktaran Yıldırım ve Şimşek, 2003: 93).

Çalışmada hikâyelerin daha derinine dokunabilme isteğiyle yapılan yüz yüze derinlemesine görüşmeler, yarı yapılandırılmış görüşmeler olarak tasarlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmeler görüşme esnasında katılımcıların serbest bir söyleşi için özgür bırakıldığı görüşmelerdir. Görüşme öncesinde nelerden söz edileceği belirli bir cetvele bağlanır. Araştırmacı sadece ilgilenilen konular üzerinde devam edilmesini, konuda kalmayı sağlamaya çalışır (Mayring, 1990/2011: 73). Araştırmada standardize edilmiş sorular değil daha fazla ifade imkânı tanıyan soruları barındırabilecek bir görüşme rehberi/cetveli hazırlanmıştır. Görüşme rehberi, katılımcıların sosyo-demografik nitelikleri ile göç deneyimlerini anlamaya dönük sorulardan oluşturulmuştur. Soruların standart olmaması her bir görüşmenin katılımcının öznelliği ve araştırmacı katılımcı arasındaki etkileşime göre farklılaşabilmesini sağlamıştır. Böylece, sorular başka biçimlerde, başka sıralarda sorulabilmiş veya bazen hiç sorulmaksızın katılımcılar tarafından başka anlatıların içinde sorulara yanıt verilmiştir. Saha sürecindeki ilk birkaç görüşmede hatırlatıcı olması için soru kâğıdı kullanılmış ancak bu durumun görüşmeleri formalleştirdiği; katılımcıların daha yavaş konuşup, söylenenleri ölçüp biçtiği, ‘düzgün’ cümleler kurmaya çalıştıkları fark edilmiştir. Bunun üzerine soru kâğıdı bırakılarak görüşmeler daha da esnek hale getirilmiştir. Böylece çalışma boyunca, yarı yapılandırılmış görüşmelerin imkânlarından olabildiğince faydalanılmıştır.

Görüşmelerde verilerin kaydedilmesi amacıyla not tutma ve katılımcıların izin verdiği ölçüde ses kaydı alma teknikleri kullanılmıştır. Ses kaydı alınmasının kabul edilmediği görüşmelerde ise görüşmeler esnasında alınan notlarla birlikte, görüşmelerin hemen ardından saha notları gözden geçirilip düzenlenerek ve eksikleri tamamlanarak veri kaybı önlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca sahanın imkânları dâhilinde mahallenin fotoğrafları çekilmiştir.

Verilerin analizi aşamasında, zorunlu göçü katılımcıların ifadelerinden dinleme, sahanın canlı ve çarpıcı dinamiğini metne taşıyabilme olanağı veren betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Betimsel analiz, verilerin görüşme çözümlemelerindeki özgün biçimleriyle, doğrudan alıntılarla, betimsel bir yaklaşımla sunulularak analiz edilmesidir. Betimsel analizde veriler, araştırma soruları etrafında geliştirilen sorular ve görüşmeler esnasında sorulan sorular ya da boyutlar çerçevesinde sunulabilir. Betimsel analizin ardından ise ayrıştırılan, organize edilen veriler araştırmacı tarafından saha deneyimlerine sadık kalınarak yorumlanır. Yorumlama; örüntülerin, eğilimlerin, farklı boyutların ortaya çıkmasını sağlar (Kümbetoğlu, 2015: 154; Yıldırım ve Şimşek, 2003: 158).

2. BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Göç

2.1.1. Göç kavramı

Bir yer değiştirme hareketi olarak göç, insanlık tarihiyle paralel gelişmiş bir olgudur. İnsanlar gerek ihtiyaçlarını karşılayarak yaşamlarını sürdürebilme gerekse de daha iyi şartlarda yaşama amaçlarıyla yüzyıllardır göç etmektedir. Fakat özellikle uluslararası göç bugün kullandığımız anlamını, belirli toprak parçaları üzerinde etnik ve kültürel birlik üzerinden inşa edilen ulus devletlerin kurulmasıyla, 19. yüzyılda kazanmıştır (Hammar, 1990 aktaran İçduygu, Erder ve Gençkaya, 2014: 13). Çünkü ulus devletlerin kurulması, ulusal sınırların belirlenerek “yurttaş” ve “yabancı” kimlikleri ile kayıt sürecinin başlaması, pasaport belgesinin yaygınlaşması, yabancılara verilen oturma ve çalışma izinlerinin kurumsallaşması süreçlerini beraberinde getirmiştir. Böylelikle uluslararası göç bir olgu olarak bu dönemde ortaya çıkmıştır (Messina ve Lahav, 2006 aktaran İçduygu ve diğerleri, 2014: 13). 20. yüzyıl ile birlikte ise, kapitalizmin insan emeğinin özgür dolaşımına dair ekonomik mantığıyla belirgin bir siyasa alanı haline gelmiştir (İçduygu ve diğerleri, 2014: 13). Dolayısıyla göç; ulus devletlerin kurulması, kapitalizmin iş gücü talebi ve beraberinde gelen küreselleşme süreçleriyle şekillenmiştir.

Göç olgusunun bilimsel araştırmalara konu olması da 19. yüzyıl ile başlamıştır. Özellikle son elli yıldır ise uluslararası göç hareketleri sosyal bilimlerin odak konularından biri haline gelerek hem kuramsal açıdan irdelenmeye devam etmiş hem de konunun siyasi çözümleri üzerinde tartışılmıştır. Bu durumda, uluslararası göç hareketlerinin farklı faktörlere dayanarak hem ulus kavramını sorgulaması hem de demografik olarak milyonlarca insanı etkileyen bir süreç olmayı sürdürerek tüm dünyayı etkisi altına alması etkili olmuştur (Abadan-Unat, 2006: 19).

Castles ve Miller (1993/2008: 30)’ in ifadesiyle göç, “toplumsal varoluşun her boyutunu etkileyen ve kendi karmaşık dinamiklerini geliştiren bir süreçtir”. Dolayısıyla göç kavramı; hukuk, siyaset bilimi, sosyoloji, psikoloji, tarih, ekonomi, coğrafya gibi pek çok disiplinin

kavşağında bulunan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Göçün bu özelliği, kavramın tanımlanmasında farklı boyutların öne çıkmasına neden olmakta ve tanımlamayı zorlaştırmaktadır. Akşit (1998: 67) bu durumun, yapılacak araştırmalarda kapsamlı birikim ve çabaya ihtiyacın göstergesi olduğunu ifade etmektedir.

İçduygu ve Ünalın (1998: 38) soyut çözümlemeye dayanan bir tanımla, göç kavramının, insanların belirli bir zaman boyutu içinde bir yerleşim alanından başka bir yerleşim alanına geçişi olduğunu ifade ederler. Genel bir tanımlamada göç kavramı; “ekonomik, siyasi, ekolojik veya bireysel nedenlerle, bir yerden başka bir yere yapılan ve kısa, orta veya uzun vadeli geriye dönüş veya sürekli yerleşim hedefi güden coğrafi, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketi” olarak yer alır (Yalçın, 2004: 13). Başka bir göç tanımı ise, “bireylerin veya birey gruplarının daha iyi iş olanaklarına sahip olmak veya zulümden kaçmak amacıyla ülke sınırları içerisinde veya ülke sınırlarını aşarak, daimi veya süreli olarak gerçekleştirdikleri yer değiştirme hareket(ler)i” şeklindedir (Saraçlı, 2011: 2).

Faist (2000/2003: 43), göçün mekânsal bir hareketlilik olmakla beraber, bir toplumsal ya da siyasal birlikten diğerine doğru bir hareketlilik olduğunu vurgulamaktadır. Bu vurgu göçün coğrafi özelliğini aşip sosyolojiye açıldığı nokta olarak okunabilir. Başka bir coğrafyaya hareket; başka bir topluma, başka bir devletin yönetimi altına hareket anlamlarını barındırmaktadır. Bu durum göçmenin yaşadığı toplumdan ayrılması; farklı insanlar, kültürler, yaşam tarzları, kurallar ile karşılaşp, dönüşmesi ve ulaştığı toplumu dönüştürmesi demektir. Dolayısıyla göç, sadece eylemi gerçekleştiren göçmenleri değil göç veren ve göç alan toplumu da uzun vadede etkileyip, dönüştürmektedir. Çünkü göç, pek çok farklı toplumsal faktörün bir ürünü olarak ortaya çıkıp, ardından ortaya çıktığı toplumu etkilemekte ve göçmen için olduğu kadar göçmenin ulaştığı toplum için de yeni karşılaşmaları, etkileşimleri beraberinde getirmektedir.

Göç eylemi sadece birey odağında, bireyin göç kararıyla birlikte doğduğu yerle bağımlı koparması ve ardından gittiği ülkede hemen asimile olması aşamalarıyla tamamlanmış bir süreç olarak düşünülemez. Göç, göçmenin gelecek hayatını ve sonraki kuşakları etkileyecek uzun soluklu bir süreçtir. Göçe, toplumsal değişimin neden olması ve göçün göç veren ve göç alan ülkelerin toplumlarını etkilemesi göçün kolektif bir eylem olduğunu göstermektedir (Castles ve Miller, 1993/2008: 29). Bu bağlamda İçduygu ve Ünalın (1998: 38-39), göç

olgusunun uzun bir sürecin farklılaşan birimlerini içerdiğini ve üç temel unsur ekseninde ele alınabileceğini ifade ederler. Bunlar; “*göç veren yerleşim, göç eden kişiler ve göç alan yerleşim*”dir. Göç kavramı, bu üç farklı fakat birbirleriyle ilişkili birimin bir toplamıdır (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 250).

İçduygu ve Sirkeci (1999: 249)’nin ifadesiyle, “göç durağan bir olgu değil, nedenleri ve sonuçları ile birlikte algılanan bir süreçtir”. Dolayısıyla göçü anlamak şimdi ve buraya sabitlenerek mümkün olmaz, göçün ortaya çıkmasından, sonlanıp etki göstermesine kadar, öncesi ve sonrasıyla ele alarak mümkün olabilir. Ayrıca göçün kendisi de neden ve sonuç olma özelliklerine sahiptir. Göç, toplumsal ve ekonomik dönüşümlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmak bakımından bir sonuç; toplumsal ve ekonomik dönüşümlere katkıda bulunan bir etken olmak bakımından da bir nedendir (İçduygu ve Ünal, 1998: 39). Bu bağlamda göç, göçmenlerin ulaşmak istedikleri yere doğru yola çıkmalarıyla başlamadığı gibi, ulaşmak istedikleri yere ulaşmış olmaları ile de sonlanmaz. Göç, karar sürecini etkileyen faktörler ve göç sonrası yaşanacak bireysel ve toplumsal dönüşümleri kapsayan bir olgudur.

Neden ve sonuçları bağlamında göç, toplumsal değişimle oldukça yakın ilişkilidir. Hatta Görgün Baran (1997: 533), bir yer değiştirme eylemi olarak göçün toplumsal sistemin dinamikliğini gösterdiğini ifade etmektedir. Bireylerin veya grupların mekânsal değişimi, toplumsal hareketliliği beraberinde getirmektedir. Göç, toplumsal değişim neticesinde meydana gelmekte ve toplumsal değişim başlatmaktadır.

Göçün yarattığı değişim ilk olarak ekonomik alanda fark edilir ancak zaman içinde göç, tüm toplumsal ilişkileri, kültürü, ulusal politikaları, uluslararası ilişkileri ve nihayetinde ulus-devletin yapısını da etkiler. Göç ile birlikte gerçekleşen demografik değişim, ulus devletin sınırları içinde etno-kültürel farklılaşma yaratarak yapının değişmesine sebep olmaktadır (Abadan-Unat, 2006: 343). Bu anlamda göçün, “ne negatif ne de pozitif bir olgu” olduğunu, “sadece modern çağın ekonomik gelişmelerine, ulaşım ve iletişim sistemlerine, politik baskılarına ve bireysel dürtülere karşı gösterilen bir tepki” olup, bağlı olduğu toplumlarda büyük etkiler bıraktığı ifade edilebilir (Kane, 1995: 2 aktaran Yılmaz, 2014).

Göç kavramı kabaca bir hareketliliğin ifadesidir ve göç tanımlarının en temel ortak noktalarının belli bir zaman içinde yer değiştirme anlamı barındırmaları olduğu söylenebilir. Yer ve zaman göç olgusunun içinde barındırdığı iki temel kavramdır. Yer, yaşamın devam

etmesini mümkün kılan mekân veya mekânlara atıfta bulunurken; zaman ise göçün süreç olma özelliğini vurgulamaktadır. Özcan (1998: 79-82) yaşanan yerin daha geniş bir alanda yer alması ve çalışılan yerin de yaşanan yer gibi önemli olması sebebiyle, göç kavramıyla ve birbiriyle ilişkili dört kavram olduğunu ifade etmektedir. Bunlar alan, oturuş/yaşanan yer, zaman, çalışma durumudur. Göç kavramı alan değiştirmeyi, başka bir yerde yaşamayı, başka bir yerde belli bir süre -bu husus tartışmalıdır, kalıcı veya yarı-kalıcı olarak ifade edilebilir- yaşamayı, çalışılan başka bir yeri ima eder.

Bu temel noktalardan hareketle, göçü ve göç eden kişileri tanımlamada, göçün barındırdığı farklı kategorilerden faydalanılmaktadır. Oluşturulan kategoriler çerçevesinde ülke sınırları esasına göre; iç göç- dış/uluslararası göç, göçün sebebine göre; ekonomik göç- siyasi göç, yoğunluğa göre; bireysel göç- kitlesel göç, göçe sebebiyet veren etkenlerin devamlılığı esasına göre; sürekli/daimi göç- geçici/sürekli göç, irade esasına göre; gönüllü/isteğe bağlı göç- zorunlu/zorla göç, yasal çerçeve esasına göre; düzenli/düzensiz göç gibi tanımlar yapılmaktadır (İçduygu, Sirkeci ve Aydın, 1998: 216; İçduygu ve diğerleri, 2014: 223; Saraçlı, 2011: 2).

Göçün belli kriterler çerçevesinde oluşturulan kategoriler içinde anlaşılma çalışması, göçün ortaya çıkmasından son bulmasına kadar, her aşamasında farklılıklar içerdiği ve bu nedenle de tek biçimli bir hareketlilik olarak değerlendirilemeyeceği düşüncesinden hareket etmektedir. Bu düşünce her bir kategorinin kendine özgü koşulları içinde ele alınmasını gerekli kılmaktadır (Göker, 2015: 37). Fakat Şirin Öner (2012: 13-14), göçü ikili ve karşıt kategoriler üzerinden anlayıp, sınıflandırmaya çalışmanın pek de doğru bir yol olmadığını belirtir. Çünkü göçe dair olgu ve süreçleri dar kalıplara sığdırmak mümkün değildir ve oluşturulan bu kategoriler arasında sürekli bir geçişlilik olabilir. Göç veren bir ülke göç alan bir ülkeye dönüşebilir veya siyasi amaçlarla göç eden bir birey ekonomik amaçlar da taşıyabilir.

Akbaş (2010: 44), göçü ikili karşıtlıkların ötesinde düşünmenin ulusötesi toplumsal alanlar yaklaşımının bir getirisi olduğunu ifade etmektedir. Ulusötesi toplumsal alanlar göçmenlerin hem burada hem orada varoluşunu açıklamaya çalışmakta; karşıtlıklara değil göçmenlerin arasındaki ağlara, gerçekleştirdikleri etkinliklere ve neticede kendi toplumsal alanlarını kurma biçimlerine odaklanarak göçmeni özne olarak görmektedir. Böylelikle göç

çalışmalarındaki tözsellik anlayışı değışmeye başlayarak; göçmenlik tözsel değil, inşa olunan, değışebilen durumları içeren bir düzlemde anlaşılmıştır.

Göçün ve göçe ilişkin olgu ve kavramların karşıtlıklar üzerinden ele alınmaması göçe insani yaklaşım bakımından da önemlidir. Çünkü özellikle, söz konusu göçün aktörleri olduğunda ekonomik göçmen, mülteci, sığınmacı gibi kategoriler oluşturmak yer değıştirme eyleminde bulunan kişilere yaklaşımı farklılaştırarak kişileri bulundukları kategorilerin içine sıkıştırmakta ve eşit muamele görmemelerine sebep olabilmektedir.

2.1.2. Göç tipleri

Keleş (1998), *iç göçü*, “bir ülke içinde bölge, kent, kasaba ve köy gibi yerlerin birinden diğerine yerleşme amacıyla yapılan hareket” olarak tanımlamaktadır (Aktaran Şen, 2014). İç göç, ülke sınırları içinde olduğundan yalnızca coğrafi bir hareketlilik olarak anlaşılabilmektedir. Fakat ülke sınırları içinde de olsa gerçekleşen kalıcı yer değıştirme hareketleri, insanların yaşam koşullarında değışim yarattığından göç hareketi olarak kabul edilmektedir (Göker, 2015: 36). Tekeli ve Erder (1978: 17 aktaran C. Şahin, 2001) iç göçü, göçün aynı toplumsal sistem içinde gerçekleşen biçimi olarak tanımlamakta ve yer değıştirme hareketleri içinde daha yaygın bir tip olduğunu vurgulamaktadırlar.

Dış/uluslararası göç, “kişilerin geçici veya daimi olarak başka bir ülkeye yerleşmek üzere menşе ülkelerinden veya mutad olarak ikamet ettikleri ülkeden ayrılmaları” şeklinde tanımlanır (Göç Terimleri Sözlüğü, 2009: 59). Başka bir anlatımla, olağan yerleşim yerinin uluslararasıda değıştirilmesi anlamına gelir. Bu göç tipi, uluslararası bir sınırın geçilmesi ile gerçekleşmektedir. Sınırların geçilmesi uluslararası göçü ulusal sınırlar içinde gerçekleşen iç göçten farklılaştıran temel unsurdur (Brown ve Bean, 2005: 349 aktaran Göker, 2015: 36-37). Sınırların aşılması uluslararası göçün aynı zamanda toplumsal sistemler arası bir nitelik taşıdığını göstermektedir (Tekeli ve Erder, 1978: 17 aktaran C. Şahin, 2001).

Birleşmiş Milletler (BM)’e göre uzun süreli uluslararası göçün gerçekleşebilmesinin şartı bir yıldan daha fazla bir sürenin geçirilmesidir ve uluslararası göç altı kategoride ele alınmaktadır. Bu kategoriler; sürekli yerleşenler, sürekli sözleşmeli çalışanlar, sürekli çalışan

profesyoneller, gizli veya yasal olmayan çalışanlar, sığınmacılar ve mültecilerden oluşmaktadır (de Tapia, 2004: 16-17 aktaran Gençler, 2005).

Ekonomik göç, başat niteliğin iktisadi olduğu göç tipidir. Burada amaç iktisadi bakımdan refah oranı yüksek bir bölgeye/ülkeye ulaşmaktır (Kılıçaslan, 2006: 13). Göç hareketinin gerçekleşmesindeki en büyük belirleyicinin ekonomik nedenler olduğu söylenebilir. İnsanlar ekonomik durumlarının iyileşeceği ümidi ile göç etmektedirler.

Siyasi göç, savaşlar, siyasal rejim farklılıkları, terör, dini, etnik veya siyasal baskılar sonucunda yaşanan göç türüdür. Bu göç türünün temel özelliği bireylerin hayatını tehdit eden unsurların söz konusu olmasıdır. Siyasi göçler genellikle uluslararası göç biçiminde gerçekleşmekle beraber, bölgeler arasındaki sorun ve farklılıklar sebebiyle iç göç biçiminde de gerçekleşebilmektedir. Göçmenlerin amacı en kısa sürede güvenli bir bölgeye ulaşabilmektir (Aksoy, 2012; Kılıçaslan, 2006: 13).

Göçü deneyimleyen aktörlerin yoğunluğu baz alınarak göç bireysel ve kitlesel göç olarak ikiye ayrılır. *Bireysel göç*, kişilerin bireysel veya aileleriyle beraber göç ettiği durumları ifade eder. Bireysel göçler ekonomik olarak kişilerin kendileri tarafından veya bireyler, örgütler veya devletlerin desteğiyle gerçekleşir (Göç Terimleri Sözlüğü, 2009: 5). *Kitlesel göç* ise sosyal, politik veya ekonomik nedenlerle, çok sayıda bireyin, gruplar halinde bir anda göç ettiği, göçün kaynaklandığı bölgedeki tüm katmanları içeren göç tipidir ve genellikle zorunlu göçler ile örtüşür (Kaygalak, 2009: 12). Kitlesel göçün temel nitelikleri, yüksek sayılarda, ani ve sürekli bir insan hareketi olmasıdır (Göç Terimleri Sözlüğü, 2009: 2, 37). Kitlesel göçler, göç olgusunun toplumsal karakterini gösterdiği en önemli kategorilerinden biri olarak görülebilir (Göker, 2015: 26).

Göç türlerinin belirlenmesinde temel bir kriter olarak zaman kavramı, göç olgusunu sürekli ve geçici olmak bakımlarından tasnif etmektedir. Bu ayrımın ilk kez kullanılması 1932 Cenevre Kongresi'ne dayanmaktadır. Ayrıma göre, süresi bir yıl ve daha fazla olan göçler *sürekli/daimi göç*; süresi bir yıldan az olan göçler ise *sürekli/geçici göç*tür (Gezgin, 1994: 16-17 aktaran Kılıçaslan, 2006: 12). Ünalın (1998: 91-92) göç hareketi olarak tanımlanmanın şartının genellikle altı ay veya bir yıl olduğunu; göçün kalıcılığı meselesinin ise her zaman göz önüne alınamadığını, çünkü bu konuyla ilgili ulaşılacak bilginin sübjektif değerler

içerebileceğini ve ölçülmesinin zor olacağını belirtir. Fakat, yer değiştirme hareketlerinin genel olarak kalıcılığa dönüşme eğilimi barındırdığı söylenebilir (Kılıçaslan, 2006: 12).

Gönüllü/isteğe bağlı göç, göç iradesinin göç sürecinin en başından itibaren bireylerde olduğu bir göç tipidir. Bireyler başka bir yere gidip gitmeme tercihlerini kendileri yaparlar ve bu tercihte üzerlerinde baskı yoktur (Yalçın, 2004: 17). Temel faktör, göçmenin iradesidir ve gerek göç kararının verilmesi gerekse de göçün gerçekleşmesinde göçmenin sosyal-ekonomik durumu, yaşı, cinsiyeti gibi kişisel özellikleri; tercihleri ve kişisel beklentileri önemli rol oynar (Göker, 2015: 38-40). Gönüllü göçün esas sebebi genellikle, daha iyi yaşam şartları elde etme umududur (Yılmaz, 2014).

Zorunlu/zorla göç ise, göç etmekten başka çıkar yolun olmadığı durumlarda, insanların gönüllü göçteki gibi istekleri olmaksızın gerçekleşen hareketliliği tanımlamaktadır (Yalçın, 2004: 17). Göç Terimleri Sözlüğü (2009: 69)’ne göre, “doğal ya da insan yapımı nedenlerden dolayı içerisinde yaşama ve refaha yönelik tehditleri de içeren bir zorlama unsuru bulunan göç hareketi” dir. Zorunlu göç; mültecilerin, ülkesinde yerinden edilmiş kişilerin hareketleri ile birlikte doğal, çevresel, kimyasal, nükleer felaketler, açlık ya da kalkınma projeleri nedeniyle gerçekleşen hareketleri kapsamaktadır.

Son olarak yasal çerçeve bağlamında değerlendirildiğinde, “‘yasal’ çerçeveler içerisinde gerçekleşen ya da ‘kayıtlı’ göç hareketleri” *düzenli göç* olarak tanımlanırken; sığınmacı ve mülteci hareketleri, transit göç, mekik göçünü kapsayan “‘yasadışı’ ya da ‘kayıtdışı’ göç hareketleri” *düzensiz göç* olarak tanımlanmaktadır (İçduygu ve diğerleri, 2014: 223).

2.1.3. Göçün aktörleri²

Göçmen, en temel anlamda göçün eyleyicisidir. Göç Terimleri Sözlüğü (2009: 22)’ne göre *göçmen (migrant)*, maddi ve sosyal durumlarını iyileştirmek ile kendilerinin veya ailelerinin gelecekte beklediklerini arttırmak için başka bir ülkeye veya bölgeye göç eden kişi ve aile fertleridir. Genel kabule göre göçmen kavramı, dışarıdan herhangi bir baskı unsuru olmaksızın, bireyin hür iradesiyle göç kararını verdiği durumları kapsamaktadır. Başka bir ifadeyle, iradî veya gönüllü göç kapsamında hareket eden bireyler göçmen kategorisi içinde

² Göçün aktörlerine ilişkin tanımlamalar tarihsel hukuki süreç içinde geliştiğinden, bu kısımda temel tanımlara yer verilmiş; gelecek kısımlardan “zorunlu göçün hukuki ardaları” başlığı altında etraflıca irdelenmiştir.

değerlendirilmektedir. Gönüllü göç dışında kalan zorunlu göçün failleri mülteci, sığınmacı ve yerinden edilenler ise göçmen kavramının dışında kalmaktadır.

Mülteci (refugee) kavramının günlük yaşamdaki kullanımı “yaşadıkları yerleri terke zorlanan insanlar”a karşılık gelir. Daha geniş bir ifadeyle, “yaşamlarına ve özgürlüklerine yönelik ciddi tehditlerden dolayı ülkelerinden ayrılmak ya da ülkeleri dışında kalmak zorunda bulunan insanlar”ı tanımlar. Fakat bu kullanım ve tanımlama, kavramın uluslararası hukuktaki özellik ve özgüllüklerini barındırmamaktadır (Peker ve Sancar, 2002: 7). Oysa kavram anlamını, bizatihi politik bir sürecin içinde şekillenerek kazanmıştır. Bu bağlamda - 1967 Protokolü ile değişiklik yapılmış haliyle- 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi³’ne göre mülteci;

“ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahıs” şeklinde tanımlanmaktadır (Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme 1/A/2 Maddesi).

Sığınmacı (asylum seeker) ise, “ilgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde bir ülkeye mülteci olarak kabul edilmek isteyen ve mültecilik statüsüne ilişkin yaptıkları başvurunun sonucunu bekleyen kişi” dir. Başvuru sonucu olumlu veya olumsuz olabilir ve olumsuz olması durumunda bu kişiler ülkeyi terk etmek zorundadırlar. Bu kişilere ülkede kalma izni verilmemişse, ülkede düzensiz bir durumda bulunan herhangi bir yabancı gibi sınırdışı edilebilirler (Göç Terimleri Sözlüğü, 2009: 43).

Başka bir anlatımla, zulme uğrayacağından haklı nedenlerle korkarak diğer bir devletten ikamet ya da koruma isteyen, ancak henüz isteği kabul edilmemiş kişi sığınmacı; iddiası kabul edilip kalma izni verilen kişi ise mültecidir (Buz, 2003). Sığınmacılık, mültecilik statüsüne geçen veya geçemeyen-geçme ihtimali barındıran bir ara süreçtir. Bir kişi ülkesini terk ederek başka bir ülkeye mülteci olmak niyetiyle gidip başvurduğu ilk anda sığınmacı statüsü kazanır (TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, 2010: 151-152). Ayrıca henüz başvuru yapmamış kişiler de sığınmacıdır. Sığınmacı iltica prosedürüne göre cevap bekleyen kişi olduğundan, mülteci korumasının temel ilkesi olan non-refoulement (geri

³ <http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/45516--Multecilerin-Hukuki-Durumuna-Dair-Sozlesme.pdf>

göndermeme) ilkesinden ve insanca muamele standartlarından yararlanmalıdır (Kılıç, 2006: 176).

Ülkesinde yerinden edilmiş kişiler (internally displaced persons/IDPs); “özellikle silahlı çatışma, genel şiddet durumları, insan hakları ihlalleri veya doğal veya insan eliyle yaratılmış felaketlerin etkilerinden kurtulmak mutad olarak ikamet ettikleri yerlerden kaçmaya zorlanmış veya kaçmak zorunda kalmış olan ve Devletlerin uluslararası olarak tanınan sınırlarını aşmamış olan kişi veya gruplar” şeklinde tanımlanır (Göç Terimleri Sözlüğü, 2009: 60).

2.1.4. Dünyada göç hareketlerinin kısa tarihi

Genel kabule göre küresel göç hareketleri beş dalga şeklinde ele alınır. İlk dalga, Avrupa devletlerinin “emperyalist atılımları” ile başlayıp Birinci Dünya Savaşı’nın son bulmasıyla biten bir süreci kapsar. Bu süreç içinde dünyadaki göç hareketlerine yön veren Avrupa yani İngiltere, Fransa, Hollanda, İspanya ve Portekiz gibi ülkeler sömürgecilik faaliyetlerine baş vurmuşlardır (Abadan-Unat, 2000: 41). Avrupalı devletlerin bu sömürgecilik faaliyetleri değişik şekillerde uluslararası göçlerin yaşanmasına neden olmuştur. Sömürgeler kurmak üzere Avrupa’dan öncelikle Afrika ve Asya’ya ardından Kuzey ve Güney Amerika’ya ve sonrasında Avustralya’ya büyük göç hareketleri gerçekleşmiş ve yeni yerleşim yerleri aranmıştır (Castles ve Miller, 1993/2008: 72).

İkinci dalga göç sürecinde, 17.yüzyıl ve 18.yüzyılda Kuzey Afrika’dan Avrupalı tüccarlar tarafından toplanılan köleler özellikle Brezilya’ya, Karibya Adalarına, Güney Amerika’ya götürülmüşlerdir (Abadan-Unat, 2000: 41). 19.yüzyıla gelindiğinde köleliğin kaldırılması ile bu durum farklı görünüm kazanmıştır. Bu dönemde köleliğin yerini “sözleşmeli işçilik” almıştır (Castles ve Miller, 1993/2008: 75). İngilizler “uzun süreli mukaveleler” şeklinde Güney Asya’dan topladıkları insanları Guyana, Trinidad, Doğu Afrika, Surinam ve Jamaika gibi yerlere götürerek işgücü olarak kullanmışlardır. Ayrıca, benzer şekilde Avrupalılar çok sayıda Çinli işgücünü Malaya, Tayland, Endonezya ve Hindic’in’e taşıyarak çalıştırmışlardır (Myron, 1995: 22, aktaran Abadan-Unat, 2000: 42). Görüldüğü gibi dünyanın farklı bir şekil almasına neden olan üç yüzyıllık sömürgeci süreç vardır. Avrupalılar, kendi göçmenlerinin gittikleri yerlerde yeni devletler kurarak ya yerlileri azınlık haline getirmişler ya da azınlık

haline getirilmeyen durumlarda Güney Afrika örneğinde olduğu gibi siyasal hegemonyayı kendi ellerinde -Apartheid sistemi- tutmuşlardır (Abadan-Unat, 2000: 42).

Üçüncü göç dalgası, Birinci Dünya Savaşı'nın son bulmasının ardından imparatorlukların çözülmesine karşılık gelmektedir. Osmanlı ve Habsburg imparatorluklarının tasfiyesi ile Orta, Doğu ve Güney Avrupa'da yeni devletler oluşmuştur. Milliyetçilik akımının etkisiyle, bu yeni devletlerin tek türden bir nüfus oluşturma arzusu zorunlu göçü ortaya çıkarmıştır ve bu durum oldukça geniş çapta bir sığınma hareketi yaratmıştır. Macar, Polonyalı, Türk, Yahudi, Yunan, Bulgar kökenli nüfus grupları yeni yurt arayışlarına girişmişler ve 1920'li yıllar kitlesel tarzda mübadelenin yaşandığı bir dönem olmuştur. Dördüncü göç dalgası ise, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından sömürgeci devletlerin artık ortadan kalktığı; Asya, Afrika ve Orta Doğu'da çok sayıda bağımsız devletin kurulduğu zaman dilimini içermektedir. Bu yeni kurulan devletlerin gerek parçalı etnik yapısı gerekse de otoriter yönetimlere sahip güçsüz toplumlar olması beraberinde şiddet hareketlerini ortaya çıkarmış ve çok sayıda insanı başka ülkelere sığınmaya zorlamıştır. Bu dönemde Güney Asya'da dünyanın en büyük sığınma hareketi meydana gelmiştir. 1947 yılında Hindistan'ın ayrılması 14 milyon Hindu ve Müslümanı Hindistan ve Pakistan arasında yaşamlarını idame ettirecekleri bir yer aramaya yöneltmiştir. Ayrıca İsrail'den Araplar, Kuzey Afrika'dan Yahudiler, Endonezya'dan Çinliler kaçarak sığınacakları başka yerler aramışlardır (Abadan-Unat, 2000: 42). Sığınma hareketlerinin devam etmesiyle 1993 yılına gelindiğinde dünya genelinde sığınmacıların sayısı 18,9 milyona, ülke içinde yerinden edilenlerin sayısı ise 25 milyona ulaşmıştır (UNHCR, 1994 aktaran Abadan-Unat, 2000: 42).

Dördüncü göç dalgasının kesiştiği beşinci göç dalgası daha çok ekonomik nedenlerden kaynaklanmıştır. 1950 ve 1960'lı yılları içeren zamanlarda Birleşik Amerika, Batı Avrupa ve Ortadoğu kendi ekonomilerine katkı sağlamak adına işgücü almışlardır. Bu işgücü ilkin süreli olarak alınsa da -örneğin Avrupa'ya göç eden "konuk işçiler" ve Birleşik Amerika'daki "bracero"lar- zamanla bulundukları ülkelerde daimi olmaya başlamışlardır (Abadan-Unat, 2000: 43).

2.1.5. Türkiye'de göç hareketlerinin kısa tarihi

Türkiye'nin tarihinin aynı zamanda göçler tarihi olduğu söylenebilir. Kemal Karpat'ın ifadesiyle, "Türkiye göçler sayesinde kurulmuş, değişmiş ve bugün milli devlet haline

gelmiştir” (Aktaran Erdoğan ve Kaya, 2015: xvii). Modern Türkiye’nin ilk yıllarında Osmanlı topraklarında kalan Türk ve Müslümanların Türkiye’ye göçü ve 1940’lı yıllardan bu yana kırsal yerlerden kentsel merkezlere olan iç göçler yoğun olarak yaşanmıştır. 1960 ve 1970’ler boyunca Batı ülkelerine doğru işçi göçü gerçekleşmiştir. 1980 ve 1990’lı yıllarda “düzensiz göçmen ve sığınmacı ile birlikte aile birleşmesi” yoluyla artan şekilde dış göç devam etmiştir (Kirişçi ve Karaca, 2015: 297).

İçduygu (2010: 18) “Türkiye’deki modernite/ulus devlet ve göç ilişkisini”, 1923-1950, 1950-1980 ve 1980-günümüz şeklinde üç dönemde ele alır. Bu dönemlerden ilki 1923-1950 yılları arası “ulus-devlet inşasının erken dönemi”, ikincisi 1950-1980 yılları “ulus-devlet inşasının ve (korunmasının) ‘yerel’ ve ‘ulusal’ olarak yerleşikleşmesi” dönemiyken; üçüncüsü 1980’den günümüze kadar “ulus-devlet inşasının ve (korunmasının) ‘küresel’ olarak belirgenleştiği” dönemdir (İçduygu, 2010: 24).

1923-1950 arasında Türkiye için göç, ilki “Müslüman olmayan nüfusun yurtdışına göçü”, ikincisi ise “modern Türkiye sınırları dışında kalmış ve önceden Osmanlı toprakları olan ülkelerdeki Türk ve Müslüman nüfusun Türkiye’ye göçünün sağlanması” olmak üzere iki anlama gelmiştir (İçduygu, 2010: 25-26). Bu dönemde daha önce kaybedilen Osmanlı toprağı olan bölgelerden, özellikle Balkanlardan Türk ve/veya Müslümanlar Modern Türkiye’nin topraklarına göç etmiştir. Göç eden insanların sayısı Çağaptay (2002)’a göre 720-800 bin arasında değişirken, Kirişçi (1996) ve Erder (2000) bu sayının 1,6 milyon olduğunu ifade etmektedir (Çağaptay, 2002, Kirişçi, 2000 aktaran Danış ve Parla, 2009).

1950-1980 arasını içeren ikinci dönemde; kentleşmenin artmasıyla birlikte kırdan kente yoğun olarak iç göç yaşanmıştır. Hızlı kentleşen Türkiye’de homojen bir nüfus oluşumu, Müslüman olmayanların ülke dışına göçü ve Türk ve Müslüman olan nüfusun ise Türkiye’ye göçü bu dönemde gerçekleşmiştir. Aynı zamanda Türkiye’den başta Avrupa olmak üzere 70’li yıllarda Avustralya ve sonrasında Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerine işçi göçü meydana gelmiştir (Abadan-Unat, 2002, İçduygu 2004b:88 aktaran İçduygu, 2010: 27,29). 1980’li yıllardan itibaren üçüncü döneme gelindiğinde Türkiye’den başka ülkelere evlilik göçü, aile birleşimi veya sığınma-mülteci hareketleri devam etmiştir. Ayrıca yine Türkiye’den Avrupa ve Avustralya dışında da Amerika ve Kanada’ya göç edilmiştir. Bu

dönemde, ilk kez Türkiye’ye Türk veya Müslüman olmayan insanların, “yabancıların” göçü de başlamıştır. Bu göç düzensiz göç şeklindedir (İçduygu, 2010: 30).

Türkiye’ye yönelen farklı özelliklere sahip düzensiz göç dört dönemde ele alınmaktadır. Bu dönemler “1979-1987 yıllarındaki *ortaya çıkış* dönemi”, “1988-1993 yıllarındaki *olgunlaşma* dönemi”, “1994-2000/2001 yıllarındaki *doygunluk* dönemi, “2001 yılından günümüze uzanan *kurumsallaşma* dönemidir (İçduygu, 2005, İçduygu ve Sert, 2012 aktaran İçduygu, 2015: 280). *İlk dönem*, İran devrimi sonrasında siyasi nedenlere bağlı olarak İran’dan Avrupa ve Kuzey Amerika’ya gitmek isteyen İranlıları, Türkiye’yi geçiş ülkesi olarak kullanan “transit göçmenleri” içermektedir. *İkinci dönemde* Türkiye’ye siyasi ve ekonomik nedenlere bağlı olarak toplu göç akımları yönelmiştir. Irak’tan 1988 Halepçe katliamı ve 1991’de Körfez Savaşı’nın ardından; Bulgaristan’dan 1989 yılında asimilasyon politikaları nedeniyle; Sovyet Cumhuriyetleri’nden ise ekonomik nedenlerle Türkiye’ye çok sayıda insan sığınmıştır⁴. Yine bu dönemde transit göç niteliğinde Ortadoğu, Asya ve Afrika ülkelerinden hareketler yaşanmıştır. *Doğunluk dönemi* olan *üçüncü dönem* içinde, 1994 yılında, artan göç akımları sebebiyle göç politikalarında değişiklik yapmaya yönelik olarak “Sığınma ve Kitleli Göçlere Dair Yönetmelik” çıkarılmıştır. Ayrıca özellikle 1990’ların ikinci yarısıyla birlikte Türkiye transit göçün yoğunlaştığı bir ülke konumuna gelmiştir. Transit göçmenler, Türkiye’de kalış sürelerinin uzamasıyla düzensiz göçmen hali almışlardır. Bu sebeplerle üçüncü dönem, göç politikaları açısından uluslararası düzenlemelerle uyumlu olma çabası gösterilen, aktif ve hedefli politikaların izlendiği bir dönem olmuştur. 2001’lere kadar eski Yugoslavya coğrafyasından⁵, 2001 yılında ABD’nin saldırılarından dolayı Afganistan’dan çok sayıda düzensiz göçmen ve sığınmacı Türkiye’ye gelmiştir. 2001’den günümüze kadarki süreci içeren *dördüncü dönem*, düzensiz göçlerin kurumsallaştığı döneme karşılık gelir. 2001’den itibaren Türkiye, “düzensiz göç, insan ticareti ve insan kaçakçılığı” konularında gerek hukuki ve idari yapılanma gerekse de teknik altyapı hususunda “göç ve iltica sistemini AB müktesebatına uyumlaştırmak” için

⁴ 1988 yılında Halepçe katliamından sonra Irak’tan 51.542 kişi, 1989 yılında Bulgaristan’dan 345 bin kişi ve 1991 yılında Birinci Körfez Savaşı’ndan sonra Irak’tan 467.489 kişi gelmiştir.

bkz: http://www.goc.gov.tr/files/_dokuman19.pdf

⁵ 1992-1998 yılları arasında Bosna’dan 20 bin kişi, 1999 yılında Kosova’dan 17.746 kişi, 2001 yılında Makedonya’dan 10.500 kişi gelmiştir. bkz: http://www.goc.gov.tr/files/_dokuman19.pdf

çalışmaktadır (Çorabatır ve Hassa, 2013:2; İçduygu, 2015: 281-282; Corliss, 2003 aktaran Danış ve Parla, 2009; Kirişçi, 2003, Kale, 2005 aktaran İçduygu, 2015: 281-282).

Türkiye'nin kısa göç tarihi göz önüne alındığında, ülkenin sahip olduğu coğrafi konum ve sınırlararası hareketlilik ekseninde kaynak, hedef ve geçiş (transit) ülkesi olma özelliğine sahip olduğu söylenmelidir (Çelebi, Özçürümez ve Türkay, 2011: 2). Özellikle Soğuk Savaş sonrası küreselleşmenin hızlı şekilde tüm dünyaya yayılması ve Türkiye'nin AB'ye üyelik süreci gibi ortaya çıkan gelişmeler ulusal-uluslararası hareketlerin karakterini etkileyerek Türkiye'nin "göçmen ve sığınmacı örüntüsü" nü daha da farklılaştırmaktadır (İçduygu, Erder ve Gençkaya, 2014: 14). Resmi istatistiklerle net bir veri olmamakla birlikte, 1980'li yıllardan itibaren Türkiye'ye gelen "yabancıların" sayısında büyük artış olduğu görülmektedir. Bu durum Türkiye'yi göç veren bir ülkeden göç alan bir ülkeye veya geçiş ülkesine dönüştürmektedir (Erder, 2000, İçduygu, 2005, Kirişçi, 2007 aktaran İçduygu ve Biehl, 2012: 15).

Türkiye 2011 yılından itibaren her geçen gün artan şekilde Suriye'de iç savaş nedeniyle baskı ve zulümden kaçan kitlesel mülteci akını ile karşı karşıyadır ve Suriye'den Türkiye'ye yönelen akının, tarihsel olarak Türkiye'nin karşılaştığı en büyük göç hareketi olduğu söylenebilir. Bu bağlamda önümüzdeki yıllar İçduygu (2015)'nin Türkiye'ye yönelen göçlere ilişkin dördü tasnifine beşincisinin eklenmesini gerektirebilir. Çünkü 2011 sonrası dönem Türkiye için yeni bir dönem gibi durmaktadır.

2.1.6. Göçe ilişkin temel kuramsal yaklaşımlar

Göç süreci, uluslararası göçe ve göçün etkilediği diğer boyutların nedenleri ile bunların etkileşimine işaret eder (Castles ve Miller, 1993/2008: 30). Bu sebeple uluslararası göçe ilişkin kuramlar sosyoloji, coğrafya, siyaset bilimi, ekonomi, psikoloji, hukuk gibi farklı bilimlerde, disiplinlerarası bir karakter ile gelişmiştir (Bijak, 2006 aktaran Şenol Sert, 2012: 29; Brettell ve Hollifield, 2000 aktaran Castles ve Miller, 1993/2008: 30).

Göçün çok boyutluluğu ve disiplinlerarası bir ilginin odağında olması göçe ilişkin teorilerin çeşitliliğini beraberinde getirmektedir. Portes (1999: 27 aktaran Abadan-Unat, 2006: 19)'un ifadesiyle "tek bir büyük kuram yoktur". Göçün ekonomik, sosyal, kültürel, ailevi, siyasi, dini vb. pek çok nedeni vardır ve bir göç teorisinin tüm bu faktörleri bir arada kavraması

oldukça zordur (Gezgin, 1991: 32). Bu bağlamda Abadan-Unat (aktaran Şirin Öner, 2012: 26), mega teorilerin bitmiş durumda olduğunu ve ancak tüm teorilerin birbirini etkileyerek anlamlı sonuçlar verdiğini belirtir. Başka bir ifadeyle, tek bir kuram yerine birbirinden ayrı geliştirilen, parçalı pek çok teori bulunmaktadır. Uluslararası göçün günümüzdeki durumu, çağdaş göç süreçlerinin tek bir disiplin ile veya tek bir analiz düzeyinde açıklanamayacağının göstergesidir. “Göç sürecinin karmaşık ve çok yönlü doğası çeşitli yaklaşımları, düzeyleri ve varsayımları içeren sofistike bir kuram gerektirmektedir” (Massey, Arango, Hugo, Kouaouci, Pellegrino ve Taylor, 1993/2014).

Göç olgusunun bilimsel araştırmalara konu olması 19. yüzyıl ile birlikte başlamıştır. 1885 ve 1889 yıllarında, Londra’da, Royal Statistical Society’ye “*Göç Yasaları*” konulu iki tebliğ sunan Alman-İngiliz kökenli coğrafyacı ve harita uzmanı *Georg Ravenstein* bu konuda ilk tartışmaları başlatan kişidir (Abadan-Unat, 2006: 20). Ravenstein (1885) göçün, belirlediği yedi genel yasa çerçevesinde açıklanacağını iddia etmektedir. Bu yasalardan ilki; göçmenlerin büyük çoğunluğunun kısa mesafelere göç ettiği, uzun mesafelere gerçekleşen göçlerin ise sanayi ve ticaret merkezlerine doğru olduğudur. İkincisi; kentler ekonomik olarak geliştikçe kırsaldan göç alırlar. Kırsalda oluşan boşluk ise uzak yerlerden gelen göç hareketi ile dolar. Böylece göç basamaklı şekilde tüm merkezlere yayılır. Üçüncü olarak; yayılma ve emme süreçlerinin ihtiyaçlarını göç ile sağladığından benzer özelliklere sahip olduğu ifade edilmektedir. Dördüncü olarak; her göç akımı dengeleyici bir karşı akım ortaya çıkarır. Beşinci yasa; uzun mesafeye göçte genellikle büyük sanayi ve ticaret merkezlerinin tercih edildiğini tekrarlar. Altıncı yasaya göre; kentte yaşayanlar, kırdaki yaşayanlara göre daha az göç etme eğilimi taşırlar. Son yasaya göre ise; erkekler de kadınlara göre daha az göç etme eğilimindedirler.

Ravenstein’in göç yasaları kuramı, neoklasik ekonomi perspektifinin göçle ilgili bilinen ilk sistematik kuramıdır (İçduygu ve diğerleri, 2014: 35). Ravenstein’a göre insanlar göç kararlarını göçün maliyeti ve getireceği kazanç unsurlarını hesap ederek, rasyonel olarak verirler. Bu doğrultuda göç yasaları ekonomik ve endüstri temelli kurgulanarak, göç olgusu tek faktörlü olarak açıklanmıştır. 19. yüzyılda İngiltere için öngörülmüş bu teorinin, her ne kadar “yasa” kelimesini kullanarak evrensellik ve kesinliğe atıf yapsa da, kendisinden sonra gelecek çalışmalar için bir temel oluşturmasına karşın evrensel ve kesin olduğu söylenemez.

Göç yasaları, günümüzde çok boyutlu ve karmaşık yapılı olan göç olgusunun anlaşılması için oldukça yetersizdir (Çağlayan, 2006; Yalçın, 2004: 26).

Ravenstein'dan sonra, 1940 yılında *Stouffer* teorisini *kesişen fırsatlar ve müdahil fırsatlar* kavramları üzerinden şekillendirmektedir. Teori, hareket ve mesafe arasında zorunlu bir ilişki olmadığını iddia eder. Buna karşın, bir yere göç eden insanların sayısı, o yerdeki fırsatların sayısı doğru orantılı, müdahil fırsatların sayısı ise ters orantılıdır. Başka bir ifadeyle, gidilecek yerdeki fırsatlar fazla ise oraya göçecek insan sayısı da fazla olacaktır; insan sayısı o yerdeki fırsatların artış yüzdesiyle doğru orantılıdır (Stouffer 1940 aktaran Şenol Sert, 2012: 31; Yalçın, 2004: 28). Bu teoride fırsatın karşılığı iş imkânıdır yani ekonomiktir. Göç, yaratılan iş fırsatlarınca belirlenir (Çağlayan, 2006). Dolayısıyla, teorisinin ekonomi faktörü dışında göçü etkileyen diğer faktörleri görmek bakımından eksik olduğu ifade edilebilir.

Stouffer'ın kavramlarına benzer şekilde, 1966 yılında *Everett Lee* "*Bir Göç Kuramı*" çalışmasıyla göçü *itme-çekme teorisi* ile açıklamaktadır. Kuram bağlamında göç, "menşe yerle ilgili faktörler", "hedef yerle ilgili faktörler", "göçü engelleyici faktörler" ve "kişisel faktörler" olmak üzere dört temel faktör üzerinden kurgulanmaktadır (Lee, 1966). İtme-çekme kuramına göre hem menşe hem de hedef yerde, göç eden bireyin algılarına etki eden "artılar ve eksiler" vardır. Artılar çekici etkinin ifadesiyken, eksiler itici, uzaklaştırıcı etkinin ifadesidir. Bir de teori için hiçbir değeri olmayan "sıfır" vardır. Sıfır, nötrdür ve herkes için eşit değerdedir (Oberai ve Singh, 1983: 26 aktaran Kaygalak, 2009: 14; Yalçın, 2004: 31).

İtme-çekme kuramında artılar-eksiler veya olumlu-olumsuz faktörler kişisel ve göreceli olduğundan sayıca çok ve birbirinden farklıdır. Bu doğrultuda göç için olumlu ve olumsuz faktörleri belirleyen yaş, cinsiyet, eğitim, ırk gibi pek çok demografik etken vardır. Ayrıca farklı kişiler ekonomik durumları, yaşam tarzları, kişilikleri doğrultusunda itici ve çekici faktörleri farklı değerlendirirler. Örneğin; bekâr işsiz bir genç, hedef yerdeki eğitim sistemi ile çocukları olan bir aile kadar ilgilenmeyip, daha çok meslek ve gelir faktörleriyle ilgilenebilir (Çağlayan, 2006; Lee 1966 aktaran King, 2012: 13; Yalçın, 2004: 33).

Göçün gerçekleşmesinde kişisel faktörler önemli olmakla birlikte Lee, göçün mikro (kişisel) ve makro (kişisel olmayan) olmak üzere iki belirleyeni olduğunu vurgulamaktadır. Menşe yer ve hedef yerdeki tüm faktörler eşitlendiğinde dahi göç eğilimlerini yalnızca göçmenin

kişisel özellikleriyle açıklamak mümkün değildir. Kişisel faktörlerin dışında menşe yer ve hedef yer arasında göçü engelleyici faktörler bulunmaktadır. Potansiyel göçmenler menşe yerdeki olumlu ve olumsuz faktörler ile bunların yaşamlarına nasıl yansıtılacağına farkında olarak itme ve çekme faktörlerini hesap edebilirler. Fakat potansiyel göçmenler için göç edilecek, hedef yere ilişkin belirsizlikler, beklentiler ve riskler de göç sürecini belirler. Dolayısıyla göçün en temel mikro engelleyicilerinden biri, belirsizliğe gidiş anlamı taşımasıdır. Bunun dışında fiziksel uzaklık, yolculuğun maliyeti, dil ve farklı yaşam biçimleri gibi kültürel sınırlar da mikro engelleyiciler arasında sayılabilir. Göçün makro engelleyicileri ise uluslararası sınırlar ve göç kısıtları gibi siyasi engellere atıf yapmakta; katı göç kanunları, ırk ya da ulusal kimlikle ilişkili göç sistemleri, göç için fiziksel uygunluk ve sağlamlık kontrolleri gibi kişisel olanın üstündeki faktörleri kapsamaktadır (Çağlayan, 2006; Lee 1966 aktaran King, 2012: 13; Todaro, 1980: 17-18 aktaran Çağlayan 2006).

İtici ve çekici faktörler kuramı günümüze kadar uluslararası göçü açıklamada en çok kullanılan kuram olmuştur. Kuram, neoklasik perspektifin makro düzey varsayımlarını içermektedir (Lewis, 1954, Ranis ve Fei, 1961, Lee, 1966, Harris ve Todaro, 1970, Todaro, 1976 aktaran İçduygu ve diğerleri, 2014: 36). Buna göre, insanlar nüfusun yoğun olduğu yerlerden seyrek nüfuslu yerlere; gelir düzeyinin düşük olan yerlerden yüksek olan yerlere göç ederler. Göç, iş döngülerindeki dalgalanmalarla ilişkilendirilir. İtici faktörler, demografik büyüme, düşük yaşam standartları, ekonomik fırsat yoksunluğu ve siyasal baskılardan oluşurken; çekici faktörler emeğe olan talep, cazip ekonomik fırsatlar ve siyasal özgürlüklerden oluşmaktadır. Kurama göre göç, emek konusunda arz ve talepte ortaya çıkan coğrafi farklılıklardan kaynaklanmaktadır (Abadan-Unat, 2006: 22; Castles ve Miller, 1993/2008: 31; İçduygu ve diğerleri, 2014: 36). Fakat günümüzde küreselleşme ve diğer pek çok faktör ile göç olgusunun çok belirleyenli bir yapı içinde olması, itme-çekme faktörlerinin hesabını yapmayı zorlaştırmakta ve göçün yalnızca ekonomi temelli açıklanmasını mümkün kılmamaktadır (Çağlayan, 2006).

Neoklasik ekonominin makro kuramına karşıt olarak konumlanan *neoklasik ekonominin mikro kuramı* ise göçün tarihsel nedenleri ile göç alan ve veren ülkelerin göç politikalarına odaklanmak yerine bireysel açıklamaları öncelemektedir. Kurama göre; bireyler rasyonel karar alıcılar olarak, göç öncesi ve sonrası koşulları maliyet/kâr hesabı doğrultusunda değerlendirmekte, hesap sonucu daha yüksek bir kazanç elde edecekleri yönünde çıkarsa

göç kararı vermektedirler. Bu kuramda merkezi kavram insan sermayesidir. İnsanlar eğitime yatırım yapmaya karar verecekleri gibi göçe yatırım yapmaya karar verirler. Çünkü göç insan sermayesini arttırarak, geleceğe yönelik kazanım imkânı sağlar (Abadan-Unat, 2006: 23; Todaro, 1969, Borjas, 1977, Barnum ve Sabot, 1975 aktaran Kalaycıoğlu, Çelik ve Beşpınar, 2010; Chiswick, 2000 aktaran Castles ve Miller, 1993/2008: 31). Bu kuramın temel sorunlarından biri, gitme veya kalma kararında pek çok farklı etmen olmasına rağmen tamamen iktisadi etmenleri ele almasıdır (Faist, 2000/2003: 64).

1980’ler ile birlikte neoklasik ekonominin mikro kuramına karşı *yeni ekonomi kuramı* geliştirilmiştir. Kuram, göç kararının tek tek bireyler tarafından değil, hane halkının tüm fertleri tarafından, bazen ise bir topluluğun tümü tarafından verildiğini iddia eder (Stark ve Levhari, 1982, Stark, 1984, Katz ve Stark, 1986, Stark, 1991 aktaran Abadan-Unat, 2006: 24; İçduygu ve diğerleri 2014: 37). Dolayısıyla göç çalışmalarının ana birimi birey değil hane halkı veya üretim ve tüketim alanındaki tüm topluluklar olmalıdır (Stark, Oded ve Bloom, 1985: 173-178 aktaran İçduygu ve diğerleri, 2014: 37).

Günümüze yaklaşıldığında, göçe ilişkin makro kuramlardan en çok kabul görenlerden biri *merkez-çevre* veya *dünya sistemleri kuramı*dır. Merkez-çevre kuramı *Wallerstein*’in çalışmalarına dayanmaktadır. Kurama göre, uluslararası göçün temelleri belirli ulusal ekonomilerin oluşturduğu ikili emek pazarında değil; 16. yüzyıldan itibaren genişleyen dünya pazarının yapısındadır (Portes ve Walton, 1981, Petras, 1981, Castells, 1989, Sassen, 1988, 1991, Morawska, 1990 aktaran Massey ve diğerleri, 1993/2014). Kuram bağlamında kapitalist ağlarla kuşatılan, ekonomik ve sosyal olarak gelişen ülkeler merkez ülkeleri oluştururken; merkez ülkelere bağımlı ülkeler çevre ülkeleri oluşturmaktadır. Merkez ve çevre ülkeler sistem içinde karşılıklı olarak birbirine bağımlıdır (Çağlayan, 2006). Merkezde olan kapitalist ağların, çevredeki kapitalist olmayan toplumları etkilemesi göçü tetikler. Başka bir anlatımla; “uluslararası göç, kapitalist gelişmenin neden olduğu kopma ve yer değiştirmelerin doğal sonucudur”. Çevre ülkelerdeki toprak, hammadde ve emeğin dünya pazarına dâhil olması göç akımlarına, çoğunlukla da dış ülkelere göç akımlarına sebep olmaktadır (Abadan-Unat, 2006: 31).

Göçe ilişkin bahsedilen kuramların temel eleştiri noktası, göçü tek boyutlu olarak ele almalarıdır. Bu eleştirilerin karşısında göçü tüm boyutlarıyla irdeleme çabası taşıyan *göç*

sistemleri kuramı bulunmaktadır. Göç sistemi, karşılıklı olarak göç alan ve veren ülkeler arasında oluşmaktadır. Kurama göre, bir göç hareketi makro ve mikro yapıların etkileşimi neticesinde ortaya çıkar. Makro yapılar dünya piyasasının ekonomi politiği, devletlerarası ilişkiler, kanunlar, yapılar gibi büyük ölçekli kurumsal faktörleri; mikro yapılar ise göçmenlerin sorunlarıyla baş edebilmek için geliştirdikleri informal toplumsal ağlar, uygulamalar, göçmenlerin düşünceleri gibi göçmen temelli faktörleri ifade etmektedir. Informal ağlar, kişisel ilişkilerden aile, ev, arkadaş, cemaat bağlarına göç sürecinde ekonomik ve sosyal konularda karşılıklı yardımlaşmayı içererek kolaylaştırıcı bir rol alır. Bu noktada ağlar, sosyal sermaye bağlamında düşünülebilir (Castles ve Miller, 1993/2008: 35-37).

Göç sistemleri kuramı, hem göçlere tarihsel bir perspektiften yaklaşması hem de göçmenin göç ve göçmenliği ile ilişkisini irdeleme imkânı vermesi açısından göç kuramları içinde oldukça önemlidir (Çağlayan, 2006). Faist (2000/2003: 82-83) göç sistemleri yaklaşımlarının “uluslararası göçün yönünü ve başlar başlamaz göç ağlarıyla zenginleştirildikleri vakit göç dinamiklerini açıklamakta ideal” olduğunu belirtir. Göç sistemleri, “hareketlerin ortaya çıktığı bağlamları oluşturmak”, “süreçler üzerine yoğunlaşmak” ve “bireyler, hane halkları ve ailelerin geliştirdiği stratejilere odaklanmak” olmak üzere üç ana niteliğe sahiptir. Faist, esas olarak göçün uluslararası boyutuna odaklanmakta ve uluslararası göçlerin yeni bir alan, “*ulusaşırı toplumsal alan*”⁶ yarattığını ifade etmektedir (Çağlayan, 2006). Böyle bir bakış, göç çalışmalarında alternatif oluşturmuştur. Göçmenler, özne insana vurgu yapılarak, geldikleri ülkelerden bağları koparılmaksızın, ulusal sınırların ötesindeki farklı alanlarda farklı bağları bulunan bireyler olarak yeniden tanımlanmışlardır. Ulusötesi/ulusaşırı göçmenler, ulusötesi/ulusaşırı pratikler vasıtasıyla iki toplumun da parçası olarak, iki toplumla da bağ kurarak yaşamaktadırlar. Bunun temeli, göçmenlerin geldikleri yerlerle iletişimlerini rahatlıkla sürdürebilmelerini sağlayan, küreselleşme ile iletişim ve ulaşım teknolojilerinde gerçekleşen hızlı değişimdir (Castles ve Miller, 1993/2008: 40-41; Itszigsohn ve Saucedo, 2002: 766, 770 aktaran B. Şahin, 2010: 63-64).

⁶“Ulaşırı toplumsal alan” kavramı, kimilerince “üçüncü alan” (Bhabha, 1990, 1994; Featherstone, 1990), “rizomatik alan” (Deleuze ve Guattari, 1987) ve “diasporik alan” (Brah, 1996; Kaya, 2000, 2001) şeklinde adlandırılmaktadır (Aktaran Kaya, 2003: 13).

Göç sistemleri ve ulusaşırı teorilere kadar tüm teoriler göçü başlatan koşullarla ilgilenmektedirler. Oysa göç dinamik bir olgudur ve kendisi yeni göçler ve yeni koşullar yaratır (Şenol Sert, 2012: 40). Göç, yapısal pek çok sebepten etkilense veya göç kararı farklı şekillerde verilmiş olsa da en temelinde insanları, dolayısıyla iletişimi içerir. Göçmenler menşe ve hedef ülkelerde; göçmen olanlar, olmayanlar ve önceki göçmenlerle arkadaşlık, akrabalık, toplumsal köken gibi çeşitli bağlarla birbirine bağlıdırlar. *Sosyal ağ/ilişkiler ağı teorisi* buradan kurulur. Teoriye göre, “bu bağlar, göçmenlere yer değiştirmenin maliyetini düşüren ve göçten beklenen net getirileri yükselten bilgiler sağlar” (Taylor, 1986 aktaran Şenol Sert, 2012: 40). Yabancı bir ülkeye giden göçmenlerden ilk olanları özellikle illegal yollardan giderlerse, göçün yüksek maliyeti ile karşılaşır. Fakat onlardan sonra gelen göçmenler ilişkileri sayesinde göçün maliyetini azaltabilmekte ve böylece göç hareketi sınırsızca devam edebilmektedir. Göçmenlerin sayısı kritik eşiğe geldiğinde ağlar büyüyerek göç eğilimini arttırmakta ve süreci kolaylaştırmaktadır. Başka bir anlatımla öncü göçmenler, geldikleri ve ulaştıkları toplumlar arasında bir bağ oluştururlar ve bu bağ gelinen toplumdaki diğer bireylerin göç etme ihtimalini yükseltir. Her bir göç dalgası kurulmuş olan ağ hareketi geçirerek, sonradan gelenlerin önceden gelenlerden yardım almasına olanak sağlar ve göç kendiliğinden işler hale gelir (Abadan-Unat, 2006: 34-35; Massey ve diğerleri, 1993/2014; Wilpert, 1992: 178 aktaran Yalçın, 2004: 50).

Göçmen ağları kendiliğinden ortaya çıktıklarından üst düzey bir örgütlenmeye ihtiyaç duymaz. Bunun yerine göç edilen yerin koşulları ve özneliği bağlamında, herhangi bir forma dayanmaksızın şekillenir. Göçmenlerin göç süreçlerinin başlarında, yerleşme yerlerini kendileriyle ortaklıkları olanlara yakın olacak şekilde seçmeleri dahi ağ oluşumunun bir örneğidir (Gurak ve Caces, 1992: 152 aktaran Yalçın, 2004: 49-50). Tilly (1990: 79 aktaran King, 2012: 21)’nin ifadesiyle adeta “göç eden insanlar değil ağlardır”.

Crisp (2006: 6-7), uluslararası göçmen ağlarının etkilerini ve işleyişini dörde ayırarak inceler. Bunlardan ilki bilgiye yöneliktir. Göçe katılacak kişilerin ağlar tarafından bilgiyle desteklendiklerinden ağlar, göçmenler için önemli bilgi kaynaklarıdır. Bilgi kaynağı olarak ağlar, potansiyel göçmenin nasıl gideceğinden, gitmesi için gerekli evraklara, farklı ülkelerin farklı göçmenlik yasalarına ve hukuksal konulara pek çok hususta yardımcı olmaktadır. İkinci etki, menşe ülkeden hedef ülkeye gidişteki göç maliyetini karşılayarak maliyeti en aza indirmeye dairdir. Bu etki, göçmen ağlarının finansal bir destek kaynağı da olduğunun

göstergesidir. Göçmen ağlarının üçüncü etkisi, illegal göçe zemin hazırlayarak illegal göçü arttırmasıyla ilgilidir. Ağlar, kaçak olarak göç edecekler için gerekli altyapıyı hazırlamaktadırlar. Göçmen ağlarının dördüncü etkisi ise, varılan ülkedeki desteğe yöneliktir. Göçmenler hedef ülkelere ilk geldiklerinde geçimleri ağlar tarafından sağlanmaktadır (Aktaran Çağlayan 2006). Bu bağlamda göçmen ağlarının, göçmenler ve çevreleri arasındaki ilişkiyi düzenleyen “görünmez toplumsal sözleşme” ya da göçmenin yaşadığı güçlüklerde ona destek olan “güvenlik ağı” olduğu söylenebilir (İhlamur-Öner, 2012: 312).

Göç literatüründe sosyal ağlara ilişkin hâkim görüş ağların olumlu işlevleri olduğunu savunur. Buna göre; ağlar bilgi ve iletişim, konaklama ve iş, ekonomik yardımlar ve diğer konularda destek sağlanmasını mümkün kılar. Böylece göçün göçmenlere verdiği rahatsızlık ve maliyet azaltılabilir. Ayrıca ağlar hem göçmenlerin kendi yurtlarıyla iletişimlerini sağlar hem de gittikleri yerlerdeki uyumlarına yardımcı olur. Göç öncesinde ise; göçün başlangıcı, hedef yeri ve kimlerin göçeceği ağlar etkilidir. Potansiyel ve yeni göçmenler yabancı toplumdaki fırsatlardan ağlar sayesinde haberdar olurlar. Dolayısıyla ağlar, göçün hızı ve büyüklüğünü belirlemede oldukça etkindir (Arango 2004: 28 aktaran King, 2012: 22; Gurak ve Caces, 1992: 153 aktaran Yalçın, 2004: 51-52). Hatta ağların etkili olduğu göç bir defa başladığında, kendisini başlatıcı nedenlerden bağımsız olarak kendiliğinden sürer hale gelmekte ve otoriteler/devletler tarafından dahi engellenememektedir (Bijak, 2006 aktaran Şenol Sert, 2012: 40).

Sosyal ağların olumlu işlevlerinin yanında dışlayıcı olabilmek gibi olumsuz işlevleri de bulunmaktadır. Ağlar, bilinçli olarak olmasa da göçmenleri geldikleri toplumdan yalıtabilmektedirler. İlişkilerini ağlar içinde sürdüren göçmenler zorunlu durumlar dışında gelinen toplumla ilişki kurmamakta, böylece içinde yaşanılan toplum ile dil ve kültür sınırları da yaşanarak kısıtlı ve zayıf bağlar kurulmaktadır. Ayrıca zaman içinde sosyal ağların gücü ve boyutunda düşüşler yaşanmakta, süresiz olarak genişlemeleri mümkün olmamaktadır (King, 2012: 22; Yalçın, 2004: 53-54).

Sosyal ağlar teorisi, göçü ortaya çıkaran nedenlerden ziyade göçün sürekliliğini sağlayan faktörlere ve göç ile bağlanan mekân ve insanlar arasındaki etkileşime odaklanmaktadır. Dolayısıyla göçmen ağları bağlamında yapılan analiz makro ve mikro süreçleri birlikte

anlayabilmeyi mümkün kılmaktadır. Ayrıca göçmen ağlarının sınır aşan bir ilişkisellik taşıması; hedef ve menşe ülkeler kapsamında göçmenlerden, gruplara, ailelere, sosyal, siyasal, ekonomik faaliyetlere, ulus devletlere ve diğer aktörlere kadar pek çok unsuru değerlendirebilmeyi sağlamaktadır. Teorinin, göçmenlerin eyleyciliği ile özne-yapı ilişkisine odaklanabilme olanağı sunması da en büyük katkılarından (Gold, 2015: 257, 259 aktaran Ihlamur-Öner, 2012: 311).

Göçe ilişkin kuramlar açıklama kapsamaları bağlamında üç temel grupta ele alınabilir: makro, mikro ve mezo. Makro kuramlara göre göç verili bir gerçektir. Bu sebeple makro kuramlar doğrudan göçü ortaya çıkaran yapısal koşullara yani siyasal, sosyal ve ekonomik arka planlara odaklanır. Makro göç analizleri, göç veren ülkelerdeki hükümet ve otoriteler, göç alan ülkelerdeki hükümet ve otoriteler ile göçmen birlikleri-ve bazen uluslararası örgütler-arasındaki üçlü ilişkiyi ele alarak bireysel karar alım süreçlerini ihmal eder. Oysa göç sürecinde yapısal koşullar etkilidir fakat göç kararı bireylerce alındığından bireylerin de göç çalışmalarında göz önünde bulundurulmaları gerekir. Bu husus mikro düzey göç kuramlarının ortaya çıkış sebebidir. Mikro kuramlar insanların göçe karar vermesini etkileyen bireysel nedenler ile bireylerin göç davranışlarını inceleme konusu yapar. Göçler, potansiyel göçmenlerin özgürlük veya seçim dereceleri üzerinden tanımlanır. Bu anlamda mikro düzey göç kuramları da makro düzey göç kuramlarının yalnızca yapıya odaklanmasına benzer şekilde yalnızca bireye odaklanır. Böylece rasyonel aktör öne çıkarılıp tarihsel gelişmeler ve yapısal şartlar değerlendirme dışı bırakılır. Mikro ve makro düzey kuramların arasında yer alan mezo düzey kuramlar, göçe yol açan bireysel karar yapım süreçleri ile daha geniş siyasal, sosyal ve ekonomik nedenler arasında bir bağlantı oluştururlar. Mezo düzey kuramlar öznelere veya konumlardan çok ilişkilere yönelen ilişkiselsel bir analizi içerir (Buz, 2006: 14; Faist, 2000/2003: 59-60; Saraçlı, 2011: 22, 25-26).

Temel göç kuramları dönemsel olarak incelendiğinde, Ravenstein'in göç yasalarından başlamak üzere 19. yüzyılın, göç hareketlerini tek ve kapsamlı bir kuramla açıklama anlayışına sahip olduğu söylenebilir. Fakat 20. yüzyıl ile birlikte bu anlayış farklılaşmaya başlamış; birey, hane halkı, ulusal ve uluslararası pazarlar gibi farklı nedensellik süreçleri ve farklı irdelene düzeylerinde çeşitli kuramsal modeller geliştirilerek, tekçi açıklama biçiminden uzaklaşmıştır (Abadan-Unat, 2006: 21). Bu durum, sosyal bilimlerde pozitivist paradigmanın hâkimiyetini yitirip yerini çoklu ve özne odaklı açıklamalara bırakmasıyla

ilgilidir. Ayrıca 1980’ler ile birlikte “misafir işçi”nin yerleşikleştiği görülmektedir. Buna bağlı olarak sosyal bilimler bir insan olarak göçmeni duygu, ihtiyaç ve kültürüyle ele almaya başlamıştır. Böylece göçmenin toplumsal cinsiyet, etnik, dinsel köken gibi değişkenler de dikkate alınarak öznelliği fark edilmiştir (İçduygu ve diğerleri, 2014: 46).

Değinilen kuramsal yaklaşımlarda da fark edileceği üzere, içinde insanın olduğu bir süreç olarak göçün karmaşık doğası tek bir kuram ile açıklanmasını mümkün kılmamaktadır. Çalışmada ele alınan kuramların her biri farklı perspektiflerle göçün farklı boyutlarını anlamayı sağlayan temel açıklamaları barındırmaktadırlar. Kaygalak (2009: 17-18), karmaşık bir süreç olarak göçün ancak değişik bakış açılarını ve tartışmaları birleştiren bir kuramsal çerçeve ile incelenebileceğini ifade eder. Yine Gezgin (1991: 50) göçün, alışılmış düşünce kalıpları ve önceden mevcut bir teoriden ziyade kendi özelliğinin gerektirdiği farklı yaklaşım biçimleriyle ele alınabileceğini belirtir. Bu çalışma da Suriyeli mültecilerin yaşadığı zorunlu göç sürecini farklı kuramsal yaklaşımların imkânlarıyla incelemektedir. Zira Suriyeli mültecilerin deneyimleri, ne geldikleri ülke olan Suriye’nin göçe zorlayan şartlarından, ne hedef ülke olarak Türkiye’nin mültecilere yaklaşımından ne de mültecilerin öznellikleri ile diğer mülteciler ve yerel halkla ilişkilerinden birinin dışlanmasıyla anlaşılamaz. Çalışma, tüm bu unsurların mültecilerin deneyimine nasıl yansıdığını farklı kuramsal yaklaşımların birbirini tamamlayıcı nitelikte birarada olduğu bir bağlamda anlamaya çalışmaktadır. Bu noktada özellikle göçün nedenlerine ilişkin kuramlar ile sosyal ağlar kuramına başvurulmaktadır. Ayrıca ele alınan yaklaşımlarda görüldüğü gibi, temel kuramlar çoğunlukla gönüllü/serbest göçler ve ekonomik faktörlere odaklanmaktadır. Bu bağlamda, çalışmanın mültecileri zorunlu göç şemsiye kavramı altında ele alması özelde zorunlu göçe ilişkin kuramsal bir ihtiyacı da doğurmaktadır. Buna ilişkin tartışma “zorunlu göç” başlığı altında yapılacaktır.

2.1.7. Zorunlu göç

“İnsanların hayatta kalabilme amacıyla çatışma, doğal afetler, kıtlık, salgın hastalık, etnik baskılar ile diğer toplumsal, iktisadi ve siyasal nedenlerle topluca yer değiştirmesi anlamına gelen zorunlu göç” (Şirin Öner, 2012: 17) olgusu yüzyıllardır yaşanmakla birlikte, konunun uluslararası toplum ve bilimsel çalışmalarca ele alınmasının geçmişi oldukça yenidir. Konuya ilişkin ilgi 20.yüzyılın ortalarıyla birlikte, Loizos, Harrell-Bond, Malkki ve

Hirschon gibi dönemin öncü antropologlarının “mülteci çalışmaları” adı altındaki çalışmalarıyla başlamıştır (Colson, 2003 aktaran Hazan, 2012: 183). Fakat zamanla mülteci kavramının hukuk ve uluslararası siyaset bağlamlarında kısıtlı bir kategoriye işaret etmesi, çalışmaların daha geniş bir başlığa ihtiyaç duymasını beraberinde getirmiş ve “zorunlu göç çalışmaları (forced migration studies)” adlandırması sıklıkla “mülteci çalışmaları (refugee studies)” adlandırmasına tercih edilmiştir. Çünkü zorunlu göç kavramı, mültecilerle birlikte sığınmacı, çevresel faktörlerden dolayı yerinden edilmiş kişiler ve ülke içinde yerinden edilmiş kişileri de içermektedir (Hazan, 2012: 183-184; Şirin Öner, 2012: 17).

O'Neill ve Spybey (2003) son dönem zorunlu göç çalışmalarına ilişkin değerlendirmelerinde, sıradan insanlar olan mültecilerin pek de sıradan olmayan deneyimlere sahip olduğunu ve mültecilerin sığındıkları kentleri, kültürel, siyasal, ekonomik vb. pek çok yönden dönüştürdüğünü ifade etmektedirler (Aktaran Kaya ve diğerleri, 2009: 169). Castles (2003: 13,17)’a göre de zorunlu göç, çağdaş dünyada sosyal dönüşümün merkezi yönüdür ve bu bakımdan sosyolojinin ilgisinde olmalıdır. Fakat göç çalışmaları temelde gönüllü yani ekonomik göçlerle ilgilenmiş ve geleneksel olarak ekonomi ile coğrafya disiplinlerinin hâkimiyeti altında kalmıştır. Böylece, yapılan çalışmalara dayanan göç politikalarındaki hatalar göç sürecinin toplumsal dinamiklerinin anlaşılması gerektiğini ortaya çıkarmıştır. Oysa genel olarak göç ve zorunlu göç çalışmaları, içinde insan unsurunun ve sosyal ağların büyük rol oynadığı bir süreç olarak ele alınmalı; ulusötesi ve disiplinlerarası bir girişim olmalıdır.

Petersen (1958), genel bir göç tipolojisi oluşturma amacı taşıdığı makalesinde ilkel (primitive), zorunlu (forced), yönlendirilen (impelled), serbest/gönüllü (free) ve kitlesel (mass) olmak üzere beş tip göçten bahsetmektedir. Bunlardan üçü ise irade bazında bir değerlendirmeyi içermektedir: serbest/gönüllü göç, yönlendirilen göç ve zorunlu göç. Serbest göç, potansiyel göçmenlerin üzerlerinde herhangi bir baskı veya zorlayıcılığın olmadığı durumlarda, yalnızca kendi iradesini kullanarak göç ettiğinde gerçekleşmektedir. Serbest göçün dışında kalan zorunlu göç ve yönlendirilen göçte ise göçmenin iradesi âtil kalmakta, baskı ve yönlendirme etkili olmaktadır. Baskıya rağmen bireyler veya toplum göç etmede belirli bir miktarda karar sürecine katılabiliyorlarsa yönlendirilmiş göç, karar verme gücünden tamamen yoksunlarsa zorunlu göç söz konusudur. Bu iki göç tipinin en önemli farkı göç kararı üzerinde inisiyatif kullanabilme veya kullanamamadır.

Petersen'in zorunlu ve yönlendirilmiş göç ayrımına benzer diğer bir ayırım, zorunlu göçlerin iki gruba ayrılarak incelenebileceğine dairdir. Birinci grupta, insan topluluklarının bir yerden başka bir yere kontrollü olarak yer değiştirdiği, resmi otoritenin kontrolünde yapılan göçler bulunurken; ikinci grupta, baskı, şiddet ve tehditten kurtulmak amacıyla başka bir yere kaçıp iz kaybettirme ya da başka bir ülkeye kaçıp iltica etme şeklinde gerçekleşen göç hareketleri bulunmaktadır (Yalçın, 2004: 17-18). Fakat iki grup göç de, bireyin karşısında devletin doğrudan ya da dolaylı ilgisinin olduğu bir süreci içermektedir (Tekeli, 2014: 141). Dolayısıyla ikinci grup zorunlu göçlerde iradenin rolü biraz daha fazla olmakla birlikte, birinci ve ikinci grubu ayıran özellik iradeden ziyade kontroldür. Çünkü ikinci grup zorunlu göç eylemi de 'göç etmeye mecbur olma' sebebiyle gerçekleşmekte ve iki grup zorunlu göçmenler de zulme maruz kalmaktan korktukları için göç etmektedirler.

İrade temelindeki tanımlamalarda görüldüğü gibi, zorunlu göçün gönüllü göçe karşıt olarak konumlandırıldığı ayırım, zorunlu göçü "iradedışı/gönülsüz" göç ile eş anlamda görmektedir. Oysa "iradî veya gönüllü" göçün karşıtı "iradedışı/gönülsüz" göç değildir. Çünkü iradedışı yapılan eylem, ayağa bir şey düşmesi sonucu bağırarak gibi, düşünmeksizin, üzerinde müzakere edilmeksizin yapılan eylemdir. Ancak insandan bahsetmek biraz da olsa faillikten, hür iradeden bahsetmek olduğundan "gönülsüz/iradedışı" bir göç söz konusu olamaz. "Göç etmek bizim yaptığımız bir şeydir, bize yapılan bir şey değil". İnsanlar yerinden edilebilirler fakat "göç ettirilemezler" (Turton, 2003: 10-11). Toplumsal, iktisadi, siyasi sebepler göç etme kararının arka planını oluşturur ve göçmenin dışında vuku bulur, insanlar yaşamlarını sürdürebilmek için göç etmek zorunda kalırlar. Ancak göç kararı ve süreci göçün aktörlerinin-göçmenlerin müzakere ve eylemleriyle şekillenir. Göçmen göçün nesnesi değil, öznesi olmasına rağmen iradî/iradedışı göç ayrımı göçmeni pasif bir kategoriye yerleştirerek, onun aktif yanının görünürlüğünü engellemektedir.

Richmond (1993 aktaran Şenol Sert, 2012: 30) ise, gönüllü ve gönüllü olmayan/zorunlu göçmenlerin zıtlıklar üzerinden değerlendirilemeyeceğine başka bir açıdan yaklaşır. Richmond'a göre, seçme özgürlüğünün birçok derecesi vardır ve göçün siyasi ve ekonomik nedenleri arasındaki fark net değildir. Dolayısıyla zıtlıklar yerine, yapısal kısıtlamalar, hızlandırıcı olaylar, sağlayıcı şartlar ve sistem geri bildirimine odaklanarak proaktif ve reaktif göç bir bütün olarak değerlendirilmelidir. Diğer yandan zorunlu göç olarak başlayan bir göç, tüm aile için olmasa bile en azından bazı aile üyeleri için gönüllü olarak devam

edebilir. Bu durum zorunlu göç deneyiminin karmaşık ve dinamik yapısını göstermektedir (Barakat ve Strand, 2000).

Turton (2003: 7), genel göç için geçerli pek çok unsurun zorunlu göç için de söz konusu olduğunu fakat zorunlu göçmenleri genel göçmen kategorisinin bir alt kategorisi olarak ayırma gerekliliğinin en az üç nedeni olduğunu belirtir. Bu nedenlerden birincisi; zorunlu göçmenlerin farklı deneyim ve ihtiyaçları olduğu ile ilgilidir ve bu, mülteci çalışmaları alanının kurulmasının gerekçesidir. Fakat bu yaklaşımın zorunlu göçmenlerin ortak deneyim ve ihtiyaçlarını vurgulaması, onların pasif ve muhtaç homojen bir kitle olarak görülmesi riskini doğurmaktadır. Oysa “mülteci deneyimi” veya “mülteci sesi”nden ziyade mülteci deneyimleri ve sesleri vardır. Soguk (1999: 4)’un ifadesiyle, “anlamları ve kimlikleri zaman ve mekân içinde, yerinden edilme sürecinde müzakere edilen binlerce çeşitli mülteci deneyimi ve binlerce mülteci figürü vardır” (Aktaran Turton, 2003: 7). Zorunlu göçmenler; genel göçmenlerle ve diğer zorunlu göçmenlerle belirli ortak ihtiyaç ve deneyimlere sahiptirler fakat bunun dışında tüm göçmenler tek tek farklı göç hikâyelerinin failidirler. Bu bakımdan, mülteci çalışmaları dâhilinde mültecilerin homojen bir kitle olarak ele alındığı ve sorun ile ihtiyaç odaklı çalışmalar yerine, öznelliklerine odaklanan çalışmalar deneyimlerin anlaşılmasına imkân verebilir.

Zorunlu göçmenlerin ayrı bir kategori içinde ele alınmasının ikinci nedeni, dünyada zorunlu göçmen sayısının çokluğudur. Bu sayının günümüzde 100 ila 200 milyon arasında olduğu tahmin edilmektedir (Castles, 2003: 15 aktaran Turton, 2003: 7). Böyle bir çokluk; yaşam standartları, insan güvenliği, adalete ulaşım ve insan haklarının korunması konularında Kuzey ve Güney arasında derin bir uçurum yaratan, küreselleşme olarak adlandırılan, geniş sosyal ve ekonomik değişimlerin bir ürünüdür (Turton, 2003: 7). Zolberg ve diğerleri (1989 aktaran Şenol Sert, 2012: 37), bu değişimleri insanları harekete geçiren şiddetin ana nedenleri olarak değerlendirmektedir.

Turton (2003: 8), üçüncü nedenin zorunlu göçmenlerin ihtiyaçları veya sayılarıyla, yani ‘onlarla’ değil ‘bizimle’ ilgili olduğunu ifade etmektedir. Zira sıkıntı içinde, kendileri ve çocukları için daha iyi bir yaşam arayan aramızdaki yabancılar olarak zorunlu göçmenler, onlara karşı sorumluluklarımızı, ‘bizim kim olduğumuzu’, insan olmanın ne demek olduğunu sormamızı sağlarlar. Başka bir anlatımla, zorunlu göçmen ile karşılaşmalar,

göçmen ile karşılaşmalardan farklı unsurlar içermektedir ve bu noktada zorunlu göçmenin sadece ‘göçmen’ olarak ele alınması yetersiz kalmaktadır.

İnsanları göç etmeye zorlayan ekonomik, siyasi, toplumsal pek çok neden bulunmaktadır. Göç literatüründe zorunlu göçün temel nedenleri “dışsal nedenler” ve “içsel nedenler” olmak üzere ikiye ayrılır. Dışsal nedenler; sömürgecilik, Soğuk Savaş’ın etkileri, devletlerin çözülmesi ve kurulması, adaletsiz ticari düzenlemelerin ve uluslararası ortaklıkların yerel ekonomiler üzerindeki etkisi, silah ticareti ve kalkınma yardımları olarak sıralanabilir (Arendt 1962, Dekker 1991, Chimni 1998 aktaran Linstrom, 2003: 3). İçsel nedenler ise; zayıf yönetim ve sosyal yapılar, kaynakların kontrolü ve paylaşımındaki çatışmalar, ekonominin kötü yönetimi ve yoksulluk, nüfus fazlalığı, kitlesel işsizlik ile etnik, dini, kültürel uzlaşmazlıklardan oluşur (Anderson 1992, Gilbert 1993, Richmond 1993 aktaran Linstrom, 2003: 3-4). Bu temel nedenler, zorunlu göçün ticaret ve kalkınma, insan hakları ve demokrasi, emek piyasası ihtiyacı, dış politika ve güvenlik politikası gibi pek çok konunun kesiştiği bir konumda bulunmasına sebep olur (Linstrom, 2003: 4).

Öberg (1996 aktaran Şenol Sert, 2012: 37) ise zorunlu göçün nedenlerini kritik olma dereceleri bağlamında, “sert” ve “yumuşak” faktörler olarak ayırmaktadır. Buna göre sert faktörler; insani krizler, silahlı anlaşmazlıklar, çevresel felaketler gibi durumları içerirken yumuşak faktörler; yoksulluk, sosyal dışlanma, işsizlik gibi durumları içerir. Zorunlu göçün nedenlerine ilişkin bir diğer ayrım da Wood (1994), savaş, siyasi istikrarsızlık, zulüm; ekolojik krizler, yaşamı tehdit eden ekonomik düşüşler; etnik, dini ve kabilesel çatışmalar olmak üzere zorunlu göçün nedenlerini üç grupta ele almakta ve bu nedenlerin mültecilik/sığınmacılık, yasal göçmenlik/misafir çalışma ve yasadışı göçmenlik statülerini doğurduğunu belirtmektedir.

Zorunlu göçmen kategorilerinin ampirik gözlem veya bilimsel çalışmalardan ziyade politik kaygıların bir eseri olarak gündemimize girdiği söylenebilir (Turton, 2003: 12). Zira örneğin mülteci ile sığınmacı kavramlarının iki ayrı kategori olarak ele alınması, bu konumların farklı neden ve süreçlere işaret etmesinden değil -bilakis çok fazla benzerlik taşımalarına rağmen-, böyle bir ayrımın hukuksal olarak yapılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Zetter (2006 aktaran Hazan, 2012: 184), devletlerin göçü kontrol altında tutmak amacıyla bu “etiketleri” yaygınlaştırdığını belirtmektedir. Kuzey-güney arasındaki hiyerarşik düzenden

kaynaklı kuzeyin güçlü ülkelerinin çıkarlarına hizmet etmek ise kategorilendirmenin başka bir nedenidir (Chimni 1998, Chimni 2009 aktaran Hazan, 2012: 184).

Zorunlu göç ve göçmenlere ilişkin temel kabullerin oluşmasında politik süreçlerin yoğun etkisi olsa da zorunlu göçe yaklaşımda farklı modeller bulunmaktadır. Bunlar; yasal kurumsal model, sosyal kalkınma modeli, siyasal ekonomi modeli ve güvenlik modelidir. *Yasal kurumsal model*, zorunlu göç ve zorunlu göçmenlerin farklı kategorilerinin sınırlarını yasal tanımlar ile belirleyerek, bu statülerin idaresini yasal kurumlara vermektedir. Yasal kurumsal model, 1950 yılında Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği'nin (United Nations High Commissioner for Refugees-UNHCR) kurulması ve 1951 yılında Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme'nin kabulüne dayanmaktadır. Bu iki gelişme ile zorunlu göçün ne olduğu, zorunlu göçmenlerin kimler olduğu yasal kurumlarca-devletlerce kararlaştırılmıştır. Dolayısıyla yasal kurumsal model, zorunlu göç gibi insan haklarının temel meselelerinden birini, devlet odaklı bir hale getirerek gerçekliğinden koparmaktadır. Temelde aynı sebeplerle göç eden bireyler, yapay ayrımlar çerçevesinde ele alınmakta ve meselenin bütünü gözden kaçmaktadır (Saraçlı, 2011: 44-45).

Diğer modellerden *sosyal kalkınma modeli*, zorunlu göçün kavramsallaştırılmasında geniş kapsamlı bir yaklaşım benimsenmesi ve zorunlu göçün tüm nedenlerinin etraflıca incelenmesi gerektiğini belirtmektedir. *Siyasal ekonomi modeli*; ekonomik küreselleşme, teknolojik değişim ve küresel politik düzen gibi ekonomi ve siyaset ilişkili pek çok etkeni zorunlu göç kavramsallaştırmasında kullanarak ekonominin politik etkisine vurgu yapmaktadır. Son model olan *güvenlik modeli* ise, güvenlik algılamalarına odaklanarak zorunlu göç meselesinin güvenlik ekseninde ele alınması gerektiğini savunmaktadır (Khatiwada, 2006: 3-9 aktaran Saraçlı, 2011: 44-45).

Tüm bu modellerin ötesinde, bir insan hakları ihlâli sonucu olarak meydana gelen zorunlu göç olgusu ancak insan hakları perspektifinden anlaşılabilir. Zorunlu göçü ve zorunlu göçün aktörlerini kategorize edip, zorunlu göçü bir 'sorun' olarak ele almak insan hakları bağlamında doğru bir yere oturmamaktadır. Böyle bir yaklaşım, zorunlu göçün bir insan hakkı olduğunu görünmez kılmakta, devletlerin çıkarlarını önceleyerek, farklı 'kategorileri' farklı politikalara maruz bırakmaktadır. Bu doğrultuda Saraçlı (2011: 2), kritik teori ve postmodern kuramların bilgi anlayışına dikkat çekerek, bilginin her zaman için birileri ya da

bir şey için geliştirildiğini ve bütün bilgi oluşum süreçlerinin bilişsel bir süreç olmaktan çok politik bir süreç olduğunu ifade etmektedir. Zorunlu göç olgusu da politik bir sürecin ürünü olarak, siyasi güçlerin çıkarları doğrultusunda yapay ayrımlara uğramıştır. Zorunlu göçün üzerindeki politik tahakkümün kırılması ise ancak insan hakları alanında değerlendirilmesiyle mümkün olabilir. Zorunlu göçe politik düzlemde yaklaşmak, zorunlu göçmenleri temelde mülteci, sığınmacı, çevresel faktörlerden dolayı yerinden edilmiş kişiler ve ülke içinde yerinden edilmiş kişiler olmak üzere ayırarak konuya bütünlüklü bakışı engellemektedir. Bu ayırım yalnızca kavramsal bir ayrıma değil, uygulamada gerçekleştirilen ayrıma da işaret ederek insan hakları ihlallerine sebep olmaktadır.

2.1.8. Zorunlu göçün hukuki ardalanı

Sığınma olgusu ve mülteci kavramının, farklı adlandırmalara sahip olsa da, en az 3500 yıldır mevcut olduğu; mülteciliğe dair kuralların olduğu ve bunların toplumların geleneklerinde, eski yazıtlarda, kutsal kitaplarda görüldüğü bilinmektedir. Sınırların henüz keskinleşmediği M.Ö. 2000’li yıllarda dahi mültecilere dair akitlere rastlanmaktadır (Yıldırım ve Altınışık 2002: 5; Odman, 1995: 5 aktaran Ansen, 2012: 1).

Dünya tarihinde devletlerin mülteciliğe ilişkin yaklaşımları 1920 öncesi, 1920-1950 yılları arası ve 1950 sonrası olmak üzere üç döneme ayrılarak incelenebilir. 1920 öncesi dönem, mülteci hareketlerinin genelde din ve mezhep farklılıkları sebebiyle görülen baskı ve zulüm sonucunda gerçekleştiği; sığınma hakkı ve kavramının kesin olarak belirlenemediği bir dönemdir. Bu dönemde monarşi güçlenene kadar sığınma merkezleri kutsal mekânlardır. Monarşi güçlenince yetki devlete geçerek sığınma merkezleri azaltılmış ve bu durum da büyük göç ve sığınma hareketlerini tetiklemiştir (Odman, 1995: 5 aktaran Ansen, 2012: 5).

20. yüzyıla doğru insanlık tarihi büyük savaflara, ihtilâllere, bağımsızlık hareketlerine şahit olmuştur. Tüm bunlarla beraber bu dönemde ulus devlet modelleri oluşmaya başlamış, göç ve iltica artmıştır ve artış ile birlikte ilticaya ilişkin yasal düzenlemeler ve teşkilatlanma hızlanmıştır. Özellikle 1920-1950 arası dönem bu gelişmelerin başlangıcı olarak görülebilir. Balkan Savaşı, I. Dünya Savaşı ve Rus İhtilâli ile milyonlarca kişi göç etmiş- sadece Avrupa’da beş milyondan fazla kişi-, göç büyük alanlara yayılmış ve uluslararası yardım kuruluşlarının çalışmaları yetersiz kalmıştır. Bu durum iltica meselesinin çözülmesi gereken bir sorun olarak görülmesine sebep olmuştur. Böylece, Milletler Cemiyeti kurulduktan sonra

Milletler Cemiyeti kararıyla Milletler Cemiyeti Yüksek Komiserliği kurulmuştur. Komiserlik, konuya ilişkin ilk örgütlenmedir ancak yalnızca belli mülteci gruplarıyla ilgilenmiştir. 1920-1950 arası dönem sorun odaklı bir dönem olmuş; sadece ortaya çıkan sorunları çözmeye yönelik faaliyetler gerçekleştirilerek sorunlar evrensel boyutta ele alınmamış, genel uluslararası yasal düzenlemeler yapılmamıştır (Yıldırım ve Altınışık 2002: 6; Ansen, 2012: 8-9).

II. Dünya Savaşı'ndan önceki yıllarda Batılı devletlerin girişimlerinin ve Milletler Cemiyeti'nin yetersiz oluşu, devletlerin kargaşa ve ikilik çıkaran uygulamaları tehlike yaratmıştır. Savaşın çıkması ile birlikte ise silahlı çatışmalar tüm dünyayı sararak uluslararası bir boyut kazanmıştır. Bu olumsuz ve güvensiz durumların giderilmesi için 22 Ekim 1945 yılında Birleşmiş Milletler Antlaşması yürürlüğe girmiş ve mülteci meselesi Birleşmiş Milletler'in temel meselelerinden biri haline gelmiştir. Böylece Birleşmiş Milletler bünyesinde Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği ve Uluslararası Mülteci Örgütü gibi yeni kuruluşlar oluşturularak 1948 tarihinde sığınma hakkını da içeren İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi kabul edilmiştir. Beyanname, Birleşmiş Milletler Antlaşması ile sadece anılan, içerikleri belirtilmeyen insan hakları ve temel özgürlükleri detaylandırmıştır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin hukuken bir bağlayıcılığı yoktur fakat tarihi, politik ve ahlaki açılardan oldukça önemlidir (Yıldırım ve Altınışık 2002: 6-7; Ergüven ve Özturanlı, 2013).

Dolayısıyla II. Dünya Savaşı'nın uluslararası mülteci hukukunun başlangıç noktası olduğu söylenebilir. Giderek uluslararası bir hale gelen mülteci meselesine bu tarihler itibariyle uluslararası yaklaşımlar söz konusu olmaya başlamıştır (USAK, 2013: 25). Böylece mülteci kavramı ve tanımları ülkelerin inisiyatifinden çıkarılarak sadece belli milletleri değil, uluslararası standart ve normlara kavuşarak bütün milletleri kapsamıştır (Ansen, 2012: 9; Buz, 2003). Tüm bu gelişmeler ve 1951 yılında Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi'nin imzalanması 1950 sonrasını ayrı bir dönem olarak ele almayı gerektirmektedir. Bu sözleşmeyle birlikte, sözleşmeye taraf olup olmamasından bağımsız şekilde her ülkede, teamülen “geri göndermeme (non-refoulement)”⁷ ilkesi geçerli olmuştur.

⁷“Bir mültecinin zorla geri gönderilmeye veya zulüm riski olan bir yere geri gönderilmeye karşı korunma hakları Mültecilerin Statüsüne ilişkin 1951 Sözleşmesinde belirtilmiştir:

“Hiçbir Taraf Devlet, bir mülteciyi ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri nedeniyle hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelerin sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyecek veya iade (“refouler”) etmeyecektir.” Madde 33/1.

Ayrıca müstakil bir kişi olarak “mülteci” tanımı yine bu metinle ortaya çıkmış; mültecilere, bir ülkede bulunan yabancılara ve vatandaşlara verilen haklar göz önünde bulundurularak “karma haklar statüsü” oluşturulmuştur. Fakat bu metinde, sadece 1 Ocak 1951’den önce gerçekleşen olayları kapsamı nedeniyle “zaman sınırlaması”; sadece Avrupa’da gerçekleşen olayları kapsamı nedeniyle de “coğrafya sınırlaması” mevcuttur. Bu sınırlamalar ise 1967 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin New York Protokolü ile kaldırılmıştır (USAK, 2013: 25). Böylece mülteci tanımı, zaman sınırı olmadan daha geniş coğrafyalardaki insanları kapsayacak şekilde genişlemiştir.

Mülteci hukuku pek çok başka uluslararası belgelerde dolaylı olarak bulunmakla birlikte; 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme ve 1967 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin New York Protokolü bu konudaki temel belgeler niteliğini taşımaktadır (Ergüven ve Özturanlı, 2013).

2.1.8.1. Uluslararası hukuk boyutu

Sığınma ve iltica olgusuna 20. yüzyılda yeni rastlanmış olmamakla birlikte, konunun uluslararası bir nitelik kazanması ve konuyla ilgilenen uluslararası bir örgütlenme ve uluslararası hukuk metinlerinin ortaya çıkması bu yüzyılda mümkün olmuştur. BMMYK’nın kurulması ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin kabulü konuya olan ilginin temelleri niteliğindedir.

*İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi*⁸’nde sığınma hakkı temel bir hak olarak ele alınmaktadır. Beyannameye göre; “Herkesin zulüm altında başka ülkelere sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı vardır” (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi 14/1. Maddesi).

Refulmanın yasaklanması Uluslararası Teamül Hukukunun bir parçası olduğu genel kabul görmüştür. Bu, Mülteci Sözleşmesine Taraf olmayan devletlerin de zulüm riski olan yere geri göndermeme ilkesine saygı duyması gerektiği anlamına gelmektedir. Devletler, Mülteci Sözleşmesi ve Uluslararası Teamül Hukuku gereği zulüm riski olan yere geri göndermeme ilkesini gözetmek zorundadır. Bu ilkeye aykırı davranıldığında ya da aykırı davranılacağına dair bir işaret olduğunda, BMMYK yetkili merciler nezdinde müdahalede bulunur ve gerekli olduğuna kanısına varırsa kamuoyunu bilgilendirir. Bazı durumlarda, *refulmanla* karşı karşıya kalan kişiler, İşkenceye Karşı Komite gibi insan hakları mekanizmalarına başvurabilirler” (BMMYK Parlamenterler İçin El Kitabı, 2001: 13-14).

⁸ <http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/688B1--Insan-Haklari-Evrensel-Beyannamesi.pdf>

Mülteciliğin temel bir insan hakkı olması yaşama ilişkin diğer haklarla -yaşama hakkı, inanma hakkı, ifade özgürlüğü gibi- çok yakın ilişkili olmasıyla ilgilidir. Tüm bu hakların kullanılabilmesi mültecilik hakkının da var olmasıyla mümkündür. İltica hakkı adeta yaşama hakkını garantiye alan bir haktır (TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, 2010: 154); yaşadıkları ülkelerde tehlike altında olan kişilerin bedensel ve fiziksel bütünlüğünü koruma talebinin karşılanmasını sağlar. Çünkü yerinden edilme, insanların fiziksel ve ruhsal bütünlüğünü koruma, yaşam hakkı ve diğer pek çok temel haktan yoksun kalmalarına sebep olur. Dolayısıyla ülkelerini terke zorlanan insanların evrensel insan haklarından faydalanabilmesi, iltica hakkı ile mümkündür. Bu bağlamda mülteciler “korunacak” değil, “temel hakları gerçekleştirilecek” kişiler olarak anlaşılabilir (Peker ve Sancar, 2002: 9-10).

“Yaşamak, özgürlük ve kişi güvenliği herkesin hakkıdır” (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi 3. Maddesi). İltica ise, sayılan bu hakların -yaşama, özgürlük ve kişi güvenliği- tehdit altında olmasından, ihlâl edilmesinden kaynaklanan bir eylemdir. Bu husus, adı geçen hakların varlığını iltica hakkının varlığına zorunlu olarak bağlamaktadır.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi tüm insanlara, ayırım gözetilmeksizin, temel hak ve özgürlüklerden eşit şekilde yararlanabileceğini bildirir; kişiler bu haklara yurttaşı oldukları ülkelerden de bağımsız şekilde sahiptirler.

“Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya başka bir görüş, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğuş veya herhangi başka bir ayırım gözetilmeksizin bu Bildirge ile ilan olunan bütün haklardan ve bütün özgürlüklerden yararlanabilir. Ayrıca, ister bağımsız olsun, ister vesayet altında veya özerk olmayan ya da başka bir egemenlik kısıtlamasına bağlı ülke yurttaşı olsun, bir kimse hakkında, uyruğunda bulunduğu devlet veya ülkenin siyasal, hukuksal veya uluslararası statüsü bakımından hiçbir ayırım gözetilmeyecektir” (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi 2. Maddesi).

Beyanname’nin 14. maddesinde sığınma hakkı net bir şekilde belirtilirken; 9, 13 ve 15. maddeler de bu hakkı sağlamaktadır.

“Hiç kimse keyfi olarak yakalanamaz, tutuklanamaz ve sürgün edilemez” (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi 9. Maddesi).

“Herkesin bir devletin toprakları üzerinde serbestçe dolaşma ve oturma hakkı vardır. Herkes, kendi ülkesi de dahil olmak üzere, herhangi bir ülkeden ayrılmak ve ülkesine yeniden dönmek hakkına sahiptir” (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi 13. Maddesi).

“Herkesin bir yurttaşlığa hakkı vardır. Hiç kimse keyfi olarak yurttaşlığından veya yurttaşlığını değiştirme hakkından yoksun bırakılamaz” (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi 15. Maddesi).

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi sığınma hakkını açıkça tanımlamakla birlikte beyannamenin hukuki bir yaptırımı olmaması, bu hakkın beyannamede bulunduğu açıklıkta uygulanmasını engellemekte ve zaman zaman beyannameye göre insan hakkı ihlâli olan uygulamalar söz konusu olmaktadır. Peker ve Sancar (2002: 6) da günümüzde, mültecilere ilişkin uluslararası, bölgesel veya ulusal düzenlemelerin insan hakları fikrinden bağımsız hareket ettiğine dair bir mutabakat oluştuğunu ifade ederler. İltica hakkı konusunda yapılan düzenlemelerle, 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne kısıtlayıcı, dar ve öznel yorumlar getirilmekte, iltica hakkı açıkça İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin dışında düşünülmektedir.

Mültecilerle ilgili evrensel nitelikteki ilk belge 28 Temmuz 1951 yılında imzalanan *Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi*⁹’dir. Bu sözleşme uluslararası mülteci hukukunun başlangıcını temsil etmekte ve bir takım kabullerle başlamaktadır. Sözleşmede taraf ülkeler;

“Birleşmiş Milletler Antlaşması ve 10 Aralık 1948’ de Genel Kurul’ca kabul olunan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin, insanların ana hürriyetlerden ve insan haklarından, fark gözetmeksizin faydalanmaları ilkesini teyit ettiğini dikkate alarak,

Birleşmiş Milletler’in, birçok defa, mültecilere karşı derin ilgisini ortaya koyduğunu ve mültecilerin temel hürriyetleri ile insan haklarını mümkün olduğu kadar kapsamlı bir şekilde kullanmalarını sağlamaya çaba gösterdiğini dikkate alarak,

Mültecilerin hukuki durumuna ilişkin daha önce imzalanan milletlerarası antlaşmaların tekrar gözden geçirilmesi ve bir araya getirilmesinin, bu antlaşmaların alanının ve bunların mülteciler için sağladığı himayenin yeni bir antlaşma yoluyla genişletilmesinin arzu edilir olduğunu dikkate alarak,

Sığınma hakkını tanımanın, bazı ülkelere son derece ağır yük yükleyebileceğini ve uluslararası kapsamı ile niteliği Birleşmiş Milletler’ce kabul edilmiş bulunan bir sorunun, uluslararası iş birliği olmaksızın tatmin edici bir şekilde çözümlenemeyeceğini dikkate alarak,

Bütün Devletlerin, mülteci sorununun toplumsal ve insani yönlerini kabul ederek,

Bu sorunun devletler arasında bir gerginlik sebebi halini almasını önlemek için olanakları ölçüsünde ellerinden geleni yapmalarını arzuladığını ifade ederek,

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiseri’nin, mültecilerin korunmasını sağlayan uluslararası sözleşmelerin uygulanmasına nezaret etmekle görevli olduğunu

⁹ <http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/45516--Mültecilerin-Hukuki-Durumuna-Dair-Sozlesme.pdf>

kaydederek ve bu sorunu çözmek için alınan önlemlerin birbiri ile verimli uyumunun, Devletler ile Yüksek Komiser arasındaki iş birliğine bağlı olduğunu kabul ederek,” 46 madde üzerinde anlaşmışlardır (Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme Başlangıç).

Bu kabullere göre öncelikle sözleşmede İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin dikkate alınacağı belirtilmekte fakat ilerleyen satırlarda iltica hakkı koşullara bağlanarak Beyanname’deki gibi açık ve net ifadelere rastlanmamaktadır. Mültecilerin temel insan hakları ve hürriyetlerinin ancak “mümkün olduğu kadar” sağlanmaya “çaba gösterileceği” gibi muğlak ifadeler kullanılmaktadır. Başka bir anlatımla, insan hak ve hürriyetleri gerçek anlamda teminat altına alınmaktan ziyade; uygulamaların şartlara göre olacağı ima edilmektedir.

Yine bu kabullere göre sığınma hakkını tanımanın “son derece ağır yük” olarak nitelendirildiği görülmektedir. Dolayısıyla sığınma bir hak olmasına karşın, sığınmayı kabul eden ülkelerin bir ‘lütü’ olarak anlaşılmaktadır. Çünkü Cenevre Sözleşmesi’ne göre sığınma bir “sorun”dur ve “çözümlenmesi” gerekmektedir. Bu husus da Sözleşme’de sığınmanın bir insan hakkı olarak kabulünün önüne geçmekte ve bir “sorun” olarak algılandığını göstermektedir.

1951 Cenevre Sözleşmesi’ne göre mülteci;

“(…) ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahıs” şeklinde tanımlanmaktadır (Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme 1/A/2 Maddesi).

Fakat Sözleşme’nin imzalandığı ilk halinde “1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar” ibaresi ile tarih sınırlaması ve “Avrupa’da meydana gelen olaylar”, “Avrupa’da veya başka bir yerde meydana gelen olaylar” ibareleri ile de coğrafya sınırlaması bulunmaktadır. Bu ibareler Sözleşme’nin Avrupa merkezci bir bakışla hazırlandığının kanıtı olmakla birlikte; sonraki yıllarda meydana gelen önemli mülteci hareketlerinin bu sınırlama sebebiyle Sözleşme kapsamında değerlendirilememesi uluslararası kamuoyunda ciddi sıkıntılara yol açmıştır (Peker ve Sancar, 2002: 13). 1967 yılında, tarih ve coğrafi sınırlama nedeniyle sözleşme dışı bırakılanların da sözleşmeye dâhil olabilmeleri için, Birleşmiş Milletlere üye

devletler *Mültecilerin Hukuk Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü*¹⁰'nü imzalayarak, tarih ve coğrafi sınırlamayı kaldırmışlardır. Protokolde 1951 Cenevre Sözleşmesi'ndeki tanım aynı bırakılarak, Protokolün 1. maddesinin son fıkrasına “taraf devletler hiçbir çekince olmaksızın bu protokolü uygulayacaktır” hükmü eklenmiştir. Böylece uygulama gerçek anlamda evrensel, dünya genelinde uygulanabilir olmuştur. Fakat Sözleşmeyi coğrafi sınırlamayla kabul eden devletlerin, sınırlamayı devam ettirme imkânları olduğundan bazı çarpıklıklar söz konusu olabilmektedir (Yıldırım ve Altınışık 2002: 8; Peker ve Sancar, 2002: 13).

1967 Protokolü, 1951 Sözleşmesi'nin ayrılmaz bir parçasıdır fakat ondan bağımsızdır. Protokol'ü onaylayan taraf devletler Sözleşme'nin de pek çok maddesini -2. maddeden 34. maddeye kadar- onaylamış olurlar. Zaten devletlerin çoğu hem Sözleşme'yi hem de Protokol'ü kabul etmekte ve her iki antlaşmanın uluslararası mülteci hukukunun temelini teşkil ettiğinde uzlaşmaktadırlar. Sözleşme ve Protokol birlikte ele alındığında üç konuyu kapsadıkları görülmektedir:

- “Temel mülteci tanımı ile beraber, mülteci statüsünün sona erdirilmesine ve mülteci statüsü haricinde bırakılmaya ilişkin hükümler
- Mültecilerin sığındıkları ülkedeki hukuki statüleri, hayatlarının veya özgürlüklerinin tehdit altına gireceği topraklara zorla geri gönderilmeye veya refulman'a karşı korunma da dahil olmak üzere mültecilerin hak ve yükümlülükleri
- BMMYK'nin görevini yerine getirmesi ve Sözleşme hükümlerinin uygulanmasına nezaret etmesinin kolaylaştırılması için BMMYK ile işbirliği yapmak dahil olmak üzere Devletlerin yükümlülükleri” (BMMYK Parlamenterler İçin El Kitabı, 2001: 10).

1960'lı yıllarla birlikte bağımsız devletlerin sayısının ve kolonilerin bağımsızlık mücadelelerinin artması sebebiyle meydana gelen çatışmalar sonucunda savunmasız ve korunmaya ihtiyacı olan farklı grupların ortaya çıkması, ilticaya ilişkin bölgesel metinleri beraberinde getirmiştir. Cenevre Sözleşmesi'nde yer alan nedenlerin dışındaki nedenlerle iltica edenler için 1969 yılında *Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi*¹¹ imzalanmıştır. Sözleşme ile mülteci olma nedenlerine Cenevre Sözleşmesi'ndeki nedenlere ek olarak, “dış saldırı, işgal, yabancı egemenliği” ve “ülkelerinin bir kısmında veya tamamında görülen kamu

¹⁰<http://www.goc.gov.tr/files/files/M%C3%9CLTEC%C4%B0LER%C4%B0N%20HUKUK%20STAT%C3%9CS%C3%9CNE%20%C4%B0L%C4%B0C5%9EK%C4%B0N%201967%20PROTOKOL%C3%9C.pdf>

¹¹ http://www.unhcr.org.tr/uploads/root/2.1_m%C3%BClteciler.pdf

düzenini ciddi biçimde bozan olaylar nedeniyle menşe ülkeyi terk etmeye zorlanma” nedenleri de eklenerek; mülteci tanımı¹² genişletilmiştir (Yıldırım ve Altınışık 2002: 8).

1970 ve 1980’li yıllarda ise Orta Amerika ülkelerinde yaşanan şiddet ve karışıklık, nesnel şartların ön plana çıkacağı bir tanımı gerektirmiştir. Böylece 1984 tarihli *Cartegena Mülteciler Bildirisi*¹³ ile 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü kapsamında yer alan mülteciler yanında; “yaygın şiddet, dış saldırı, iç çatışmalar”, “yaygın insan hakları ihlalleri”, “kamu düzenini ciddi olarak bozan diğer durumlar” nedenleriyle iltica edenler de mülteci tanımı¹⁴ içine dâhil edilmiştir. Böylece mülteci tanımı daha da genişlemiştir. Bu metnin bildiri olması, devletler üzerinde bağlayıcılığı olmamasına sebep olsa da, metin, ilgili devletlerin iç mevzuatlarını etkileyerek pek çok mülteciye koruma sağlamıştır (Yıldırım ve Altınışık 2002: 9; Peker ve Sancar, 2002: 14).

Bölgesel belgelerden bir diğeri 1977 tarihli *Ülkesel Sığınma Bildirisi*’dir. Bu bildiri de 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü’nde sayılan nedenlerle beraber, “insani/insancıl” nedenlerle de sığınma hakkı tanınmasını öngörmektedir. Bu öngörü, 1951 Sözleşmesi’nin boyutlarını aşmakta ve büyük önem taşımaktadır. Dolayısıyla, mülteci tanımının uluslararası mülteci hukukunun bölgesel kaynaklarında, çok daha geniş olduğu ifade edilebilir (Peker ve Sancar, 2002: 14-15; Kılıç, 2006: 185).

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nden başlayarak, uluslararası hukukta mültecilerin korunmasına ilişkin temel haklar şöyle sıralanabilir:

- “Yaşama, özgürlük ve kişi güvenliği hakkı
- Sığınma talebinde bulunma ve sığınma olanağından yararlanma hakkı

¹² “‘Mülteci’ terimi aynı zamanda, kendi menşe ülkesinin ya da vatandaşı olduğu ülkenin bir bölümünde ya da tümünde, dış saldırı, işgal, yabancı egemenliği ya da kamu düzenini ciddi biçimde bozan olaylar nedeniyle, menşe ülkesi ya da vatandaşı olduğu ülke dışında bir başka yerde sığınma aramak için daimi ikamet ettiği yeri terk etmeye zorlanan herkes için geçerli olacaktır” (Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi, 1/2 Maddesi).

¹³ http://www.unhcr.org.tr/uploads/root/2.1_m%C3%BClteciler.pdf

¹⁴ “Orta Amerika bölgesindeki kitlesel mülteci akınından edinilen tecrübeler göz önünde bulundurularak, uygun olduğu ölçüde ve bölgede devam eden durum akılda tutularak, ABÖ (Afrika Birliği Örgütü) Sözleşmesi’ndeki (1. madde, 2. paragraf) örneğin ve Amerika Ülkeleri Arası İnsan Hakları Komisyonunun raporlarında kullanılan öğretinin ışığında, mülteci kapsamının genişletilmesinin gereğini tekrar vurgulamak. Böylece, bölgede kullanılması tavsiye edilen mülteci tanımı ya da kavramı, 1951 Sözleşmesinin ve 1967 Protokolünün öğelerini içerdiği gibi, bunun yanı sıra, yaygın şiddet, dış saldırı, iç çatışmalar, yaygın insan hakkı ihlalleri, ya da kamu düzenini ciddi olarak bozan diğer durumlardan dolayı hayatları, güvenlikleri, ya da özgürlükleri tehdit altında olduğu için ülkelerinden kaçan kişileri de kapsayacaktır” (Cartegana Mülteciler Bildirisi, III/3 Maddesi).

- İşkence ya da zalimane, insani olmayan, onur kırıcı ceza ya da muameleye maruz bırakılmama hakkı
- Kölelik ya da kulluk altında bulundurulmama hakkı
- Yasa önünde bir kişi olarak tanınma hakkı
- Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü
- Keyfi tutuklanmaya, gözetim altına alınmaya maruz bırakılmama hakkı
- Özel yaşam, aile, ev konusunda keyfi müdahaleye maruz bırakılmama hakkı
- Düşünce ve ifade özgürlüğü hakkı
- Eğitim hakkı
- Toplumun kültürel yaşamına katılma hakkı” (BMMYK Parlamenterler İçin El Kitabı, 2001: 15).

Fonteneau (1992: 63-64 aktaran Buz, 2002: 26) ise uluslararası kurallar altında göçmen ve mültecilerin haklarını; sosyal haklar, kültürel haklar ve sivil/politik haklar olmak üzere üç temel başlık altında ele almıştır. Bu haklardan sosyal haklar; çalışma, sosyal güvenlik ve yaşamak için yeterli bir hayat standardı, sağlık hizmetlerine ulaşma, dinlenme ve boş zaman hakkı, yasal olarak yerleşen göçmenler için barınacak ev ve aile birleşim hakkı, göçmen işçilerin kazanç ya da birikimlerinin bir kısmını kendi ülkesine transfer etme hakkı, serbest çalışan işçilerin koruma ve bakım hakkını kapsamaktadır. Kültürel haklar; düşünce, vicdan ve din özgürlüğü, düşünce ve ifade özgürlüğü hakkı, eğitim hakkı, özgürce toplumun kültürel yaşamının içinde yer alma, sanattan hoşlanma ve bilimsel gelişmeye katılma ve bundan yararlar kazanma hakkıdır. Son grup hakları içeren sivil/politik haklar ise; yaşam hakkını koruma, dolaşım özgürlüğü ve yerleşeceği yeri özgürce seçme hakkı, herkesin yasadan önce bir birey olarak tanınması hakkı, barışçı bir şekilde dernekleşme ve temsil hakkı, ırk, milliyet ya da din konusunda herhangi bir kısıtlama olmaksızın evlenme hakkıdır. Bahsi geçen haklar özellikle, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Çocuk Hakları Sözleşmesi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Kadınlara Karşı Her Tür Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi gibi belgelerde bulunmaktadır (Buz, 2003).

2.1.8.2. Ulusal hukuk boyutu

Mülteci meselesinin uluslararası bir hale gelmesi, başka bir anlatımla uluslararası mülteci hukukunun başlangıcı 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi ve 1967 tarihli Mültecilerin Hukuk Statüsüne İlişkin New York Protokolü’ne dayanmaktadır. Türkiye bu iki metni de ilânlarından bir yıl sonra onaylamıştır. Cenevre Sözleşmesi zaman ve coğrafya sınırlaması ile kabul edilmiş fakat 1967 Protokolü’ne taraf olunca zaman sınırlaması kaldırılırken, coğrafi sınırlama devam ettirilmiştir. Türkiye’nin

sığınma politikası coğrafi sınırlama/coğrafi çekince ile karakterize edilir. Çünkü coğrafi çekince Türkiye'nin kime mülteci statüsü verebileceğini veya kimin sığınma hakkına sahip olduğunu belirlemektedir. Çekinceye göre Türkiye, yalnızca Avrupa'da meydana gelen olaylar sonucu, Avrupa'dan gelen kişilere mülteci statüsü verebilmektedir. Avrupa dışından gelerek sığınma arayanların durumu ise BMMYK ile birlikte değerlendirilerek, kendilerine geçici koruma sağlanmakta; üçüncü bir ülkede mülteci olarak kabul edilmelerinin ardından oraya yerleştirilmektedirler. Yani, Türkiye Avrupa dışından gelen kişilere mülteci statüsü vermemekte; üçüncü bir ülkeye yerleşene kadar sığınma hakkı vermektedir (Özden, 2013: 5; Buz, 2003; USAK, 2013: 26).

Türkiye'de mülteci ve sığınmacılarla ilgili ilk genel düzenleyici belge 14 Haziran 1934 tarihli *2510 sayılı İskân Kanunu*¹⁵'dur. Kanun kapsamı Türkiye'ye yapılacak olan sığınma ve göç hareketleri ile özellikle ulus inşa etme siyaseti bağlamında söz konusu olan ülke içi iskândır (Kılıç, 2006: 187).

1934 tarihli İskân Kanunu'nun 3. maddesinde muhacir ve mülteci ifadeleri şu şekilde geçmektedir:

“Türkiyede yerleşmek maksadile dışarıdan, münferiden veya müçtemian, gelmek istiyen Türk soyundan meskûn veya göçebe fertler ve aşiretler ve Türk kültürüne bağlı meskûn kimseler, işbu kanunun hükümlerine göre Dahiliye Vekilliğinin emrile kabul olunurlar. Bunlara (muhacir) denir. Kimlerin ve hangi memleketler halkının Türk kültürüne bağlı sayılacağı İcra Vekilleri Heyeti kararile tesbit olunur.

Türkiyede yerleşmek maksadile olmayıp bir zaruret ilcasile muvakkat oturmak üzere sığınanlara (mülteci) denir. 4 üncü maddede yazılı sebepler bulunmayan mülteciler, Türkiyede yerleşmek isterler ve bunu yazı ile bulundukları yerin Hükümetine bildirirler ise muhacir muamelesi görürler. Öbür mülteciler için Vatandaşlık Kanunu hükümleri tatbik olunur. Dahiliye Vekilliği muhacirlerin ve mültecilerin alınma yollarını gösterir bir talimatname hazırlar”.

Ayrıca yine Kanun'un 4. maddesine¹⁶ göre, “Türk kültürüne bağlı olmayanların”, “anarşistlerin”, “casusların”, “göçebe çingenelerin”, “memleket dışına çıkarılmış olanların” Türkiye'ye muhacir olarak alınmayacağı ifade edilmektedir.

¹⁵ <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2733.pdf>

¹⁶“A: Türk kültürüne bağlı olmıyanlar,

B: Anarşistler,

C: Casuslar,

Ç: Göçebe çingeneler,

26 Eylül 2006'da 5543 sayılı *İskân Kanunu*¹⁷ ile 1934 İskân Kanunu'nun 4. maddesinde yer alan ayrımcı ifadeler kaldırılmıştır. Fakat göçmen¹⁸ olmanın temel şartı “Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olmak” olarak kalmış ve “Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olmayan yabancılar”¹⁹ göçmen olarak kabul edilmemiştir. Dolayısıyla Kanun'un göçmen olarak Türkler dışındakileri kapsamadığı ve onları “yabancı” olarak tanımladığı görülmektedir.

1994 yılına kadar Türkiye'de mültecilerle ilgili konular -Türkiye'ye girişleri, iskânları, ikametleri, çalışmaları, sınır dışı edilmeleri gibi- yabancılar hukuku dâhilinde çeşitli kanun, tüzük ve yönetmeliklerle uluslararası hukuk normları açısından yetersiz şekilde düzenlenmiştir. Bireysel ve toplu sığınma vakalarının artması ile ise Bakanlar Kurulu kararıyla, 30 Kasım 1994'te, *Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik*²⁰ resmi gazetede yayınlanmıştır. Kısaca, 1994 İltica Yönetmeliği Türkiye'de sırf ilticaya ilişkin ilk ulusal düzenleme olması bakımından yeni bir dönüm noktası olmuş ve bu yetersizlikleri nispeten de olsa gidermiştir. Ayrıca belgenin hala tek genel düzenleyici belge olduğu söylenebilir (Güner, 2009 aktaran Özçürümez ve Türkay, 2011: 35; Kılıç, 2006: 187).

D: Memleket dışına çıkarılmış olanlar Türkiye'ye muhacir olarak alınmazlar, Bulaşık hastalıklılar doğrudan doğruya Hükümet hastanelerine gönderilip orada parasız tedavi olunurlar” (1934 İskân Kanunu, 4. Maddesi).

¹⁷<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/09/20060926-1.htm>

¹⁸2006 İskân Kanunu'nda göçmen ve göçmen kategorilerine ilişkin şu tanımlar bulunmaktadır:

“Göçmen: Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye'ye gelip bu Kanun gereğince kabul olunanlardır.

Serbest göçmen: Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye'ye gelip, Devlet eliyle iskân edilmelerini istememek şartıyla yurda kabul edilenlerdir.

İskânlı göçmen: Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, özel kanunlarla yurt dışından getirilen ve bu Kanun hükümlerine göre taşınmaz mal verilerek iskânları sağlananlardır

Münferit göçmen: Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yurdumuza yerleşmek amacıyla bir aile olarak gelenlerdir.

Toplu göçmen: Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, iki ülke arasında yapılan anlaşmaya göre yurdumuza yerleşmek amacıyla toplu olarak gelen ailelerdir” (İskân Kanunu, 3. Maddesi).

¹⁹ “Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olmayan yabancılar ile Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı bulunup da sınır dışı edilenler ve güvenlik bakımından Türkiye'ye gelmeleri uygun görülmeyenler göçmen olarak kabul edilmezler” (İskân Kanunu, 4. Maddesi).

²⁰<https://mirekoc.ku.edu.tr/sites/mirekoc.ku.edu.tr/files/Regulation%20no%20946169%20Procedures%20and%20principles.pdf>

Türkiye'nin iltica meselesine coğrafi çekince kapsamında yaklaşımı, ulusal mevzuatta “mülteci” ve “sığınmacı” olarak iki ayrı tanımın yapılmasını gerektirmiştir. 1994 İltica Yönetmeliği'ne göre; 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi ve Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 31 Ocak 1967 tarihli Protokol ile diğer kanun, tüzük ve yönetmeliklerdeki tanımlar saklı tutularak, bu yönetmeliğin uygulanmasında;

“Mülteci: Avrupa'da meydana gelen olaylar sebebiyle ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyruğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancıyı,

Sığınmacı: Irkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyruğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancıyı” ifade etmektedir (1994 İltica Yönetmeliği, 3.maddesi).

Buz (2002: 5)'un da belirtmiş olduğu gibi iki tanımı ayırt eden tek noktanın, mülteci tanımında “Avrupa'da meydana gelen olaylar sebebiyle” ibaresinin bulunması olduğu görülmektedir. Bu ibare dışında tanım aynıdır. Coğrafi çekince sebebiyle Türk hukukunda mülteci kavramı, Avrupa kökenli olanları kapsarken; sığınmacı kavramı 1951 Sözleşmesi dışında kalıp mülteci konumunda olan kişiler için kullanılmaktadır (Kılıç, 2006: 177).

1994 İltica Yönetmeliği'nde mülteci ve sığınmacı tanımlarında dikkat çeken bir diğer özellik, İskân Kanunu'nda göçmen olarak kabul edilemeyecekler zikredilirken kullanılan “yabancı” kavramının burada da kullanılıyor olmasıdır. 1951 Sözleşmesi'nde “şahıs” olan mülteci, 1994 Yönetmeliği'nde “yabancı”dır. Bu durum Türkiye'nin iltica politikalarına ilişkin bir veri olarak okunabilir.

Ayrıca Yönetmelik'te “tedbir”, “himaye”, “gözetim” gibi kavramların geçme sıklığı uluslararası hukuk metinlerinde ilticanın bir sorun olarak ele alınmasının, Türkiye'nin ulusal metinlerinde de sürdüğünü göstermektedir. Buna göre; iltica bir sorundur, mülteci ve sığınmacılar ise gittikleri ülkeler için birer risk kaynağı ve yükler.

2000 yılında Türkiye'nin coğrafi çekinceyi kaldırmasına yönelik bir talep söz konusu olmuştur. Avrupa Birliği Konseyi'nin hazırladığı *Türkiye Katılım Ortaklığı Belgesi*²¹'nin “tamamlanması bir yıldan fazla sürmesi mümkün, ancak imkânlar ölçüsünde çalışmaları 2001 yılı içinde başlatılması beklenen” orta vadeli hedefler arasında, “İltica alanında 1951 Cenevre Sözleşmesi için getirilen coğrafi rezervin kaldırılması ve mülteciler için ikamet ve sosyal destek birimlerinin geliştirilmesi ” maddesi yer almaktadır (Türkiye Katılım Ortaklığı Belgesi). Bu bakımdan 2000 yılının Türkiye’de ilticaya ilişkin mevzuat açısından diğer bir önemli tarih olduğu söylenebilir.

Katılım Ortaklığı Belgesi’nin ardından Türkiye, 25 Mart 2005 tarihinde “Türkiye’nin AB’ne katılım müzakereleri sürecinde Türk İltica, Göçmen ve Yabancılar Mevzuatının ve Sisteminin AB müktesebatı ve sistemleri ile uyumlu hale getirmek” (İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı, 2005: 5) amacıyla *İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı*²²’nı kabul etmiştir. İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı ile, Cenevre Sözleşmesi’ne konulan coğrafi çekincenin 2012 yılına kadar kaldırılabilmesi ve yeni bir Sığınma Kanunu ile yeni bir Yabancılar Kanunu’nun yapılabileceği ifade edilmiştir. Fakat bu ifadelerin Türkiye’nin bir göç ve sığınma ülkesi olması ve binlerce yabancıнын ülkeye gelmesi endişeleriyle anıldığı görülmektedir (Kirişçi, 2006: 343 aktaran İçduygu ve diğerleri 2014: 61-62). İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı’na göre:

“Coğrafi kısıtlamanın kaldırılması konusu Türkiye’nin ekonomik, sosyal ve kültürel koşullarına zarar verilmeyecek şekilde çözüm bulunması gereken bir konudur. Zira Türkiye,1980’li yıllarda tırmanmaya başlayan ve dünya konjonktürünü değiştirecek nitelik taşıyan toplu nüfus hareketlerinden oldukça fazla etkilenen bir ülke olmuştur” (İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı, 2005: 36).

2005 İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı ile ayrıca; sığınma başvuruları, başvuru sonrasında izlenecek usul, sığınmacıların iltica kararlarına karşı itiraz yolları, sığınmacıların barınmaları, mültecilerin serbest ikâmeti, geri göndermeme ilkesi, kitlesel sığınma durumunda geçici koruma, çalışma izinleri, eğitim programları, sağlık olanakları, iş

²¹ http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/Kob/Turkiye_Kat_Ort_Belg_2001.pdf

²² <https://mirekoc.ku.edu.tr/sites/mirekoc.ku.edu.tr/files/LT%C4%B0CA%20VE%20G%C3%96%C3%87%20ULUSAL%20EYLEM%20PLANI.pdf>

piyasasına erişim ve sosyal yardımlar konularında da yeni düzenlemeler yapılacağı belirtilmektedir (Ansen, 2012: 29-30).

İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı hem coğrafi çekinceye dair vaadi ile hem de parçalı iltica mevzuatına bütüncüllük ve yenilik hedefleriyle ulusal iltica mevzuatına ilişkin oldukça önemli bir düzenlemedir. Fakat TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu (2010: 147)'nun hazırlamış olduğu raporda İçduygu, bu planın isminin “İltica ve Göç” olmasını eleştirmektedir. İltica alanının daha teknik ve hukuksal olması sebebiyle Türkiye’de devlet birimlerinin bu alana odaklandıklarını ve göçün geniş fotoğrafını kaçırdıklarını ifade etmektedir. Oysa göçün geniş bir şemsiye kavram olarak ele alınıp, ilticanın onun içinde değerlendirilmesi daha uygundur. Çünkü böyle bir bakış açısı göç politikasının kapsamını genişletir. Ayrıca “iltica” kavramının öne alınmasının, ilticaya yüklenen “sorun” anlamının da öne çıkmasına sebep olduğu söylenebilir.

Mevcut mevzuatın “dağınık, güncelliğini yitirmiş, karşılaşılan sorunlara cevap vermekte yetersiz” (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunun Genel Gerekçesi, http://www.goc.gov.tr/icerik6/genel-gerekce_327_328_330_icerik) olması sebebiyle 11 Nisan 2013 tarihinde 6458 sayılı *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)*²³ çıkarılmıştır. Kanunun, iltica alanına ilişkin dönemsel ihtiyaçlara cevap verme çabası taşıyan en kapsamlı düzenleme olduğu söylenebilir.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu uluslararası koruma statülerini, getirdiği değişikliklerle birlikte; mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma olmak üzere yeniden tanımlamıştır. Kanun’da koruma çeşitleri şöyle yer almaktadır:

“Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında **mülteci** statüsü verilir” Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu 61. Maddesi).

“Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin

²³ http://www.goc.gov.tr/files/files/YUKK_TU%CC%88RKC%CC%A7E_BASKI.pdf

korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında **şartlı mülteci** statüsü verilir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye’de kalmasına izin verilir” (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu 62. Maddesi).

“Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde;

- a) Ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek,
- b) İşkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak,
- c) Uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak,

olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında **ikincil koruma** statüsü verilir” (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu 63. Maddesi).

YUKK’a göre mülteci tanımının 1994 Yönetmeliği ile aynı olacak şekilde yer aldığı görülmektedir. YUKK da mülteci statüsünü yalnızca “Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle” gelenlere verebilmekte; coğrafi çekinceyi sürdürmektedir. Ayrıca daha önceki tanımlamalarda bulunan “yabancı” kavramı varlığını sürdürmekte fakat buna ilaveten, farklı olarak, her üç tanımda da “vatansız kişi”²⁴ kavramına rastlanmaktadır.

YUKK ile birlikte gelen en büyük değişikliklerden biri “sığınmacı” tanımının yerini “şartlı mülteci” tanımının almasıdır. Buna göre, şartlı mülteciler -daha önceki sığınmacılar gibi- “Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle” Türkiye’ye gelen kişilerdir ve yalnızca üçüncü ülkeye yerleştirilene kadar Türkiye’de kalma izinleri vardır. Dolayısıyla bu tanımda değişen unsurun sadece isim olduğu, uygulamada bir yeniliğin söz konusu olmadığı söylenebilir. Tanıma göre, Avrupa ülkeleri dışından gelenler de mültecidir, fakat şartlı mülteci.

Kanun ile getirilen üçüncü koruma statüsü, ikincil korumadır. Bu koruma ise ilk iki sınıflandırmaya dâhil olamayıp, ülkelerine gitmeleri durumunda ölüm riski ile

²⁴ “Vatansız kişi: Hiçbir devlete vatandaşlık bağıyla bağlı bulunmayan ve yabancı sayılan kişiyi” ifade etmektedir (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu 3(ş). Maddesi).

karşılaşılabilecek kişileri kapsamaktadır. İkincil koruma statüsü, şartlı mültecilikte olduğu gibi üçüncü bir ülkeye yerleştirme sürecini kapsamaz.

Mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma statüleri bireysel başvuru ile elde edilebilecek statülerdir. Kanunda toplu göç olaylarına yönelik ise geçici koruma bulunmaktadır:

- “(1) Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara **geçici koruma** sağlanabilir.
- (2) Bu kişilerin Türkiye’ye kabulü, Türkiye’de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye’den çıkışlarında yapılacak işlemler, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirlerle ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasındaki iş birliği ve koordinasyon, merkez ve taşrada görev alacak kurum ve kuruluşların görev ve yetkilerinin belirlenmesi, Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir” (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu 91. Maddesi).

YUKK’da bulunan geçici koruma çerçevesinde, özellikle Suriyelilere yönelik, Bakanlar Kurulu kararıyla 22 Ekim 2014 tarihinde *Geçici Koruma Yönetmeliği* çıkartılmıştır. Yönetmelik “Aynı ülkeden veya coğrafi bölgeden kısa bir süre içerisinde ve yüksek sayılarda gerçekleşen ve söz konusu sayılar nedeniyle bireysel olarak uluslararası koruma statüsü belirleme işlemlerinin usulen uygulanabilir olmadığı durumları”, kitlesel akınları kapsamaktadır (Geçici Koruma Yönetmeliği, 3 (j). Maddesi).

Yönetmelik; geçici koruma kararının alınması, sınırlandırılması veya durdurulması, sona erdirilmesini gibi uygulamaya dönük meseleleri Bakanlar Kurulu kararına bırakmıştır. Başka bir ifadeyle geçici korumanın ne kadar süreceği veya ne zaman sonlandırılacağı oldukça muğlaktır. Bu muğlaklığın ülkesinden ayrılmaya mecbur kalmış, dönemeyecek insanlar için oldukça zorlayıcı olduğu ifade edilebilir.

Yönetmelik, “kapsamındaki yabancılara; sağlık, eğitim, iş piyasasına erişim, sosyal yardım ve hizmetleri ile tercümanlık ve benzeri hizmetler” sağlayabileceğini beyan etmekte (Geçici Koruma Yönetmeliği, 26. Maddesi), devam eden maddelerde ise bu hizmetlerin detaylarını açıklamaktadır.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile ilticaya ilişkin ulusal düzenlemelere getirilen bir diğer yenilik “Göç alanına ilişkin politika ve stratejileri uygulamak, bu konularla ilgili kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamak, yabancıların Türkiye’ye giriş ve

Türkiye’de kalışları, Türkiye’den çıkışları ve sınır dışı edilmeleri, uluslararası koruma, geçici koruma ve insan ticareti mağdurlarının korunmasıyla ilgili iş ve işlemleri yürütmek üzere İçişleri Bakanlığı- na bağlı *Göç İdaresi Genel Müdürlüğü*” nün kurulmasıdır (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu 103. Maddesi). Böylelikle, göç meselesiyle ilgili ilk kez yalnızca güvenlik odaklı olmayan bir birim oluşturulmuştur. İçduygu da göç ve iltica biriminin emniyetin dışında olması gerektiğini ifade etmektedir (TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, 2010: 147). Zira göç bir güvenlik sorunu olmaktan ziyade, toplumları sosyal, kültürel, politik, ekonomik pek çok yönden etkileyen bir olgudur.

Türkiye’de özellikle Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile ilticaya ilişkin ilk defa geniş bir yasal çerçeve çizildiği söylenebilir fakat yeterli bir iltica mevzuatımızın olduğu söylenemez. Pek çok değerlendirme de Türkiye’de mevcut ulusal düzenlemelerin alt yapısının çok sayıda sığınmacıyı taşıyacak düzeyin oldukça altında olduğu, günümüz mülteci meselesine açıklık getirmediği, uluslararası hukuka uygunluğunun bulunmadığı ve yeni bir iltica sisteminin kurulması gerektiği yönündedir (Acer, Kaya ve Gümüş, 2011; Odman, 1998: 7 aktaran Buz, 2002: 39).

2.1.8.3. Mevzuatın ötesi

Önceki kısımlarda detaylıca görüldüğü gibi, Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası hukuk metinleri ve ulusal hukuku bağlamında zorunlu göçün aktörleri mülteci, şartlı mülteci (sığınmacı), ikincil koruma ve geçici koruma statülerine sahip olabilecek şekilde sınıflandırılmaktadır. Bunun temel dayanağı Türkiye’nin uyguladığı coğrafi çekince. Coğrafi çekince ile Avrupa’da meydana gelen olaylar sebebiyle zulüm görmekten korkup ülkesini terk eden kişiler ile Avrupa dışında meydana gelen olaylar sebebiyle zulüm görmekten korkup ülkesini terk eden kişiler ayrıştırılmakta; bu kişilere farklı muamelede bulunmaktadır. Bu durumun insan hakları açısından kabul edilemez olduğu oldukça açıktır.

Ayrıca mülteci statüsü Türkiye’ye yerleştirilme, şartlı mülteci statüsü üçüncü bir ülkeye yerleştirilme süreçlerini barındırırken; ikincil koruma ve geçici koruma statüleri bu süreçleri barındırmamakta ve korumanın ne kadar süre ile devam edeceği belirsizlik taşımaktadır. Çalışmanın katılımcı grubunu oluşturan Suriyeliler, toplu başvuru yapmış olmaları sebebiyle geçici koruma altındadırlar. Bireysel başvuru yapamadıkları için üçüncü bir ülkeye

yerleştirilme talebinde bulunamamakta; sığınmacı veya şartlı mülteci statüsü elde edememektedirler.

Diğer bir yandan Tomanbay (2004: 5)'in dikkat çektiği gibi mülteci ve sığınmacı kavramlarının ayrı anlamlara gelecek şekilde kullanılması yanlıştır. Arapça kökenli olan “mülteci” kelimesinin Türkçe karşılığı “sığınmacı”dır. Yani “mülteci” ve “sığınmacı” kelimeleri aynı anlama gelmektedir. Fakat 1951 Cenevre Sözleşmesi, 1967 Protokolü ve 1994 Yönetmeliği'nde İngilizce'de farklı iki kavram olan “asylum seeker” ve “refugee”, “sığınmacı” ve “mülteci” olarak çevrilmiş; dilbilimsel bir hata yapılmıştır. Hataya rağmen hukukta, birincisi “girdiği ülkeye sığınmak için yasal başvuru yapmamış ya da başvuru aşamasındaki kimseleri” anlatırken; ikincisi “girdiği ülkeye sığınmak için yasal başvuru yapmış, başvurusu kabul edilmiş, yani o ülkede belli bir statü kazanmış kimseleri” ifade etmektedir. Bu bağlamda Türkiye'de yaşayan Suriyeliler ne sığınmacı ne de mültecidirler.

Son kertede önce uluslararası hukukta karşılığı olmayan “misafir”, ardından “geçici koruma” altındakiler olarak adlandırılan Suriyelilerin Türkiye'deki durumları belirsizlikle sarmalanmıştır. Belirsizlik, onların toplumsal varlıklar, özneler olarak görmezden gelinmesini beraberinde getirmektedir. Çünkü adlandırmanın barındırdığı geçicilik anlamı karşılaşma ve birlikte yaşama olasılıklarını düşünmekten uzaklaştırmaktadır. Bunun aşılması Suriyelilerin görünür kılınması ise ancak misafir adlandırmasından arınmış yeni bir adlandırma ile mümkün olur²⁵. Bu doğrultuda çalışmada Türkiye'de yaşayan Suriyeliler, hukuksal metinlerdeki karşılığından bağımsız olarak, insan hakları bakımından daha doğru olması, kavram kargaşasının önüne geçme olanağı tanınması ve görünürlüğü etkilemesi gerekçeleriyle sığınmacı, misafir veya geçici koruma altındakiler olarak değil mülteci olarak adlandırılmaktadır.

2.1.9. Suriye'den Türkiye'ye zorunlu göç

Türkiye'nin göç tarihine ilişkin bölümde bahsedildiği gibi, tarihsel olarak bakıldığında Türkiye uzun yıllardır farklı şekillerde göç akımlarıyla karşı karşıya kalmış ve çok sayıda göçmen, geçici veya kalıcı şekilde Türkiye'de yaşamlarını sürdürmüştür. Türkiye'ye yönelen göç akımlarından oldukça büyük bir bölümünü zorunlu şekilde ülkesini terk eden

²⁵Adlandırma ile ilgili bir tartışma için bakınız: <http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/1116/suriyeli-linclerine-karsi-misafirin-adini-koymak#.VqznMPmLTIV>

insanlar oluşturmıştır. Türkiye son 30 yıllık zaman diliminde “Afganistan, Kuzey Irak, Filistin, Bosna-Hersek, Kosova, Makedonya” dan zorunlu göç eden insanlara geçici koruma sağlamış ve bu insanlardan çoğu bir süre Türkiye’de kalıp ülkelerine geri dönmüşler veya üçüncü bir ülkeye geçmişlerdir (Demir, 2015: 13).

Günümüze yaklaştığımızda Türkiye, Suriye’den gelen göç akınlarıyla tarihinin en büyük zorunlu göç hareketiyle karşı karşıya kalmıştır. Suriye’de süren rejim karşıtı gösterilere 15 Mart 2011’den itibaren sert biçimde karşılık verilmesiyle birlikte ülkede karmaşa ortamı oluşmuş, iç savaş başlamıştır (Erdoğan, 2015: 317). Esad rejiminin halka yönelik katı müdahaleleri ve iç savaşın yarattığı tahribatın boyutlarının giderek artması karşında çok sayıda insan gerek ülke içinde yer değiştirmiş gerekse de Nisan 2011’den itibaren Türkiye ve diğer komşu ülkelere kaçmıştır. Yerinden edilme, özellikle Suriyeli farklı muhalif gruplar arasındaki çatışmayla derinleşmiştir. Çatışmaların, “Cephe’t-ül Nusra”, “Irak Şam Devleti (İŞİD)”, “Özgür Suriye Ordusu (ÖSO)” ve “Demokratik Birlik Partisi (PYD)” gibi pek çok politik aktörü vardır. Tüm bu aktörlerin sebep olduğu çatışma ve baskı ortamının Suriyeli sivillerin hayatlarını ve özgürlüklerini tehlike altına alması zorunlu göçün artmasında etkili olmuştur (Kirişçi ve Karaca, 2015: 307).

BM verilerine göre 2011 yılından bugüne, iç savaş nedeniyle, Suriye’de 191 bin insan hayatını kaybetmiştir. Ancak bu sayı Suriyeli sivil toplum örgütlerinin resmi olmayan tahminlerine göre 283 bin olarak ifade edilmektedir (Orhan ve Senyücel Gündoğar, 2015: 10). İç savaş öncesi 20 milyon nüfusa sahip ülkede bugün takribi olarak 12.2 milyon Suriyelinin acil insani yardıma ihtiyacı bulunmaktadır. Yaşanan olumsuz ortam yaklaşık 7.65 milyon insanı evlerini terk etmek zorunda bırakarak zorunlu göçe yöneltmiş ve 3 milyondan fazla insan komşu ülkelere göç etmiştir.²⁶ BMMYK’nın son verilerine göre²⁷, bu sayı 4 milyonun üzerindedir. Suriyeli mültecilerden 123.585’i Mısır’da, 244.642’si Irak’ta, 633.466’sı Ürdün’de, 1.070.189’u Lübnan’da ve 2.503.549’u ise Türkiye’de kayıtlı olarak yaşamaktadır.²⁸

²⁶ <https://www.afad.gov.tr/TR/IcerikDetay1.aspx?ID=16&IcerikID=747>

²⁷ 19 Ocak 2016 tarihli verilere göre: <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php>

²⁸ Türkiye, Lübnan ve Mısır verileri 31 Aralık 2015; Irak verileri 15 Ocak 2016; Ürdün verileri 19 Ocak 2016 tarihli: <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php>

Suriye’den Türkiye’ye ilk kez Hatay’ın Yayladağ ilçesine yakın, aralarında kadın ve çocukların bulunduğu 250 kişilik büyük bir Suriyeli grup sınırdaki “tel örgüleri aşarak” 29 Nisan 2011’de sığınmıştır²⁹ Türkiye bu tarih itibariyle Suriyeli göçmenlere yönelik “açık kapı politikası” uygulayacağını ifade etmiştir (Orhan ve Senyücel Gündoğar, 2015: 12). Böylece Nisan 2011 tarihinden itibaren Suriye’den Türkiye’ye hızlı göç akımları gerçekleşerek günümüzde 2 milyondan fazla Suriyeli Türkiye’de bulunmaktadır. T.C. İçişleri Bakanlığı verilerine göre, 2012 yılında 14.237 olan Suriyeli sayısı 15 Ocak 2016’ya gelindiğinde her yıl artarak 2.540.784 kişiye ulaşmıştır.

Çizelge 1.1. Yıllara göre geçici koruma kapsamındaki Suriyeli mülteciler

*15.01.2016 tarihi itibariyle

Kaynak: http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik

AFAD 18 Ocak 2016 tarihi itibariyle 10 ilde (Hatay, Gaziantep, Şanlıurfa, Kilis, Mardin, Kahramanmaraş, Osmaniye, Adıyaman, Adana, Malatya) kurulan 25 barınma merkezinde 269.542 Suriyelinin yaşamlarını sürdürdüklerini belirtmiştir.³⁰ Geri kalan insanlar ise kampların dışında Türkiye’nin farklı illerinde yaşamlarını idame ettirmeye çalışmaktadır. T.C. İçişleri Bakanlığının verilerine³¹ göre, 15 Ocak 2016 itibariyle Türkiye’de Suriyelilerin en fazla bulundukları on il sırasıyla Şanlıurfa (378.691 kişi), Hatay (363.933 kişi), İstanbul (357.225 kişi), Gaziantep (325.874 kişi), Adana (135.672 kişi), Mersin (127.216 kişi), Kilis (124.287 kişi), Mardin (93.239 kişi), Bursa (84.482 kişi) ve İzmir (83.226 kişi)’dir. Türkiye’de yaşayan Suriyelilerin yarısından fazlası (%53) 18 yaş altı çocuk ve gençlerden,

²⁹ <http://www.radikal.com.tr/dunya/suriyenin-sinir-koyleri-bosaliyor-1047778/>

³⁰ <https://www.afad.gov.tr/TR/IcerikDetay1.aspx?ID=16&IcerikID=848>

³¹ http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik

dörde üçünden (%75) fazlası ise kırılgan nüfus grubu olan çocuk ve kadınlardan oluşmaktadır (Erdoğan, 2014: 4).

Suriyelilerin kitlesel göçü Türkiye'ye yönelen daha önceki -1989 ve 1991 göçleri- göç örneklerinden farklılık arz etmektedir. Çünkü Türkiye'ye yönelik Suriye'den gerçekleşen kitlesel akınlar kısa bir zamandan öte geniş bir zaman dilimine yayılmaktadır. 2011'de başlayan zorunlu geç bugün hala devam etmektedir ve Suriye'deki iç savaşın sürmesi nedeniyle ne zaman biteceğine ilişkin bir öngörü bulunmamaktadır. Savaşın sürüyor olması ilk geldiklerinde geçici, 'misafir' olacağı düşünülen Suriyelilerin kalıcılaşmasına evrilmektedir (Kirişçi ve Karaca, 2015: 306-308).

2.2. Gündelik Hayat³²

2.2.1. Gündelik hayatın neliği

Gündelik hayat kavramı, çok sık kullanılmakla birlikte tanımlanması oldukça zor bir kavramdır. Hatta “sosyolojik kavramlar içerisinde en fazla ‘gündelik hayat’ kavramının tanımı zorluk çıkarmıştır”. Bu zorluğun en temel sebeplerinden biri kavramın, içinde düzensizce pek çok unsur barındırmasından kaynaklanan muğlaklığıdır. Muğlaklık, kavramın “artık bir kategori” gibi görülmesine sebep olmaktadır. Zorluğun diğer bir sebebi ise, kavramın “alışıldık”, “kanıksanmış”, “sağduyusal” anlam çağrışımları sebebiyle “sıradanlığı” imlemesidir (Featherston, 1995: 55 aktaran Bennett, 2005/2013: 11). Fakat tam da bu sıradan, kanıksanmış olma hali gündelik hayatı sosyal bilimler için araştırmaya değer kılar (Bennett, 2005/2013: 11).

Giard (2009: 13), De Certeau'nun büyük karmaşalar yerine “gizli niyetlere”, “umutlara”, “beklentilere” odaklandığı çalışmalarını, gündelik hayatı tarif eden şu cümlelerle ifade eder:

“Günlerin köpüğüyle, politik söylemin şaşkınlığı ve bunalımıyla, acılarla, krizlerle ya da suçlamalarla ilgilenmemiş, bu büyük söz karmaşası içinde esas olanı, gizemini hala koruyan, en derinde olanı, ‘olayların’ derin ve saklı anlamını ortaya çıkarmaya uğraşmıştır”.

³²Çalışma boyunca “gündelik hayat” ve “gündelik yaşam” kavramları aynı anlama gelecek şekilde kullanılmıştır.

Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre “gündelik”³³, sıfat anlamıyla “her günkü, yevmi” şeklinde tanımlanmaktadır. Dolayısıyla gündelik hayat, her günkü hayata yani farklı değil sıradan olana işaret etmektedir. Sıradan olması ise onun değersiz ve önemsiz görülmesine sebep olur. Fakat gündelik hayat, sıradanlığının yanında içindeki küçük parçacıklarda esas, derin, gizli anlamları barındırır. Onu merak konusu haline getiren de bu küçük anlamlara ulaşabilme isteğidir. Başka bir ifadeyle, gündelik hayatın çalışılmasının veya çalışılmamasının sebebi aynıdır: sıradanlık.

Gündelik hayat, insanların yaşamlarında genellikle hafife alınan düzenli aktiviteler ve rutin pratikler kapsamıdır (Karner, 2007: 35). Temelde, günlük zaman bütçesi içinde insanların varlığını sürdürmek amacıyla geliştirdiği yeme, içme, barınma, üretme, güvenlik, soyun yeniden üretimi gibi basit faaliyetlerden oluşur. Bu faaliyetler basittir fakat mekanik olarak algılanamaz. Çünkü insan olmak, eylemde bulunurken düşüncelerin, duyguların, değerlendirmelerin eyleme dâhil olması demektir. Dolayısıyla gündelik hayat “anlamlandırma”dan “değerlendirme”den, “çözümleme”den, “deneyimler”den bağımsız bir alan değildir (Şahin ve Balta, 2001; Tekeli, 2000: 339). Berger ve Luckmann (1967/2003) da gündelik hayat ile bilinçli olma halinin ayrılmaz olduğunu vurgulamaktadırlar:

“Katmerli/çoklu gerçeklikler arasında biri vardır ki kendini *par excellence* gerçeklik olarak gösterir. Bu, gündelik hayatın gerçekliğidir. Onun imtiyazlı pozisyonu kendisine fevkalade gerçekliği tayin hakkı verir. Bilincin tansiyonu, gündelik hayatta en yüksek düzeydedir; yani gündelik hayat kendisini, en ağır, acil ve şedit bir halde bilincin üzerine yükler. Onun zorunlu varlığını anlamazlıktan gelmek imkânsız, hatta zayıflatmak bile zordur. Netice itibarıyla o, beni kendisi için en geniş yanıyla dikkatli olmaya zorluyor. Ben, gündelik hayatı tamamen uyanık oluş vaziyeti içerisinde tecrübe ediyorum. Gündelik hayatın gerçekliğinde büsbütün uyanık var olma vaziyeti, benim tarafımdan normal ve açık olarak alınmaktadır; yani o, benim doğal tavrımı oluşturmaktadır”.

Morgan (2004: 37-38), gündelik hayatın birbiriyle örtüşen üç boyutuna dikkat çekmektedir. İlkin, gündelik hayat insanların yaşamlarındaki olay ve deneyimleri, doğum, cinsiyet, hastalık, ölüm gibi yaşamın öğelerine yüklenen sosyal anlamları içerir. İkincisi, “düzenli, tekrar eden, rutin, tanıdık, sıradan, banal ve hatta sıkıcı olana” karşılık gelir. Üçüncüsü ise, gündelik hayat fikri “normal” olana ilişkin normatif çağrışımlara sahip olabilir (Aktaran Karner, 2007: 36) ve böylece “anormal”, “alışılmışın dışında” ve hatta “patolojik” olana da işaret eder. Morgan’ın vurguladığı bu üç boyut, “gündelik hayatın nasıl işlediği”, “sosyal

³³http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.56898cf9c8a1f8.63562369

aktörlerin ona ne tür anlamlar yüklediği”, “zaman içinde nasıl değişebileceği” ve “güç ve eşitsizlik yapılarıyla ilgisinin nasıl olduğu” sorularına cevap arayabilme bakımından sosyolojik açıdan oldukça önemlidir (Karner, 2007: 36).

Gündelik hayatın her gün yaşanan, geniş bir kapsamda olması pek çok konuyu içine alabilmesini sağlar. Bu sebeple gündelik hayat kolaylaştırma, egemenlik altına alma veya dönüştürme; öyküleştirme veya kuramsallaştırma gibi pek çok farklı perspektif ve boyutta tartışılabilmektedir. Eğitim, iş, din, aşk ne kadar gündelik hayata dâhilse, tükürme alışkanlıkları da o kadar dâhildir (Şahin ve Balta, 2001).

2.2.2. Gündelik hayata ilişkin temel yaklaşımlar

Sosyal bilimler, 18. ve 19. yüzyıllarda yaşanan hızlı toplumsal değişimlerin de etkisiyle, toplumsal eylemi, eylemin altında yatan yapısal süreçlerin sonucu olarak açıklamışlardır. Buna göre doğa yasaları doğal dünyadaki nesneleri nasıl belirliyorsa, yapısal süreçler de bireyleri öyle etkiler. Böylece toplumsal aktörler, bilinçlerinin dışındaki yapısal güçlerin bir ürünü olarak algılanır. Dolayısıyla gündelik hayat da, toplumsal aktörlerin tahakküm altına alınıp sömürüldüğü bir uzamdır. 19. yüzyılın sonları itibarıyla bireyin, yapısal süreçlerin bir ürünü olarak anlaşılacak failliğinin göz ardı edilmesi eleştirilmeye başlanmıştır. Bu eleştiri yapan önemli isimlerden *Max Weber* ve *George Herbert Mead*, toplumsal normların bireyler tarafından pasif bir boyun eğişle içselleştirilmediğini, eylem olanaklarının mevcut olduğunu iddia ederler. Bu bakımdan, gündelik hayatın henüz adlandırılmamış fakat tanınmaya başlamış olduğu söylenebilir (Bennett, 2005/2013: 12-13). Yine bu dönemde *Schutz*, *Berger*, *Luckmann* gibi kuramcılar fenomenolojik yaklaşımı geliştirmekle, bireyi anlamı inşa eden aktif bir konuma yerleştirirler. Yaklaşımına göre gündelik hayat, aktörlerin atfettiği göstergesel anlamlardan ayrı değildir (Gardiner, 2000 aktaran Bennett, 2005/2013: 14).

Fenomenolojinin gündelik hayata ilişkin yorumu *Erving Goffman* tarafından geliştirilerek gündelik etkileşimin dramaturji kuramı ortaya konulmuştur. Kurama göre gündelik hayat toplumsal rollerin içselleştirilmesiyle tanımlanarak bireylerin “sahne önü” ve “sahne arkası” benlikler yarattığı ifade edilmektedir. Böylece rollerini idare ederek onlar arasında müzakere etmeyi öğrenen birey gündelik hayatını yaratıcı bir şekilde ve pasif kalmaksızın yönlendirebilmektedir. Bu bağlamda dramaturji kuramı, bireye gündelik hayatın içinde daha aktif ve irade sahibi bir rol vermektedir. Fakat gündelik hayatın homojene yakın tutumlar,

pratikler, bilişsel yapılardan oluştuğu ve farklılaşmamış bir bütün olarak görülmesi, bireylerin ancak önceden sınırlandırılan roller ve beklentiler içinde hareket edebilmesini, sadece küçük ihlallerin mümkün olabilmesini beraberinde getirir (Bennett, 2005/2013: 14-15).

Harold Garfinkel, gündelik hayat yaklaşımını “Etnometodolojide Araştırmalar” adlı çalışmasıyla genişleterek, etnometodoloji ile insanların bağlamsal davranışlarının altında yatan rasyonellik ve ortaklıklara odaklanır. Bu anlamda etnometodoloji, diğer gündelik hayat yaklaşımlarından farklılaşmaktadır (Adler, Adler ve Fontana, 1987). Garfinkel (1967: 11)’e göre etnometoloji, “özel ifadelerin ve gündelik yaşamın örgütlenmiş sanatsal devam eden muhtemel edinimleri gibi diğer pratik eylemlerin incelenmesi”dir ve odak noktası “pratik eylemin rasyonel açıklanabilirliği”dir (Aktaran Poloma, 1979/2011: 253).

Gündelik hayatın homojen bir bütün olarak değil çok daha çoğul, dinamik ve çekişmeli bir alan olarak bilimsel araştırmalara konu olması ancak 20. yüzyılın sonları ve 21. yüzyılda başlamıştır. Bunun sebebi sosyal bilimlerde yaşanan paradigma değişikliğidir. Postmodernizm ile birlikte büyük anlatıların zayıflamaya başlayıp mikro ve çoğul anlatılara yönelimin söz konusu olması gündelik hayatın yorumlanmasını da değiştirmiştir. Artık gündelik hayat homojen bir kavram değil, kültürel olarak inşa edilen çoğul ve çekişmeli bir alan olarak anlaşılmaya başlanmıştır. Bir zamanlar nispeten homojen topluluklarla sınırları belli olan gündelik hayat günümüzde çok daha parçalı, karmaşık ve heterojendir. Bu sebeple onu tekil ve özcu anlamlarla kavramak mümkün değildir (Bennett, 2005/2013: 15-17; Bovone 1989 aktaran Şahin ve Balta, 2001).

Gündelik hayata bakışın tarihsel arka planında görüldüğü gibi, gündelik hayat sosyolojisi şemsiye bir kavram olarak; sembolik etkileşim, fenomenoloji, dramaturji, etnometodoloji gibi birbiriyle ilişkili fakat birbirinden ayrı pek çok mikro teorik perspektifi içermektedir. Başka bir ifadeyle gündelik hayat sosyolojisi, mikro perspektife sahip sosyologlarca eklektik bir sentez oluşturacak şekilde inşa edilmiş teorik bir alan olarak okunabilir (Adler, Adler ve Fontana, 1987).

Gündelik hayata iki açıdan yaklaşmak mümkündür. Bunlardan birincisi bireyin faaliyetlerine, ikincisi ise bireyin ilişkilerine odaklanmaktadır. Beslenme, giyinme, barınma, uyuma gibi bireyin faaliyetlerine odaklanıldığında çözümleme birimi bireydir. Bireyin

faaliyetlerine değil de konuşma, okuma, hareket etme, alışveriş yapma gibi yaşam pratiklerine yani işleri yapma biçimlerine yönelindiğinde ise çözümleme birimi ilişkiler olur. Bu noktada birey, bu tür ilişkisel belirlemelerin birbirini etkilediği bir kesişme noktası olarak ele alınır. Faaliyetlere veya ilişkilere odaklanmak gündelik hayata ilişkin ontolojik bir kabulün sonucudur ve çalışmaların yönünü belirlemede oldukça etkilidir (Tekeli, 2000: 339-340). Bu iki ontolojik kabulden birini *Henri Lefebvre*, diğerini *Michel De Certeau* temsil eder. Lefebvre'nin çalışmaları faaliyetlere dönükken, De Certeau ilişkilere odaklanır.

Henri Lefebvre “Modern Dünyada Gündelik Hayat” isimli çalışmasında, kendinden önceki yorumlayıcı yaklaşıma dayanarak, ideolojik yapının temelini oluşturan gündelik rutinleri açığa çıkarmaya çalışmaktadır (Wander 2002: vii–ix aktaran Karner, 2007: 38). Başka bir anlatımla, Lefebvre sıradan, gündelik olanın altındaki yapısal olana odaklanır. Bu sebeple gündelik olanı, siyaset, ekonomi, teknoloji, kültür gibi makro ve kapsayıcı olanın içinde, toplumu anlamanın bir aracı, “ipucu” olarak ele alır:

“Gündelik hayatı tanımlarken, içinde yaşadığımız toplumun gündelikliğini doğuran özelliklerini saptamak zorunludur. Görünüşte anlamsız olgular arasında esas olan bir şey yakalayıp, olguları düzene sokarak onu tanımlamak, bu toplumun değişimlerini ve perspektiflerini tanımlamak söz konusudur. Gündeliklik sadece bir kavram olmakla kalmaz, bu kavram ‘toplum’u anlamak için bir ipucu olarak da alınabilir. Gündelik olanı küreselliğin, devletin, tekniğin ve teknikliğin, kültürün vs. içine yerleştirmek gerekir. Bize göre meseleyi ele almanın en iyi yolu, toplumumuzu kavramanın ve ona nüfuz ederek onu tanımlamanın en akılcı yöntemi budur” (Lefebvre, 1968/2013: 40).

“Günlük hayat”, yüzyıllardır bütün toplumlarda var olmakla birlikte “gündelik hayat”ın asıl kaynağı, günün 24 saatte bir tekrarlanan ve insan yaşamına düzenlilikler getiren bir kategori olarak kabul edilmesinden gelmektedir. Dolayısıyla bugün konuştuğumuz anlamdaki gündelik hayat ile modernite arasında sıkı bir ilişki vardır. Lefebvre’ye göre gündelik yaşam, modernitenin sonucudur ve modernite, gündelik kavramının niteliğini değiştirmiştir (Tekeli, 2000: 342-343; Zayani, 2005). Başka bir ifadeyle gündeliklik ve modernlik eşzamanlı olarak anlaşılabilir: “(...) biri, diğerini çevreler ve üstünü örter; ona ışık tutar ve onu gizler. Bunlar zamanın ruhunun iki yüzüdür. Gündeliklik, yani bu kavramla ifade edilen göstergesizlik kümesi, modernliğe yani bu toplumun kendi kendisini ifade edip doğrulamasını sağlayan ve onun ideolojisinin parçası olan göstergeler kümesine cevap verir ve tekabül eder” (Lefebvre, 1968/2013: 35).

Modernitenin neticesi olarak gündeliklik, Lefebvre için “tekrar sorunu” nu gündeme getirmesi sebebiyle önemlidir. Gündeliği, “günlük hayatın etrafında döndüğü tekdüze gerçeklikler” ve “bireylerin yerine getirdiği sıradan faaliyetler”den öte bunların tekrarlanması, sıralanışı ve ritmi incelemeye değer kılar (Zayani, 2005). Bu bağlamda Lefebvre “günlük”, “gündelik” ve “gündelik olma hali” ni birbirinden ayırmaktadır:

“Günlük hayat için basitçe şöyle diyebiliriz: Her zaman var olmuştur, ama hep değerlerle, mitlerle iç içe. Gündelik kelimesi, bir programlama nesnesidir ve işleyişi piyasa tarafından, eşdeğerlilikler sistemi tarafından, pazarlama ve reklamcılık tarafından dayatılır. ‘Gündelik olma hali’ne gelince, günlük hayatın türdeş, tekrarlamalı, fragmanlara ayrılmış kısımlarını ifade eder. (...) gündelik, bireylerin üstün körü ve kayıtsız bir biçimde yerine getirdiği işlevlere göndermede bulunmaz, bu işlevlerin ortak paydasına işaret eder; bunların içeriginden ziyade sıralanışdır” (Zayani, 2005).

Günlük, gündelik ve gündelik olma hali kavramları -daha önce bahsedildiği gibi- moderniteyle ilişkilidir. Dolayısıyla modern çağ öncesi ve modern çağın günlük/gündelik hayatlarında tekrarlar iki farklı nitelik taşımaktadır. Modern çağ öncesi toplumlarda günlük hayat döngüseldir; doğanın döngülerine bağlıdır. Bu döngüler birikimsel veya dairesel değil, düzenli ve sürekli ortaya çıkan bir zamansallık tipine işaret eder. Fakat modern öncesi çağın döngüsel tekrarlarının karşısında, modern çağda doğrusal tekrarlar vardır. Doğrusal tekrarlar ise, modernitenin getirdiği planlama ve ölçülebilirlik ile ilişkilidir. Böylece tekrarlar doğrusal bir çizgide ilerler (Zayani, 2005). Lefebvre ve Regulier (2005), “Gündelik Hayat ve Ritimleri” isimli çalışmalarında toplumsal bir ürün olarak zamanın incelenmesinin ancak gündelik hayata odaklanmak ile mümkün olacağını belirterek, döngüsel ve doğrusal olan arasındaki farka şöyle değinirler:

“Gündelik hayat incelemesi, sıradan olmakla birlikte sıklıkla yanlış anlaşılan bir farkı şimdiden billurlaştırmıştır: Döngüsel olan ile doğrusal olan arasındaki, ritimleri kopyalayan zaman ile kaba tekrarların zamanı arasındaki fark. Doğrusal zamanla ilişkili tekrarlamalı hareket, yorucu, bıktırıcı, usandırıcıdır. Oysa döngülere dayalı harekette hem bir başlangıcın hem de bir olayın çekiciliği vardır. Döngünün başlangıcı gerçi yeni değildir, aynı sürecin yeniden başlamasıdır, buna karşın bir keşfin ya da icadın tazeliğini taşır. Sözelimi, güneşin doğuşu her zaman büyüleyicidir. Aynı şekilde, açlığımızın ya da susuzluğumuzun yeniden baş gösterdiği her anda olağanüstü bir şeyler vardır. Büyük, aksamaz ritimler ile, üretim, tüketim, seyahat ve barınma faaliyetlerinin toplumsal-iktisadî organizasyonunun dayattığı süreçler arasındaki çatışmanın mekânı, sahnesi, kilit noktasıdır gündelik. Gündelik hayatı incelemek, toplumsal zamanın kendisinin de toplumsal bir ürün olmasının nasılımı ve nedenini araştırmak demek. Her ürün (sözelimi mekân) gibi, zaman da kullanım ve mübadele boyutuna ayrılabilir. Zamanın bir kullanım değeri, bir de mübadele değeri vardır; hem deneyimlenir hem de mübadele edilir”.

Lefebvre'ye göre, modernite ve ardından kapitalizmin egemenliğiyle, günlük hayatın son aşaması yaşanmaya başlanmıştır. Bu aşamada insanların hayatları kendilerinin dışında programlanmakta ve insanlar bu programa uymak zorunda kalmaktadırlar. Günlük hayat tamamen manipüle edilmiştir ve dolayısıyla toplum adeta gündelik ile yönetilir, tahakküm altına alınır (Zayani, 2005). Artık gündelik hayat toplumsal örgütlenmenin nesnesidir ve öznenin öznellik potansiyeli bastırılmış, âtıl bırakılmıştır. Çünkü sanayileşme ile birlikte gerçekleşen kitle kültürü homojenleşmeyi beraberinde getirmiştir (Tekeli, 2000: 342-343). Bu doğrultuda Lefebvre'nin gündelik hayat yaklaşımı Frankfurt Okulu'nun kitle kültürüne ilişkin kötümser yaklaşımıyla benzerlik gösterir. Fakat Lefebvre, böyle bir dünyada yaşamayı bireylerin kaderi olarak görmez ve bireylerin failliklerine vurgu yapar. Bireyler geç kapitalist kültür endüstrilerinin sunduğu yanlış gündelik hayat temsillerini reddedebilir ve toplumsal dönüşüm yaratabilirler (Bennett, 2005/2013: 38-39). Gündelik hayatın kısacası olan özne, onu dönüştürme imkânına da sahiptir. Sanayi toplumunun kurtuluşu ancak ekonomik ve siyasi dinamiklerin karşısında gündelik hayat etkinliklerinin eleştirel çözümlemesiyle, manipüle ediciliğinin farkına varılmasıyla mümkün olur. Böylece bireysel bilincin kendisi hakkında açıklamalarda bulunabileceği bir düşünce tarzı geliştirilebilir (Köse, 2008; Şahin ve Balta, 2001). Hatta Lefebvre (1968/2013: 36), gündelik hayata odaklanan çalışmasının amacını da “niyetimiz, gündelik hayatın içeriğini mantıklı bir biçimde düzene dökmekten çok, gündelik hayatı dönüştürmek” şeklinde açıklamaktadır.

Son kertede Lefebvre'ye göre gündelik hayatın iki yönü olduğu söylenebilir. Bunlardan birincisi, gündelikliğin genelleştirilmiş bir ideoloji olarak yaşamın her zerresini hâkimiyeti altına alması, manipüle etmesi; ikincisi, bir kaçış olanağının da zeminini barındırmasıdır. Lefebvre için gündelik hayat yalnızca “eleştirel bir malzeme” değil, bununla birlikte “sürekli değişmeyi ve başkalaşmayı istemenin yeri”dir. Böylece gündelik hayat donuk bir yaşamsal gerçeklik olmanın aksine devingen deneyimlerin, sürekli değişimin, farklı perspektiflere alan açan düşünme ve direnme biçimlerinin alanıdır. Gündelik hayat dinamiktir ve toplumsal aktörler, içinde yaşadıkları koşulların değişip dönüşmesini sağlayacak eylem potansiyeline sahip öznelerdir (Köse, 2008).

2.2.3. Bir mücadele alanı olarak gündelik hayat

Lefebvre'nin Frankfurt Okulu'nun yaklaşımına benzer şekilde gündelik hayatı daha çok kötümser bir çerçevede ele almasına karşın, De Certeau bu pozisyona meydan okuyan bir tavır sergileyerek tüketim ve popüler kültürün manipülatif özelliklerinden ziyade özgürleştirici ve yaratıcı doğasına vurgu yapar. Böylece adeta bir rehabilitasyona girişir (Gardiner, 2000: 161). Başka bir ifadeyle De Certeau, yüzünü gündelik hayatın direniş alanlarına çevirir. De Certeau'ya göre bireyler gündelik hayatın kapsayıcılığı ve dayatmacılığı karşısında pasif değildirler. Bilakis gündelik hayat içinde mücadele olanakları yaratırlar. Giard (2009: 21-23), De Certeau'nun, çoğu insanın boyun eğiş ve tekbiçimlilik gördüğü yerlerde mikro farklılıklar gördüğünü ifade eder. De Certeau, “erkler ve kurumların oluşturduğu o baskın gerçekliğin ardında mikro-direnç hareketi”ne işaret eder. Mikro-direnç hareketi beraberinde mikro özgürlükleri oluşturur ve sonuçta sıradan insanlardan hiç beklenmeyen saklı, gizli kaynaklar devreye girerek erklerin sınırlarını zorlar. Bu durum dönemden döneme veya düzenden düzene değişmez, güçlerin eşitsiz dağılımı sürdüğü sürece aynı şekilde devam eder. Çünkü zayıf ve güçsüz olan, eşitsizliği kendi lehine çevirmek için çeşitli yollara başvurur. Böylece De Certeau zayıf ve güçsüz olanın zekâ ve yaratıcılığına inanç duyarak, nükteli bir şekilde insanların “aptal yerine” koyulamayacağını belirtir.

Tüketim ve boş zaman temellerinde kurulan kapitalizm bireysel bilincin de dönüşümünü hatta yükselişini beraberinde getirmektedir. Çünkü bu süreç bireylerin eleştirel birer özne olduklarının farkına varmalarını sağlar. Bireyler tüketim ediminde bulunurken kendi irade, kimlik ve istekleriyle kendilerine ilişkin daha düşünümsel bir farkındalık kazanarak, “gündelik olanı önceden belirlenmiş bir senaryodan kendi kaderlerini kontrol etmeye ya da en azından aktif olarak şekillendirmeye çalıştıkları kişisel bir arayışa-bireysel bir keşif yolculuğuna dönüştürürler” (Bennett, 2005/2013: 93-94). Tekeli (2000: 340-341) de insanların yapıp etmeleri üzerine düşünmelerinin gündelik hayat dâhilinde gerçekleşmesi bakımından bu düşünme sürecinin bireysel olarak dönüştürücü bir etki yaratabileceğini ifade eder. Ayrıca gündelik hayatın siyasal bir dönüştürücü olmak açısından da elverişli bir eleştiri olanağı verdiğini belirtir. Buna göre “yaşamın sıkıcı hale gelmesi, insanların şeyleşmesi, kendisini gerçekleştirme olanaklarının tıkanması, yaşamın anlamını yitirmesi” gibi meseleler gündelik hayattan doğru giderek eleştirilebilir. Bu eleştiri söylemi, dışardan bir

eleştiri veya gündelik hayat içinde bulunacak gizil direnişler ile geliştirilebilir. Bu doğrultuda De Certeau'nun özellikle gizil direnişlere odaklandığı söylenebilir.

De Certeau'ya göre sosyal düzen ve disiplin yaygın kabul gördüğü kadar etkili değildir. Aksine bireyler disiplini aşındırabilirler ve etraflarındaki güce direniş göstererek onu dönüştürebilirler (Karner, 2007: 38-39). Dönüşüme odaklanmak De Certeau'nun “gündelik hayatın bir diğer yanına, yani farklılıkların ve değişimlerin alanı olarak gündelik hayata” yaklaşımının bir sonucudur (Kentel, Ahıska ve Genç, 2009: 15).

De Certeau (1990/2009: 47-48) çalışmasının bir ayağını Foucault'nun “yayılmacı, baskıcı ve meşru” kurumlarla özdeşleşen iktidar yerine “içten içe kemiren, kan emen” iktidar analizi üzerinden şekillendirmektedir. Bu iktidar tipi kendisini, genele yayılan bir hiyerarşik gözetleme mekanizması ile sağlamaktadır. De Certeau burada şu soruyu sorar ve cevaplanmasının da oldukça acil olduğunu savunur: “(...) nasıl oluyor da tüm toplum bu mekanizmanın altına girmiyor (...). Halkın kullandığı hangi işlem ve yöntemler (bunlar da ‘ufak tefek’ ve günlük işlemlerdir) disiplin mekanizmasıyla oynamakta ve bu mekanizmayla, ancak bu mekanizmayı kendine uyarlamak için uyushmaktadır? (...)”. Bu doğrultuda De Certeau Foucault ile cevaplarını günlük yaşamın “sıradan”, “önemsiz” görülen ayrıntılarında aramak bakımından benzeşirken; disiplin teknolojisine veya gözetim mekanizmasına odaklanmak yerine bireylerin ya da grupların buna karşı “taktiklere dayalı, dümenci, hileci ve dağınık yaratıcılıklarının şu kaçamak gizli biçimleri” ne, yani dönüşüm imkânlarına odaklanarak Foucault'dan farklılaşmaktadır.

De Certeau'nun gündelik hayattaki dönüşüm odağı Lefebvre'nin yalnızca tüketim gördüğü yerde onun yeniden üretim görmesiyle temellenir. De Certeau (1990/2009: 45-46, 106) “üretim” ve “tüketim” biçiminin birbiriyle örtüştüğünü fakat tüketim biçiminin de başka bir üretim biçimi olduğunu ifade etmektedir. Tüketim denilen üretim biçimi yani tüketicilerin üretimi, “merkezi, gürültücü ve gözalıcı olduğu kadar ussal ve yayılmacı olan” diğer üretim biçiminin karşısında “kurnaz”, “fırsatlara göre parçalanıp ufalanan”, “dağınık”, “her yere sızan”, “sessiz”, “kaçak avlanan”, “gizli kapaklı”, “neredeyse görünmez” dir. Bu üretim biçiminin özelliği ürettiği ürünlerde değil, kendisine dayatılan ürünleri “kullanma biçimleri” ndedir. Bu üretim biçimi, kendisine dayatılanları “farklı bir biçime sokarak yeniden” üretir; “kendisini ancak kendisine dayatılanları kullanma sanatıyla ifade edebilir”. Böylece

dayatmaya sessizce karşı çıkar; başka bir ifadeyle “sürekli mırıltılar çıkarır” ve bu mırıltılar dönüşümü mümkün kılan aşındırıcı pratiklerdir.

Bu doğrultuda bir üretim olarak tüketim ile gerçekleşen dönüşüm içeriden bir dönüşümdür. Egemen düzen, düzenin içinde kalarak dönüşüme uğratılır. Düzen yine işler fakat farklı bir düzlemde. Bireyler veya gruplar sistemin unsurlarını farklı şekillerde kullanarak, “sistemden ayrılmadan sistemi kendi yollarına döndürürler” (De Certeau, 1990/2009: 107). Çünkü “günlük yaşam, düzenbazlık yapmak, dolap çevirmek yani işini kendince yürütmek için binlerce yol yordam sunar insana” (De Certeau, 1990/2009: 44) ya da “‘olanla idare etmenin’ binbir türlü yolu vardır” (De Certeau, 1990/2009: 103). Böylece sıradan insan hayatının her zerresine kadar nüfuz eden iktidarın arasında kendine çıkış yolları bulabilmekte; karşı karşıya kaldığı kurallar, baskı veya sorunları kendince yöntemler geliştirerek değiştirebilmektedir.

De Certeau (1990/2009: 109) bu yöntemlerin veya onun ifadesiyle “operasyonlar” ın “güç ilişkileri bağlamında” da tanımlanabileceğini bunun bizi “savaşbilimi göndermesi”ne geçireceğini söylemektedir. Savaşbiliminden kastı ise, “güçlü ile zayıf arasındaki mücadele ya da çeşitli oyunlar değil, zayıfın olanağı dâhilinde kalan eylemlerdir”. Eylemlerin strateji ve taktik olmak üzere iki mantığı vardır (De Certeau, 1990/2009: 56) ve şöyle tanımlanır:

“Benim *strateji*den kastım, güçler arasındaki ilişkilerin ancak bir istek ya da erk öznesinin yalıtılabilir olduğu anda gerçekleştirebileceği oyun ya da hesaplaşmadır (ya da manipülasyondur). Strateji, bir *mülkiyet* olarak çerçevesi çizilebilecek bir *mekân*ın varlığını önkabul olarak benimser. Bu *mekân*, hedeflerden ya da tehditlerden oluşan *dışarıdakiler* kümesiyle kurmuş olduğu ilişkileri yönlendirebileceği bir üstür. İşletme kavramında olduğu gibi ‘stratejik’ her tür usallık öncelikle bir ‘çevre’, ‘özel bir yer’ yani özel bir erk ve istek mekânı ayırt etmekle başlar işe. İsterseniz bunun Kartezyen bir tutum olduğunu söyleyebilirsiniz: Ötekinin görünmez güçleriyle etki altına aldığı bir dünyada kendine özel bir mülkiyetin sınırlarını çizmektir söz konusu olan. Bilimsel, politik ya da askeri anlamda modern bir tutum” (De Certeau, 1990/2009:112).

“Stratejilere kıyasla bir mülkiyetin var olmamasıyla nitelenen hesaplı eyleme *taktik* adını veriyorum. Öyle ki dışarıdakiler kümesinin hiçbir sınırlandırması bu eyleme hiçbir koşulda bir özerklik sağlayamaz. Taktik mekân olarak sadece ötekinin mekânını kullanır. Bu nedenle, yabancı bir gücün yasalarıyla düzenlenmiş haliyle kendisine dayatılan alanda oyununu kurmak zorundadır. Geri çekilme, öngörme ve kendini toparlama konumunda, kendisine mesafeli durmak için kullanabileceği bir yöntem yoktur: Çünkü, Von Bülow’un dediği gibi, ‘düşmanın görüş açısı içinde’ ve düşman tarafından denetlenen uzam içinde gerçekleşebilen bir harekettir. Dolayısıyla taktik ne bütüncül bir projeye sahip olabilir ne de rakibini, nesnelleştirilebilir ve ayrı bir uzamda toparlamak olanağına sahiptir. Hamle üstüne hamle yapar. ‘Fırsatları’ değerlendirir ve bunlara bağlıdır. Kazançlarını depolayabileceği, mülklerini çoğaltabileceği ve çıkışları

öngörebileceği bir üsse sahip değildir. Kazandıklarını saklayamaz. Bu ‘mekânsızlık’ ona hareketlilik de sağlar. Ancak bu hareketlilik, bir ânın ona sunduğu olasılıkları kuşbakışı kavrayabilmek için, zamanın iniş çıkışlarını uysallıkla karşılayan bir hareketlilik. Özel konjonktürlerin, belli bir mülkiyete sahip erkin gözetiminde açtığı çatlakları, son derece hassas ve özenli bir biçimde, kullanması gerekmektedir. İşte bu çatlaklar kaçak avlandığı yerlerdir. Buralarda yaratır sürprizlerini. En beklenmedik yerde ortaya çıkıverme olanağına sahiptir. Kısacası kurnazlıktır. Sonuç olarak taktik, zayıfın sanatıdır” (De Certeau, 1990/2009:113-114).

Tanımlarda öne çıktığı gibi stratejide önemli olan mekândır. Stratejilerin kullandığı mekân “belirli bir *aidiyet* olarak çerçevesi çizilen bir alan” anlamı taşır ve bu alan “ilişkilere, belirgin bir biçimde dıştan bakabilecek bir idareyi mümkün kılan, bu idarenin zeminini oluşturan” bir alandır (De Certeau, 1990/2009: 54); dışarıdakilerin denetimini, yönlendirilmesini sağlar. Kentel ve diğerleri (2009: 23)’nin ifadesiyle, “değişen koşullara karşı bağımsızlığın korunmasını sağlar; panoptik bir pratik sayesinde, farklı yerlere ‘görerek’ hâkim olma, ‘yabancı’ güçleri nesneye çevirerek gözlemlleme, kontrol etme ve görüş alanı içine dâhil etme imkânı sağlar”. Dolayısıyla, politik, ekonomik veya bilimsel akılcılık böyle bir stratejik model ile varlık bulur (De Certeau, 1990/2009: 54).

Stratejideki mekân şartı yerine taktikte mekânsızlık vardır. Taktikler, koşulların sunduğu fırsatlara bağlıdır fakat mekân kuralına uymayarak sınırları aşarlar, mekâna göre tanımlanmazlar. Bu açıdan taktikler, teknokratik stratejilerden farklıdır. İkisini ayıran temel nokta ise uzamlarda kullandıkları operasyon türleridir. “Bu uzamlar, stratejilerin üretebildikleri, birimlere ayırabildikleri ve dayatmalar gerçekleştirebildikleri uzamlardır; taktikler aynı uzamları kullanır, manipüle eder ve yolundan döndürürler” (De Certeau, 1990/2009: 104). Taktiğin alanı “ötekinin alanı”dır ve taktik ötekinin alanına “yavaş yavaş, parça parça sızar”. Dolayısıyla taktiğin bu merkezsizliği onun mekâna karşı zaman ile zafer kazanmasını sağlar. Taktik mekâna değil zamana bağlıdır ve bu sebeple “kendi çıkarına kullanabileceği olasılıkları yakalamak için de sürekli tetiktedir” (De Certeau, 1990/2009: 54). Başka bir ifadeyle taktiğin mekânsızlığı strateji ile stratejinin sınırları dâhilinde mücadele edebilmesini sağlar; mekânsızlık taktiğin hareket alanını genişletir. De Certeau (1990/2009: 60) taktik uygulayan bireyin, eskinin avcılarının ve sokak gezginlerinin sanatını yeniden keşfettiğini ifade eder. Çünkü birey sınırlamalardan, sınırların dışına çıkmadan, sessizce kurtulur. Tekrar edecek olursak “strateji, düşmanın görüş açısı dışında gerçekleştirilen mücadelenin bilimidir; taktik ise bu görüş açısı içinde gerçekleştirilenlerin bilimidir” (Von Bülow aktaran De Certeau, 1990/2009: 113).

Stratejilerin parçalara ayırıp ad koymasının karşısında taktikler adsızdır. Çünkü taktikler uzun yılların birikiminin bir neticesi olmak bakımından stratejinin basitleştiremeyeceği kadar karmaşıktır ve gündelik hayatın yürümek, yemek, içmek, okumak, konuşmak, dolaşmak gibi sıradan faaliyetleri içinde var olur (Kentel ve diğerleri, 2009: 23). “‘Zayıf olanın’, ‘güçlü olana’ (erk sahipleri, hastalık, şiddet ya da bir düzenin uyguladığı şiddet vb.) karşı başarıları, dolap, oyun ve dümen çevirme sanatı, ‘avcılara’ özel hileler, tuzaklar el çabukluğu, çok biçimli simülasyonlar (öykünmeler), mücadeleci oldukları kadar şairane, sevinçli neşeli bulgular, hepsi taktiktir” (De Certeau, 1990/2009: 55). Strateji, bir dilin kuralları, grameri ise; taktikler tam olarak kabul etmeden bu kuralların içinde dolaşıp, “teşbihler kullanmak, hatalar yapmak; yaratıcı veya muhafazakâr davranmak; konuşurken tamamlanmamış cümleler kurmaktır”. Dolayısıyla stratejiler belli zamanlara egemen olabilirken, taktikler sınırsızca tüm zamanlara hâkim olur (Kentel ve diğerleri, 2009: 23-24). Böylece taktikler, strateji ile mücadele yoluyla dönüşüm yaratabilir. Üstelik sessiz sedasız, gizli kapaklı, fark ettirmeksizin gerçekleşen bir dönüşüm. Çünkü zanaatsal bir yaratıcılık olarak taktiklerin politikası kurnazlıktır (De Certeau, 2009: 53, 61).

Cantek (2005: 11), De Certeau’yu gündelik yaşamın geleceğine dair görüşlerinin net olmadığı ve teorisinde dönüşüm aracı olarak taktiklerin ne derece bir dönüşüm sağlayacağı veya nasıl özgürleştireceğinin bilinmez olduğu yönünde eleştirmektedir. Fakat De Certeau’nun teorisi diğer yandan gündelik hayatın sıradanlığı içinde kontrol altında, pasif nesne olarak görülen bireylerin aktif yanlarını açığa çıkarıp onları görmemizi sağlamak bakımından oldukça ayrı bir yere sahiptir. De Certeau, gündelik hayatın tüm kuşatıcılığı ve baskısı karşısında, ayrıntılarında gizlenen mücadele imkânlarına odaklanabilmeyi sağlamaktadır.

De Certeau’nun gündelik hayat dahilindeki direnişi taktik kavramıyla görmesine benzer şekilde Scott (1990/2014: 21-22) da “tahakküme karşı direnişin anlaşılması” niyetiyle gizli senaryolar kavramına başvurur ve bu kavramla “tabi konumundaki grupların genellikle kaçamaklı olan politik tavırlarını” ortaya çıkarmaya çalışır. Scott (1990/2014: 27, 61-62)’a göre tahakküm altında olan alt gruplar ancak “iktidar karşısında yarattıkları izlenimi yönlendirerek” hayatta kalabilirler. Bu sebeple iktidar ilişkilerinin hâkim tarafça açıktan beyan edilen tarafını temsil eden kamusal senaryo karşısında gizli senaryo kamusal senaryonun dışında bıraktığı söylemleri yani jestleri, pratikleri, konuşmaları temsil eder.

Yani gizli senaryonun ortaya çıkması tahakkümden kaynaklanır. Dolayısıyla kamusal ve gizli senaryolar arasında, hâkim olan ile tabi olan arasındaki sürekli bir mücadele alanı vardır (Scott, 1990/2014: 44).

Cantek (2014: 20-21)'in ifade ettiğı gibi “tabi sınıfların gündelik yaşam içerisinde iktidara ve onun temsilcilerine karşı verdikleri ‘ihtiyatlı mücadele’ (...) tabi olanların kendilerini, muhataplarının kim olduğunu, yapabileceklerini iyi bildikleri mesafeli, temkinli bir politika biçimini anlatır. Göz göze değildir yapılan, göz göre göre de değildir”. Böylece sıradan insan, gündelik hayatının içinde sessizce, satır aralarına gizleyerek alt politika geliştirir ve dönüşümü mümkün kılar, iktidarı aşındırır.

Çalışmada öncelikle, zorunlu göç deneyimini gündelik hayat içinde gerçekleşip gündelik hayatı kesen, yeni bir gündelik hayat kurulmasını gerektiren bir olgu olarak ele alınmaktadır. En temelde zorunlu göç kişinin sıradan, rutinleşmiş, anlamları belirgin yaşamını terk etmeye zorlanarak yeni anlamlara, belirsizliğe gidişinin bir ifadesi olarak görünmektedir. Diğer yandan savaş ve göç oldukça zorlayıcı bir deneyim olmakla birlikte göçün öznelерinin bu sürecin pasif mağdurları değil aktif dönüştürücülerі olmaları bakımından gündelik hayatın mücadele alanına odaklanılmaktadır.

3. BÖLÜM

ARAŞTIRMA VERİLERİNİN ANALİZİ

3.1. Sahaya Dair

3.1.1. Araştırma sahası

Araştırmanın sahası, Ankara'nın Altındağ ilçesine bağlı Önder Mahallesi'dir. Ankara'nın tarihsel olarak en eski ilçelerinden olan Altındağ'da 2010 verilerine göre, 183.368 erkek ve 182.522 kadın olmak üzere toplam 365.920 insan yaşamaktadır. Mahallede yaşayanlar düşük sosyo-ekonomik özelliklere sahiptir ve gecekondulaşma oranları %85 düzeyindedir.³⁴ Altındağ ilçesi Ankara'da Suriyeli mültecilerin en yoğun olarak yaşadıkları yerdir. İlçede yaklaşık 30 bin Suriyeli yaşamaktadır.³⁵

Araştırmanın saha sürecine şekil veren mahalle, Suriyeli nüfusun sıklıkla tercih ettiği bir mekân olan Önder Mahallesi'dir. Görüşmelerde katılımcılar, mahalleye gelişlerinin genellikle ağlar aracılığıyla olduğunu ifade ettiler. Yeni gelenler, önceden gelmiş ve belli bir ölçüde hayata tutunmayı başarmış akraba veya tanıdıklarının vasıtasıyla mahalleye yerleşmişler. Ayrıca düşük ücretli kiralar düşük gelire sahip katılımcıların mahallede ikâmet etmelerinde önemli bir etken olmuş.

Mahallenin göze çarpan en temel özelliklerden biri, mahallede yaşayan çok sayıda Suriyelinin kendi kültürel özelliklerine göre yeni bir mekân inşa etmeye başlamış olmaları. Bu bağlamda mahallenin “küçük Suriye” görünümünde olduğu ifade edilebilir. Zira mahalleye adım atıldığı andan itibaren yerelden daha fazla Suriyeli ile karşılaşılıyor. Mahallede Suriyeli mülteciler tarafından Suriye ürünlerinin de satıldığı bakkallar (market), telefon dükkânları, nargileciler yer alıyor. Sokaklarda küçük tezgâhlarda Suriye ekmeği, çayı, kahvesi gibi gıda ürünleri satılıyor. Suriyeli mültecilerin veya yerelin işlettiği tüm dükkânların camlarında Arapça ifadeler var. Kendi dillerini konuşabildikleri ve kendi yaşam

³⁴ http://www.altindag.gov.tr/default_B0.aspx?content=193

³⁵ <http://www.trthaber.com/haber/yasam/ankaranin-bu-ilcesinde-30-bin-suriyeli-bariniyor-203090.html>

pratiklerini sürdürdükleri bu yaşam alanı zorunlu göçle gelen Suriyeliler için aidiyetlerini devam ettirdikleri ‘biz’i korudukları bir mekân olarak gözüküyor.

3.1.2. Saha süreci deneyimleri

Nitel çalışmalarda araştırmacının ‘dışarıda’ bir yerde bulunan bir veri toplayıcısı değil veri üretiminin bir parçası olması, nitel verinin saha sürecindeki etkileşimlerle üretilmesi saha deneyimini önemli kılar. Bu sebeple araştırma bulgularının değerlendirilmesinden önce saha deneyimlerinin paylaşımı sahayı daha yakın kılacaktır.

Çalışmaya başlamadan önce Önder Mahallesi’nin Ankara’da Suriyeli mültecilerin en yoğun yaşadıkları yer olduğunu biliyordum. Mahalleye birkaç organizasyon kapsamında gitmişliğim de vardı ama hiç yakın kişisel tanışıklığım olmamıştı. Bunun dışında özellikle sosyal yardım çalışmaları kapsamında mahalle ile uzun süredir ilişkisi olan pek çok kişi ve grup ile irtibatım vardı. Fakat sahaya erişmemde yardımcı olacak anahtar kişinin yalnızca yardım faaliyetlerinde bulunan kişilerden biri olmasını istemedim. Bu durum katılımcıların görüşme yapmayı ‘minnet’ bağlamında kabul etmelerine sebep olabilir, gönüllülüğü zedeleyebilirdi. Böylece, irtibatta olduğum kişiler aracılığıyla Suriyeli mülteciler mahalleye gelmeye başladığından beri-dört yıldır- mahallede sosyal yardım ile birlikte eğitim, dil öğrenimi gibi pek çok alanda çalışma yürüten, mahalleyi yakından tanıyan, aynı zamanda mahalleli ile bireysel ilişkileri olan anahtar kişi vasıtasıyla sahaya eriştim. Anahtar kişinin sahanın öznelerinin tanıdığı ve sevdiği biri olması, sahada güven temelli ve samimi ilişkiler kurulabilmesine önemli bir katkı sağladı.

Çalışmanın önemli zorluklarından biri Türkçe bilmeyen katılımcılarla da görüşecek olmamdı. Bu durum dil sorununu gündeme getiriyor, tercüman aracılığıyla görüşme yapmayı gerektiriyordu. Sahayı tanımayan, sahanın öznelerinin tanımadığı bir tercüman ile sahaya gitmem görüşmeleri zorlaştırabilir; katılımcıların kendilerini ‘iki yabancı arasında sıkışmış’ hissetmelerine sebep olabilirdi. Fakat tercümanın katılımcıların arasından, onlarla ortak deneyimlere sahip birisi olması; katılımcıların kendilerini daha rahat hissetmelerini sağlayabilirdi. Bu doğrultuda anahtar kişi vasıtasıyla iyi derecede Arapça ve Türkçe bilen iki Suriyeli mülteciden çeviri yardımı aldım. Sahadaki tercümanların ‘onlardan biri’ ve güvenilir sevilen kişiler olması da saha sürecine oldukça olumlu yansdı. Görüşmeler samimi sohbetler şeklinde gerçekleşti. Görüşmelerin tercümanların programlarına göre

ayarlanması ve görüşmeler esnasında tercüme yapıldığından görüşme sürelerinin uzaması ise araştırmada tercüman yardımı almanın beraberinde getirdiği iki zorluk oldu.

Sahaya gitmeden önce Suriyeli mülteciler hakkında çalışmak istediğimi biliyordum. Mülteciliğin nasıl hissettirdiğini, mülteci deneyiminin nasıl kurulduğunu, mülteciliğin nasıl inşa edildiğini merak ediyordum. Fakat çalışmanın detaylarının sahanın kendisi tarafından belirlenmesini istiyordum. Böylece sahaya keskin hatları olmayan soruların bulunduğu bir görüşme yönergesi ile giderek soruların sahada şekillenmesini bekledim. Yaptığım informal ve derinlemesine görüşmelere direkt sorularıyla başlamadım. Bu, görüşmelerin daha samimi geçmesini sağlaması bakımından da önemli oldu. Önce birbirimizi tanıdık, başka konularda sohbet ettik. Fakat bu sohbetlerde dahi veri üretiminin başladığını fark ettim. Çünkü ben deneyime ilişkin, gündelik, sıradan olanı merak ediyordum. Ayrıca bu durum, mültecilerin iltica deneyiminin yaşamlarında başat bir deneyim olduğunu göstermesi bakımından da önemliydi.

Görüşmeler esnasında sorduğum soruları her bir görüşmede katılımcıların öznelliklerini dikkate alarak yeniden şekillendirdim. Fakat çok fazla soru sormaktan ziyade katılımcıların kendi hikâyelerini anlatmalarını tercih ettim. Onlar anlattıkça yeni meraklar, yeni sorular oluştu. Çalışmanın önemli ayaklarından biri olan ‘mücadele pratiklerine’ odaklanabilmem de bu sayede -soruların şekillenmesini saha sürecine bırakmamla- mümkün oldu. Sahaya ilk kez gittiğimde, zor bir savaştan çıkmış, yara almış, ‘dünyaları kararmış’ insanlar göreceğimi düşünüyordum. Görüşmelere başlayınca bu düşündüklerimin bir miktar doğru olduğunu ama bir yandan da insanların sadece acılarıyla yaşayamayacağını; acıların, yorgunlukların olduğu o hayatların aslında bir o kadar da mücadele dolu olduğunu fark ettim. Hayatla bağları zayıf insanlar beklerken hayata sınıksız tutunmuş insanlarla karşılaştım. Bu da çalışmaya hiç beklemediğim bir boyutun girmesini sağladı.

Görüşmelerde katılımcıların yaşanmışlıkları üzerine düşünmesi çok kolay olmadı. Mesela göç hikâyelerini birkaç cümleyle anlattılar zaman zaman. Ya o anda merak ettiklerimin üzerine giderek detaylandırmalarını sağlamaya çalıştım ya da daha sonra başka sorularla hikâyelerini açmalarını istedim. Bazen benim sormama gerek kalmadı, kendileri anlattılar. Görüşmelerin sohbet havasında gerçekleşmesi ve uzun sürmesi katılımcıların daha derine inmeleri için önemliydi.

Araştırmanın verilerini sahanın özneleri ile birlikte Temmuz-Eylül 2015 arasındaki zaman diliminde ürettik. Dokuz kadın, altı erkek, toplam onbeş katılımcı ile derinlemesine görüşmeler yaptık. Sahaya gitmeden önce görüşeceğim kişi sayısını net olarak belirlemedim. Bunun yerine katılımcılar vasıtasıyla farklı hikâyelere gitme amacı taşıdım. Bunu sahanın açtığı imkânlar dâhilinde cinsiyet, yaş, etnisite, eğitim, iş durumu, Türkiye’de yaşanan süre gibi unsurları dikkate alarak yaptım.

Görüşmeleri katılımcıların evlerinde, mahallede dil kursuna gittikleri bir okulda ve kendi kurdukları bir okulda gerçekleştirdik. Derinlemesine görüşmelerin en kısası 1 saat, en uzun 3 saat kadar sürdü. Derinlemesine görüşmeler dışında pek çok informal görüşme yapabilme imkânımız oldu. Katılımcıların evlerine misafir oldum; çay, kahve sohbetlerine eşlik ettim; birlikte yemekler yedik. Katılımcılardan çalışma sonrasında da benimle görüşmek istediğini söyleyenler oldu. Sahada kurulan samimi ilişkiler mutlu hissettirmekle beraber saha sürecini rahatlatarak veri üretimine katkı sağladı.

Görüşmelere başlamadan önce çalışma hakkında bilgi vererek görüşme izni aldım. Görüşme boyunca her soruyu cevaplamak zorunda olmadıklarını ve istedikleri zaman görüşmeyi sonlandırabileceğimizi belirttim. Ayrıca kabul ederlerse ses kaydı alabileceğimizi ve bunları yalnızca benim dinleyeceğimi söyledim. Katılımcılardan çoğu ses kaydı almamı kabul etti, bir kısmı ise ses kaydı almam durumunda kendisini rahat hissedemeyeceğini söyledi. Ses kaydı alamadığım görüşmelerde görüşme esnasında notlar aldım. Hem görüşme yapıp hem tüm görüşülenleri not almak oldukça zor olduğundan, görüşme sonrası notları gözden geçirerek eksik kalan kısımları tamamladım. Görüşmelerin ardından ses kayıtlarını dinlemem, görüşme notlarını düzenlemem sahada ‘kendim’ üzerine düşünmemi, hatalarımı görmemi, soruları ve sorma biçimimi yeniden gözden geçirmemi sağladı. Bu düşünömselliği yoğunlaştırabilmek için görüşmeler arasında birkaç gün ara verdim.

Saha verilerinin değerlendirilmesi aşamasına geçtiğimde görüşme notları ve işaret edeceği temalara ilişkin notlarım oldukça faydalı oldu. Fakat görüşmelerin informal ve yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler olarak şekillendirilmesi görüşmelerde olduğu gibi, verilerin düzenlenmesinde de uzun zaman harcamamı gerektirdi. Bu, çalışmanın zorlayıcı yanlarından biriydi.

Katılımcıların bir kısmının Türkmen olması, Türkçe bilmeyen Arap olanlarla görüşürken de Türkçe ve Arapça bilen Türkmen tercümanlardan yardım almam, deşifreleri yaparken zaman zaman cümleleri daha anlaşılır olacak şekilde dönüştürmemi gerektirdi. Yine ses kaydı alamadığım görüşmelerde de bazı cümleleri hatırlama süzgecimden geçirerek aktardım. Bu dönüşümleri anlam aynı kalacak şekilde, içeriğe dokunmadan yaptım.

3.1.3. Saha katılımcılarının özellikleri

Neuman (1991/2012: 206) araştırmacıların saha sürecinin ardından katılımcının kimliğini açığa çıkarmayıp mahremiyetini koruduğu, katılımcıların anonim veya isimsiz kalması durumunu anonimlik olarak tanımlar. Bu bağlamda anonimlik, etik bir koruma biçimidir. Ben de çalışmada her biri bambaşka hikâyelere sahip olan katılımcıları birer sayı ile tanımlamak istemezdim. Fakat kendi isimlerini kullanamayacak olmam veya seçecekleri takma isimlerin kimliklerine dair ipuçları verebilecek olması, onları 1’den 15’e kadar sayılarla kodlamamı zorunlu kıldı. Bu zorunluluğu her bir katılımcıyı detaylıca anlatarak, sözlerine olabildiğince sık yer vererek aşmaya çalıştım.

Katılımcı 1’den Katılımcı 15’e kadar kodlanan araştırmanın katılımcı grubu 9 kadın ve 6 erkekten oluşuyor. 22-64 yaş aralığında değişkenlik gösteren katılımcıların çoğunluğu Halep’ten Türkiye’ye göç etmiş kişiler. Halep’in dışında 3 kişi ise Humus’tan gelmiş. Türkiye’de kalış süreleri en az 12 ay ve en çok 47 ay. Etnik köken açısından, katılımcıların 9’u Arap 6’sı ise Türkmen. Konuştukları dillere bakıldığında ise; 10 katılımcı hem Arapça hem Türkçe konuşurken 5’i sadece Arapça biliyor.

Medeni durumları açısından, katılımcılardan 9’u evli, 5’i bekâr ve 1’inin eşi vefat etmiş. Evli olan katılımcıların çocuk sayısı 1-7 arasında ve aileler genellikle çok çocuklu aile özelliği taşıyor.

Katılımcıların eğitim durumları ele alındığında; okuma yazma bilmeyenden üniversite mezunu olana farklılık arz ediyor. 1 kişi hiç okula gitmemiş ve 4 kişi ilköğretim mezunu olmakla birlikte aralarından 1’i hiç okuma yazma bilmiyor. Katılımcılardan 1 kişi ortaokul mezunu, 1 kişi lise mezunu. Türkiye’ye zorunlu göç öncesi Suriye’de üniversite öğrencisi olan 4 kişi var. Ayrıca 1 kişi yükseköğretim, 3 kişi ise üniversite mezunu.

Çizelge 3.1. Katılımcıların özellikleri

Katılımcı Kodu	Cinsiyet	Yaş	Etnik Köken	Bildiği Dil(ler)	Medeni Durum	Çocuk Sayısı	Eğitim Durumu	Türkiye’de Kalış Süresi
Katılımcı 1	Kadın	30	Türkmen	Türkçe Arapça	Evli	5	İlkokul mezunu (okuma yazma bilmiyor)	28 ay
Katılımcı 2	Erkek	25	Arap	Arapça	Evli	1	Üniversite öğrencisi	14 ay
Katılımcı 3	Erkek	49	Türkmen	Türkçe Arapça	Evli	4	Ortaokul mezunu	25 ay
Katılımcı 4	Kadın	33	Türkmen	Türkçe Arapça	Evli	6	İlkokul mezunu	15 ay
Katılımcı 5	Kadın	64	Türkmen	Türkçe Arapça	Eşi vefat etmiş	7	Hiç okula gitmemiş	47 ay
Katılımcı 6	Kadın	22	Arap	Arapça	Bekâr	-	Üniversite öğrencisi	13 ay
Katılımcı 7	Erkek	31	Arap	Türkçe Arapça	Bekâr	-	Üniversite mezunu	24 ay
Katılımcı 8	Kadın	43	Türkmen	Türkçe Arapça	Evli	6	İlkokul mezunu	12 ay
Katılımcı 9	Kadın	36	Arap	Arapça	Bekâr	-	Yüksekokul mezunu	22 ay
Katılımcı 10	Erkek	24	Arap	Türkçe Arapça	Bekâr	-	Üniversite öğrencisi	14 ay
Katılımcı 11	Kadın	34	Arap	Türkçe Arapça	Evli	5	İlkokul mezunu	18 ay
Katılımcı 12	Kadın	33	Türkmen	Türkçe Arapça	Evli	3	Lise mezunu	36 ay
Katılımcı 13	Erkek	23	Arap	Arapça	Bekâr	-	Üniversite öğrencisi	20 ay
Katılımcı 14	Kadın	32	Arap	Arapça	Evli	2	Üniversite mezunu	12 ay
Katılımcı 15	Erkek	37	Arap	Türkçe Arapça	Evli	3	Üniversite mezunu	36 ay

3.2. Analiz

Çalışmamı bir zorunlu göç formu olarak ilticanın, makro bir mesele olmasının ötesinde göçün aktörleri tarafından, aktörlerin öznelliklerini de barındıracak şekilde farklı farklı deneyimlendiği noktasından hareket ederek tasarladım. Suriye’den Türkiye’ye zorunlu göç beraberinde iltica eden insanlar sayısının hikâye getirmişti ve bu hikâyelere kulak vermek ilticayı biraz daha iyi anlayabilmeyi mümkün kılabilirdi. Bu doğrultuda, ilticanın sahanın özneleri tarafından nasıl deneyimlendiğini anlamak çabasıyla 2015 yılı Temmuz-Eylül ayları arasında Ankara’da Suriyeli mültecilerin yoğun olarak yaşadıkları Altındağ İlçesi Önder Mahallesi’nde onbeş Suriyeli mülteci ile nitel araştırma yöntemi, derinlemesine görüşme ve informal görüşme tekniklerinden yararlanarak veri ürettik.

Bu bölümde çalışmanın soruları ve amacı kapsamında sahanın özneleri ile üretilen niteliksel verileri üç bölüm halinde yapılandırarak tartışmaya çalıştım:

- Zorunlu göç öncesi ve zorunlu göç sürecinin anlamlandırılması,
- Türkiye’de mültecilik deneyimleri ve mülteciliğin inşası,
- Gündelik hayattaki mücadele pratikleri.

3.2.1. Zorunlu göçün anlamlandırılması

3.2.1.1. Zorunlu göç öncesi süreç: sıradanlığın kaybedilmesi

Göç olgusu genellikle anlık, çizgisel bir hareket olarak anlaşılır. Fakat göç; göç öncesi, göç esnası ve göç sonrasını kapsayan geniş bir sürece işaret eder. Göç eylemi, mekânsal değişimin gerçekleşmesiyle başlamadığı gibi, mekânsal değişim gerçekleştikten sonra da son bulmaz. Bu sebeple göç; öncesi, sırası ve sonrasında yaşanan sosyal, ekonomik, politik, kültürel, psikolojik pek çok etmende ki değişimlerle birlikte değerlendirilebilir. Saha görüşmeleri boyunca katılımcıların göçe ilişkin anlatılarının sürekli göç öncesi yaşam ve göç sonrası yaşamın kıyaslanması üzerinden şekillenmesi göçün anlaşılmasının ancak böyle bir bağlamda mümkün olabileceğini gösterir niteliktedir. Dolayısıyla göç deneyimlerini anlamak için göç öncesi süreçten başlamak anlamlı gözükmektedir.

Katılımcıların zorunlu göç öncesi deneyimleri; hayatlarının ‘sıradan’, ‘normal’, ‘rutinleşmiş’ olandan ‘beklenilmeyen’, ‘düşünülmeyen’, ‘öngörülmemen’ e doğru evrildiği şeklindeki anlatılarıyla yorumlanıyor. Katılımcılar belli bir akış içinde olan hayatlarının ‘bir anda’ karmaşaya dönüştüğünü ifade ediyorlar. Bu ifade her bir katılımcının söyleminde ‘fark edilmeyen’ bir olumsuz değişim olarak nitelendiriliyor.

“Böyle bir şey olacağını hiç ummazdık. Bir iki yerde başlamıştı, biter sandık. Ama bitmedi.” (Katılımcı 1) “Biz bombaların altında kaldık, uçaklar geldi roket atmaya başladılar yaşadığımız mahalleye. Geçer dedik, böyle kalmaz dedik, inanmıyorduk. Mesela ben buzdolabını yiyecek depoladım, gıda depoladım evin içine. Ne olur dedim en fazla askerle yollarda dururlar polisler, tanklar insanların kimliklerine bakarlar dedim böyle şeyler yani. Hiç tahmin edemedim uçakların, evi gelip bombalayacaklarını, roket atacaklarını.” (Katılımcı 12)

“Her ülkede olur ya, biz de öyle sandık. Olur, biter. Biz normal hayatımıza devam ediyorduk. Hiç anlayamadık nasıl böyle oldu.” (Katılımcı 3)

“Düşümüzde görsek inanmazdık ama işte şimdi içinde olduk.” (Katılımcı 5)

“Savaş çıkmadan önce gayet rahat yaşıyorduk orada, her şey ucuzdu. Hiç aklımıza gelmezdi böyle olacağı.” (Katılımcı 7)

Katılımcıların ifadelerinde göç öncesi, yani “normal” olarak nitelendirilen hayat aynı zamanda “güvenli” bir hayat anlamı da taşıyor. Bu doğrultuda, savaşın başlaması güvenli bir hayattan güvensiz bir hayata geçişi imliyor.

“Savaştan önce korku nedir hiç bilmezdik, aklımıza hiç korku düşmezdi. Geceleri çıkardık, alışveriş yapardık. Güvenliydi. Savaştan sonra korkmaya başladık.” (Katılımcı 8)

“Buradan daha iyiydi orası. Gece birde ikide biz kadınlar dışarı çıkardık. Korku nedir bilmezdik. Zaten ilk başlayınca da bu kadar sürer zannetmedik. Bekledik, bir sene, iki sene, üç sene... Bitmedi, daha fazla oldu.” (Katılımcı 11)

Savaşın, katılımcıların hayatlarında beklenilmeyen bir değişim olması, durumu kabullenmelerinde pek çok aşamadan geçmelerine sebep oluyor. Öncelikle şok, reddetme tutumu sergileyen katılımcılar, uzunca bir süre -yıllar ile ifade edilecek kadar- savaşın gerçekliğini kabullenemiyorlar. Durumun kabullenilmesinin ardından ise katılımcıların ‘umutlarını yitirene kadar’ içinde bulundukları zor koşullarla başa çıkmaya çalışarak veya farklı yollarla savaşın etkisini en aza indirmeye çalıştıkları, çeşitli çözümler aradıkları görülüyor. Bu çözümler arasında bireysel düzeyde bir çaba olarak, ‘sabretmek’ yer alıyor.

“Kaç yıl bekledik, savaşın altında direndik, sabrettik Böyle olacağını hiç ummadık. Belki bugün biter, belki yarın biter dedik. Daima bir umut vardı biteceğine. Ama artık elimizdeki tek şeyi, umudumuzu da yitirdik.” (Katılımcı 9)

Bazen ise savaşın bitmesi veya savaşın tahribatlarını azaltmak için çeşitli eylemlerde bulunma yoluna gidiliyor. Bunlar; eğitim hakkından mahrum bırakılan çocukların eğitime devam etmelerine destek vermek, savaşın getirdiği ekonomik yetersizliklerle mücadele için sosyal yardım süreçlerine katılmak veya sağlık alanında faaliyetler yürütmek şeklinde ortaya çıkıyor.

“Çatışma başlamadan önce üniversitede okuyordum. Sonra başlayınca bir şeyler yapmam gerektiğini hissettim. Bunun için eğitim konusunda ve yardım konusunda bir şeyler yapmaya çalıştım. Ambulans ekibinde bile çalıştım.”(Katılımcı 13)

Diğer bir yandan ülkedeki çatışmaların geçici olacağı inancıyla, ülkeyi tamamen terk etmek yerine kısa bir süreliğine, ülke içinde çatışmanın olmadığı ya da yoğunluğunun daha az olduğu; yani katılımcıların daha güvenli olacağını düşündükleri yerlere gidildiği görülüyor. Bu durum zorunlu göç kararının verilmesi aşamasına gelmenin hiç kolay olmadığını, o aşamaya kadar pek çok yol arayışına girildiğini gösteriyor.

“Önce çıktık evlerden akrabalarımızın yanına gittik bir hafta oraya sonra başka köylere diğer akrabalara gittik. Baktılar onlar da uzadı bu iş, Suriyelerin durumu da başka aileleri misafir etmek için o kadar müsait değil, fakir aileler yani. Ya da şöyle diyelim bizim çevremiz akrabalarımız yani imkânları yoklardı bizi misafir edecek. Sonra döndük Halep’e iki gece kaldık. Sabaha kadar bombaladılar, ben çıldıracaktım. Eşim evde değildi aradım aradım telefonla şebeke gidiyor. Gel bizi çıkar buradan dedim. ‘Türkiye’ye gider misin?’ dedi. Nereye götürürsen götür dedim, bombaların altında çıkalmam yeter. Çıktık yine köye geldik, eşim geldi Kilis’e ev aradı. Zaten Suriyeliler yeni yeni Halep’ten çıkmaya başlamışlardı 2012 Ağustos ayında, çıktık geldik.”(Katılımcı 12)

“Savaş başladı biraz bekledik. Sonra başka bir yere gittik. Oradan tekrar evimize döndük ama dayanamadık ve Türkiye’ye geldik.” (Katılımcı 6)

“Biz ilkin evlerimizden köylerimize çıktık. Tekrar evlerimize döndük. Çok taşındık. Sonra buraya geldik.” (Katılımcı 1)

“İlkin Halep’teydik. Bombalar yanımıza düşünce, çıktık köye geldik. 6-7 ay köyde oturduk. Sonra İşid’ler gelince, çocukları isteyince mecburen Türkiye’ye geldik.” (Katılımcı 8)

Hatta zorunlu göç kararı aşamasına gelindiğinde dahi, katılımcılar tarafından yer değiştirmenin çok kısa süreli olacağı düşünülüyor. Savaşın başlamasının üzerinden yıllar

geçse de savaşın biteceğine yönelik beklenti sürüyor. Bu aşamada da umut devam ederek göç gerçekliğini kabullenmek zorlaşıyor.

“Biz göçmeyi hiç düşünmüyorduk. İlk başta kısa bir süre gidelim sonra dönelim diye düşündük. Ama buraya geldikten sonra apartmanın yerle bir olduğunu öğrendik. Onun için dönemedik.” (Katılımcı 13)

3.2.1.2. Zorunlu göç kararı: “göçmeye mecburduk”

Göçün tek bir nedeni olmayıp pek çok nedeni olmakla birlikte güvensizlik algısı göç kararını vermede en etkili faktördür. Güvensizlik algısı, bir tarafta tam bir işbirliği ve çatışmasızlık ile diğer tarafta şiddetli çatışma ve savaşların bulunduğu bir skalada, çeşitli derecelerde çatışmalar ve imkânlar neticesinde oluşur ve göç kararı böyle bir süreçten geçerek verilir (Sirkeci ve Cohen; 2015). Güvensizlik bireyin veya grubun algılarında karşılık bulan bir kavramdır. Bu anlamda göç kararı da objektif bir karar değildir. Zaman ve mekânda bireyler için gerçek ve gerçek olmayan çeşitli çatışmalar söz konusu olur ve güvensizlik algısı meydana gelir. Böylece göç kararı verilir (Cohen ve Sirkeci, 2011 aktaran Sirkeci ve Cohen, 2015). Dolayısıyla, Suriye’de savaşın getirdiği baskı ve zulüm göçe sebep olan temeli oluştursa da, sahanın öznelere kendilerini güvensiz hissetmelerinin farklı gerekçeleri vardır. Bu sebeple katılımcıların anlatılarında göç kararına ilişkin ifadeler farklılaşıyor. Kimisi gelme nedenini korku ile açıklarken kimisi politik baskı ile açıklıyor. Kimisi ise açıklamalarında ekonomik nedenlere başvuruyor. Hatta çoğunlukla, tek tek bireylerin göç kararının verilmesinde bu faktörlerin çoklu olarak etkisi bulunabiliyor. Dolayısıyla göçe zorlayan süreci anlamak, göçün nedenlerini birlikte değerlendirerek mümkün görünüyor.

3.2.1.2.1. Korku

Kısa süreli ve küçük çaplı olmayıp hızla yayılan Suriye’deki çatışmalar, milyonlarca insanın yaşamlarını ve özgürlüklerini tehdit etmiş ve onları göç etmeye zorlamıştır. Yaşamlarını ve özgürlüklerini tehdit eden ortamdan başka bir ortama geçişin kararının verilmesi süreci katılımcıların hikâyelerinde farklılaşıyor. Fakat saha görüşmeleri boyunca katılımcılar göç etme kararlarında oldukça belirleyici olan, onları göçe zorlayan en önemli nedenin her gün yaşanan çatışmaların yarattığı ‘korku’ olduğunu ifade ediyorlar.

“Aynı işte hepimizin gelmesinin sebebi. Korkumuzdan kaçtık.” (Katılımcı 5)

“Bombalar atılıyordu, gözlerimizle görüyorduk. Çok korkuyorduk... Evlerin üzerine, arabaların üzerine bombalar düşerdi, yanardı, çok ziyanlık olurdu.” (Katılımcı 12)

“Küçük füze düşünce hadi bir şey yapmıyorsun, alışıyorsun. Ama büyük olunca çok korkuyor insan. Bir sürü insan ölüyor. Böyle şeyler olunca, duyunca insan çıkıyor mecburen. Kimse keyfinden çıkmıyor yani. Kimse evini yurdunu bırakıp gelmez yoksa.” (Katılımcı 6)

“Kurşunlar geçerdi evin yakınından. Bir defa pencerenin hemen yanından geçti, duvarı deldi. Ya biraz daha beriden geçseydi...” (Katılımcı 7)

“Gece yattığın zaman acaba sabah uyanır mıyım, acaba bomba üstüme mi düşer diye düşünüyorsun. Rahat bir şey bile giyinmiyoruz yatarken, uzun giyiyoruz, başımızı örtüyoruz. Gece bir şey olursa belki hemen kaçarız diyoruz. Daima böyle tedirginiz.” (Katılımcı 1)

“Çok çatışma oldu orada. İlk başta vardı ama fazla değildi, sonra çoğaldı. Esad bizim yaşadığımız yere kimyasal bomba atınca bizim yakınımızda çok insan öldü, paramparça oldu insanlar. Ondan sonra çıktık biz.” (Katılımcı 3)

“Biz oradayken Suriye’de evimiz yıkıldı. Bir saat içinde elli tane bomba atılıyordu. O sırada evde oturamazdın. Biz de dışarı çıktık. Biz çıktıktan sonra evimiz vuruldu... Tadilat yaptık ve aynı evde oturduk. Vurulma artınca evden çekilirdik, vurulma azalınca evde oturmayı tercih ederdik. Herkes böyle yapıyor. Zaten sığınacak bir yer yoktu.” (Katılımcı 2).

Korkunun oluşmasında ‘şahit olunanlar’, ‘ölümlere tanıklık’ ve ‘zulmün kendi başlarına geleceği endişesi’ yoğunluklu hissediliyor. Yanı başında akrabasının, komşusunun, arkadaşının tehdit edilmesine, kaçırılmasına, işkencelere uğramasına, öldürülmesine tanıklık etmek ve tüm bunların her an kendi başına da gelebileceği endişesi korkuyu sürekli kılıyor.

“Bombalar atılıyordu ve gittikçe artmaya başladı. Hatta bizim yakımızdaki mahalle tamamen silindi ve sanki sıra bize geliyordu. Biz de kaçmaya karar verdik.” (Katılımcı 13)

“Evdeyken başına bomba düşebilir. Sokağa çıksan eve dönmeyebilirsin, kaçırılabilirsin, eziyet edilebilir, öldürülebilirsin. Ağabeyim işe gitmek için evden çıktı ama bir daha dönmedi. Sokaktaki bir kontrol sırasında alınmış. İki yıldır haber alamıyoruz. Eşi avukat, soruşturdu, öğrenmeye uğraştı ama hiçbir sonuç alamadı.” (Katılımcı 14)

“Komşularım, dostlarım öldü; ayakları koptu. Eşimin teyzesinin oğlu gazeteciydi, Suriye’deki gerçekleri anlatıyordu, insanlar her şeyi öğrensin istiyordu. Işid aldı onu, bir yıldır hiç haber yok. Öldü mü işkence altında mı hiç bilmiyoruz. Eşi, üç çocuğu, annesi babası buraya geldiler.” (Katılımcı 1)

“Dayımın oğlu muhaliflerdendi ve bir tank vurdu, öldü.” (Katılımcı 10)

“Kimyasal bomba attıklarına şahit oldum. Bir hafta gözlerimiz görmedi bombanın etkisinden. Hala etkisi var üzerimde. Gözlerimin önünde binlerce çocuk öldü.” (Katılımcı 9)

“Varil bombalarını atarken uçaklar ayırmadan, insanları rahatça öldürüyor. Asker olsun veya sivil olsun insanları rahatça öldürüyor. Zarar görenler sadece sivil insanlar. Aynı sokaktan, aynı mekândan çok arkadaşımı kaybettim.” (Katılımcı 2)

Katılımcı 10 ve Katılımcı 4 korkunun oluşmasındaki bu sebeplerin yanında, siyasi aktörlerin bilinçli yapay bir korku da oluşturmaya çalıştıklarının altını çiziyor. Korku, adeta gündelik hayatın bir parçası haline getirilmeye çalışılıyor. Katılımcıların ifadesiyle bu durum gücü hatırlatmak olarak yorumlanıyor ve böylece korkunun tüm yaşama hâkim kılınarak, insanların pasifize edilmesi amaçlanıyor.

“Benim geldiğim yere yakın askeri havalimanı vardı. Bir şey oluyor mesela, bomba atıyorlar şehrimize. Günde on tane roket atıyorlar, hem de özel bir saatte. Mesela beş tane sabah, beş tane akşam. Korkutmak için, hatırlatmak için, ‘biz hala buradayız’ demek için.” (Katılımcı 10)

“Boğazlıyorlar, aynı kurban gibi kelle kesiyorlar. Asıyorlar, gelen giden görüyor. Cuma namazından sonra çıkanları tutuyorlar. Evlerinize gitmeniz yasak, duracaksınız, burada birini kesecekler. Herkesin gözünün önünde, çocukların da, ‘Siz de böyle bir yanlış yaparsanız sizin de kellenizi keseriz’ demek istiyorlar, korkutmak için. Çok kestiler insanları. Biz onun için çıktık gözlerimizle gördüğümüz için.” (Katılımcı 4)

Savaşın siyasi güçlerince uygulanan baskı, şiddet ve zulmün yanında savaş bir güvensizlik ortamının oluşmasına da sebep olur. Ekonomik temelli yoksunluklar sebebiyle kriminal vakalar yaşanarak korku oluşturan etmenlerin sayısı artabilir. Başka bir ifadeyle göçe sebep olan bir faktör olarak korku; siyasal aktörler ve baskılarından, savaş ile yaratılan şiddetten korkmak ile birlikte savaşın gündelik hayatı güvensizleştirmesi sebebiyle daha önce beraber yaşanan ‘sıradan’ insanların ‘tehlikeli’ hale getirilmesi ve onlardan da korkmayı içerir.

“Gelmeden önce evimizi satamadık, korktuk. Para olduğu bilinince kaçırıyorlardı insanları, fidye istiyorlardı. Bu korkudan satmadık. Son vakitte çok korkmaya başladık. Korkudan geldik buraya.” (Katılımcı 8)

“Orada evlerde prizlerden elektrik tellerini bile çekip çıkarıp, eritiyorlarmış, onu satıyorlarmış. Onu bile... Biz bu Suriye’de olanları daha önce hiç duymadık. Bin sene düşünsek de aklımıza gelmezdi. Bu güzel memleketin içindeki insanlar nasıl böyle oldu? Korku bilmezdik.” (Katılımcı 11)

“Orada olanlar çok mağdur. Hırsızlık yapan da satıp yiyecek içecek almak için yapıyor.” (Katılımcı 3)

Tüm bu korku unsurlarının yanında, savaş ortamında bilhassa kadınların korkmasına sebep olacak başka unsurlar yer alır. Kadınlar da göçün tüm aktörleri gibi baskı, zulüm ve korku sebebiyle kaçarlar. Fakat kadınların göç etme nedenlerini erkeklerden farklılaştıran başka etmenler de söz konusudur. Kadınlar esas olarak kadın olmalarından kaynaklı “toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılık”, “sosyal ve kültürel önyargılardan kaynaklanan baskı ve zulüm”, “cinsel istismar”, “cinsel şiddet” gibi baskı ve zulümlerden kaçmak için de ülkelerini terk etmek zorunda kalırlar (Akkaya, 2002: 67; Odman 1996: 2; Kofman vd. 2000: 143; Anker, 2002: 5 aktaran Buz, 2006: 62). Savaş ortamında kadınlara yönelik baskı ve şiddet adeta bir savaş aracına dönüşür. Kadınların anlatılarında, göç sebebi sıkça kadın olmalarından kaynaklı korkularla açıklanıyor.

“Annem öldü, babam tek başına kaldı Suriye’de, gelmek istemedi. Ben ağabeylerimle geldim. Korktum orada kalmaya. Tecavüz, şiddet... En çok tecavüze uğramaktan korktuğum için geldim. Babam kaldı, ama o erkek sonuçta.” (Katılımcı 9)

“Kaçanlar sadece yaşamak için kaçmadılar. Kötülükten korktukları için de kaçtılar. Mesela Humus kentinde kadınlara bayağı eziyet yaptılar, çocukları annelerinin babalarının önünde bıçakladılar. Kadınlara tecavüz ettiler. Biz bundan da korkup çıktık. O durumda hemen ölmek istersin. En iyisi hemen şehit olmak!” (Katılımcı 12)

Kadınlar baskı ve şiddet sebebiyle istedikleri gibi sokağa çıkamamakta, ne giyeceklerine müdahale edilmekte, kimlerle konuşup görüşebilecekleri kendi iradelerine bırakılmamaktadır. Işid’in yönetiminde olan bir köyde yaşayan Katılımcı 4, Işid’in kadınlara yönelik baskısını şöyle anlatıyor:

“Kadınların sokağa çıkması yasak. Evine akraba bir erkek gelse evi basıyorlar, tutuyor, dövüyorlar... Her şeye karışıyorlar. Yemene, içmene, giymene, her bir şeye. Çocukları böyle giydiriyorsun, ‘Neden böyle giydiriyorsun? Günah!’ diyorlar. ‘Siz gâvursunuz, İslam değilsiniz’ diyorlar bize.” (Katılımcı 4)

Ayrıca kadınların her an taciz ve tecavüze uğrama riski bulunması kadınlarda cinsel istismar ve cinsel şiddet korkusu oluşturmakla birlikte eş, ağabey, baba gibi erkek aile bireylerinin kadınlara yönelik aile içi baskısını artırır. Böylece kadınlar için savaş ortamında yaşam, hem ev içi hem de ev dışında erkeklerden farklı zorlukları deneyimleme anlamı taşır.

“Babam dışarda tecavüz filan duydukça bizim üstümüze geliyordu. ‘Bir yere gitmeyin, cama çıkmayın, sakın kimseye kapıyı açmayın’ diyordu sürekli. Hapis hayatı gibi işte.” (Katılımcı 6)

“Kocam dışarı çıkıyordu. Her geldiğinde başka kötü bir olay.. Kızları, kadınları kaçırmalar, tecavüz etmeler neler neler... Böyle olunca evden çıkamaz oldum, zaten korkuyordum ama kocam da izin vermiyordu. Komşuya bile salmıyordu.” (Katılımcı 11)

3.2.1.2.2. Politik baskı

Duyumlar ve şahit olunanların ötesinde savaşın kendisiyle birebir karşılaşmayı içeren politik baskı, bireylerin hemen göç kararı vermesinde oldukça etkili oluyor. Politik baskı, o ana kadar oluşan korku ve güvensizlik hissinin derinleşmesine sebep olarak adeta çaresiz bırakıyor. Baskı kendisini; zorla askere alma, ideolojik telkinlerde bulunma, tehdit etme, ideolojik sebeplerle hapsedme ve işkence etme gibi eylemlerle açığa çıkarıyor.

“Şam’da iken İlahiyat okuyordum. Son sönestrda bırakmak zorunda kaldım. Çünkü Esad’ın ordusu evimize birkaç defa geldi, askere göndereceklerdi bizi. Korktuk, Halep’e döndük. Sonra da geri gelemedim çünkü yol kapalıydı. Sadece bir dönemim kaldı, yedi dersim... Halep’te hastanede tercüman çalışmaya başladım, iyi bir işim vardı. Çatışmalardan sonra bize tehdit geldi Işid’den, ‘ajansınız siz’ dediler. Bizlerle görüşme yaptılar. Yedi kişiydik biz tercüman olarak. Kaçtık yani, hepimiz kaçtık. Orada güven yok, hiçbir şey yok. Hem bütün arkadaşlarım Türkiye’ye geldi, yalnız kaldım orada. Orada gençlerin yaşaması çok zor. Ya savaşa gideceksin ya da evde oturacaksın, iş yok yani.” (Katılımcı 10)

“Biz biraz da onun için, korkumuzdan geldik. Erkek çocuklarımızı zorla askere alırlardı. Yolda, minibüslerde kimlikleri kontrol ediyorlardı. Askerlik yaşı geldiyse zorla alırlardı.” (Katılımcı 8)

“Eşim hiçbir şey yapmadı ama tutuklandı. Sonra çok hastalandı.” (Katılımcı 8)

“Işid insanları zorlamasa bile beyin yıkıyor ve insanlar kendiliğinden gidip onlara katılıyor. Derslerde, vaazlarda hep kendilerini anlatıyorlar ve ‘Biz doğruyuz, onun için bize saldırıyorlar’ diyorlar. Kendi medyaları da var. Camilerin yanında, her yerde yerleri var, CD’lerini satıyorlar.” (Katılımcı 7)

“Işid beni sıkıştırdıktan sonra gelmeye karar verdim. ‘Ya bizimle olursun, ya da seni öldürürüz’ dediler. Bulunduğumuz yerlerde bizi kontrol ediyorlardı. Kaçmak isteyeniyi öldürürlerdi. Ben de camide imamdım, beni hep görüyorlardı, gizlenemezdim.” (Katılımcı 2)

“Hapse atıldılar, 2 ay kaldım. Işid attı, çok şükür Esad atmadı, o en kötüsü olur. Hapiste işkence etmediler ama yani her an ölebilirsin, sonunu bilmiyorsun. Bir de düşünce tarzları çok farklı, artık onların iç cihatlarına göre senin durumun belli. Gerçekten şöyle yarın ölebilirim, 1 saat sonra ölebilirim. İnfaz kararı gelebilir. Biz bu duyguyu yaşadık çıldırdık.” (Katılımcı 15)

“Savaş başlamadan önce devletin emniyeti beni aradı. Soruşturma yaptılar. Yollar kapandı iş yerine gidemez oldum. Oranın istihbaratı benim görüş tarzımı biliyorlardı. Saklamıyordum hiç öncesinde de bu rejimin zalim olduğunu sürekli dile getirmiştım. Onun için de tamam dedim buraya kadarmış. Nasıl yaşayacaktık, Allah yaşatacak.” (Katılımcı 15)

“İşid kaynımın az sakalı var diye alıp hapse koymuş. Sakal için insan hapse konur mu?” (Katılımcı 4).

Suriye’de iken eşi trafik polisi olan Katılımcı 14’ün eşinin Esad hükümeti tarafından eline silah alarak savaşmaya zorlanması sebebiyle göç etmeye karar verdiklerine ilişkin anlatısı, sahanın öznelerinin özgür olmak, pasif bir yaşam sürmemek, zulme ortak olmamak için göç ettiklerini göstermek bakımından önemli duruyor. Bu bağlamda özgürlük istenci, göç kararında başat bir gerekçe olarak yer alıyor. Katılımcı 14’ün deneyimlerinde görüldüğü gibi, özgürlüğünden taviz vermek “rahat” bir yaşam sürme olanağı tanıyabilecekken, katılımcının eşinin özgürlüğü tercih etmesi göçü zorunlu kılıyor.

“Biz her şeyimizi Suriye’de bıraktık. Diplomalarımızı, işimizi, statümüzü... Bunca okuduk, çalıştık ama hepsini bıraktık kimsenin kanına girmemek için. Esad’ı destekleyip savaşa girseydi eşim rahat olurdu orada durumumuz, ama asla yapmadık.” (Katılımcı 14)

Katılımcıların ifadelerinde görülen önemli bir nokta; göçe zorlanmalarında birden fazla siyasi aktörün varlığından söz etmeleridir. Bunlardan birincisi devlet veya hükümettir. Görüşmeler boyunca sahanın özneleri devlet veya hükümeti “Esad” olarak tanımladılar ve genellikle göç etmelerine sebep olan aktörün Esad olduğunu belirttiler. Göçe zorlayan bir diğer aktör ise “İşid” olarak ifade edildi. Esad yönetiminden kaçıp bir süre İşid yönetimindeki köyde kalan Katılımcı 4, iki aktörün de göç etmelerine sebep olduğunu düşündüğünü “her yerde ayrı bela var. Köylerde İşid, başka yerde Esad” sözleriyle dile getirdi. Katılımcıların çoğunluğu ise sıklıkla, savaşın pek çok tarafı olduğunu ve kimin ne için savaştığının dahi bilinmediği bir ortamda belirsizlik içinde yaşadıklarını ifade ettiler. Katılımcılar bu belirsizlik durumunu şöyle anlatıyorlar:

“Biz hemen kaçmadık. Bekledik, dört sene bekledik ama artık umut göremedik. Biz sadece özgürlük, yeni bir hayat, daha iyi hayat istedik ama olmadı. Sabrettik, sabrettik en sonunda geldik... Her gün biteceğini sandık. Ama bitmedi. Artık umut yok. Çünkü artık altı taraf var. Savaş ilk başladığında sadece iki taraf vardı. Şimdi altı tane ve hepsinin düşünceleri farklı... Mesela biri bir şehri alıyor, geliyor kendi kurallarını koyuyor, kontrol ediyor o şehri. Ama sonra kaçıyor, daha güçlü bir taraf geliyor mesela. O da ayrı kurallar koyuyor.” (Katılımcı 10)

“Bilsek ki tek bir düşman var ben de giderim, eşim de gider, beş kızım da gider cihada. Kardeş kardeşi vuruyor. Neden olduğunu bilmiyoruz. Bir fitne girdi araya. Tek bir grup yok, bir sürü grup var. Kim iyi kim kötü bilmiyoruz. Olan masum insanlara oluyor. Parası olan, kuvvetli olan küçükleri yemeye çalışıyor.” (Katılımcı 1)

“Herkes birbirini öldürüyor, herkes. Bir kötü bir iyi yok.” (Katılımcı 7)

3.2.1.2.3. Ekonomik nedenler

Savaş ortamı, göçün ekonomik nedenlerini de oluşturur. İstihdam olanaklarının tükenmesi, hâlihazırda çalışanların ortamın güvensizliği nedeniyle çalışamaz hale gelmeleri, mevcut maddi kaynakların ve gelirin tükenmesi, en temel gıda ürünlerinin (ekmek, un, pirinç vb.) dahi fiyatlarında büyük artışlar yaşanması ve ürünlere erişimin kısıtlı olması insanların hayatta kalabilmesini sağlayacak olanaklardan yoksun olmalarına neden olur. Başka bir deyişle tüm bunlar, en temel insani ihtiyaçların karşılanamaması anlamı taşıdığından hayatın devamı tehlike altına girer. Katılımcılar, bu durumu göç kararını hızlandıran temel unsurlardan biri olarak ifade ediyorlar.

“İş yoktu. Önce elimizde olan parayı harcadık ama o da bitti. Savaş, açlık... Onun için çıktık. Olan biraz parayla da Türkiye’ye geldik.” (Katılımcı 6)

“Nasıl kalacaksın satacak altın kalmadı, iş kalmadı, aç yaşayamaz ki insan.” (Katılımcı 8)

“Birkaç altınım vardı, onları sattık, harcadık. Harca harca her şey bitiyor, sonra... Altın da kalmadı, iş de yok.” (Katılımcı 9)

“Orada çocuklar bir şeker bir sakız dahi yiyemiyorlar... Düşünsenize normalde fakir de yer herkes yer onu, o kadar ucuz bir şey. Ama elde olmayınca ne yapacaksın?” (Katılımcı 14)

“Bazen ekmek kesiliyor. Çünkü fırıncıların çoğu çalışıyor bunları ekmek çok pahalı olduğu için Suriye’de. Eskiden 25 kuruşa on ekmek alıyorduk, ama şimdi iki tane alabiliyoruz. Suriye’nin parasına göre bu çok fazla. Evde hiçbir şey bulunmasa ekmek bulunsa tamam. Çünkü Suriye halkının çok önem verdiği bir yiyecek ekmek.” (Katılımcı 2)

Dikkat edileceği gibi savaş ortamında insanların temel ihtiyaçlarını karşılayamamaları sadece ekonomik yetersizlik içine düşmeleri ile ilişkili değil, bununla birlikte ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek maddi olanakları olsa bile bunlara ulaşımın kısıtlanması ile ilgilidir. Sahanın öznelere, savaşın aktörlerinin halkı temel ihtiyaçlarından (ekmek, pirinç, un, elektrik, su vb.) mahrum etmesinin bir savaş politikası olarak uygulandığını; böylelikle insanları yıldırarak hâkimiyetleri altına almaya çalıştıklarını ifade ediyorlar.

“Savaşırken bir aylık maaş, bir hafta yetmiyordu. Her şeyin fiyatı neredeyse beş kat arttı. Bunların hepsi bilerek yapıyordu, sırf halka zulmetmek için.” (Katılımcı 2)

“Şimdi orada yaşayanlara da yaşıyor diyemeyiz ki. Elektrik yok, su yok, suyu taşıma taşıyorlar bir yerden, mumla oturuyorlar. Her bir yiyecek yok, bulunmuyor. Çok zor şartlardalar.” (Katılımcı 1)

“Muhaliplerin yaşadığımız şehirlere girmesinden bizi suçladı Esad. Onun için her şeyden mahrum ediyor insanları, cezalandırıyor. Bir tane açık dükkân bırakmıyor. İnsanlar aç kalsın, acı çeksin istiyor.” (Katılımcı 9)

“Su vardı, elektrik vardı, bize vermezlerdi. Işid’lerin evlerinde var, bizde yoktu. Üç günde, dört günde bir su verirlerdi, elektrik hiç yok. Bize paramızla ekmek vermediler üç gün, dört gün. Bayramlarda bile vermediler. Onlara neden katılmıyoruz diye her şeyi kestiler bizden... Her yerde ayrı bela var. Köylerde Işid, başka yerde Esad. Annem, babam, kardeşlerim Esad’ın yanında, bombaların altında oturuyorlar. Amcamın iki çocuğu bombalardan öldü.” (Katılımcı 4)

“Biz Esad’ın yanındaydık (‘onun yönetiminde olan bir yerdeydik’ demek istiyor). Yine ekmek sıkıntısı çok çektik. Gidiyorsun, ‘Ekmek yok, un yok.’ diyorlar. Olmadığından değil, bile bile. Bazen de saat 5’te gidersen, saat 8’de ekmek alabilirsin. 400-500 kişi bekliyor ekmek sırasını, kavga çıkıyor sırada... Hep kendimiz yaptık ekmeğimizi. Ben şehirdeyim nerede yapacağım ekmeğimi? İşte bazen elektrik verirlerdi, o zaman elektrikli bir şeyim vardı onda yapardım.” (Katılımcı 8)

3.2.1.2.4. Ailenin parçalanmasını engellemek

Göç etmeye karar vermede önemli olan pek çok neden içinde değinilmesi gerekenlerden biri de savaş ortamında ailenin parçalanmasının önüne geçme düşüncesidir. Görüşmelerde katılımcılar, savaşın aileyi bölme riski karşısında oldukça tedirgin olduklarını dile getirdiler. Ailenin hep birlikte ölümünün ancak kurtuluş olacağını fakat aile üyelerinden bir kısmının ölüp bir kısmının sağ kalmasının çok zor olacağını söyleyen anne-babalar için özellikle kendilerine bir şey olduğu takdirde çocuklarının ne olacağına dair bir belirsizliğin olması onları göçe zorlayan önemli sebeplerden biri olarak görülüyor. Bu doğrultuda göçün en temel sebeplerinden biri ‘aileyi korumak’, ‘çocukların sorumluluğunu taşımak’ şeklinde karşımıza çıkıyor.

“Uçak uçuyor, bomba atıyor. Zannediyorsun ki kulakların patlayacak. O sırada ölüm kurtuluş. Bilsen ki ailece öleceksin, ben buna razıyım. Ya biz ölüp çocuklarımız kalırsa ne olacak? Ben anne baba olarak bunları korumak zorundayım. Ben çocuklarım için bırakıp geldim.” (Katılımcı 1)

“Kardeşimin iki çocuğu öldü. Bir günde, aynı saatte ikisi öldü. Daha okula gidiyorlardı. Yazık değil mi? Ya bizimkiler de ölürse dedik. Hiçbir şey düşünmedik, hemen buradan kurtulalım dedik.” (Katılımcı 3)

“Kadın Işid’ler geldi. Kızlarımızı istediler. 12 yaşında kızım. Onlarla birlikte çatışmaya çıkmak için öğreteceklermiş. Simsiyah giyinmişler, kollarında silahlar. ‘Kızlarınızı verin, öğretelim’ diyorlar. ‘Hayır’ desen de ‘Ama vermelisiniz, öğrenmeliler, doğrusu bu’ diyorlar... Bir de çocukları camiye gönderdim Kuran öğrensinler diye. Üç gün gönderdim. Camide silah öğretiyorlarmış kendilerine. Sonra göndermedim. Geldiler geri istediler, ama salmadım. Salmadığımız için şiddet görmeye başladık. Çocuklarımızı zorla alırlarsa diye çok korktuk, kaçtık.” (Katılımcı 4).

Görüşmecilerden Katılımcı 15'in yakın bir arkadaşının, bir kızı dışında kendisiyle birlikte tüm ailesinin yok olduğu olay, göç etme kararının verilmesinde aile birliğini korumanın oldukça önemli bir neden olduğunu anlaşılır kılıyor. Çünkü şahit olunan bu ve benzeri olaylar sahanın öznelerinin tedirginliğinin hiç de yersiz olmadığını gösteriyor. Katılımcı 15'in ölen arkadaşının ağabeyiyle konuşmasındaki "...keşke o da ölseydi" ifadesi, durumun sarsıcılığını gözler önüne sermek bakımından oldukça önemli duruyor.

"Bir arkadaşım vardı. Ben nereye gideceğim dedi, evi Halep'in merkezindeydi. Ailem büyük dedi çıkmadı bir yere. Bir roket geldi evi gitti, adam öldü, eşi ve iki erkek çocuğu ve bir kızı öldü. Tek bir tane kızı kaldı. Abisiyle konuştum ne oldu kim öldü kim kaldı diye. O da dedi ki 'tek bir kızı kaldı hayatta keşke o da ölseydi'. Kızın felç olmuş her yeri, tek bir dili kalmış. 8 yaşında daha, sürekli annesini, babasını, kardeşlerini soruyormuş. Çok zor bir şey, çokook. Bu olan savaşlar niçin bu ölen çocuklar niçin sürünen insanlar niçin? Dünya görüyor ama susuyor!" (Katılımcı 15)

Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde de görüleceği gibi, görüşmeler esnasında özellikle kadınların erkeklerden daha fazla çocuk ve aile temelli anlatıları olduğunu fark ettim. Kadınların çoğu göç etme nedenini ve göç sürecini çocuklarıyla ilişkilendirerek anlattı. Buz (2006: 97) da çalışmasında göç ile birlikte kadınların rol ve sorumluluklarının arttığını; bunda çocuklarının kadınların yaşamlarının merkezi haline gelmelerinin oldukça etkili olduğunu ifade eder. Katılımcı kadınlar kendilerinden ziyade çocuklarını korumak zorunda olduklarını, onlara yeni bir gelecek inşa etme sorumluluğu taşıdıklarını düşünüyorlar.

"'Çıkmayacağız, çıkmayacağız' dedik ama dayanamadık. Çocuklar korkuyorlar. Bombalar, çok ses oluyor, çok yakın geliyor. Çocuklar için çıktık" (Katılımcı 11)

"Çocuklarımız için geldik biz. Büyük insan açlığa da sefilliğe dayanır ama çocuk dayanamaz." (Katılımcı 14)

3.2.1.3. Türkiye'ye zorunlu göç: neden Türkiye?

Uzun bir bekleyişin ardından savaş koşullarının ağırlaşması Suriyelileri ülkelerini terk etmeye zorlamıştır. Yaşam hakları ve özgürlükleri tehlike altına giren insanlar için göç, savaşın kaçınılmaz bir sonucudur. Savaşın başlamasıyla, potansiyel göçmenler tarafından zaman zaman açık zaman zaman da fark etmeksizin örtük olarak, göçün düşünölmeye başlandığı görölüyor. Fakat savaş kendilerine daha fazla yaklaşıana kadar göç, gündemlerine alınmıyor. Her gün savaşın biteceğine dair var olan umut, hayatı baştan aşağı değıştirecek olan göçü seçmek yerine zor şartlarda biraz daha beklemeyi sağlıyor. Başka bir deyişle,

katılımcılar göçü “son çare” olarak görüyorlar. Katılımcıların daha önce bahsettiğim ifadelerinde olduğu gibi, göç kararı almadan önce Suriye’de farklı mücadele yolları deniyor ancak mücadelelerin başarı ile sonuçlanmayacağı anlaşıncaya kadar umutların tükendiği noktada aniden göç kararı verilmek zorunda kalınıyor. Ancak göç hızlı alınmış bir karar dahi olsa rastgele, düşünmeksizin alınmış bir karar olarak durmuyor. Zorunlu göç, yaşanan ülkeden mecburen ayrılmanın ifadesi olsa da, göç kararının verilmesi ve göç edilecek yer göçmenin iradesinde bulunuyor. Bu iradi eylem, şartlar ile geçmiş bilgi ve deneyimlerin gözden geçirilmesi sürecini barındırıyor. Dolayısıyla katılımcıların göç için Türkiye’yi seçmelerinin farklı nedenleri olduğu anlaşılıyor.

3.2.1.3.1. Fiziksel ve kültürel yakınlık

Zorunlu göç çoğunlukla yaşanan ülkeden bir an önce ayrılmayı gerektirdiğinden ‘yakınlık’ unsuru, Suriye’den Türkiye’ye göçün en önemli nedeni olarak duruyor. Yakınlığın ilk anlamı ise ‘fiziksel’, ‘mekânsal’ bir anlam taşıyor.

“En yakın yer Türkiye olduğu için Türkiye’ye geldik. Bir an önce kaçmak için. Zaten diğer ülkeler artık mülteci almıyor.” (Katılımcı 6)

“Türkiye’den başka bir yere gitmeyi düşünmedik hiç. Annem, kardeşim buradalar. Türkiye daha yakın bize, köylerimiz fazla uzak değil sınırdan. Köyde biraz tarlalarımız var. Bir de Türk dili biliyoruz.” (Katılımcı 8)

“Lübnan ya da Ürdün bize uzak. Onun için oralara gitmeyi düşünmedim hiç. Türkiye bize daha yakın.” (Katılımcı 10)

Yakınlık unsuru çoğu zaman mekânsal bir yakınlığı imlese de, ‘kültürel yakınlık’ da göçte Türkiye’nin tercih edilmesinde sıklıkla vurgulan sebepler arasındadır. Katılımcıların kültürel yakınlığı; ‘din’, ‘etnisite’, ‘dil’, ‘sınırlardan kaynaklı etkileşim’, ‘ortak tarihsel anlatılar’ gibi faktörlerle anladıkları anlaşılıyor.

“En yakın, en müsait ortam Türkiye’dir Suriyeliler için. Bizim toplumumuza, dinimize, ahlakımıza, geleneklerimize en müsait olan ortam en müsait olan toplum Türkiye’dir.” (Katılımcı 15)

Kültürel yakınlıkta vurgulanan ‘din’ faktörü araştırma öznelerinin söylemlerinde sıklıkla Türkiye’yi tercih sebebi olarak dillendiriliyor. Katılımcıların aynı dinin mensubu olmayı temel bir ortaklık olarak önemsedikleri görülüyor. Din ortaklığının yeni bir ülkede yaşam kurmada rahatlatıcı ve kolaylaştırıcı bir etkisi olacağı düşünülüyor. Ayrıca katılımcılar göç

sonrasında da dini yakınlığın Türkiye’de yaşamalarını oldukça kolaylaştırıcı olduğunu ve iyi hissettirdiğini ifade ediyorlar.

“İslam olduğu için Türkiye’ye geldik. Bir de Suriyelilere en iyi bakan ülke Türkiye. Biz onu biliyorduk” (Katılımcı 9).

“Biz Müslüman olduğumuz için buraya geldik. Karşılaştığım Türkler hep ‘Müslümanlar ne zaman birlik olacak?’ diyen insanlar. Kötü insanlar varsa da ben hiç zarar görmedim.”(Katılımcı 2)

“Ezan sesi duymam, burada Müslümanların olması benim için çok güzel. O yüzden iyi ki Türkiye’ye geldim diyorum.”(Katılımcı 6)

Katılımcılardan özellikle Türkmen olanlar Türkiye’ye geliş nedenlerini sıklıkla ‘etnisite’ unsuru ile ifade ettiler. Katılımcılar, kendileriyle aynı etnisitenin üyeleri olan insanlarla ortak köken, kültür, dil, biz duygusu gibi özellikleri paylaşmaları sebebiyle geldikleri yeni ülkeye hem daha rahat alışacakları, hem de dil bilmenin yaşamlarını idame etmede kolaylık sağlayacağını düşündüklerinden Türkiye’yi tercih ettiklerini dile getirdiler. Bu sebeple görüşmelerde ‘etnisite’ ve ‘dil’e ilişkin söylemler birlikte yer aldı.

“Ben Türküm. Türkçe konuşmayı biliyorum. Ben onun için burayı tercih ettim. Zaten hiçbir devlet böyle karşılamazdı.” (Katılımcı 1)

“Biz Türkmeniz, Türkçe konuşuruz. Bildiğimiz, anladığımız insanlar. Yoksa daha da zor olurdu bu yaşta, evinden, vatanından ayrı.” (Katılımcı 5)

Ayrıca katılımcıların, ‘sınırlardan kaynaklı etkileşim’ ve ‘ortak tarihsel anlatılar’ yoluyla da yakınlıklar kurduğu görülüyor. Bu türden bir yakınlık Suriye ve Türkiye arasındaki fiziksel yakınlığı aşarak, kültürel yakınlığı da kapsıyor.

“Bizim aslımız zaten Türk, eskiden sınır yokmuş ki.” (Katılımcı 3)

“Eskiden sınır filan yokmuş. Halep daha uzakmış, Antep’e gelirlermiş alışveriş etmeye... Dedem benim babaannemden önce Türkiye’den bir kadınla evlenmiş. Benim babaannemin babası da Çanakkale’de şehit olmuş. Aslında kardeşiz işte. Burada şehidimiz de var yani.” (Katılımcı 8)

“Suriye’ye yakın adetler, sokaklar, insanlar filan. Özellikle sınır şehirlerde.” (Katılımcı 7)

3.2.1.3.2.Sosyal ağların etkisi

Katılımcıların göç alan bir ülke olarak Türkiye'nin durumunu daha çok, önceden gelen akraba ve yakınlarından öğrendikleri anlaşıyor. Önceden gelen Suriyeli mültecilerin Türkiye'de yaşadıkları olumlu deneyimleri aktarmaları potansiyel mültecilerin kararında etkili olmuş. Dolayısıyla göç kararının verilmesinde oluşan göçmen ağlarının rolü olduğu söylenebilir. Göçmen ağları yeni göçmenler için 'bilinmez'i 'bilinir' kılarak göç sürecini kolaylaştırıyor. Katılımcıların tümü, Türkiye'ye kendilerinden önce gelen yakınlarının olduğunu ve göç sürecinde onlardan yardım aldıklarını belirttiler. Bu durum, Suriye'den Türkiye'ye göçün geçmişinin çok olmamasına rağmen göçmen ağlarının etkinliğini göstermek bakımından önemlidir.

“Akrabalarım, yakınlarım hep Türkiye'ye geldiler. Burası daha yakın.” (Katılımcı 11)

“Ağabeyim Esad'ın yanında askerdi, üç yıl önce kaçıp Gaziantep'e geldiler. Bir ay bir hafta orada kaldım. Sonra Ankara'ya geldim. Kaynanam Ankara'da, üç ay kaynanamda kaldım. Sonra yeni bir eve çıktım. Türkler çok iyiler, çok yardımcı oldular. Nereye gitsek bu ilgiyi, sevgiyi, merhameti göremezdik.” (Katılımcı 1).

“Ailemizden ilk gelen ağabeyimdi. O üç yıl önce, Konya'ya geldi. İşi vardı onun. Kız kardeşlerim de onun yanına geldiler. Ben de onun yanına geldim.” (Katılımcı 10)

“Önce Kilis'e geldik. Sonra Ankara'ya. Oraya da buraya da yakınlarımızın yardımıyla geldik. Onlar burada olduğu için buraya geldik. Herkes akrabalarının yanına gidiyor.” (Katılımcı 6)

3.2.1.3.3. Mültecilere yönelik tutumlar

Suriyeli mültecilerin göç edecekleri ülkeye karar verirken, farklı ülkelerin göçe yaklaşımlarını, göç politikalarını da dikkate aldıkları görülüyor. Bu konuda bir yandan kendi geçmiş deneyimlerinden, bir yandan kendilerinden önce göç eden yakınlarının deneyimlerinden, bir yandan da medya araçlarından faydalanmışlar. Kararlarının Türkiye yönünde verilmesinde Lübnan, Ürdün gibi gidebilecekleri diğer ülkelerin mültecilere yaklaşımının olumsuz olduğunu düşünmeleri ve oralara gidenlerin memnuniyetsizlikleri etkili olmuş. Katılımcılar izlenimleri neticesinde Türkiye'nin hem devletin göç politikaları hem de yerel halkın olumlu tutumları sebebiyle, kendileri için 'en iyi', 'ideal' ülke olduğunu düşündüklerinden Türkiye'ye geldiklerini ifade ettiler.

“Suriye’de sıkıntı çıkmadan önce Lübnan’a gitmiştim. O zaman bile kötü davranıyorlardı bize. Dil aynı ama halk kötü. Lehçeden dolayı hemen anlıyorlardı Suriyeli olduğumuzu ve çok kötü davranıyorlardı.” (Katılımcı 2)

“Türkiye mültecilerin gittiği diğer ülkelerle kıyaslanınca bir cennettir yani. Ürdün, Lübnan ya da diğer Arap ülkeleri bize insan gibi davranmıyor. Bunu televizyondan ve giden akrabalarımın biliyorum.” (Katılımcı 14).

“Başka yerlere gidenler bizim işittiğimiz kadarıyla mesela Lübnan’daki hâkim olan partiler Esad’a daha yakındır. Ürdün’deki olanlar İngilizlere daha yakındır. Irak’ın durumu zaten karışık. Sınırdaki bunlar var. Onun için bence buradaki umudumuz her yerden daha fazladır. Hatta Avrupa’ya gidenler oluyor. Ama çocuklarımız için burası en iyisi. Ortam, insanlar bana destek verecek şekilde. Başka yere gidilmesini de yanlış görüyorum, bize uygun olmayacak yerler.” (Katılımcı 15)

“Burada din var, İslam var, insanlarda Allah korkusu var, sevgi var. Ablam Lübnan’da. Orada Suriyelileri hiç sevmiyorlar, hiç iyi davranmıyorlar. Burada Türkler bizi oturmaya çağırıyorlar, sohbet ediyoruz. İyiler yani.” (Katılımcı 9)

“Başka bir ülkeye gitmeyi düşünmedim çünkü Türkiye Suriyeliler için en uygun yer. Türkler bize çok iyi davrandıkları için burayı tercih ettik. Arap ülkelere, komşu ülkelere gidemezdik, orada iyi davranmıyorlar.” (Katılımcı 3)

“Daha iyi şartlar arıyoruz ve onun için geliyoruz. Bunun için de diğerlerine göre en iyisi Türkiye.” (Katılımcı 10)

Genç bir katılımcının aslında Türkiye’nin de Avrupa gibi genç nüfusa ihtiyaç duyduğunu ve bu sebeple burada bir geleceklerinin olabileceğini düşündüğünü ifade etmesi de Türkiye’ye ilticanın düşünmeksizin gerçekleştirilmemiş bir eylem olduğunu göstermek bakımından önem taşıyor.

“Avrupa’da evlilik yaşı gittikçe yükseliyor ve Avrupa’da genç nesil yok. Suriyeli giden insanların yanında en az iki çocuk üç çocuk var. Bu çocukların Avrupa’da büyümesini, vatandaşlık almasını istiyorlar. Çünkü genç bir nesil gidiyor. Giden nesil ihtiyar nesil değil. Avrupa’ya gidenlerin hepsi genç. Çocuklar Avrupa için bir maden, bir altın. Artık Türkiye için de öyle. Tayyip Erdoğan her ailenin üç çocuğu olsun diyor. Çünkü ihtiyaç var.” (Katılımcı 7)

3.2.1.4. Neden Ankara?

Katılımcıların göç etmek için Türkiye’yi seçmeleri gibi ülke içinde şehir seçiminin de bilinçli bir tercih olduğu anlaşılıyor. Katılımcıların çoğunluğu sınırı yürüyerek geçtiklerinden Ankara’ya bir süre sınır şehirlerinde kaldıktan sonra gelmişler. İki katılımcı ise sınır şehirlerinden sonra yaşamak üzere İstanbul’u tercih etmiş fakat kısa bir süre İstanbul’da yaşadıktan sonra Ankara’ya taşınmışlar. Katılımcı İstanbul’dan Ankara’ya

taşınmasının sebebini İstanbul'da yaşamının ekonomik olarak daha zorlayıcı olması ile açıklıyor.

“Önce Antep’e geldik. İki gün kaldık orada. Sonra İstanbul’a çıktık. Eltim daha önce gelmişti. Dört ay onlarla birlikte oturdum, zor ev buldum...Her şey pahalı orada. Kira pahalı, 650 TL. Normalde 200 etmeyen evi bize 650’ye verdiler. İnan ki 200 etmez. Beş çocuğum var. Biz külfetiz. Elektrik, suyu, kirası... Kolay değil. Biz de Ankara’ya geldik. Ama eşim de burada iş bulamadı. O orada, biz buradayız şimdi.” (Katılımcı 11)

Sahanın öznelereinden Katılımcı 1’in eşi ve Katılımcı 2’nin kendisi ise Türkiye’ye aileleriyle birlikte göç etmeden önce tek başlarına İstanbul’a gelerek iş aramışlar. Fakat iş bulamayıp geri dönmüşler. Bu sebeple Türkiye’ye göçlerinde tercihleri yine büyük bir şehir olan Ankara’dan yana olmuş.

“Bir yıl önce tek başıma çalışıp aileme destek olmak için İstanbul’a gelmişim. Ama iş bulamayıp döndüm.” (Katılımcı 2)

Katılımcıların ifadelerinde de görüldüğü gibi Ankara, istihdam imkânları, düzenli sosyal yardımlar, konut kirası ve diğer alanlarda yaşamın İstanbul’a göre daha ucuz bir şehir olması gibi sebeplerle tercih ediliyor. Başka bir ifadeyle, hiç tanımadığı bir ülkede, herhangi bir gelir imkânı olmayan mülteciler için yeniden bir yaşam kurabilmenin öncelikli şartı ekonomik yeterlilik olduğundan, şehrin seçiminde ekonomik nedenler başat bir rol oynuyor. Katılımcılar göç öncesi Ankara’ya ilişkin bilgileri ise sosyal ağlar aracılığıyla yakınlarından öğreniyorlar. Ayrıca sosyal ağlar göç ettikten sonra şehirde tutunabilmenin de ilk kaynaklarını oluşturuyor. Daha önce göç etmiş olan yakınlar, yeni gelenleri bir süre evlerinde misafir ederek, iş bularak, yardım olanaklarına ulaşmalarını sağlayarak, ev kiralamalarına yardımcı olarak göçün maliyetini azaltırlar. Bununla birlikte yakınların varlığı ‘yabancı’ bir ülkeye alışmayı kolaylaştırır. Katılımcıların bu sebeple yalnızca aynı şehirde değil, aynı mahallede de ikamet etmeyi istedikleri görülüyor.

“Halep’ten çıkıp köyümüze geldik. Orada iki gün kaynımda kaldık. Sonra kalktık, Türkiye’ye geldik. Gaziantep’de birkaç gün annemin yanında, birkaç gün de başka bir kaynımın yanında kaldık. Kaynım ‘burada kalın’ dedi, kardeşim ‘Ankara’ya gelin, buranın yardımı var, burada evler ucuz’ dedi. Daha pahalı Antep. Ben 250’ye oturuyorum, kaynım 700’e. Ama güzel evler tabii, evine, yerine göre. Kardeşimi aradık Ankara’dan bize ev bulsun diye. Kardeşim ev buldu, aradı bizi sonra buraya geldik.” (Katılımcı 8)

“Dayım Ankara’daydı. Bize evlerin ucuz olduğundan bahsetti. Başka şeylerin ücretleri de ucuzdu. Onun için buraya geldik.” (Katılımcı 13)

“Benim evde daima misafirim var. Suriye’den yeni gelenler önce bizim yanımızda kalıyor. Sonra onlara ev buluyoruz, evlerine çıkıyorlar. Sonra başkaları geliyor yanımıza. Ankara’da memnun olduğumuzu duyanlar geliyor Suriye’den.” (Katılımcı 1)

“Önce Ali Mantar diye bir yer geçtik, sonra Kilis. Bir gece kalıp, Ankara’ya geçtik. Ankara’da arkadaşlarım okul açtığını söylediler ve işim de hocalık olduğu için çağırdılar, işin olur dediler, buraya geldim.” (Katılımcı 2)

“Şimdi kardeşim başka bir eve taşınacak, istiyor ki bize uzak olmasın, yakın olsun.” (Katılımcı 3)

Ankara’nın tercih edilmesinin bir diğer sebebi ise katılımcıların, sınır şehirlerinde ve İstanbul’da çok fazla Suriyeli olduğundan yerel halkın kendilerine ilişkin olumsuz tutum ve davranışları olacağını düşünmeleridir. Ankara’yı tercih bir bakıma ayrımcılık ve dışlanmadan kaçınma anlamı taşır.

“Ankara’da İstanbul’dan daha iyi insanlar bize. Orada yüzüne bile bakmıyorlar. Hiç konuşmuyorlar. Nereye gitsen ‘Suriyeli, Suriyeli’ diyorlar. Ankara’da biraz daha iyi.” (Katılımcı 11)

“Önce azlardı gelen Suriyeliler. Ama sonra çok geldi. Hele sınır şehirlere. Bir de bazıları kötüler. Onun için bütün Suriyelileri aynı görüyorlar, sevmiyorlar, kötü davranıyorlar... Ankara’da fazla değilmiş, daha iyiymiş diye duyduk. ” (Katılımcı 6)

3.2.1.5. Yol hikâyeleri

“Göç, tek yönlü bir yolculuktur. Geri dönülecek bir ‘yuva’ yoktur” (Hall, 1987:44 aktaran Chambers, 1994/ 2014:23).

Zorunlu göç kararı beraberinde ‘zorlu bir yolculuğu’ getirir. Bu yolculuk, gönüllü göçte olduğu gibi uzun zaman önce planlanan, gerekli izinlerin alındığı, yolculuk için tüm evrakların hazırlandığı, istenilen eşyaların günler öncesinden toparlanıp götürülebildiği bir yolculuk değildir; tehlike ve güvensizlikten mümkün olabilecek en kısa sürede ‘kaçıp’, güvenli bir yere ‘varma’ amacını taşıyan hazırlıksız bir yolculuktur. Fakat ‘kaçma’ ve ‘varma’ arasındaki mesafe de tehlike ve güvensizlikle doludur. Bu sebeple zorunlu göçmenlerin yolculukları göç hikâyeleri içinde önemli bir yer tutar.

Katılımcılar Türkiye’ye gelişlerini anlatırken çoğu zaman yolu tek cümle içine sığdırdılar. Suriye’de yaşadıkları zorluklardan bahsettikten sonra *“... biz de Türkiye’ye geldik”* gibi tek bir cümlenin içine. Bu durum katılımcıların göçü, ‘orası’ ile ‘burası’ nı ayıran keskin bir

çizgi olarak görmeleriyle ilgili gözüküyor. Görüşmelerde zorunlu göçün katılımcıların yaşamlarını adeta ‘orada’ ve ‘burada’ olmak üzere ikiye ayırdığını; göç anlatılarının zıtlıklar üzerinden şekillendiğini fark ettim.

Katılımcılara yolculukların detaylandırılacağı sorular sorduğumda sınırı geçiş sırasında pek çok zorlukla karşılaştıklarını anlattılar. Bu zorlukların en önemli sebebi ise katılımcıların çoğunun sınırı yürüyerek geçmesiydi.

“Sınırı geçmek çok çok çok zordu... Hendekler, yağmur, lağım suyu... Ben oraya artık ayakkabısız ulaştım... Askerler bizi üç kere yakaladılar ama bıraktılar. Eşyalarımızı kontrol ettiler, bizimle hiç konuşmadılar, bizi tutuklamadılar, vurmadılar da. Sadece ‘geri dönün’ dediler. Üç defa dönme numarası yaptık. Onlar gidiyorlar biz tekrar devam ediyoruz, onlar gidiyorlar yine devam ediyoruz. Üç kere yakalandık ama en son başardık.” (Katılımcı 2)

“İki-üç metre indik ve oradan çektiler bizi. Her bir çocuğun okul çantasına giyecek birkaç eşyasını koydum sadece sırtlarına. Bir yandan ağlıyorlar... Sınırı geçerken Türk askerler yardım etti sağolsunlar.” (Katılımcı 1)

“Hayatımda yürümediğim kadar çok yürüdük. Hiç bitmeyecek yol dedim.” (Katılımcı 4)

“Sınırı yürüyerek geçtik, çok zor oldu... Kaç yaşındayım ben.” (Katılımcı 5)

Katılımcıların sınırı yürüyerek geçmek zorunda kalmalarının en önemli sebeplerinden biri pasaportlarının olmamasıdır. Katılımcılar savaş ortamında pasaport çıkartmak için ne zamanlarının, ne imkânlarının ne de paralarının olduğunu ifade ettiler. Bir erkek katılımcı ise pasaportunun olduğunu ama süresini uzatmak için başvurması halinde, askere alınmaktan korktuğunu, bu sebeple sınırı yürüyerek geçtiğini anlattı. Katılımcının ifadeleri sınırı yürüyerek geçmenin beraberinde getirdiği diğer zorlukları -paranın tükenmesi, kaybolma gibi- da açıyor:

“Pasaportumun süresi bitmişti. Ben de askerlik yaşına geldiğim için tekrar pasaport alamadım, kaçak girmek zorunda kaldım. Ben, babam ve kardeşim ayrı bir yerden girdik, ailedeki diğer kişiler ayrı bir yerden. Sabah 7’den akşam 8’e kadar yoldaydık. Sonra diğerleriyle bir yerde buluştuk... Kaybettik önce birbirimizi, sonra internetle bulduk. Paramız da kalmamıştı. Enişteme facebook üzerinden mesaj attım ve bana numarasını gönderdi, o şekilde buluşabildik... Anneler bizi kaybedince Antep’te teyzemin yanına gitmişler. Sonra biz de onların yanına gittik. Bir gece orada kalıp Ankara’ya geldik.” (Katılımcı 13)

Sınırı yürüyerek geçmenin bir diğer sebebi ise zorunlu göçün bir kaçış şeklinde gerçekleşmesine içkindir. Başka bir ülkeye giderken yakalanmaktan ve bunun yaptırımlarından korkan Katılımcı 14'ün anlattıkları bu durumu açıklar nitelikte:

“Eşim polis olduğu için ve sünni olduğu için çok zor çıktık. Daha önce gelmek istedik ama gelemedik. Gözler hep üzerimizdeydi, çok fazla baskı vardı. Sonra bir fırsatını bulup köye gittik ve oradan kaçtık. Bizi takip edememeleri için kapıdan geçmedik.”
(Katılımcı 14)

Katılımcılardan sadece ikisi pasaportları olması sebebiyle otobüsle geldiklerini, “*otobüsle geldik, kaçmadık*” şeklinde ifade ettiler. “*Kaçmadık*” vurgusu yol hikâyelerinde oldukça rahatlatıcı bir etkiye sahip görünüyordu. Katılımcılar bu ifade ile adeta ‘kaçak’ olarak tanımlanmalarının önüne geçmek ister gibiydiler; ifade, gelme biçimlerinin meşru zeminini kuruyordu. Katılımcı 8 ise ailesiyle birlikte, otomobil ile geldiklerini anlattı. Katılımcı 8’in yolculuğu sınırı geçmenin zorluklarını, Suriye’deki çok aktörlü siyasi yapının baskı sarmalını, güvensizlik ortamını, oluşturulan korkuyu, kadınların ‘cinsiyetlendirilmiş’ savaş deneyimlerini ve göç sürecinde yaşanan tedirginlikleri göstermek bakımından oldukça önemli duruyor.

“Pasaportumuz vardı, araba ile geldik Türkiye’ye... Gelirken, Halep’ten çıkana kadar yüreğimiz elimizdeydi. ‘Acaba kontrollerde bize bir şey derler mi? Yolumuzu keserler mi? Nereye gidiyorsunuz derler mi?’ diye. Halep’ten sonra da Işid’ler geldi. Yine yüreğimiz elimizde. Kızlarımla yüzlerimizi kapattık, Işid’in olduğu yerde yüzünü kapatmak zorundasın. Arada bir durdurdular, çok korktuk. Para aldılar, çok para aldılar. Durdurdular, ‘para istiyoruz’ dediler. Dedik valla para alsınlar, bize bir şey etmesinler. Korkuyorsun, elinde silah durduruyorlar seni... Biz yoldan da çok korktuk, ‘yolda bize bir şey ederler mi?’ dedik. Korkuyorsun... Fazla arabalar da geçmiyor. 15-20 tane asker, ellerinde silahlar. Arabada genç kızlarım da var. ‘Acaba bir şey ederler mi?’ diyorsun. Eşime dedim ‘hemen para ver, hemen geçelim’. Bir şey söylesen, bizi indirseler... Korkuyorsun doğrusu. Biz kendimizi şey etmiyoruz. Elimizden alsalar çocuklarımızı. Şükür bize ziyanlıkları olmadı, bir şey etmediler bize yolda. Sonra Türkiye’ye geçince sevindik, ‘çok şükür kurtulduk’ dedik. Gelene kadar yüreğimiz elimizdeydi hep. Orada çocuklarım okuyacak, sağ salim çıktık diye çok sevindik. Korkuyorsun, ellerinde silahlar da olunca istemesen de korkuyorsun.”(Katılımcı 8)

Görüşmecilerin anlatılarında görüldüğü gibi yol hikâyeleri ‘biz’ öznesi ile anlatılıyor. Çünkü göç yolculuğu tek başına değil, aile ve yakınlarla birlikte yapılıyor. Katılımcılardan yalnızca biri tek başına yolculuk yaptığını ifade etti. Bu durum, göç kararının genellikle bireyin tek başına verdiği bir karar değil; ailelerin, hane halklarının, cemaatlerin, etnik veya dini grupların, cinsiyet gruplarının ve başka pek çok grup üyeliğinin etkisiyle verilen bir karar (Sirkeci ve Cohen, 2015) olması ile ilişkili duruyor.

3.2.2. Mülteciliğin inşası

3.2.2.1. Göçün yarattığı değişimler: “ne değişmedi ki?”

“Kaybettiğimiz az bir şey değil... Çiçeğin tek bir yaprağı kopar ya gerisi vardır ama bizimki öyle değil. Biz kökümüzden söküldük. Devletimiz gitti, evimiz gitti, işimiz gitti, okulumuz gitti, her şey... Her şey çok değişti, altüst oldu.” (Katılımcı 6)

Katılımcı 6, savaş ve beraberinde getirdiği zorunlu göçün yaşamlarındaki etkisini “kökümüzden söküldük” ifadesiyle anlatıyor. Bu ifade yaşamlarındaki değişimin derinliğini ve “altüst” oluşu anlatır nitelikte. Göç süreci ise, adeta kökünden sökülenlerin yeni bir toprak bulup, kesintiye uğrayan yaşamlarını yeniden kurma çabalarıyla ilişkili. Ülkelerinde yaşanan çatışma ve savaş ortamıyla en temel insan haklarından yaşam ve özgürlük hakları tehdit edilen Suriyelilerin hayatları sıradanlıktan kaosa giden bir çizgiyi takip ediyor. Göçün faillerinin yaşamlarında ‘sabit’, ‘rutin’, ‘tanıdık’ ne varsa yitiriliyor. Göker (2015: 25)’in ifadesiyle “göç, (...) sahip olduğu kültürel çevreden, ait olduğu toplumsal bağlamdan bir kopuş”a işaret ediyor. Mekânsal değişim beraberinde ekonomik, sosyal, kültürel, psikolojik değişimleri de getiriyor.

Sahada yaptığımız görüşmeler boyunca bu değişimler sıklıkla ifade edildi. Katılımcılar, kişisel durumlarından, aile hayatlarına, sosyal statülerine, ilişkilerine, eğitimlerine, ekonomik ve çalışma koşullarına yaşamlarının tüm alanlarında nasıl değişimler yaşadıklarını ve bunların yaşamlarına etkisini anlattılar. Bu bağlamda bu bölümde göçün temel karakteristiği olarak değişime odaklanacağım.

3.2.2.1.1. Bilinenden bilinmeze: “düşünsene bir yere gidiyorsun ve sıfırdan başlamak zorundasın”

Gündelik hayat sıradan, sürekli tekrarlanan, rutin olanlardan oluşur ve gündelik hayatın bu özelliği çoğunlukla kolaylaştırıcı bir nitelik taşır, öngörülebilirlik sağlar. İnsanlar bu sayede ne yapacaklarını, ne zaman yapacaklarını, nasıl yapacaklarını kestirebilirler; çevrelerinde olup biteni anlamakta zorlanmazlar. Önceki bölümde ifade ettiğim gibi savaş, gündelik hayatın akışını zedeleyen bir olgudur. Rutini aksatır, tahmin edilebilirliği azaltır; daimi şüphe, tedirginlik ve korkuyu beraberinde getirir. Şüphe, tedirginlik ve korku yarın hatta

birkaç dakika sonra, yani kısa vadede ne olacağının dahi bilinmezliğiyle ilişkilidir. Bu anlamda zorunlu göç, bunların giderilmesine yönelik gerçekleştirilen bir eylemdir. Fakat göçle, aksayan rutin ve düzenliliklerden tamamen kopma yaşanır. Çünkü gelinen yeni ülke; alışkın olunmayan bir kültür, bilinmeyen bir dil, farklı bir çevre, değişen yaşam koşulları demektir. Dolayısıyla zorunlu göçün yarattığı ilk değişim, hatta değişimlerin temeli, ‘bilinen’ veya ‘alışık’ olunanlardan ‘bilinmez’ veya ‘alışılmadık’ olanlara bir geçiş olmasıdır. Katılımcı 10’un durumu tanımlarken kullandığı “*sıfırdan başlamak*” ifadesi bu geçişi oldukça iyi açıklıyor.

Bilinmezden bilinene geçiş, göçün bir kırılma noktası olduğuna işaret eder. Göç ile geçmiş ve gelecek, Suriye ve Türkiye birbirinden ayrılır. Sunata (2013) göçmenler “geldikleri ve bulundukları kültürler arasında salınırlar, bu sebeple mekânsal boyutta ne orada ne buradadırlar. Öte yandan, zamansal boyut bağlamında şimdiki zaman içinde yaşayamazlar, ama gelecek ile geçmiş arasında bir yerde mevcudiyet bulurlar” der. Görüşmeler boyunca katılımcıların anlatıları da bu ikilikler arasında gidip geldi. Katılımcılar, bu ikiliklerden ‘geçmiş’e, Suriye’de savaş öncesi yaşam deneyimlerini anlatırken başvurdular ve geçmiş hep olumlu bağlamlarda değerlendirildi.

“Şimdi geçmişi düşününce ‘biz cennette yaşıyormuşuz’ diyorum.” (Katılımcı 8)

“Durumumuz iyi, normaldi orada, daha rahattık. Burada zor.” (Katılımcı 11)

“Eskiden çok rahattık. Her şey normaldi. Yiyip içebiliyorduk, herkes birbirini severdi. Nasıl böyle oldu anlayamadık?” (Katılımcı 14)

Katılımcıların bu olumlu değerlendirmeleri, ‘geçmişe duyulan özlem’ ile ilgili olabileceği gibi zorunlu göçün olumsuz ve beklenmeyen bir değişim olması bakımından göç sonrasının ‘kötü’, göç öncesinin ‘iyi’ olarak kodlanmasıyla ilgili de olabilir. Savaş koşulları, göç yolculuğu ve göç sonrası dönemlerde yaşanan zorluklar böyle bir kodlamayı mümkün kılar.

Sahanın öznelere Türkiye’ye gelmelerini “*başka bir dünyaya gitmek gibi*” benzetmesiyle tanımlıyorlar. Zorunlu göç ile yaşamlarının “*tamamen*” değiştiğini; ailelerini, akrabalarını, arkadaşlarını, evlerini, eşyalarını kısaca “*her şeyi*”, “*tüm varlık*” larını geride bıraktıklarını ifade ediyorlar.

“İlk geldiğimiz gün o kadar zordu ki, ölüm gibiydi. Başka bir dünyaya gitmek gibi.”
(Katılımcı 9)

“Hayatım tamamen değişti. Gurbet... Zor bir şey... Bütün aile, amcalarım aynı apartmanda oturuyorduk. Şimdi gurbet yaşıyoruz. İki amcam Adana’da, iki amcam orada kaldı. Aile parçalandı.” (Katılımcı 13)

“Göç etmek çok zor bir şey. Aileyi bırakmak, arkadaşları bırakmak, her şeyi bırakmak... İnsanın gücüne gidiyor. Zor bir şey...” (Katılımcı 4)

“Tüm varlığımızı orada bıraktık... Evimizi bıraktık, eşyamızı bıraktık. Hatta özel eşyalarımızın çoğunu getiremedik. Maddi durumlar tabii ki çok değişti.” (Katılımcı 7)

“Üzüntü, can sıkıntısı, her şeyimizin değişmesi... Daha fazla ne olabilirdi ki? Okulumuzu kaybettik. Evde oturuyoruz, elimizden hiçbir şey gelmiyor.” (Katılımcı 6)

Bu ifadelerde görüşmecilerin geride bıraktıklarına ve hayatlarındaki değişime yaptıkları vurgu; ülkenin terk edilmesinin gündelik hayatın, habitusun da terk edilmesi anlamına geldiğini gösteriyor (Oğuz, 2015: 130). Bourdieu habitus kavramını şöyle tanımlar:

“Geçmiş deneyimleri bütünleştirerek, her an bir algılar, beğeniler, eylemler matrisi işlevi gören ve şemaların analojik biçimlerde aktarılmasıyla, benzer sorunların çözümüne imkân vererek sonsuz çeşitlilikteki görevin yerine getirilmesini mümkün kılan, kalıcı bir yatkınlıklar sistemi” (Bourdieu, 1971c: 83 aktaran Swartz, 1997/2013: 144).

Başka bir ifadeyle habitus kavramı “bir insanın tüm yaşam alanını kapsayacak şekilde ya da daha uç bir kerte de hayatının tamamında eylemlerinin üzerini kaplayan kalıcı ve genelleşmiş bir yatkınlığı” içerir (Camic, 1986: 1046 aktaran Swartz, 1997/2013: 165). Bu bağlamda Suriyeli mülteciler, geçmiş deneyimlerden hareketle kurulan yatkınlıklar sistemini yitirmiş durumdadırlar. Dolayısıyla adeta yaşamın yeniden üretimi durur ve yeni bir yaşam üretilmesi gerekir. Çünkü mültecinin ülkesinden ayrılması, geçmiş yaşamındaki öğrenmişliklerinden, anlamlarından da ayrılmasıdır.

“Hayatımız değişti, beynimiz bile değişti. Her şey değişti. Değişmek zorunda. Eskiden doğuyu düşünüyorsan, şimdi batıyı düşünüyorsun, tam ters yani.” (Katılımcı 2)

“Benim buradaki durumum bir bebek gibi. Tekrar başa dönüyorum, en baştan öğrenmeye.” (Katılımcı 6)

Bu ayrılışın görüşmeciler için çok sarsıcı bir deneyim olduğu görülüyor. Aniden, tanıdığı arkadaşlarından, ailesinden, akrabalarından, içinde yaşadığı toplumdan, kültürden, evinden, mahallesinden, şehrinden, ülkesinden yani fiziksel ve sosyal çevresinden, anlam

dünyasından kopan bireylerin hayatları sürekli tedirgin olma haline bürünüyor. Geline yeni ülkedeki bilinmeyenler ile savaş ortamının yarattığı korkuyla ilişkili geçmiş deneyimler bir araya geldiğinde yaşam olumsuzluk çemberi içine sıkışıyor. Karşılaşılan insanların, sokakların, evlerin tehlikeli, güvensiz olacağı düşünülüyor; gelecekte şüphe duyuluyor; küçük bir ses savaşı hatırlatmaya yetiyor. Stelaku (2007: 286-287)'nin ifadesiyle, “doğdukları, büyüdükları topraklardan bir kere söküldükten sonra göçmen, ‘yer’in kendisine sağladığı güvenlik duygusundan yoksun” bırakılıyor.

“Burada akşam 8’den sonra sokakta kimse kalmayınca yüreğim çok sıkılıyordu ilk geldiğimde. İnsan garip (yabancı) memlekette daha çok korkuyor. Şimdi daha iyi.” (Katılımcı 8)

“Maddi durumumuz, manevi durumumuz. Neffsimiz çok yoruldu. Psikolojimiz çok kötü oldu. Acaba şöyle mi olur, böyle mi olur, yolda çocuklarımın başına bir şey gelir mi, bizi Suriye’ye geri yollarlar? diye. Bunlar hep aklımızda, hep yaşıyoruz. Biz yessek de içsek de, gezsek de, rahat da olsak bunlar hep aklımızda. Hiç güvencimiz yok, her an her şey olabilir diye.” (Katılımcı 1)

“Korkuyla yaşıyorsun hep... Burada bile uçak geçince korkuyoruz. Bomba atacak zannediyoruz. Çünkü orada uçakla bombalıyorlardı. Uçak geçince çocuklar saklanıyorlar korkudan. Nereye düşeceğini bilemezsin ki. Her geldiğinde vuracak, bir yere düşecek. Çok çocuklar, aileler toprakların altında kaldılar... Kimisinin elini kestiler, kimisinin başı gitti, kimisinin... Allah kimsenin başına vermesin.” (Katılımcı 11)

Savaşın ve zorunlu göçün eklemlenmesiyle yaşanan zorluk ve belirsizliklerin özellikle yeni ülkeye gelinen ilk zamanlarda etkisinin çok yoğun olarak hissedildiği katılımcıların anlatılarında yer buluyor. En temel hayati ihtiyaçların dahi karşılanması zorlaşıyor. Bu durum, zorunlu göçün travmatik etkilerini göstermek bakımından oldukça önem taşıyor.

“Geline iki gün yemek yiyemedik. Canımız istemedi hiç. Ağladık hep. Bizim oradan geldiğimiz evimiz çok güzeldi. Buraya geldik, çok kötü evler ama onları bile vermiyorlar bize. Buna çok üzüldük.” (Katılımcı 6)

“İlk geldiğimiz aylarda her gün ağladık. Ev bizi daraltırdı, sıkardı, korkardı. Başka bir yer. İşte insan sonra yavaş yavaş alışıyor. Ne yapacaksın?” (Katılımcı 5)

3.2.2.1.2. Ekonomik koşullar: “durumumuz iyiydi, şimdi ne haldeyiz”

Suriyeli mültecilerin Türkiye’ye geldikten sonra yaşamlarındaki en somut değişimlerden biri ekonomik koşullarla ilgilidir. Zorunlu göç sebebiyle mülteciler işini, mesleğini dolayısıyla maddi gelir kaynaklarını ülkesinde bırakmak zorunda kalırlar. Hatta zorunlu göçün ani bir

kaçış olması mevcut yatırımların dahi orada bırakılmasına neden olur. Ekonomik gelir getirecek ev, arsa, tarla, otomobil gibi varlıkların satılmasına vakit kalmaz. Maddi birikimleri olanlardan göç ederken bunları getirebilenlerin de birikimleri kısa sürede tükenir. Dolayısıyla ekonomik koşullar aniden altüst olur; Suriye’de kötü ekonomik koşullarda yaşayanlarla birlikte orta ve üst olarak nitelendirebileceğimiz şartlarda yaşayanlar da ekonomik anlamda zorluk içine düşerler. Bu durum, genellikle ekonomik yaşam şartlarını iyileştirmek amacıyla yapılan gönüllü göç ile zorunlu göçü farklılaştıran en temel unsurlardan biri olarak nitelendirilebilir; yaşanan olumsuz ekonomik değişim adeta zorunlu göçe içkindir.

“Savaş başladığında ilkin belki bir ayda biter, belki iki ayda biter dedik. Hiç tahmin etmedik, dört-beş sene sürecektir, biz vatanımızdan çıkacağız. Bizim aklımızın ucundan geçmedi zannettik bitecek geçecek ama düşünemedik bu kadar uzun sürecektir, sonradan anladık işte. Biz bilseydik böyle olacak, orada evimizi satardık, burada daha iyi hayat, daha rahat hayat yaşırdık.” (Katılımcı 8)

“Burası Suriye’ye göre çok pahalı. Suriye’den getirdiğimiz paramız vardı, onu burada Türk Lirasına çevirince bir sürü para çok az oluyor. Bizim paramız burada çok değersiz. Zaten kaç gün yeter ki?” (Katılımcı 14)

“Hayatın tamamı yorgunluk... Bizim için her şey zor burada. Suriye’de her şey ucuzdu, burada her şey pahalı bizim için.” (Katılımcı 5)

“Eşim orada ayakkabıcıydı. Burada da ayakkabıcı olarak çalışıyor. Durumumuz iyi, normaldi orada, daha rahattık. Ama burada zor.” (Katılımcı 11)

Apak (2014)’ın da Mardin’de yaşayan Suriyeli mülteciler ile yaptığı araştırmasında, “Suriye’ye kıyasla ekonomik durumunu nasıl gördüğü” ne ilişkin soruya katılımcıların %28.8’i çok kötü ve %31.8’i kötü olarak yanıt vermişlerdir. Yani katılımcıların büyük oranı ekonomik durumlarının olumsuz yönde değiştiğini ifade etmişlerdir.

Zorunlu göç ile gerçekleşen olumsuz yöndeki ekonomik değişimin yaşamın diğer alanlarına da nüfuz ettiği görülüyor. Haneye giren gelirin oldukça düşük olması barınma koşullarını, eğitimin devamlılığını, bireylerin psikolojik durumlarını da etkileyerek göç sonrası hayatı daha da zorlaştırıyor. Bu bağlamda ekonomik durumdaki değişim, zorunlu göçün sonuçlarını anlamak bakımından başat bir göstergedir.

“Benimki şey, kapıcı dairesinde oturuyorum (gözleri dolarak, mahcup bir ifadeyle). Üç tane ev bıraktım. İşte hayat... Benim oradaki evimde altı tane oda vardı, yani çok güzel evim, büyüktü... İşte bıraktık... Buraya geldiğimizde ilkin kapıcı dairesi, odalar küçük küçük... Oradaki odalar büyüktü, güzeldi... Aydınlık, fazla karanlık değil ama fazla

güneş girmiyor içeri. Oradaki evimizin içine ne güzel güneş girerdi. Biz onu istiyoruz, evimizi istiyoruz... İlk geldiğimizde büyük kızım yattı ağladı, kalktı ağladı. 'Ben yatacağım' derdi, odasına girip baktığımda ağlardı. Çok üzüldü. Üniversitesini bıraktı, onun için de çok üzüldü. Şimdi söyleyeceğim ama... 'Benim orada odam vardı, eşyam vardı, şimdi eski eşyalarda yatıyoruz. Halimize bak, ben orada okuyordum, şimdi nasılız bak' dedi. Çok zoruna gitti. 'Şükür et, canımız sağ' dedim. Şimdi biraz biraz öğrendi, öğrendik... Zor geldi bize, çok zor geldi... Evi bırak, buraya gel... Şimdi maddi durumumuz orada iyiydi, evimiz de güzeldi, iyiydi. Farklı olunca şimdi zor geliyor... ” (Katılımcı 8)

Türkiye’de mülteci olmalarından kaynaklı sahip olmadıkları haklarla ilgili olarak katılımcıların göç ile kaybettikleri ekonomik imkânlarının burada yeniden kurulması da oldukça zor görünüyor. Katılımcılar fiilen çalışma izni alamamaları sebebiyle kayıtdışı, geçici, güvencesiz ve düşük gelir getiren işlerde çalışmak zorunda kalıyorlar ya da hiç çalışmıyorlar. Başka bir ifadeyle ikamet kaydı ve çalışma hakkına erişimin sınırlandırılması, mültecileri kayıtdışı emeğe yönlendiriyor; yasal sınırlamalarla temel insan haklarına erişim engellenerek mülteci suça, yasadışı ekonomiye girmeye zorlanıyor (Özgür Baklacioğlu, 2011: 372). Böylece hem asgari geçim şartlarını sağlamak güçleşerek mültecilerin kendi kendilerine yeterli olmaları mümkün olmuyor hem de her gün geleceğe ilişkin kaygı ve korku hali süreklilik kazanıyor. Bu durum mültecilerin hayata tutunmalarını ciddi anlamda zorlaştırıyor.

“Dilin olmaması ve iş bulamama buradaki en zor şey, her Suriyeli bu konularda zorlanıyor.” (Katılımcı 13)

“Burada çalışan Suriyeliler genelde bir ay bir fabrikada, bir ay başka bir fabrikada çalışıyorlar. İstikrar yok.” (Katılımcı 10)

“Oğlum burada iki buçuk ay iş aradı. Bazı yerlere başvurdu, haber veririz dediler ama olmadı. Sadece 15 gün mobilya işine girdi ama işler iyi değil deyip çıkardılar işten. Sonra İstanbul’a geri gitti.” (Katılımcı 8)

Katılımcıların istihdam koşullarına ‘her işi yapmaya mecbur olmaları’ veya ‘şikayetçi olmaktan korkmaları’ gibi durumların eklemlenmesi çalışma yaşamlarında başka olumsuzlukları da beraberinde getiriyor. Çalışan mülteciler aynı işyerinde, aynı işi yapmalarına rağmen çalışan yerel ile eşit ücret alamayabiliyorlar; çalıştıkları sürenin ücretini alamadan işten çıkartılabiliyorlar veya işin gerektirdiğinden daha çok çalıştırılabiliyorlar. Dolayısıyla çalışma koşulları eşitsizlik ve ayrımcılıkla sarmalanıyor. Dedeoğlu ve Gökmen (2011: 159-174) de göçmenlerin istihdam alanında enformel ve nitelsiz işgücü olmaları,

daha az ücret almaları, ücretlerinin geç ödenmesi veya hiç ödenmemesi, daha uzun saatler çalışmaları, fiziksel ve sözlü taciz ile karşılaşmaları gibi zorluklar yaşadıklarını ifade ediyor.

“Bir ay Konya’da kaldım ve çalıştım. Bir ay normal bir işte, ayakkabı fabrikasında çalıştım. Sonra kovdular bizi. İkamet filan, iş izni yok. Öyle olunca korktuk, bir şey de yapamadık. Çok kötüydü kovulmak.” (Katılımcı 10)

“Eşim ayakkabıcıydı, şimdi çantacıda çalışıyor. Bir buçuk- iki ay iş bulamadı, oturdu ama sonra buldu... Eşim haftalık 250 TL alıyor ama aynı yerde çalışan Türkiye’den olanlara haftalık 500 TL veriyorlarmış.” (Katılımcı 4)

“Eşimin çok zoruna gidiyor. Diğer çalışanlar hem daha çok alıyor, hem sigortaları ödeniyor ama eşime az ödüyorlar. Bir de işin çoğu da eşimin üzerine kalıyor. Bir de şimdi, iki işçi daha vardı, bir aydır onlar işten çıktı, eşim tüm işi tek başına yapıyor.” (Katılımcı 8)

Buz (2006: 78-79)’un araştırma verilerinde de yer aldığı gibi, katılımcıların Suriye’de yaptıkları işler ile karşılaştırıldığında Türkiye’de statüleri ve eğitimleri açısından oldukça düşük işlerde çalıştıkları görülüyor. Bu sürece alışmak katılımcıları oldukça zorluyor. Katılımcı 1 ve Katılımcı 8 iş statülerindeki değişimleri şöyle anlatıyorlar:

“Oradaki kazancımız buraya göre çoktu, kendi evimizdi, arabamız vardı. Burada her şey değişti... Eşim Suriye’de işyeri sahibiydi. Yanında insanlar çalışıyordu. Şimdi buraya gelince çok zorlandı. ‘Ben kimin elinin altında çalışacağım şimdi’ dedi. ‘Ancak Allah için çalışırım’ dedi. Onun için yardım işlerinde çalışıyor.” (Katılımcı 1)

“Benim orada maddi durumum çok iyiydi. Üç tane evim vardı. Durumum iyi olmasa çocuğumu Ukrayna’ya göndermezdim okuması için. Burada, işte ne bileyim ben... Eşim orada 15 yıldır kendi çalışmıyordu, yanındakiler çalışıyordu ya, rahattı. Şimdi çok zor geliyor ona çalışmak, hele ilk günler... Ama burada mecbur, mecbur çalışacak. Çalışmazsa yani... Burada şimdi ev kirası var, orada biz kira filan ödemiyorduk. Su, elektrik orada ucuzdu, burası pahalı.” (Katılımcı 8)

Eğitim seviyesi yüksek olan (ön lisans, lisans) katılımcılar da işsiz kalıyor veya kendi meslekleri dışında kalifiye olmayan işlerde çalışıyorlar. Böylece statülerine ilişkin bir değişim de gerçekleşiyor. Ekonomik durumla bu durum eklemlenince olumsuz değişimin etkisi derinleşiyor. Bu derinleşme, Katılımcı 14’ün Suriye’de iken trafik polisi olan eşinin geldiğinden bu yana pek çok geçici işte çalışıp şu an işsiz olması, Suriye’de üniversite öğrencisi olan Katılımcı 13’ün eğitim alanıyla hiç ilişkisi olmayan marangozluk işinde çırak olarak çalışması ve doktor olan babasının işsiz olması örneklerinde anlaşıyor.

“Eşim trafik polisi olarak hem saygı görüyordu hem de iyi kazanıyordu. Orada durumumuz iyiydi, kimseye muhtaç değildik. Ama şimdi çok zor. Geldiğinden beri kaç

tane iş değıştirdi, hepsi de kötü işlerdi. Nerede iş bulursa çalıştı karnımız doysun diye. Ama şimdi işsiz. Çok üzüliyoruz, nereden nereye...” (Katılımcı 14)

“Tahmin bile etmezdim böyle olacağını. Öğrenciydim orada, okulu bitirip iyi bir iş yapacaktım. Ama şimdi marangozun yanında çalışıyorum” (Katılımcı 13)

“Babam doktor olduğu için çok çekti burada, iş bulamadı. Ama şimdi arada bir hastalar geliyor eve. Suriye’de emekli olmasına iki yıl vardı ama olamadı, buraya geldik.” (Katılımcı 13)

Katılımcılar çalışmaları dışında belediyelerden ve sıklıkla çeşitli vakıf, derneklerden sosyal yardım olarak da geçimlerini sağlamaya çalışıyorlar. Yardımlar, çoğunlukla nakdi değil aynı yardım (genellikle gıda, giyecek ve ev eşyası) şeklinde yapılıyor. Fakat, yetersiz ve düzensiz olması sebebiyle katılımcıların Türkiye’de yaşamlarını devam ettirmelerini sağlayacak niteliğe sahip görünmüyor.

“Derneklerden ve belediyeden yardım alıyorum ara sıra.” (Katılımcı 3)

“Kurumlardan küçük yardımlar aldık. Ama düzenli değil.” (Katılımcı 2)

Katılımcı 10 Suriyelilerin Türkiye’ye ilk geldikleri dönem yerelin daha fazla yardım yaptığını fakat zaman geçtikçe ülkedeki Suriyeli sayısının artmasıyla yardımların azaldığını düşündüğünü belirtiyor.

“Üç yıl önce her şey daha kolaydı. Az gelen vardı. Şimdi çoğaldılar, daha zor... Zaten bizim durumumuz kolaydan zora gidiyor. Mesela üç yıl önce herkes Suriyelilere yardım ediyordu ama artık bıktılar yani, böyle hissediyorum. Çok olunca çünkü.” (Katılımcı 10)

Katılımcı 4 ve Katılımcı 11 ise yardım almaları esnasında yerelin kendilerine gösterdiği tepkiyi anlatıyorlar:

“Burada ekmek sırasına giriyoruz. Türk bayanlar gelip, ‘Yallah Suriyeliler siz aşağı, önce bizler, siz geldiniz bizim ekmeğimizi sizler aldınız.’ diyorlar. ‘Ekmek çok, hepimize yeter, size de bize de.’ diyorum. ‘Kes sesini, çık sıradan, yallah’ diyorlar. Kendileri bizim sıramıza geçip, bizi arkaya atıyorlar.” (Katılımcı 4)

“Belediye ekmek dağıtıyor. Ekmek alırken çok duydum konuşanları. ‘Suriyeliler geldi, Türkiye onlara yardım ediyor. Onlar geldiğinden beri biz bir şey görmüyoruz. Hükümet hep onlara veriyor, bize hiç vermiyor’ diyorlar. Aslında ben görüyorum belediye onlara da yardım getiriyor. Kim kayıt olursa alabiliyor. Ama biz onların hakkını alıyoruz zannediyorlar. İşte biz de duyuyoruz ama duymazdan geliyoruz. Küstüyoruz sadece. Zorumuza gitmiyor değil zorumuza gidiyor ama ne diyeceğiz yani, elden ne gelir?... ‘Bunlar gitse de kurtulsak’ diyorlar. İstemiyorlar bizi... İki üç gün önce belediye

gıda dağıttı. Düşün belediyenin şoförü bile 'Bunlar gitseydi artık, kurtulsak, bıktık' dedi..." (Katılımcı 11)

Katılımcıların yaşadığı bu deneyimler, mültecilerin hak kavramı çerçevesinde sosyal politikaların muhatabı olması gerekirken kendi kendilerine yeter olabilmelerinin engellenmesi sebebiyle yardım “nesnesi” haline getirilmesiyle ilgili duruyor. Böylece mülteciler toplum içinde bir taraftan yerel yoksulun karşısında konumlandırılarak “devlete ve sadaka kurumuna bağımlı”, “pasif”, “güvensiz” ve “sosyal yük” olarak görülüyorlar; bir taraftan da “ötekileştirilmeye” maruz kalarak dışlanıyorlar. Bu süreç mültecilere sürekli olarak “geçici” olduklarını hatırlatıyor (Özgür Baklacioğlu, 2009: 447-449, 2011: 372).

Özgür Baklacioğlu (2009: 448)'nun mültecilerin hayır kurumlarından yardıma bağımlı kılınarak evrensel insan haklarından arındırılması ve pasifleşmesi sürecini incelediği, Konya'da Somalili mültecilerle yürüttüğü alan araştırmasına göre; 2006-2007 yıllarında yerel halk Somalili mültecileri “ekmek ve suya muhtaç siyah adamlar”, “4 ay içerisinde Türkçeyi Konya şivesiyle öğrenen”, “Türk misafirperverliğine minnet duyan”, “Osmanlıya hayran”, “dini vecibelerini yerine getiren kahramanlar”, “mazlum ama mağrur”, “yardım edilmeye değer bir Müslüman ve insan” gibi olumlu ifadelerle tanımlarken; Eylül 2008'de ise “paylaşmayı bilmeyen”, “müsrif, nankör”, “gürültülü”, “temizlik alışkanlıkları olmayan”, “tembel”, “kendi kendini idame edemeyen”, “yerli yoksulun paylaşmak zorunda kaldığı sosyal yük”, “ahlâkımız açısından uyumsuz” gibi olumsuz ifadelerle tanımlıyor. Bu veriler, çalışma bağlamında değerlendirildiğinde de benzer bir gidişatın olduğu görülüyor. Böylece katılımcılar hem zorunlu göçten kaynaklı ekonomik durumlarının aniden olumsuz değişime uğraması hem de yerel halkın mültecilere yardım konusunda tepkiselliğinin etkisiyle bu süreci oldukça zorlu yaşıyorlar. Suriye'de iken ekonomik koşulları oldukça iyi olan ve daha önce hiç yardım alma deneyimi olmayan Katılımcı 8 yardım alma sürecinde hissettiklerini şöyle anlatıyor:

“Belediyeden gıda yardımı geliyor ama maddi bir yardım almıyoruz. Bir de vakıf var 20 günde bir gıda yardımı yapıyor ama 2-3 saat beklemek gerekiyor yardım almak için, o kadar saat ayakta beklemek gerekiyor... Ne bileyim utaniyor insan, ben hayatımda yardım almadım, yardım yaptım.” (Katılımcı 8)

Diğer yandan ekonomik yeterliliğe sahip olmamasından yardım almak zorunda kaldığını ifade eden katılımcı yardıma bağımlı yaşamamak istediğini dile getiriyor. Katılımcının

isteğinin ancak istihdama erişim olanaklarının ve istihdam niteliğinin artırılması ile gerçekleştirilebileceği söylenebilir.

“Ömrümüz boyunca yardımla yaşamak istemiyoruz biz. Ama az maaş verdikleri için mecburen alıyoruz.” (Katılımcı 3)

3.2.2.1.3. Dil: “işaretle anlaşıyoruz, dilsiz gibisin”

Dil; kendini ifade edebilmenin, ifade edileni anlayabilmenin yani anlam üretimine katılabilmenin bir aracıdır. “Diller, (...) toplumların çevrelerini nasıl sınıflandırdıklarını ve değerlendirdiklerini gösterir. Her toplumun, içeridekiler ile dışarıdakiler arasındaki sınırı korumasına kısmen yarayan kendine özgü bir sınıflandırma sistemi vardır”. Bu durum “dilnin dilbilimsel anlamı kadar kültürel anlamını” da önemli kılar (Marshall, 1999: 154). Yerelin dilini bilmeyen mülteciler ‘dışarıdakiler’ dendir ve ‘içeridekiler’in anlam sisteminin dışındadırlar.

Yaşanılan yerde konuşulan dili bilmemek, habitustan kopuşun ilk belirtisidir. Menşee ülkeden ayrılarak hedef ülkeye gitmek mekânsal uzaklaşmanın ötesinde, anlamsal bir uzaklaşmadır. Zorunlu göç, şimdiye kadar dâhil olunmuş olan anlam sistemini adeta işlevsiz hale getirir. Gelineen ülkede doğuştan itibaren öğrenilip konuşulan, içinde düşünülen, ifade edilen, tanıdık olunan dil yerini bilinmeyen, ‘yabancı’, tanıdık olunmayan, seslerden ibaret olan bir başka dile bırakır. Bu an mültecinin anlamsal boşluğa düşüş anı olarak anlaşılabilir. Katılımcı 6’nın ifadesiyle mülteci “dilsiz gibi” olur.

“(...) hayat durmuş gibiydi. Anlamamak ne zordu.” (Katılımcı 2)

“İlk geldiğimde her şey daha da zordu. Başka başka insanlar, konuştuklarını anlamıyorum. İyi bir şey mi diyorlar kötü bir şey mi diyorlar bilmiyorum. Etrafıma boş boş bakıp duruyordum. Çok tuhaftı. Yavaş yavaş anlamaya başlayınca daha iyi şimdi.” (Katılımcı 9)

“İnsan başka bir duruma geçince, Türkiye’ye ilk geldiğimde tabii ki dil çok zor oluyor anlaşılmıyınca. Bir de şu var: Benim umutlarım vardı, benim düşündüklerim vardı. Onlara ben değer veriyordum. Burada anlatamadığım için onları, o duyguları, o düşünceleri, kendimi yabancı hissediyorum.” (Katılımcı 13)

Katılımcıların ifadelerinde de görüldüğü gibi Türkçe bilmemek ülkede yaşamı oldukça zorlaştırır ve ‘yabancı’ hissetmeye sebep olur. Çünkü aynı dili konuşamamanın yarattığı en önemli zorluk yerel ile iletişimi kısıtlamasıdır. Bu kısıtlı iletişim, Katılımcı 6’nın “Türk

komşularımız var çok iyiler ama dilimiz olmadığı için anlaşıyoruz. Çok yalnızız burada. Kendi kendimizyiz hep.” ve Katılımcı 13’ün “komşularımız Türk... Ev sahibiyle samimiyetimiz arttı ama diğerleriyle sadece selam var aramızda. Bu da dilden kaynaklanıyor.” ifadelerinde açıkça görülüyor. Diğer bir yandan katılımcılar, Türkçe bilmelerinin yaşamlarını kolaylaştırıcı bir etkiye sahip olduğunu belirtiyorlar.

“(...) yani dil bilersen Türk gibi hissediyorsun kendini, dil, bilmezsen... En zor sorunumuz dil, dil bilmemek burada. Dil öğrendikçe daha kolay oluyor her şey, kolaylaşıyor.” (Katılımcı 10)

“Buraya ulaşana kadar çok çektim. Özellikle dil konusunda. Şimdi biraz anlıyorum ama konuşamıyorum.” (Katılımcı 13)

Bu bağlamda Türkmen olan ve hâlihazırda Türkçe bilenlerin ise, Türkçe bilmeyenlerle kıyaslandığında dil anlamında savaş sonrası süreci daha rahat atlattıkları görülüyor. Dil bilmek ihtiyaçların ifade edilebilmesine, yerel ile iletişim kurulabilmesine, aidiyet ve güven hissedilebilmesine olanak sağlıyor; yalnızlık ve yabancılık hissi azalabiliyor. Böylece Türkiye’ye alışma süresi kısalıyor.

“Türkiye gerçekten çok güzel. Yolları, marketleri her şeyi çok güzel. Dil bildiğim için, bir de burada yakınlarım olduğu için bana çok zor olmadı yine. Dil bilmeyenlere daha zor oluyor. Ben dil bilince markete de gidebiliyorum, dışarı da çıkabiliyorum, herkesle de konuşabiliyorum. Rahat oluyor yani.” (Katılımcı 1)

“Türkçe bilmemiz buraya gelince çok iyi oldu, alışmamız için, anlaştık dil bildiğimiz için.” (Katılımcı 12)

Katılımcı 12 kampta kalırken sağlık alanında dilden kaynaklı yaşanabilecek problemleri dil bilmesi sayesinde aştığını ifade ediyor. Bu durum en temel insani ihtiyaçların dahi karşılanabilmesinin dil şartını gerektirdiğini gösteriyor. Yani dil engeli haklara erişimi de engelliyor. Ayrıca yaşanan olay, dil bilmeyen mülteciler açısından göç sürecinde tercümanlık hizmetlerinin niteliğinin önemini de hatırlatıyor.

“Kampta tercümanlar profesyonel değillerdi, öyle böyle. İlk gittiğimizde doktora girdik, kontrol ediyorlar. Sordu tercüman hastalığı var mı diye, ben de astımı var dedim. Çeviri diyor ki göğüslerinde bir şey varmış, sonra ben Türkçe konuştum astımı var dedim. Bu tercüman da en iyi tercümanlardandı. Yani hastalığı bile yanlış çevirebilir, o yüzden eğitilmiş olmamaları sorunu tercümanların, gelişigüzel şekilde hep. Bazen yanlış ilaçlar yazılabiliyor tercüman sorunu için. Bir komşumuza tam tersi bir ilaç yazmışlar, ben de biliyorum okudum içini kullanma sakın dedim.” (Katılımcı 12)

Katılımcı 12'nin yaşadıkları, Suriyeli mültecilerin Türkiye'de yaşama tutunmalarında kendi aralarındaki dayanışma faktörünün etkisini de açığa çıkarıyor. Bu anlamda sosyal ağlar aracılığıyla birbirine mekânsal olarak yakın konumlanmanın, zorunlu göçün getirdiği zorluklarla baş etmede önemi görülüyor. Yine Katılımcı 10'un *“ilk geldiğimde hiçbir şey anlamıyordum. Hep Yusuf (Türkçe bilen Suriyeli arkadaşı) 'u arıyordum. Sonra daha kolay oldu alışmak.”* ifadesi bu hususu destekler nitelikte.

3.2.2.1.4. Eğitim: “hiçbir şey bilmiyorum, geleceğim ne olacak?”

Zorunlu göç ile birlikte yaşanan değişimlerden eğitim, önemli bir alan olarak karşımıza çıkıyor. Zorunlu göçe bağlı olarak bir yandan hayatın belirsizliği içinde ekonomik yetersizlikler sebebiyle temel ihtiyaçların karşılanamadığı durumlarda eğitimin ikincil konuma düşmesi, diğer yandan dil bilememe, kimlik nedeniyle okula kaydolamama, denklik ve okula uyum sorunları ortaya çıkıyor.

Suriye'de gündelik hayatın içinde sıradan olan eğitime devam meselesi, savaşın olumsuz koşulları içinde kesintiye uğruyor. Hatta saha katılımcılarının anlatılarında değinildiği gibi eğitimden zorunlu kopuş ile hayallerin, umutların, geleceğin anlamı da belirsizleşiyor. Suriye'de üniversite eğitimini bırakarak Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan katılımcılardan Katılımcı 6 saha görüşmeleri boyunca eğitime çok önem verdiğinden bahsederek *“savaş bitsin memleketime dönüp okulumu tamamlayabilmek istiyorum. Ama hiçbir şey bilmiyorum, geleceğim ne olacak?”* ifadesiyle içinde bulunduğu belirsiz durumu anlatıyor. Katılımcıya ‘neden Türkiye’de devam etmeyi düşünmüyorsun’ diye sorduğumda aldığım yanıt göçün yarattığı farklı zorlukların altını çizmek açısından oldukça çarpıcı duruyor.

“Burada üniversiteye devam edip edemeyeceğimi bilmiyorum. Zaten devam edebilsem de burada üniversite uzak, yol parasını karşılayacak maddi gücüm yok. O parayla günlük geçimim sağlanır sadece. Önce iş istiyorum.” (Katılımcı 6)

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nden itibaren tüm uluslararası düzenlemelerde eğitim hakkı mültecilerin korunmasına ilişkin temel haklar arasında yer alır. Türkiye bağlamında ise Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 28. maddesi³⁶ eğitim hizmetlerinin içeriğini açar.

³⁶ Detaylı bilgi için bakınız: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15-1.pdf>

Maddeye göre, eğitim faaliyetleri geçici barınma merkezlerinin içinde ve dışında Milli Eğitim Bakanlığı'na yürütülür. Bu kapsamda “okul öncesi eğitim hizmeti”, “ilköğretim ve ortaöğretim çağındakilerin eğitim ve öğretim faaliyetleri”, “her yaş grubuna yönelik dil eğitimi, meslek edindirme, beceri ve hobi kursları”nın düzenlenmesi bulunur. Geçici koruma altında bulunan “önlisans, lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimleri” ile ilgili hususlar Yüksek Öğretim Kurumu'na belirlenir. Ayrıca bu madde ile, farklı müfredatta eğitim alındığını gösteren belgelerin değerlendirilerek denkliklerinin sağlanması Milli Eğitim Bakanlığı ve Yüksek Öğretim Kurumu tarafından yapılır.

Geçici koruma yönetmeliği ile eğitime erişim yasal zeminde sağlansa bile, Katılımcı 6'nın ifadelerinde yer aldığı gibi ekonomik yetersizlikler eğitime devam etmenin önündeki en temel engeldir. Bu durum gelirin eğitim konusunda başat bir öneme sahip olduğu gösterir.

Eğitime erişim hukuki düzenlemelerle mümkün kılınıyor fakat bunun uygulama için yeterli olmadığı görülüyor. Çünkü bu haktan faydalanabilmek en temelde ülkenin dilini bilmeyi gerektiriyor. Ayrıca göç etmeden önce alınan eğitimin denkliğinin sağlanmasının önündeki engeller, yeniden eğitime başlama isteğine karşın Türkiye'de üniversiteye giriş koşullarının farklılığı gibi eğitim konusunda çeşitli zorluklar deneyimleniyor.

“Eğitimimize devam edemedik, bu da zor. Mesela ben dört sene okudum. Düşünsene dört sene üniversite okuyordum, hayallerim vardı üniversitenin sonunda ama bıraktım... Master yapmayı, sonra da doktora yapmayı düşünüyordum. Şimdi Türkiye’de dört üniversiteye okulumu tamamlayabilmek için başvurduğum ama olmadı, çok zor. Yeni bir bölüme başlamak istiyorum olmazsa. Ama dil bilmeyince olmuyor, dil öğreniyorum yavaş yavaş. Burada sınava girmemiz gerekiyormuş, ben bilmiyordum onun için girmedim sınava. Bir de sınavda matematik istiyorlarmış, ben matematik okuyalı çok oldu, nasıl yapabilirim ki!... Ben Ankara’da okumak istiyorum ama Ankara’da okumak zor, çok zor. Bizden çok yüksek puan istiyorlar zaten” (Katılımcı 10)

Türkiye’de kayıtlı olan Suriyeler ilköğretim ve ortaöğretimde eğitime devam edebilme hakkına sahipler. Ancak kimliğe sahip olamayanlar ise en temel insan hakkı olan eğitimden yararlanamıyorlar. Dolayısıyla kayıt yaptırmayan veya gelinen ilk zamanlarda kayıt süreci uzayan Suriyeli mülteci çocuk ve gençlerin eğitimleri kesintiye uğruyor.

“Buraya gelince önce okula gittik bize ‘kimlik lazım’ dediler önce. Sonra kimliği getirdik ama ‘yer kalmadı, artık seneye’ dediler. Bu sene gidemedi okula küçük oğlum.” (Katılımcı 8)

Ayrıca Geçici Koruma Yönetmeliği, eğitim faaliyetlerini geçici barınma merkezlerinin içinde ve dışında güvence altına alsa de uygulamada farklı sorunlar söz konusu oluyor. Bunların başında çocukların Türkçe bilmemesi fakat Türkçe eğitim almaları gerekliliği bulunuyor. Ankara'ya gelmeden önce Kilis'te konteyner kentte kalan katılımcı, oradayken çocukların Suriyeli öğretmenler tarafından kendi dillerinde eğitim alma imkânına sahip olduklarını vurguluyor. Ancak barınma merkezinden Ankara'ya gelişle birlikte çocukların eğitime devam edebilmesi ile ilgili yeni arayışlar başladığı ve belirsizliğin hâkim olduğu görülüyor.

“Konteynerda okullarda çocuklar Arapça dilinde eğitim görüyorlardı, öğretmenler Suriyeli diploması olan öğretmenlerdi... Ankara'ya geldikten sonra yaz okuluna gittiler, şimdi bayramdan sonra okula başlayacaklar Türklerin gittiği okullara. Nasıl olacak bilmiyoruz. Bir iki okul varmış burada sabah Türk çocukları gidiyor, sonra öğlen bizim Suriyeli çocuklar. Öğretmenler de Suriyeli oluyormuş. İnşallah öyle olur. Çünkü bizim çocukların Türkçesi pek iyi değil.” (Katılımcı 12)

Erdoğan (2014: 15, 20)'ın belirttiği gibi, Türkiye'de yaşayan Suriyeli mültecilerin %53'ünden fazlasının 18 yaş altındaki çocuk ve gençlerden oluşması eğitim meselesini daha da önemli hale getiriyor. Özellikle zorunlu göçün başladığı dönemlerde Suriyeli mültecilerin kalıcı olacağının düşünülmemesi ve eğitim dilinin Türkçe olması eğitim alanında yaşanan sorunların temelini oluşturuyor. Bazı sivil toplum kuruluşları Arapça olarak ve Suriye okul müfredatı okutulan girişimlerde bulunuyorlar fakat bu girişim de yeterli olmuyor. Dolayısıyla, kamp içinde yaşayan çocuklar için durum görece olarak daha iyi olmakla birlikte, kamp dışındaki çocuklardan yalnızca %15-20'si eğitime devam edebiliyor. Bu durum Suriyeli mültecilerin, çocuklarının eğitiminin yarım kalmasının en fazla kaygılandıkları konu olmasına sebep oluyor. Sahanın öznelinden Katılımcı 8 de anne-babalar olarak ölümden yaşama kaçış karşısında şükrettiklerini ancak bu kaçıştan en fazla çocukların ve gençlerin etkilendiğini belirtiyor.

“Baş ağrısı bu çocuklar. Ben geldim buraya tamam çok şükür, eşim de iyi ama çocuklar için üzülüyorum. Çocuklarım o kadar okudular, ettiler. Şimdi iki çocuğum okulunu bıraktı, biri denklik için uğraşıyor. Bir çocuğu bile okutmak kolay bir şey değil.” (Katılımcı 8)

3.2.2.1.5. İlişkiler: “bir gün iyiye bir gün kötü”

Zorunlu göç sadece mekânı değiştiren değil ilişkileri de değiştiren bir süreçtir. Göç ile birlikte kurulan pek çok ilişki geride bırakılır, beraberinde getirilenler ise dönüşüme

uğrayabilir. Üstelik gelinen yerde yeni ilişkiler kurulacak yeni insanlar vardır. Bu değişim sebebiyle saha görüşmelerinde katılımcılar ilişkileri ‘orada’ ve ‘burada’ya dair olan üzerinden, karşılaştırarak anlatıyorlar ve ‘orada’nın olumluya ‘burada’nın ise olumsuzla işaret ettiği görülüyor. Orada ve burada olan ilişkilerin kıyaslanması, yine, zorunlu göçün yaşamı ikiye bölen bir deneyim olmasıyla ilgili duruyor. Zorunlu göç kurulan “... karşılıklı ilgi, bağ, münasebet, temas”³⁷ ları yani ilişkileri sekteye uğrattıyor.

“Suriye’de arkadaş çoktu, çevre çoktu. Şimdi yine ilişkimiz iyi ama az arkadaş, az insan var. Önceden daha başkaydı” (Katılımcı 2)

“Sosyal hayat çok zayıf burada, bizimki daha geniş. Aileler, insanlar arası ilişkiler çok zayıf. Mesela biz apartmanda komşularımızla birbirimizi ziyaret ederiz hep, mangala gideriz. Ama burada her şey pazara kadar. Hayat maddileşmiş, hep iş iş iş.” (Katılımcı 7)

Gelinen yeni ülkede mültecileri yeni karşılaşmalar bekler. Karşılaşmaların yönünü ise “ev sahibi toplum ile göçmenlerin tarihsel olarak geliştirdiği ilişkiler, coğrafi yakınlıkları, kültürel benzerlikleri” belirler. Başka deyişle, göçmenlerin/mültecilerin “toplum tarafından olumlu ya da olumsuz şekillerde algılanmasında ve tanımlanmasında bu gibi benzerlikler ya da farklılıklar etkili” olur (Hortaçsu, 2007: 2275 aktaran Göker, 2015: 106). Bu bağlamda, Suriyeli mülteciler ve Türkiye’deki yerelin ilişkileri -özellikle geldikleri ilk dönemlerde- ortaklıklar üzerinden kuruluyor. Bu ortaklıklar ‘coğrafi yakınlık’, ‘ortak tarih’, ‘etnisite’ ve ‘din’ olarak görünüyor. Ortaklıkların varlığı, yerelin mültecilere bakışını olumlu yönde etkiliyor. Erdoğan (2015: 336) “Türkiye’deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum” isimli saha çalışmalarında Suriyeli mültecilerin “insani”, “tarihsel ve coğrafi zorunluluklar”, “din kardeşliği” ve “etnik kardeşlik” gerekçeleriyle Türkiye’de olumlu karşılandığını ifade ediyor.

Katılımcılar yerel ile olumlu ilişki kurmalarında ‘din’ ortaklığının, Müslüman olmanın çok önemli olduğunu belirtiyorlar ve Katılımcı 1’in “*siz ensarsınız biz de muhacir*” ifadesinde olduğu gibi ensar-muhacir ilişkisine atıf yapıyorlar.

“Bir arkadaş vardı Kilis’te onun sözüne çıktık geldik. O zaman cebimde inanki 100 TL’lik para vardı sadece. Şimdi ben arkadaşlarla ev arıyorum ama cebimde para yok. Nasıl yapsak Allah Allah. Bir arkadaşın yanına gittik 65 yaşlarında bir amca vardı, evin sahibi. Evi görmeye gidiyoruz. Bir ayağım önde diğer ayağım arkada, para yok

³⁷http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.56a2f8f1988cc6.24092
156

çünkü. Sordum evin kirası ne kadar dedi ki 'hoşuna gitti mi' diye, 'yaşayabilir misin' dedi. Ben tabi dedim ama fiyatına göre tabi dedim. Buyur anahtarları dedi 'Siz burada muhacirsınız biz de ensar olmaya hazırız Allah nasip ederse' dedi. Allah razı olsun o evde 10 ay kaldık, bizi hiçbir şeye muhtaç etmedi. Kaynanam geldiler bizimle o evde kalmaya sonra ben rahat rahat Suriye'ye gittim. Gerçekten gözüm arkada kalmadı. O ağabeyimiz Allah razı olsun gerçekten, oğlum o zaman küçüktü bezine kadar getirdi, sütüne kadar. Ev eşyalarına getirdi, yani oradaki Türk kardeşlerimizden, ben böyle bir kardeşlik görmedim. Gerçek kardeşliği yaşadık biz orada. Ama Müslümanlar işte. Diğer insanların yaptıklarını görüyoruz insanlığa sığacak şeyler değil. Ama Türk Müslümanları, kardeşliği tüm dünyaya gösterdiler. Bu bizim boynumuzun borcu. Çünkü tarih şahit olacak buna. Bunun gibi yüzlerce binlerce insanı gördüm. Diğer insanları da gördük. Kimin içinde İslamiyet yaşıyorsa o kardeşliğini gösteriyor.” (Katılımcı 15)

“Burada din var, İslam var, insanlarda Allah korkusu var, sevgi var. Ablam Lübnan'da. Orada Suriyelileri hiç sevmiyorlar, hiç iyi davranmıyorlar. Burada Türkler bizi oturmaya çağırıyorlar, sohbet ediyoruz. İyiler yani.” (Katılımcı 9)

Katılımcıların öne çıkardıkları diğer bir ortaklık ‘etnisite’ye işaret ediyor. Mültecilerden Türkmen olanların yerel ile ilişkileri etnik köken ekseninde geliyor. Etnik köken ile kurulan bağ özellikle kolektif bir isim olarak ‘Türk(men)’ adlandırması ve ortak bir dil olarak ‘Türkçe’nin bilinmesi unsurlarından ilerliyor. Katılımcılar, Türkmen olduklarını ve Türkçe bildiklerini genellikle birlikte anıyorlar. Bu doğrultuda Türkçe bilmek yerel ile ilişkilerin niteliğini olumlu yönde etkiliyor.

“(…) gidip geliyoruz. Komşularımız var. Çayımızı hep beraber içeriz, birlikte kahvaltı ederiz, yemek yeriz. 'Siz Türkmensiniz onun için sizi seviyoruz' diyorlar. Hiç Türkçe bilmiyorsan fazla sevmiyorlar. Biz Türkçe bildiğimiz için bizi seviyorlar... Çocuklar da Türkçe bildiği için sokakta filan da oynuyorlar diğer çocuklarla, seviyorlar birbirlerini. Arapça konuştuğunda fazla sevmiyorlar.” (Katılımcı 4)

“Biz Türk olduğumuz için bize daha iyiler. Türkçe konuşuyoruz, sohbet ediyoruz.” (Katılımcı 5)

Katılımcıların kurduğu ortaklıklardan bir diğeri olan ‘coğrafi yakınlık’ ise, daha önce göç için neden Türkiye’nin tercih edildiğini analiz ettiğim bölümde ele aldığım gibi özellikle sınırlardan kaynaklı etkileşim ile açıklanıyor. Katılımcılar, önceden sınırın dahi olmadığını; şimdi de sınırların yakınlığı sebebiyle insanların, kültürlerin birbirine yakın olduğunu ifade ediyorlar. Ayrıca sınırların yakınlığı ‘ortak tarihsel anlatılar’ ile de birleşiyor. Katılımcı 8’in “babaannesinin babasının Çanakkale’de şehit olduğu”na ilişkin anlatısını “*aslında kardeşiz işte. Burada şehidimiz de var yani.*” diyerek sürdürmesi ortak tarihin yerel ile ilişkileri belirlemede etkisini gösterir nitelikte.

Coğrafi yakınlık, ortak tarih, etnisite ve din gibi ortaklıklarla beraber ‘insani’ nedenler de yerel ve mülteci ilişkisini olumlu yönde şekillendiriyor. Erdoğan (2015: 335-336) çalışmalarında insani gerekçelerin diğer tüm gerekçelerden daha güçlü olduğu ifade ederek; katılımcıların %64,6’sının “Suriyeli sığınmacıların dinine, diline, etnik durumuna bakılmaksızın kabul edilmesi insanlık görevimizdir” önermesini desteklediklerini vurguluyor. Bu bağlamda katılımcılar yerel ile ilişkisini şöyle anlatıyorlar:

“Genelde Türkler Suriyeli gördüklerinde iyi davranıyorlar, yardımcı olmaya çalışıyorlar, güler yüzlüler yani. Bazıları kötüler ama her yerde var, çoğunluğu iyi.” (Katılımcı 7)

“İki evi olan bir evini paylaştı, hatta bir evi olan yarısını paylaştı. Her şeylerini paylaştılar. Kardeşliği yaşattılar. Allah razı olsun...” (Katılımcı 5)

“Komşularımız Türk. Aramız iyi, bizi seviyorlar. Bazen yemek getiriyorlar biz de bazen onlara yemek götürüyoruz.” (Katılımcı 10)

“Benim karşılaştığım insanlar, halk çok iyiler. Konya’da sadece yarım saat karşılaştığım bir ağabey vardı. Ankara’da olduğumu duyunca kendisi 40 km’den geldi, sırf beni görmeye.” (Katılımcı 2)

“Türkler çok iyiler, çok iyi komşuluk ediyoruz.” (Katılımcı 14)

Zorunlu göç ile Türkiye’ye gelen Suriyeli mültecilere karşı yerelin algıları, kurulacak ilişkilerin yönünü tayin etmede önemlidir. Tüm bu ortaklıklar ve insani gerekçelerle yerelin mültecilere yönelik algıları olumlu olabilmekle birlikte, saha verileri olumsuz algıların da var olduğunu gösteriyor. Bu olumsuz algı yalnızca ortaklıkların bulunmadığı kişilere değil genel olarak tüm ‘Suriyelilere’ yönelik gerçekleşiyor; Türkmen olmak, Arap olmak, Müslüman olmak, Türkçe bilmek herhangi bir ayırt edici unsur olmuyor. Türkmen olan, Türkçe bilen ve bu sebeple Türkiye’ye göç eden, aynı zamanda Türkiye’de iyi ilişkiler de kurabildiğini anlatan Katılımcı 8’in görüşmemiz esnasında bana *“işte herkes senin gibi değil, herkes hoşlanmıyor bizden, istemiyorlar.”* demesi bu algıyı açığa vuruyor.

Barem Research, WIN/ Gallup International Association ile birlikte 2012 yılında Türkiye’de ve dünyada yabancı göçmenlere ilişkin algıya odaklanan “Göçmenliğe Destek Endeksi” araştırması³⁸ sonuçlarına göre Türkiye’de katılımcıların %61’inin Türkiye’ye yabancı göçmenlerin gelmesini olumlu görmediği ortaya konulmuştur. %38 olan dünya ortalamasına

³⁸[http://smtp.barem.com.tr:8080/map.nsf/0/C79B63E53D20F543C2257A7600542B10/\\$FILE/Barem_Research_Gocmenlik_Basin_Bulteni.pdf](http://smtp.barem.com.tr:8080/map.nsf/0/C79B63E53D20F543C2257A7600542B10/$FILE/Barem_Research_Gocmenlik_Basin_Bulteni.pdf)

kıyasla bu oranın oldukça yüksek olduğu söylenebilir. Aynı çalışmada Türkiye’de sadece %15’lik bir oranın göçmenliği “iyi bir şey” olarak tanımladığı, bu oranın dünyada ise %34 olduğu belirtilmiştir. Benzer bir sonuç 2013 yılında German Marshall Fund’ın yaptığı “Transatlantik Eğilimler” araştırmasında³⁹ da görülmüştür. Araştırmada Türkiye’deki katılımcıların %54’ü göçü bir sorun olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. 2014 yılında Ekonomi ve Dış Politika Araştırmaları Merkezi (EDAM)’nin yaptığı “Türk Kamuoyunun Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Bakış Açısı” araştırmasında⁴⁰ ise ankete katılanların %86’sının görüşü “Suriye’den sığınmacı alımına son verilmesi gerektiği” yönündedir.

Tüm bu nicel verilerin yanında katılımcılarla üretilen niteliksel veriler de yerelin olumsuz bakışını derinlikli olarak gösteriyor. Saha sürecinden hareketle, yerel ile mülteci karşılaşmalarının hem sıklığının az hem de yüzeysel olduğu söylenebilir. Mahallede nüfus özellikleri bakımından yerel-mülteci biraradalığı görülse de, bunun yalnızca fiziksel bir yakınlık olduğu anlaşıyor. Yerel ve mültecilerin ilişkileri araya dil engelinin de girmesiyle selamlaşma, ev sahibi-kiracı görüşmeleri, yolda, markette, camide, işyerinde vb. toplumsal alanlarda kısa süreli karşılaşmalar ötesine pek geçemiyor. Dolayısıyla ilişkiler derinleşip yoğunlaşmıyor ve bu temassızlık birbirini anlama veya tanımayı zorlaştırıp, topyekûn bir Suriyeli algısı ortaya çıkarıyor.

“Tek sıkıntım var, buraya uyum sağlayıp sağlamadığımı pek anlamıyorum hep Suriyelilerle ilişkim olduğu için. Hiç karşılaşmıyorum Türklerle, çok az karşılaşabiliyorum.” (Katılımcı 13)

“Konuşmak sohbet etmek istiyorum. Arkadaş bulmaya çalışıyorum ama olmuyor. Arkadaş bulmak zor... Sadece kursta internetten, dilden filan konuşuyoruz o kadar.” (Katılımcı 10)

“Hala ‘Savaş neden başladı?’ diyorlar. Ona şaşıyorum ben. Suriyeliler buraya geleli kaç sene oldu ama hala hiçbir şey bilmiyorlar, tanımıyorlar bizi.” (Katılımcı 7)

Oğuz (2015: 162-163), Gaziantep örneği üzerinden sığınmacılık deneyimini kültürlerarası iletişim bağlamında ele aldığı çalışmasında, gündelik hayatta sığınmacı ve yerel halkın kültürlerarası karşılaşmalarının kültürlerarası iletişime evrilemediğini ifade ediyor. Çalışmaya göre, sığınmacılar “güvenliği, huzuru, bütünlüğü ve refahı tehdit eden ‘tekinsiz yabancılar’ olarak” algılanıyorlar ve bu algının sonucu olarak yerel, sığınmacıyı

³⁹ <http://trends.gmfus.org/files/2013/09/TT2013-Key-Findings-Report-in-Turkish.pdf>

⁴⁰ <http://www.edam.org.tr/tr/File?id=1152>

“görmezden geliyor ve onların varlığından rahatsız oluyor”. Bu bağlamda sahadaki Suriyeli mülteciler ile yerelin zayıf ilişkileri yerelin görmezden gelme pratiğiyle ilişkili gözüküyor. Yerel tarafından görmezden gelinen ‘Suriyeli mülteciler’, homojen bir ‘Suriyeli mülteci’ kalıbına sokuluyor. Böylece süreç, tekil deneyimlerden tüm Suriyeli mültecilerin ‘kötü’ olduğuna ilişkin yargılara ve onlardan ‘rahatsız olma’ya doğru ilerliyor. Başka bir deyişle iletişimsizlik önyargı ve kalıpyargıları ortaya çıkarıp pekiştiriyor; ayrımcı ve dışlayıcı uygulamalara sebep oluyor. Katılımcı 4’ün karşılaştığı “*yallah Suriyeliler siz aşağı, önce bizler, siz geldiniz bizim ekmeğimizi sizler aldınız*” ifadesi veya Katılımcı 11’in karşılaştığı “*Suriyeliler geldi, Türkiye onlara yardım ediyor. Onlar geldiğinden beri biz bir şey görmüyoruz. Hükümet hep onlara veriyor, bize hiç vermiyor*” ve “*bunlar gitse de kurtulsak*” ifadelerinde görülen “Suriyeliler”, “onlar”, “bunlar” sözcükleri homojen algılamayı gösterir nitelikte.

Tolay (2011: 203-210) “Türkiye’de Mültecilere Yönelik Söylemler ve Söylemlerin Politikalara Etkisi” isimli çalışmasında mültecilere yönelik “misafirlik”, “çokkültürlülük”, “acıma”, “milliyetçilik”, “neden buraya?” ve “ekonomik koşullar” olmak üzere altı söylemin hâkim olduğunu ifade eder. Misafirperverlik söylemi, halkın misafirperverliği, iyiliği sayesinde Türkiye’de mültecilerin hoş karşılanacağını vurgular; fakat bir taraftan da bu sürecin geçici olacağını belirtir. Çokkültürlülük söylemi, gurur verici bir geçmişe atıfla, değişik kültürlerin bu coğrafyada beraber yaşamış olduğu fikrine dayanır. Acıma söylemi, ilticaya ilişkin duygusal bir yaklaşımdır. Bu söylem mültecilerin zor yaşam koşulları, mağduriyetleri üzerinden şekillenerek, onların “bizim gibi” ya da “normal” insanlar olmadığını ima eder. Bu sebeple acıma söylemi mültecileri ayrı bir kategoriye koyarak ötekileştirme süreçlerini beraberinde getirebilir. Milliyetçilik söylemi, bir yandan mültecilerin Türkiye’de kalma isteklerini Türklerin iyi insanlar olmaları ile açıklayarak olumlu bir potansiyel taşıırken; bir yandan da Türkiye’de yabancılar için yer olmadığını savunabilir. “Neden buraya?” söylemi bir şaşkınlık ifadesidir ve Türkiye’nin mülteciler için yeterli olmadığı düşüncesine dayanır. Ekonomik koşullar söylemi ise, Türkiye’nin iş piyasasının kısıtlı olması sebebiyle mülteciler için yetersiz olacağını iddia eder. Söylemler arasında hak söyleminin olmaması oldukça dikkat çekicidir. Hak söylemi, ilticanın sığınmacılar için bir hak olduğunu; insan haklarını savunan bir ülke olarak Türkiye’nin mültecileri barındırmasının şart olduğunu kabul eden bir yaklaşımdır. Fakat Türkiye’de bu söylemin hâkim olmaması ilticanın bir hak olarak görülmekten ziyade ‘yük’ veya iltica

edilen ülkenin yaptığı ‘minnet duyulacak bir iyilik’ olarak görülmesini tetikler. Dolayısıyla yerel ve mülteci arasında hiyerarşik bir ilişki kurulur.

Ünal (2014)’ın da, yerel-mülteci ilişkisinin yereldeki yansıma biçimlerine odaklandığı, blog ve forum ortamlarında Türkiye’de Suriyeli mültecilere yönelik söylemleri analiz ettiği çalışmasının sonuçları Tolay (2011)’ın çalışmasının sonuçları ile benzerlik gösterir. Ünal (2014), mültecilere ilişkin söylemlerin “‘güvenlik’ ve ‘düzen’ kaygısı içeren söylemler”, “ekonomik kaynakların paylaşılmasından kaynaklanan problemler temelindeki söylemler”, “ırksal ve etnik temelli söylemler”, “ülke çıkarları ve maliyet unsurlarını temel alan söylemler”, “Suriyeli mültecilerin ülkeden gitmeleri ya da gönderilmeleri gerektiğini vurgulayan söylemler” şeklinde yoğunlaştığını; bu yoğunlaşmanın ise biz ve öteki arasında çizilen keskin sınırlardan kaynaklandığını ifade eder.

3.2.2.2. Önyargıların gölgesinde ‘biz’ ve ‘onlar’

“İsmi olmayan insanlar, benlik ve öteki, biz ve onlar arasında birtakım ayrımların yapılmadığı diller ya da kültürler bilmiyoruz... Kendini bilmek -ki her ne kadar bir keşif gibi gelse de aslında her zaman bir inşadır- ötekiler tarafından belli bir tarzda bilinmeye yönelik iddialardan asla ayrılamaz” (Calhoun, 1994: 9-10 aktaran Castells, 1997/2006: 12).

“Biz” ve “onlar” ayrımı; sadece “iki ayrı insan grubunu değil, tümüyle farklı iki tutum arasındaki, duygusal bağlanma ve antipati, güven ve kuşku, güvenlik ve korku, işbirliği ve çekişme” arasındaki ayrımı da anlatır. ‘Biz’ ve ‘onlar’ ayrımı ‘iç grup’ ve ‘dış grup’ ayrımı olarak da ifade edilir. Bu gruplardan birinin varlığı diğeriyle olur. “Zıt tutumlar çifti birbirinden ayrılamaz; ‘dış grup’ duygusu olmaksızın ‘iç grup’ duygusu olmaz”. Ya da tam tersi olarak ‘iç grup’ duygusu olmaksızın dış grup duygusu olmaz. “Kavramsal-davranışsal zıtlığın iki üyesi birbirini tamamlar ve koşullandırır; onlar bütün anlamlarını zıtlarından alırlar” (Bauman, 1996/2015: 51). Başka bir anlatımla ‘biz’ ve ‘onlar’ ya da üyesi olduğumuz grup olan ‘iç grup’ ve bizden olmayan, üyesi olmadığımız ‘dış grup’ zıtlıklar üzerinden tanımlanır ve zıtlıklar bu ayrımları meydana getirir (Kağıtçıbaşı, 2004: 253).

Suriyeli mültecilerin ve yerelin karşılaşmaları, ilişkileri mülteciliğin inşasını belirlemede oldukça etkilidir. Çünkü karşılaşmalar ‘biz’in ve ‘onlar/öteki’nin ortaklıklarını ve

farklılıklarını ortaya çıkarır; ‘tanımlamayı’ ve ‘tanımlanmayı’ beraberinde getirir. Başka bir ifadeyle, Suriyeli mültecilerin yerel ile ilişkilerine dair değerlendirmeleri kendilerini tanımlama biçimleriyle ilişkilidir. İlişkiler, mültecilerin yerelin arasında nasıl konumlandığının ipuçlarını verir. Konumlar, sınırlara işaret eder ve hem ‘biz’ hem de ‘onlar’ın varlığıyla belirlenir; ‘biz’ ancak ‘onlar’ ile inşa edilir. Bu doğrultuda ‘biz’ olarak Suriyeli mülteciler için ‘onlar’ yereldir; ‘biz’ olarak yerel için ise ‘onlar’ Suriyeli mültecilerdir.

Yerel ve Suriyeli mülteciler arasındaki ilişkilerin derinliksiz karşılaşmalardan öte geçememesi yani iletişim halini alamaması, toplumsal temasın olmaması ‘biz’ ve ‘onlar’ arasındaki ayrımı daha da belirginleştirir. Çünkü ‘öteki’ ile iletişime geçememek onu tanımayı engeller. Katılımcı 10’un yerelin Suriyeli mültecilerin zorunlu göç deneyimlerini anlamadığını ve onları suçladığını düşünmesi tanışamamanın yarattığı bir sonuç görünüyor.

“Türkler bizim hakkımızda çok şey bilmiyorlar. ‘Neden kaçtınız? Ben sizin yerinizde olsam gelmezdim. Siz ülkenizi terk ettiniz... Başbakanınız modern’ diyorlar. Umursamıyorlar hiç. ‘Bize ne?’ diyorlar, suçluyorlar.” (Katılımcı 10)

Katılımcı 15 de Katılımcı 10 ile aynı doğrultuda, yerel ile ilişkilerindeki iletişimsizliğin kendilerini tanımayı ve deneyimlerini anlamayı engellediğini şöyle anlatıyor:

“Hiç elmayı yemeyen bir insan elmanın tadını bilir mi? Bizim buradaki durumumuz da öyle. Anlamıyorlar, hiç kolay değil yaşadığımız. Anlamak da istemiyorlar galiba, konuşmuyoruz anlatamıyoruz ki hiç, dinlemiyorlar.” (Katılımcı 15)

Yerel ve katılımcıların birbirlerini yüz yüze iletişim yoluyla tanımamaları, iki grubu da birbiri için bilinmeyen haline getirir ve birbirlerinden uzaklaştırır. Dolayısıyla yerel ve katılımcıların her ne kadar aynı mahallede yaşamaları bakımından aralarındaki fiziksel mesafe yakın olsa da sosyal mesafe açılır. Bauman (1996/2015: 49-51) bu durumu fiziksel ve sosyal mesafenin eşgüdümlü olmamasıyla açıklar. Hatta “bir şehirde yaşamak, zihnimizi aşırı meşgul etmesin ve taşıyabileceğimizden ağır ahlâki yükümlülükler dayatmasın diye fiziksel yakınlığın etkisini ‘sıfırlama’ anlamına gelen karmaşık bir sanatı gerektirir” der. Bu sanat emsal duygusundan arınmaktır. Çünkü “zihinsel ve ahlâki yakınlık emsal duygusunu yaşama yetimizden (ve istekliliğimizden) ibarettir; yani öteki kişileri bizim gibi öznel olarak kavrama, onların da kendi hedefleri ve bu hedefleri gözetmeye hakları olduğunu, bizimkine benzer duygular yaşadığını, benzer zevk alma ve acı duyma özellikleri taşıdıklarını kabul etme yetimizden ibarettir”. Emsal duygusu ile “kendimizi öteki kişilerin

yerine koyma” ve “şeyleri onların gözünden görme” mümkün olur. Ancak fiziksel mesafeye karşıt olarak sosyal mesafe arttıkça emsal duygusu zayıflar veya “sosyal ilişki hacim ve yoğunluk olarak azaldıkça (...) sosyal mesafe” artar. Başka bir anlatımla emsal duygusunun gelişmesi sosyal ilişkilere bağlıdır. Sosyal ilişkiler vasıtasıyla birbirini tanıyan kişiler karşısındakiler (onlar/ötekiler) ile “duygudaşlık” yaşayabilirler.

Yerel ile sahanın öznelere arasındaki temasın eksikliği, emsal duygusunun zayıflığı ‘bir kişi olarak Suriyeli mülteci’ nin ‘bir grup olarak Suriyeli mülteciler’ in bir üyesi olarak algılanmasına sebep olur ve bu durumda önyargı devreye girer. “Önyargı, bir grubun (dini, etnik, cinsiyet, ırk vb.) tamamına, ya da bir gruba ait olduğu için belli bir bireye yöneltilen, hatalı, değişmeyen ve genellemeci olumsuz” (Allport 1954, aktaran Çuhadar Gürkaynak, 2012: 256) ve onlar/öteki olarak görülen kişi/gruba yönelik sosyal mesafeyi deriştiren ayrımcılıkla ilişkili tutumlardır (Göregenli, 2012: 22). Dolayısıyla önyargılar nedeniyle kişi, insani veya kişisel özellikleriyle değil grubun sahip olduğu veya gruptan bir kısmının sahip olduğu düşünülen özelliklerle tanınır. Gruba atfedilen bu özellikler ise yine toplumsal temasın eksikliği sebebiyle ancak söylentiler ve duyumlar ile eksik, yanlış ve genelleyici olarak oluşturulur. Suriyeli mülteci olmalarından kaynaklı önyargılara maruz kaldıklarını belirten katılımcılar kendileri hakkında oluşan olumsuz genellemelerden duydukları rahatsızlığı dile getiriyorlar.

“Türk kadınlar için de bu yaşadıkları çok zor tabii. Ama bütün Suriyelileri genelliyorlar. Hepsi kötü zannediyorlar, hepsi kocalarımızı elimizden alacak diye düşünüyorlar.” (Katılımcı 1)

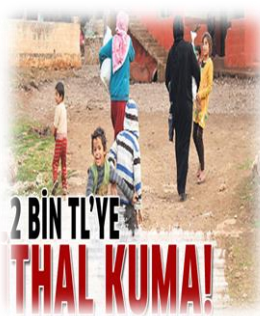
“İnsanlar Suriyeliler hakkında konuşunca ben çok üzülüyorum, utanıyorum. Çünkü hepimizi aynı görüyorlar. Bizim Suriyeliler hep iyi olsalar keşke. Hırsızlık yapan da var, kötü olan da. Ama hepimiz bir değiliz ki.” (Katılımcı 4)

Şerif ve W. Şerif (1996: 649)’in ifadesiyle “bir grubun üyelerinin bir başka grup ve bu grubun üyeleri ile oluşturdukları sosyal mesafede açığa çıkan” önyargıların aşılması için Çuhadar Gürkaynak (2012: 257) “toplumsal temas”ın öneminin altını çizerek. Çünkü toplumsal temas ile “önyargının temelinde yatan hatalı genellemeler fark edilir, farklılıkların yanı sıra benzerlikler keşfedilir, ‘öteki’ grubun aslında sanıldığı kadar ‘kötü’ ve ‘homojen’ olmadığı görülür”. Başka bir ifadeyle temas ile bireyler ait oldukları grupların özelliklerinden bağımsız olarak, “insani özellikleriyle” tanınabilirler. İnsani özelliklerin geri plana atıldığı homojenleştirici bir algı oluşmasında bilhassa medya oldukça etkindir. Medyanın çok kısa sürede, çok sayıda kişiye ulaşabilmesi ve etkileyici olması sebebiyle, grubun üyelerinden birine veya gruba yönelik olumsuz bir ifade genelleşerek kolayca

yaygınlaşabilir ve önyargılar pekişebilir. Buna karşın medyada mülteciler genellikle “provakatif ve doğru olmayan” şekilde sunulmakta; “yabancılaştırılmakta, ayıplanmakta ve aşırı bir biçimde istenilmeyen olarak” kodlanmaktadır (Friedman, 2008:112 aktaran Kolukırmık, 2009). Medyanın ayrımcı ve dışlayıcı dili ‘öteki’ olanın ‘tehlikeli, güvenilmez, huzur kaçıran’ kişiler olduklarına işaret etmekte; ‘öteki’ olan Suriyeli mülteciler ise bunun somut karşılıklarını toplumsal hayatın farklı alanlarında olumsuz şekillerde deneyimlemektedirler. Medyanın kullandığı bu dili gösteren bazı manşetler şöyle:

41

42

43

44

45

46

⁴¹ <http://www.canlihaber.com/tehlikeli-gerginlik-23932h.htm>

⁴² <http://www.son.tv/haber-231616>

⁴³ <http://www.diplomathaber.com/?page=News&HID=21116&KID=7>

⁴⁴ <http://www.habertempo.net/istanbul/son-dakika-istanbul-karisti-suriyeli-siginmacilari-istemiyoruz-eylemi7389.html>

⁴⁵ <http://www.internethaber.com/herkes-bikti-ne-olacak-bu-suriyeli-dilenciler-698360h.htm>

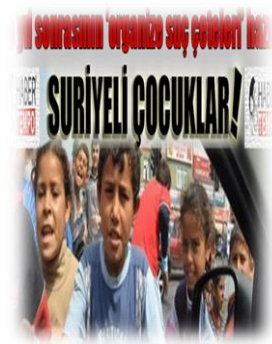
⁴⁶ <http://www.haberekspres.com.tr/izmir/asgari-suriyeli-ucreti-protestosu-h66984.html>

47

48

49

Bunların dışında, “Suriyeliler gitsin, huzur kalmadı”⁵⁰, “başımıza açılan ‘Suriyeliler’ belası”⁵¹, “herkes bıktı ne olacak bu Suriyeli dilenciler?”⁵², “İstanbul’da adım başı rastladığımız Suriyeliler artık huzur bozmadan öteye insanlarımızı da bıçaklamaya, ölümle tehdit etmeye başladılar”⁵³ gibi manşetler medyanın olumsuz ve ötekileştirici dilini özetler nitelikte.

Dikkat edileceği üzere haberlerde çoğul bir dil kullanılarak Suriyeli mülteciler homojen bir bütün gibi sunulmakta; ‘ekonomiye, güvenliğe, huzura bir tehdit’ olarak ele alınmakta; ‘vatandaşlar’, ‘halk’, ‘herkes’ gibi yereli ifade eden tanımlamalar Suriyeli mültecilerin karşısına konumlandırılmakta; yerel ile mülteciler arasında var olmayan toplumsal temasın var olması ihtimali de zayıflatılmaktadır. Kağıtçıbaşı (2004: 253) bu homojenleştirici ve topyekûn algıyı “onların hepsi aynı etkisi” olarak ifade etmektedir. Kolukırmık (2009) da, “Mülteci ve Sığınmacı Olgusunun Medyadaki Görünümü: Medya Polisiği Üzerine Bir Değerlendirme” isimli çalışmasında “haber metinlerindeki mülteci imajlarının öteki ya da yabancı olarak” sunulduğunu ve bunun yerel ve mülteci arasında kurulabilecek sosyal ilişkilere engel teşkil ettiğini belirtmektedir.

Saha süreci boyunca medyanın kendileri hakkında olumsuz haberler yapmasından rahatsızlıklarını dile getiren katılımcılar bu durum karşısında bir yandan üzüntü duyarken

⁴⁷ <http://hergunmedya.com/haber/-suriyeli-gerginligi--her-yerde-hat-safhada/7451/>

⁴⁸ <http://www.analizmerkezi.com/milattan-suriyelilere-irkci-manset-akilli-olun-53084h.htm>

⁴⁹ <http://www.habertempo.net/gundem/5-yil-sonrasinin-organize-suc-ceteleri-hazir-suriyeliler-h7582.html>

⁵⁰ http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/05/150514_guvercintepe_suriyeli_gocmenler

⁵¹ <http://www.sozcu.com.tr/2014/yazarlar/emin-colasan/basimiza-acilan-suriyeliler-belasi-579066/>

⁵² <http://www.internethaber.com/herkes-bikti-ne-olacak-bu-suriyeli-dilenciler-698360h.htm>

⁵³ <http://yongazetesi.com/asayis/suriyeliler-ulkenin-huzurunu-bozmaya-basladi/3969/>

bir yandan da homojen olarak algılanıp olumsuz örneklerle özdeşleştirilmekten dolayı kaygı ve korku hissediyorlar.

“Bazen haberlerde duyuyorsun ‘Suriyeliler şöyle yaptı, Suriyeliler böyle yaptı’ diye. Korkuyorsun, ‘Acaba bunların yüzünden bize bir şey ederler mi, bizi çıkarırlar?’ diye. Korkuyorsun yani.”(Katılımcı 8)

“Televizyonlarda görüyoruz Suriyeliler geldi işimizi elimizden aldılar diyorlar, dilencilik yapıyorlar diyorlar, hırsızlık yapıyorlar diyorlar. Bunları duyunca çok üzülüyoruz. Hepimizi aynı sanıyorlar.”(Katılımcı 3)

Suriyeli mültecilere yönelik olumsuz genellemeler, yerel halkın kendilerine yönelik önyargı ve kalıpyargılar geliştirerek ayrımcılık yapmalarına neden oluyor ve ayrımcılık toplumsal hayatın farklı alanlarında deneyimleniyor. Yaşamlarını derinden etkileyen ayrımcılığın tezahür ettiği alanların başında barınma geliyor. Görüşmelerimizde her bir katılımcı ev ararken, ev kiralama sürecinde ve eve yerleştikten sonra ayrımcılığa maruz kaldığını ifade etti. Yerel açısından ‘Suriyeli olmak’ istenilmeyen bir durumla özdeşlik anlamı taşıyor.

“Çoğu böyle suratına bakıyor önce sonra ‘Sen Suriyelisin, sana yok’ diyorlar. Kimisi ‘Kiralık’ diye yazmışlar ama ‘Kiralık değil’ diyorlar.”(Katılımcı 11)

“Sadece ev ararken ayrımcılıkla karşılaşıyoruz. Ev vermiyorlar, ‘Suriyelilere yok’ diyorlar. (Katılımcı 14)

“Bir yakınımız ev tuttu, kontrat yaptı. Eve eşyalarını taşıırken apartmandaki Türklerin hepsi inip biz Suriyelileri istemiyoruz dediler. Düşünsene bu insanlar ne yapsınlar?”(Katılımcı 1)

Katılımcıların söylemlerinden hareketle, Suriyeli mültecilere ev verilmemesinin en önemli nedeni yerelin Suriyeli mültecilerin düzenli bir iş ve gelire sahip olmamaları sebebiyle kirayı öde(ye)meyeceği düşüncesi olarak görünüyor.

“Ev kiralamak istiyoruz, Suriyeli olduğumuz için ‘bugün verir yarın vermezsiniz, güvenilmez size’ diyorlar” (Katılımcı 4)

Diğer bir yandan Suriyeli ailelerin genellikle çok sayıda çocuğa sahip olmaları barınma alanında zorluk yaşamalarında etkili oluyor.

“Bizim çocuklarımız çok. En az aile 6-7 kişi. En çok problem bundan çıkıyor.” (Katılımcı 7)

Benzer şekilde ev bulamamasının çok sayıda çocuğa sahip olmakla ilişkisi olduğunu düşünen Katılımcı 1, kendilerine ev verilmemesinin salt çocuk sayısı ile ilgili olmadığını belirtiyor. Aynı zamanda katılımcı, Suriyelilere yöneltilen olumsuz genellemelerin de farkında bir tavır sergiliyor.

“Ev bulamıyorum şimdi. Beş çocuk var diye vermiyorlar. Suriyeliler pisler, çocukları çok, gürültü yapıyorlar, kirayı, faturaları ödemiyor diyorlar. Herkesten öyle insanlar var. Ama Suriyeliler çok göze batıyorlar” (Katılımcı 1)

Suriyelilerin barınma alanında yaşadığı sorunların kaynağı olan önyargı ve kalıpyargılara dayalı genellemeler -“pis, gürültülü, güvenilmez”- ev kiralama sürecinde yoğun olarak hissediliyor. Bununla başa çıkmak için kiralanacak ev bulana kadar katılımcılar ‘biz’ (Suriyeliler) ile dayanışma yoluna gidiyor; ‘ötekine’ (yerel halka) karşı korunak olarak ‘biz’e tutunuyor.

“Ancak bir buçuk ay sonra ev bulduk. Akrabalarımızın yanında kaldık. Suriyeli olduğumuz için ev vermediler.” (Katılımcı 6)

“Ev vermek istemiyorlar çok çocuk olunca. 5-6 kişi geliyorsunuz, kardeşi, abisi, akrabası zor durumdan geliyor. Kapını açıyorsun tabi, ilk başta beni tanıyorlar, ev bulana kadar bende kalıyorlar” (Katılımcı 12)

Suriyeli mültecilerin önyargılar yaşadığı bir başka toplumsal alan da sağlık. Biz (yerel halk) kendi alanını işgal ettiğini düşündüğü onları (Suriyeli mültecileri), hakkını gasp etmiş grup olarak değerlendiriyor ve duyduğu rahatsızlığı olumsuz önyargılarla ortaya koyuyor. Hastanelerde personelin kendilerine yönelik olumsuz bakış ve davranışlarından rahatsızlık duyan katılımcılar bu durumu şu şekilde dile getiriyorlar.

“Hastanede daima ters, kötü gözle bakıyorlar. Buralara layık olmadığımızı düşünüyorlar. ‘Burası bizim memleketimiz siz nereden geldiniz’ der gibi bakıyorlar hep.” (Katılımcı 1)

“Çocuğum hasta oldu geçenlerde. Hastaneye gittik. Suriyeliyiz diye yukarıdan bakıyorlar, ilgisiz davranıyorlar.” (Katılımcı 4)

Biz ve onlar (öteki) ayrımını derinleştiren en temel unsurların başında yerelin (bizin) mülteciler (onlar) hakkında geliştirdiği olumsuz düşünce ve tutumlar geliyor. Yeni gelenlerin tabiri caizse ülkelerini istila ettikleri düşünülüyor. Bu bağlamda onlar ile ortak yaşamı paylaşma düşüncesi yerel halk tarafında tedirginlik yaratıyor.

3.2.2.3. ‘Yabancı’ olarak mülteci: “*garipsen (yabancıysan), edepli ol*”

Bauman (1996/2015: 177) “‘biz’ ile ‘onlar’, ‘burası’ ile ‘orası’, ‘içerisi’ ile ‘dışarı’, ‘yerli’ ile ‘yabancı’ ayrımları kültürlerin kurduğu ve sürdürdüğü en önemli farklılıklardan bazılarıdır” der. Böylece kültürler “hak talep ettikleri ve her tür rekabetten korumak istedikleri alanın sınırlarını çizerler”. Bu sınırlar içerisinde, ‘burada’ veya ‘içeri’de hak sahibi olanlar ‘biz’ veya ‘yerli’ lerdir. Dolayısıyla ‘ora’ dan, ‘dışarı’ dan gelenin, ‘onlar’ ın veya ‘yabancı’ ların bu sınırları ihlâl etmesi istenmez. Başka bir anlatımla “dışarılıkların içeriye akın etmesi, yeni gelenlerle eski sakinler arasındaki farklılık belli belirsiz olsa bile, her zaman yerleşik nüfusun hayat tarzına bir kafa tutuş demektir. Yeni gelenlere yer açma zorunluluğundan ve dışarılıkların kendine yer bulma ihtiyacından doğan gerilim iki tarafı da farklılıkları abartmaya iter. Farklı koşullarda göze çarpmadan geçirilebilecek, genelde küçük küçük özellikler şimdi göze batar ve birlikte yaşamının önündeki engeller olarak sunulur”. Yerleşikler, “burası bizim atalarımızın toprağıdır” şeklinde hak iddia ederler ve böylece dışarılıklar ise “yabancı ve farklı olmakla kalmazlar, orada olmaya hak kazanmamış ‘istilacılar’ ve işgalciler olarak görülürler” (Bauman, 1996/2015: 60).

Bu bağlamda Suriyeli mültecilerin zorunlu göç ile Türkiye’ye gelmesi yerel halkın sınırlarını ihlâl eder ve Suriyeli mülteciler ‘yerel’ in karşısında ‘dışarılıklı’, ‘yabancı’ dır. Çünkü yerel halk öncelikle yaşadığı topraklarda doğmuş olmak ve oranın vatandaşı olmak bakımından kendisini hak sahibi olarak görür; sonradan gelen yabancıların kendisiyle aynı haklara sahip olmasını istemez. Ayrıca devlet de mülteci veya geçici koruma altındakileri ulusal hukuk bağlamında herhangi bir ‘kişi’ olarak değil, ‘yabancı’ olarak tanımlar ve yabancıyı bir tehdit unsuru, sorun olarak görerek tedbir alınmasını, himaye ve gözetim altında tutulmasını gerektiren biri olarak düşünür. Yine taraf olduğu uluslararası anlaşmalar ve ulusal hukuk bağlamında yabancılara tanınan haklar imkân ve şartlara bağlanan muğlâk bir zemindedir. Başka bir anlatımla yabancıların hakları yerel halkın hakları kadar net değildir.

“Göçmenin kim olduğunun sorusunun cevabı öncelikli olarak ev sahibi toplum tarafından verilir; çünkü onlar çoğunluktur, göçmenler ise azınlıkta kalan toplumsal grupları ifade eder” (Göker, 2015: 108). Suriyeli mültecilerin kim olduğu sorusu yerel halk ve devlet tarafından ‘yabancı’ olarak cevaplanır. Buradan hareketle katılımcılar da kendilerini ‘onların’ gözünden görerek ‘yabancı’ olarak hissediyor ve tanımlıyorlar.

“Yabancıyız işte, yabancı görüyorlar bizi. Ne kadar iyi olsak da, başka ülkeden çıkmış ülkemize gelmiş diyorlar.” (Katılımcı 9)

“Ne kadar rahat edersek edelim yabancıyız burada biz.” (Katılımcı 6)

“Yabancı gibiyiz biz. Savaş bugün bitsin, bugün gideriz. Vatan çok tatlı, farklı. Burası öyle olmuyor, olmaz, hiç olmaz.” (Katılımcı 11)

Katılımcılar kendilerine yönelik olumsuz tutum ve davranışların da ‘yabancı’ olmalarından kaynaklandığını düşünüyorlar. Kendilerinin ‘dışarıdan gelip içeridekinin hakkını elinden alan’ olarak görüldüklerini ve bu nedenle yerel halk tarafından istenmediklerini ifade ediyorlar.

“Marketten çıkınca elimde poşetleri görünce ‘bak, bak nereden geldiler de yediklerine içtiklerine bak’ diyorlar.” (Katılımcı 1)

“İşimizi, hakkımızı elimizden alıyorlar diye düşünüyorlar. İstemiyorlar bizi. Onlar geldiğinden beri kiralar yükseldi diyorlar.” (Katılımcı 11)

Simmel yabancı kavramını, “bugün gelip yarın giden gezgin gibi değil, bugün gelip yarın kalan adam gibidir” şeklinde ele alır. Deyim yerindeyse yabancı belirli bir mekânın veya grubun içinde sabit konumda bulunur. Yabancıların konumunda, başlangıçtan itibaren bulunduğu yerin parçası olmaması veya bulunduğu yere ait olmaması söz konusudur (Simmel, 2009: 149). Bu doğrultuda Suriyeli mülteciler bugün gelenler ve kalma ihtimalleri her geçen gün artanlardır; ‘burada’ dırlar fakat sonradan gelmeleri sebebiyle buranın parçası olarak görülmezler. Yine Simmel (2009: 149)’in ifadesiyle yabancılar, “bizim için yokturlar; uzak ve yakın olmanın ötesindedirler”.

“(...) buralara layık olmadığımızı düşünüyorlar. ‘Burası bizim memleketimiz siz nereden geldiniz’ der gibi bakıyorlar hep.” (Katılımcı 1)

“Onların vatani, bizi başka görüyorlar, istemiyorlar. Bizim vatanımız değil ki, ne diyeyim?” (Katılımcı 4)

“(...) kişiden kişiye farklı. Bazıları düşünüyor bizi, bazıları umursamıyor.” (Katılımcı 15)

Katılımcı 10, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmayıp yabancı olmalarının gündelik hayattaki en temel işlemleri dahi yapmalarını engelleyen bir durum olarak nitelendiriliyor. Yabancı olmak Suriyeli mültecilerin hareket alanlarını kısıtlayıp, sınırlıyor. Burada özellikle, Katılımcı 10’un karşılaştığı “yok, böyle bir şey yok” ifadesi görmezden gelinen,

yok sayılan bir deneyim olarak yabancılığı açığa çıkarıyor. Yerelin varlık alanı dâhilinde olmadığından yabancıнын somut varlığı kabul edilmiyor.

“Türkiye’de kolay bir şey görmüyorum. (...) bir şeye başvuracaksın her yerde T.C. numarası istiyorlar. Bizim kimliğimizi veriyorsun, Suriye kimliği ya da karakollardan aldığımız yabancı tanıtma belgesi, ama ‘Yok, böyle bir şey yok’ diyorlar. Mesela banka hesabı açmak istiyorsun T.C. istiyorlar ya da ikamet istiyorlar.” (Katılımcı 10)

Katılımcılar yabancı olarak tanımlanmaları sebebiyle, olumsuz görülmeleri veya görmezden gelinmelerini yerel ile ilişkilerinde daima ‘dikkatli’ davranarak, ‘göze batmadan’ aşmaya çalışıyorlar. Başka bir ifadeyle onlar da pek görünür olmak istemiyorlar. Gündelik pratiklerini sorun çıkmasına engel olma çabasıyla sürdürüyorlar. Katılımcı 8’in anlattıkları yerel ile ilişkilerin olumsuz olmasına karşı duyulan tedirginliği görmemizi sağlıyor:

“Birkaç gün önce şey oldu... Komşularım çöpü kapılarının önüne koyuyorlar ondan sonra 7’ de dışarı çıkarıyorlar. Görüyorum ben onları hep. Sonra geçen gün kapının önüne koydum ben de. Eşim geldi ‘bu ne?’ dedi. Ben de ‘komşular koyuyor’ dedim. Sonra bana dedi ki, ‘Komşular koysun, sen koymayacaksın. Kaldır evine, evinin içine koy, vakit olduğunda çıkarırsın’ dedi. Yani istemiyoruz ki kimse bize bir şey söylesin... Doğrusu yani...” (Katılımcı 8)

Kendilerini yabancı olarak hisseden katılımcıların konuşmaları arasında “bizi seviyorlar”, “aramız iyi”, “iyi davranıyorlar” gibi benzer cümleler kurmaları yabancı olma halini bertaraf etmeye ilişkin bir çaba olarak duruyor. Ayrıca bu cümlelerin kurulabilmesi için yani yerel ile ilişkilerin olumlu olması, yerelin kendilerini sevmesi için de katılımcıların çaba içinde olduğu; kendilerini tanıtmaya çalıştıkları görülüyor. Bu noktada “bizi tanıyınca...” söylemine sıklıkla yer veriliyor.

“Şimdi çok şükür komşularımız iyiler. Kendileri ‘biz sizi sevdik’ diyorlar. Elhamdulillah, biz kimseye bir şey etmiyoruz. Evde otururken bazen eşim ‘aman ses etme, biz burada garibiz (yabancıyız), bizden kötü bir şey almasınlar’ diyor.” (Katılımcı 4)

“Komşularımız bizi tanımaya başladıktan sonra çok iyi davranıyorlar.” (Katılımcı 14)

“Türk çok komşum var. Şimdi bana kızımız diyorlar, çok seviyorlar beni. Aramız çok iyi.” (Katılımcı 1)

Katılımcılardan Katılımcı 3 ve Katılımcı 12’nin söylediği Suriye atasözü ‘yabancı’ nın ‘yerel’ in karşısında nasıl olması gerektiğine dair algıyı özetler nitelikte. Başka deyişle yabancı, fazla sesini çıkarıp yereli rahatsız etmemesi gereken, duysa da duymazdan gelmesi

gereken ‘edepli’ kişi olmalıdır. Çünkü aksi bir durum yine onlar için olumsuz sonuçlar doğurur.

“(...) bizde şöyle derler: ‘garipsen (yabancıysan), edepli ol.’” (Katılımcı 3)

“Ne olsa garibiz (yabancıyız) biz... Bizde bir söz var ‘garip(yabancı) insan, edepli olmalı.’” (Katılımcı 12)

Katılımcıların zorunlu göç ile yaşamlarında sabit olan neredeyse her şeyin; dilin, ilişkilerin, eğitimin, ekonomik durumun değişime uğraması ile yabancılık hali derinleşiyor. Zorunlu göçün ait olduğu topraklardan bir kopuş olmasıyla yeni topraklara geliş, ‘yoksun’, ‘farklı’, ‘kaybolmuş’ ve ‘yalnız’ hissettiriyor.

“Bayramlarda çok üzüliyoruz. Annen uzak oluyor, baban uzak oluyor, kardeşlerin uzak oluyor. Bayram geceleri biz sabaha kadar yatmazdık, bayram heyecanı olurdu. Burada bitti, geride kaldı hepsi.” (Katılımcı 1)

“Suriye’de çalışmıyordum Buraya gelince çalışmaya mecbur oldum. Çalıştığım insanların yanında benim anlattığım şeyler onlar için anlamsız, kıymet vermediler. Farklı düşünceler, farklı hayaller. Anlasalar bile o hayallerin yeşerdiği ortam var, o ortamdaki koptuğunda manası kalmıyor.” (Katılımcı 13)

“Suriye’de arkadaş çoktu, çevre çoktu. Şimdi yine ilişkimiz iyi ama az arkadaş, az insan var.” (Katılımcı 2)

“Suriye’de daha çok arkadaşımız vardı, insanlarla aramızda ilişki çoktu. Şimdi yalnızız, çok gezmeyoruz, çok görüşmüyoruz. Geziyordu insan, etrafında kendi halkı. Ama şimdi başka insanlar. Sohbet etmek içinden gelmiyor artık. Hep bir gerginlik var.” (Katılımcı 7)

Biz için onlar nasıl yabancı ise, onlar için de biz o derece yabancıdır. Yerel halk ve devlet tarafından yabancı olarak tanımlanan ve bu doğrultuda kendilerini de yabancı olarak tanımlayan katılımcıların ‘yabancı’yı başka bir anlama gelecek şekilde de kullandıkları görülüyor. Katılımcılar bir ülke olarak Türkiye’yi ve ‘onlar’ olarak Türkiye’deki yerel halkı yabancı olarak tanımlıyorlar. Dolayısıyla yerel halkın Suriyeli mültecileri yabancı olarak görüp tedirginlik ve güvensizlik hissetmelerine benzer şekilde, mülteciler de kendilerine ‘yabancı’ olan bir ülkede, ‘yabancı’ olan yerel halk karşısında güvensizlik ve tedirginlik hissediyorlar.

“Buraya geldiğin zaman garip (yabancı) memleketteyim diyorsun. ‘Acaba çocuklarımı alırlar mı?’ diye düşünüyorsun. Birisi kapıyı çalsa, ‘kimsin sen’ diyorsun, iyice soruyorsun, kapıyı açmıyorsun, mafya da olabilir kötü insanlar da olabilir gelen. Yolda yürürken bile güven hissedemiyorsun.” (Katılımcı 4)

3.2.2.4. ‘Misafir’ olarak mülteci: “*misafirlik kaç gün sürer ki?*”

Türkiye Suriye’de başlayan savaşın ardından zorunlu göç ile ülkeye gelenleri öncelikle ‘misafir’ olarak adlandırmıştır. Sonrasında ise yine ‘misafir’ anlamına yakın gelecek şekilde onları ‘geçici koruma’ altına almıştır. Dolayısıyla Suriyelilerin ülkedeki varlıklarının kısa süreli, geçici olarak düşünülmüştür. Devletin algısı ve yasal mevzuattan hareketle yerel halk da Suriyelileri ‘misafir’ olarak görmüştür ve hala görmeye devam etmektedir. Bu bağlamda bir tanımlama olarak ‘misafirlik’ Suriyelilerin Türkiye’deki yaşam deneyimlerini büyük ölçüde etkilemektedir.

Misafir kelimesi hiyerarşik bir zeminde ancak karşıtı ile birlikte anlaşılabilir. Çünkü birisinin misafir olarak adlandırılması bir ev sahibinin varlığını gerektirir. Ev sahibi-misafir ilişkisinde, bir taraf misafir ağırlayan veya misafir eden, diğeri ise misafir olarak ağırlanan veya misafir edilen kişiyi ifade eder. Misafiri ağırlayan ev sahibi ikramda bulunan, ilgi gösteren; ağırlanan misafir ise ikram gören, ilgi gösterilen kişidir. Dolayısıyla bu ilişki bir tür veren-alan veya güçlü-zayıf ilişkisidir. Hiyerarşideki ‘esas’ konum ev sahibinindir ve misafirin ilgi veya ikram görme derecesi ancak ev sahibinin istek ve kararıyla belirlenir. Başka bir ifadeyle misafirin konumu ev sahibince belirlenen bir konumdur ve bu konumun neyin, nasıl, ne kadar, nereye kadar yapılacağına ilişkin belirli sınırları vardır. Misafir bu sınırlar dâhilinde hareket edebilir; sınırların dışına çıktığı anda ise ev sahibi tarafından istenmez hatta evden kovulabilir. Atasözleri ve deyimler, Türkiye’de misafire bakışı en iyi özetleyen kültürel unsurlardandır. TDK (Türk Dili Kurumu)’nın atasözleri ve deyimler sözlüğünde⁵⁴ misafir ile ilgili hem olumlu hem de olumsuz anlamlar içeren atasözleri ve deyimler karşımıza çıkar. “Misafir kısmeti ile gelir”, “misafir on kismetle gelir, birini yer dokuzunu bırakır” atasözlerinde ‘misafir’ olumlu anlamda ev sahibine kismet getiren kişi olarak nitelendirilir ve toplumun misafirperverliği ön plana çıkarılır. Ancak misafirin davetsiz gelmesi, beklenenden uzun süre kalması, ev sahibinin sundukları dışında talepte bulunması durumları için “davetsiz gelen döşeksiz oturur”, “dağdan gelip bağdakini kovmak”, “misafir umduğunu değil bulduğunu yer”, “misafir üç gün misafirdir”, “misafirin

⁵⁴http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&arama=kelime&guid=TDK.GTS.569ca5f1769b58.93427916

umduğu ev sahibine iki öğün olur”, “ misafirlik üç gündür” gibi deyim ve atasözleri kullanılarak misafirlere sınırları ve geçiciliği hatırlatılır.

Deyim ve atasözleri de dikkate alındığında misafir söyleminin mültecilerin özellikle ilk geldikleri zamanlarda misafirperverliğin gereği olarak ev sahibi toplum tarafından ‘hoş karşılanmalarında’ etkili olduğu söylenebilir. Katılımcılar Türkiye’deki olumlu karşılanmalarını şöyle dile getiriyorlar:

“Bütün ülkeler kapılarını kapatırken Türkiye açtı, hepimizi aldı. Bu iyilikler unutulmaz. Türkler bize karşı çok iyi davrandılar, yardım ettiler. Asla unutmayacağız.” (Katılımcı 15)

“Geldik, hiçbir şeyimiz yoktu. Buradaki iyi insanlar çok yardımcı oldu, her şeyde. Yemek getirdiler, kıyafet, eşya. Kardeş oldular.” (Katılımcı 5)

“İnşallah bizim başımıza gelenler sizin başınıza gelmez. Siz bize kapınızı açtınız, misafir ediyorsunuz. Allah razı olsun, çok yardımcı oldunuz bize.” (Katılımcı 9)

Katılımcılar Türkiye’de yaşadıkları bu olumlu deneyimlerden kaynaklı ‘minnet’ içinde olduklarını ifade ediyorlar. Bu durum da katılımcıların da ilticayı bir insan hakkı olarak değil, Türkiye’nin ve yerel halkın kendilerine sunduğu bir ‘lütuf’, ‘yardım’, ‘borç’ olarak gördüklerini gösteriyor. Dolayısıyla hiyerarşinin alt kısmında olan ‘misafir’ mülteci kendisini ev sahibine borçlu hissediyor.

“En önemli nokta ben borç olarak unutmayacağım. Türkiye’ye sevgim hep artacak. Sadece memnuniyet değil borç kalacak. Her zaman da hazır olacağız bu borcu ödemek için, ne gerekirse yapacağız.” (Katılımcı 2)

“Belki kötü şeyler yaşayan Suriyeliler vardır. Ama bütün Suriyelilerin anlaştığı bir konu var. Bu iyiliklerini nasıl ödeyeceği Türkiye’ye?” (Katılımcı 7)

Başlangıçta kısa bir süre kalıp gideceği düşünülen mültecilerin kalma sürelerinin “üç günden fazla” olması ilerleyen zamanlarda misafirlik söyleminin olumsuz içeriğini ortaya çıkarır. Misafirlğe içkin olan geçiciliğin yerini kalıcılığın almaya başlaması yerel halkı tedirgin eder ve bu durum misafirlğin bitmesi gerektiğine ilişkin imaları başlatarak mültecilerin yaşamını olumsuz yönde etkiler.

“Komşularımız sürekli ‘dönecek misiniz? Ne zaman gideceksiniz?’ diye soruyorlar. Çünkü biliyoruz az zamanlığına geldik ama hala buradayız, ne zaman gideceğimizi de bilmiyoruz. Çok üzüliyoruz, bitse de hemen gitsek.” (Katılımcı 4)

“İnsanlar da artık sıkıldı, gitseler de kurtulsak diye düşünüyorlar.” (Katılımcı 9)

Suriyeli mültecilere yönelen misafir tanımlaması, mültecilerin kendileri tarafından da benimseniyor. Kendilerini misafir olarak tanımlayan katılımcılar misafir olma halini yaşamlarındaki geçicilik ve belirsizlik ile hissediyorlar.

“(…) şimdi diğer ülkelerdeki akrabalarımın filan görüşürken insanın aklına bu ülkede yabancı olduğu ya da misafir olduğu, geçici bir şekilde kalacağı geliyor.” (Katılımcı 13)

“En büyük sorun bu. İstikrar yok. Kalacak mıyız? Gidecek miyiz? Nereye? Bilmiyoruz...” (Katılımcı 10)

“Suriye geliyor aklıma. Misafir gibiyiz burada.” (Katılımcı 6)

Siu, “göçmen olarak misafiri ‘kendi grubunun kültürüne sıkıca tutunan’ ve ‘geçici olarak geldiği ülkeye kalıcı olarak yerleşmeye isteksiz’ olarak” tanımlıyor (Siu, 1952: 34, aktaran Sunata, 2013). Bu doğrultuda katılımcılar hem Türkiye’nin göç politikaları bağlamında ‘geçici koruma’ altında tutulmalarından ve bunun ne kadar geçici olduğunun bilinmemesinden, hem yerel halk tarafından ‘her an gitmesi beklenen misafir’ olarak tanımlanmalarından hem de savaşın bitip ülkelerine döneceklerine dair duydukları inanç ve geri dönüş istekleri sebebiyle Türkiye’de kalıcı bir yaşam planla(ya)mayıp; geçici ve yarın ne olacağı bilinmeyen belirsiz bir yaşam sürüyorlar. Sunata (2013) bu durumu “şimdiki mekânından ve zamanından tecrit olma hali” olarak tarif ediyor. Katılımcılar ‘şimdi’ ve ‘burada’ yaşayamıyorlar, sürekli gelecekleri hakkında düşünüyorlar ve geri gönderileceklerine dair endişelerini “bizi gönderirler mi?” gibi sorularla dile getiriyorlar.

“Neye uyanacağız, ne olacak bilmiyoruz.” (Katılımcı 11)

“Vallahi hiç bilmiyorum ya. Kimi diyor ki, bir karar çıkmış Suriyelilerin hepsini altı ay sonra göndereceklermiş. (...) yapamazlar dimi? İnşallah ya.” (Katılımcı 1)

“Daima yarından korkuyoruz ne olacak diye... Kendimizi sadece Allah’a bıraktık.” (Katılımcı 9)

Katılımcı 10 Suriyeli mültecilerin Avrupa’ya gitme isteklerinin de Türkiye’de yaşamlarına hâkim olan geçicilik ve belirsizlik ile ilgili olduğunu düşündüğünü söylüyor.

“İstikrar yok yani. Belki biz şimdi buradayız ama yarın belki başka bir şehre gideceğiz. Öyle düşünüyorum. Kendi ülkemiz olmadığı için belki bir gün kovacaklar. Mesela ayda bir filan televizyonda bir şey görüyoruz, ‘Suriyeliler gitsin’ diye. Korkuyoruz yani...”

Mesela Ak Parti olmasaydı bir başka bir yere gidecektik, korkuyoruz... Bu yüzden insanlar Avrupa'ya tercih ediyorlar. Gelecek için orada bir umut var, az bir umut var. Hem orada hayat daha kolay mülteciler için. Bu yüzden insanlar kaçıp kaçıp gidiyorlar... Ben de düşünüyorum ama bu yıl değil, Türkçe öğrendikten sonra gideceğim. Şimdi ben istemiyorum ama ailem çok istiyor gitmemi.” (Katılımcı 10)

Katılımcı 14 ise misafir olma durumuyla dil bilmemesi arasında ilişki kurarak “*biz burada misafiriz. Dil bilmediğimiz için buralı hissedemiyoruz kendimizi. Dil bilirsek belki biraz daha alışırız.*” diyor. İfadeleri, misafirin ev sahibinin evinin düzenini bilmemesi sebebiyle eğreti duruşunu, ait hissedememesini hatırlatıyor. Misafir, misafir olduğu evde ‘kendi eviymiş gibi’ davranamıyor. Katılımcı 12 de ‘misafir’ olarak ‘ev sahibi’ ni rahatsız etmemeye ilişkin çabalarını dile getiriyor. İlişkileri belirlemede misafirlik oldukça etkili oluyor.

“Ben, ailem çok dikkat ediyoruz Türk bir komşuyu rahatsız etmemeye. Biz misafir gelmişiz buraya. Gelmek zorundaydık, yoksa kötü duruma düşmesek gerekir miydi! Sağ olun bizlere vatanınızı açtınız, her şeyinizi paylaştınız.” (Katılımcı 12)

3.2.2.5. Ev, fiziksel mekândan ötesi: “ev küçük bir vatan...”

“Ev, mekânsal özellikleri, eşyaları ve aile üyeleriyle birlikte bir bellek yeridir” (Bilgin, 2007 aktaran Bilgin, 2013: 101)

Ev sadece dört duvarla çevrilmiş bir fiziksel mekâna tekabül etmeyen aynı zamanda insanların sahip olduğu hatıraların, paylaştıkları anların, ortaklaşa anlamların, mahremiyetin, aidiyetin ve kimliğin yeridir. Dolayısıyla zorunlu göçle kaybedilen ev mülteciler için pek çok şeyin yitimi anlamına gelir.

“Orada kalan evimiz, malımız, mülkümüz, eşyamız hiç umurumda değil. Ev insanın yakınları demek, kardeşleri demek, akrabaları demek, arkadaşları demek. Şimdi darmadağınık, perperişan olduk. Bütün kardeşler başka yerde. Kimsemiz kalmadı, yalnızız.” (Katılımcı 14)

“Şimdi burada sohbet ederken ‘hatırlar mısınız evde böyle yapardık, şöyle olmuştu’ diye konuşuyoruz. Ağabeyim de ‘bu hatırladıklarınızı silin. Hep böyle konuşursanız, hatırlarsanız çok yorulursunuz, hiç unutamazsınız’ diyor. Unutmak mümkün mü?” (Katılımcı 9)

Katılımcılar ‘ev’ hakkında konuştuklarında, Suriye’deki evlerini kastederek özlemlerini dile getiriyorlar ve ifadelerden hareketle ‘ev’ in çok boyutlu anlamlar içerdiği görülüyor. Ev

içinde eşya bulunan bir alanla birlikte hayallerin, mutluluğun, tanıdıkların, arkadaşların, akrabaların ve vatanın sembolü olarak karşımıza çıkıyor.

“Ev deyince Suriye’deki her yer, her köşe, her sokak geliyor aklıma. Her yeri bambaşkaydı. (...) Bizim bir evimiz vardı, hayal kurduğumuz, mutlu olduğumuz. Ama şu an bir yer yok.” (Katılımcı 6)

“Ben bazen yalnızken çok hatırlıyorum. Aklıma amcaoğullarım, arkadaşlarım, çevrem geliyor. Ev demek öyle bir şey.” (Katılımcı 13)

“Suriye’deki evim geliyor hep aklıma. Düşününce çok garip oluyor insan.” (Katılımcı 1)

“Kendi evimizdi, bütün eşyası tamamdı, tamamlamıştık. Sandık ki daima orada kalacağız. Vatanımızı bıraktık, her şey geride kaldı!” (Katılımcı 11)

Saha görüşmelerimizde katılımcıların eve yükledikleri anlamların çok yoğun olmasında ‘ev’ i ‘vatan’ ile eş değer görmelerinin etkisi vardır. Çünkü ‘ev’ in kaybı ‘vatan’ kaybıdır. Katılımcı 14 Türkiye’ye geldikleri ilk zamanlarda barınma alanında yaşadıkları çeşitli sebeplerden dolayı ev bulamamalarının kendilerini ‘yabancı’ hissettirdiğini ifade ediyor.

“Ev arayıp bulamayınca kendimizi burada çok yabancı hissettik. Ev küçük bir vatan. Onu da bulamayınca ümidimizi tümenden yitirdik, çok üzüldük.” (Katılımcı 14)

Katılımcıların zorunlu göçle geldikleri ülkede ‘ev’ in inşası yabancı hissettikleri yere alışmaya başladıklarının bir göstergesi olarak duruyor. Geçmişini temsil eden Suriye’deki ‘ev’ unutulmazken yine de yaşam ve özgürlükleri için geldikleri yolculukta bir ‘ev’ sahibi olabilmek ve birlikte kurulacak yeni hatıraların, anlamların, mutlulukların oluşabileceği düşüncesi aidiyet hissetmelerinde etkili oluyor.

“Alıştım sayılır buradaki eve ama insan yine de her zaman kendi ülkesini düşünür, kendi evini düşünür.” (Katılımcı 13)

“Ev deyince istikrar, düzen anlarım. (...) insan vatanını özlüyor. Burayı sevmek ya da sevmemek gibi bir seçeneğim yok. Mecburen sevmek ve alışmak zorundayım.” (Katılımcı 2)

“Biraz biraz sevmeye başladık evimizi, evimiz oldu.” (Katılımcı 8)

Mülteciler, koptuğu ev ile yeni yaşadığı evi kıyaslar ve bu kıyas sonucunda tanımadığı, bilmediği bu yerle kimliği arasında bir ilişki kurarak ‘kendi’ ni tanımlar. Başka deyişle evin yeniden inşası, kimliğin de yeniden inşası anlamına taşır. Bu sebeple geçmişteki eviyle benzerlikler oluşturarak ‘yeni’ nin ‘eskisi’ gibi olmasını; eskisi gibi olamayacaksa bile

ondan öğeler taşımasını ister. Çünkü Serfaty-Garzon (2003)’ın ifadesiyle “insanın bir yeri ‘kendi yeri’ (my house) olarak görmesi, bu yerde mahremiyetin yoğunlaştığının işaretidir. Kendi yeri, özelleştirilen bir yer olarak, mahremiyet ve kimlik alanıdır (Aktaran Bilgin 2013: 134).

“Buradaki evi elimizden geldiğince Suriye’deki ev gibi yapıyoruz, ona benzetmeye çalışıyoruz, alışalım diye.” (Katılımcı 6)

Saha sürecinde ev ile ilgili anlatıların daha çok kadınlar tarafından dile getirilmiş olması toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü çerçevesinde kadınların bu alandan sorumlu tutulmasından kaynaklanmasıyla ilgili olduğu söylenebilir. Zorunlu göçle birlikte kadınların aidiyet hissettikleri en önemli alan olarak ‘ev’ in kaybı sadece fiziksel olarak bir kayıp değildir. Yeni gelinen ülkede kurulan ‘yeni ev’ in Suriye’de geride kalan pek çok anlam içeren ‘eski ev’ e benzer şekilde dizayn edilmesi teselli bulmak ve mutlu anları hatırlamak şeklinde okunabilir. Çünkü Said (1994/2015: 70)’in ifade ettiği gibi mültecilerin geldikleri “yeni ülkedeki her sahne ya da durum eskisindeki muadilini kendine çeker zorunlu olarak”.

Kamp deneyimi olan Katılımcı 12 kamp hayatından bahsederken “ilk sene zorlandık ama ortam iyiydi, her şey vardı içinde. Okul, hastane, kreşler, marketler, küçük parklar çocuklar için. Her yerden Suriyeli vardı. İnsanlar bir arada kaynaştılar, iyi bir tecrübeydi bizim için” diyor ancak yine de devamında özgürlüklerini kısıtlayan bir yapı da olduğunu “kamp büyük bir yer yüksek yüksek duvarları var kimse aşamaz, kaçamaz. Büyük bir hapisane gibi” sözleriyle devam ettiriyor. Türkiye’de kampta yaşamayı istemeyerek evde kalan katılımcılar, ev hayatını kamp yaşamına tercih etmelerinin en önemli sebebini aidiyet ve özgürlüklerini engellemeleri olarak açıklıyorlar.

“Kampta özgürlüğünü kısıtlıyorlar ve çıkamıyorsun. Sadece belli saatler çıkma hakkın var. Sana her şey buluyorlar, yiyecek filan ama ‘çıkma’ diyorlar. Amacına ulaşmadığını hissediyorsun öyle olunca. Çünkü özgür değilsin. Ama burada bir ev tutuyorsun, çalışıyorsun, geziyorsun, tozuyorsun. Biraz o yabancılık ve gurbeti az çekiyorsun.” (Katılımcı 7)

“Kamp bize göre değil. Kötü diyemem ama bize göre değil, özgür olamıyorsun.” (Katılımcı 13)

“İnsanın evi gibi olur mu hiç? Misafir bile çağırıyor sun?” (Katılımcı 4)

3.2.2.6. Geleceğe dair: “gelecek mi?”

Suriye’deki ağır savaş koşullarından yaşamlarını, özgürlüklerini, umutlarını koruyabilmek için bilinmeze ve belirsizliğe doğru zorunlu göç eden mülteciler, sonrasında geldikleri ülkede yeni bilinmezler ve belirsizlikler ile karşılaşır. Zorunlu göçmenlerin konuştukları dil; aile, akraba, arkadaş ve komşuluk ilişkileri; eğitim durumları, ekonomik statüleri, kültürel pratikleri yeni geldikleri ülkede değişmektedir. Başka bir anlatımla göçle birlikte mültecilerin psikolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik koşulları dönüşüme uğramıştır.

Türkiye’deki yasal mevzuattan, yerel ile ilişkilerden, yaşadıkları çok boyutlu değişimlerden hareketle ‘öteki’, ‘misafir’ ve ‘yabancı’ olarak görülen veya öyle hisseden katılımcılar; zorluk, belirsizlik, güvensizlik, geçicilik ve tedirginlik hali yaşıyorlar.

Saha görüşmelerinde geleceğe yönelik beklentilerinin neler olduğu sorusu karşısında Katılımcı 9 Suriye’de hayaller kurarken, artık belirsizlik içinde sadece hayatta kalabilmek için yeme, içme gibi temel ihtiyaçlarını karşılamanın derdinde olduğunu “*hiçbir şey, sadece günlük yaşam*” diyerek ifade ediyor ve devamında şu cümleleri ekliyor.

“Geleceğin olacak mı olmayacak mı? Ne olacak, ne olmayacak bilmiyorsun. Suriye’de iken ben şunu okuyacağım, bunu yapacağım, bana şu kadar aylık gelecek, eve şunu yaptıracağım derdim. Burada yok öyle bir şey. Sadece yememizi, içmemizi kazanmayı düşünüyoruz. Sadece günlük yaşamımızı geçindirmeye çalışıyoruz. Başka bir şey yok.”
(Katılımcı 9)

Katılımcı 11 de yaşamlarındaki belirsizliğin geleceğe ilişkin beklentilerini tükettiğini ve geleceği değil yalnızca ‘şimdi’yi düşünebildiklerini şöyle ifade ediyor:

“Ne bekleyeceğiz? Vallahi artık ne bekleyeceğiz? Yaşayıp gidiyoruz. Başımıza daha ne gelecek? Ne yazılmış? Bilmiyoruz ki.” (Katılımcı 11)

Görüşmelerde belirsizliğin kaynağı, gelecek için plân yapamama ve başına ne geleceğini bilememe düşüncesi olarak görülüyor. Bu duruma tedirginlik ve korkunun da eklemlenmesiyle belirsizlik hali derinleşiyor. Yaşanan belirsizlik, tedirginlik ve korkunun temel anlamda gündelik yaşamın devamlılığına ilişkin olduğu görülüyor. Katılımcıların Suriye’deki savaşın geleceği hakkında çıkarım yapamamaları, dolayısıyla oraya dönme ihtimallerini hesap edememeleri bununla birlikte Türkiye’deki statülerinin misafirlikle başlayıp, geçici koruma ile devam etmesi fakat daha ne kadar süre ‘koruma’ altında olarak,

burada kalabileceklerini bilememeleri yani Türkiye’de de geleceklerinin belirsiz olması onları adeta kör bir döngünün içine sıkıştırıyor.

“Bir plân, bilmiyorum... Bilmiyoruz ki daha ne olacak? Bizi burada bırakacaklar mı, çıkacak mıyız? Yani, bazen korkuyorsun, korku da yaşıyorsun. Biz burada kalacak mıyız? Bilmiyorum. Doğrusu korkuyoruz yani. Böyle kalırsak böyle yine çok şükür yani. Korkuyoruz. Çıkarırlar mı buradan da bizi? Kalır mıyız, gider miyiz? Acaba savaş biter mi?.”(Katılımcı 8)

Geleceğe dair bilinmezlik ve tedirginlik nedeniyle umutlarını, hayallerini yitirmek istemeyenler de var. Geleceğe ilişkin ilk beklenti savaşın bir an önce bitmesi ve ‘vatanlarına’ geri dönmeleri yönünde. Tüm katılımcılar, savaşın bitmesiyle, güven ve huzur ortamının oluşmasıyla, özlem duydukları ülkelere gitmeyi istediklerini ifade ediyorlar. Başka bir ifadeyle ‘gitmek mi kalmak mı?’ sorusunun cevabı tüm katılımcılar açısından oldukça açık: ‘gitmek’. Dolayısıyla geleceğe dair beklentiler de ‘şimdi’ ve ‘burada (Türkiye)’ dan hareketle değil ‘geçmiş’ ve ‘orada (Suriye)’ dan hareketle kuruluyor; Suriye’de bir gelecek hayal ediliyor.

“Tek duam devletimizde bitsin bu şey, dönelim yine.” (Katılımcı 5)

“Çatışma bitse hemen dönmek isteriz.”(Katılımcı 3)

“Savaş dursun, biz de vatanımıza geri dönelim.”(Katılımcı 12)

‘Vatan’ın göç süreciyle birlikte daha da önem kazandığı ve sadece fiziki bir mekân olarak anlaşılmadığı görülüyor. Katılımcılar için vatan, alışkanlıkların, kültürün, geçmişin, dayanışmanın, özlemin, ilişkilerin ve bütün zorluklarla mücadele edebilmenin bir ifadesi olarak anlaşıyor. Ayrıca katılımcılar sık sık yerelin onları ‘vatanlarını terk edenler’ olarak suçlamasına yanıt olarak vatanlarından neden ayrıldıklarını ve çok mücadele ettiklerini belirtme gereksinimi duyuyorlar ve dönüp yeniden mücadele etmek bir ‘vatan borcu’ olarak görülüyor.

“Biz vatanımızı bırakıp gelmek istemezdik, çok mücadele ettik ama durum çok kötüye gitti. Biz istemezdik böyle olmasını. Savaş bitsin o an döneriz vatanımıza, mücadelemize devam ederiz.” (Katılımcı 9)

Katılımcı 14 “savaş bitse hemen gideriz, gerekirse çadır kurar otururuz” sözleriyle savaşın bitmesinin ülkesine dönmesi için tek ölçüt olacağını, vatanında olduktan sonra her türlü zorluğa göğüs gerebileceğini anlatıyor. “Çadır kurar otururuz” söylemi katılımcının kendi

vatanında olduktan sonra olumsuz koşullarda dahi yaşayabileceğini gösteriyor. Katılımcı 6 ise vatanın kendisi için anlamını, *“Savaş dursun gideriz. Türkiye çok güzel, çirkin değil ama orası bize daha başka. Güzel olmasa da başka, bizim vatanımız orası çünkü.”* sözleriyle ifade ediyor. Başka bir katılımcı da benzer şekilde savaşın son bulmasının ardından Türkiye’de yerel halk ile sorun yaşamasa da *“sonuçta kendi vatanım”* diyerek ‘aidiyet’ içinde olduğu ülkesine geri dönmeyi istediğini belirtiyor.

“Savaş biterse hemen dönmek isterim. Bugün biterse, yarın giderim. Türkleri çok sevdim ama sonuçta kendi vatanım. Vatanımızı tekrar büyütmek için, ayakta tutmak için dönmeliyiz (Katılımcı 2)

Ayrıca Katılımcı 2 savaştan önce Türkiye’ye göç edip Türkiye’de yaşamayı planladığını belirtiyor. Ancak savaş sonrası zorunlu olarak Türkiye’ye göç edince, daha önce yaşamayı hayal ettiği ülkeden şimdi savaş biter bitmez dönmek istediğini ifade ediyor. Bunun sebebinin ise kendi iradesini atıllaştıran zorunlu göçe bir tepki olduğu fark ediliyor. Ve yine eskiden sadece ‘memleket, vatan’ olan Suriye’ye yüklenen anlamların farklılaştığı görülüyor. Dönüp ‘ülkesini tekrar inşa etmek’ pek çok katılımcının paylaştığı ‘kutsal bir vazife’ olarak görülüyor.

“Biz dönüp memleketimizi tekrar inşa etmezsek, kim yapacak bunu? Çocuklar vatanlarını unutacak. Hemen döneriz.”(Katılımcı 14)

“Biz yapmazsak, yeni nesil hazırlamazsak Suriye hiçbir işe yaramayacak ileride. Tamamen bitti çünkü. Savaş bitince Suriye’ye dönmek ve orada çalışıp Suriye’yi tekrar ayakta tutmak için.”(Katılımcı 7)

Burada vurgulanması gereken bir başka husus da zorunlu göçle birlikte ‘ben’ in ‘biz’ e dönüşmesidir. Sahanın öznelerinin gelecek ile ilgili ifadeleri yoğunluklu olarak ‘biz’ li cümleler olarak kuruluyor; bireysel beklentilerden ziyade Suriye için beklentiler dile getiriliyor. Artık istekler, özlemler, talepler ‘ben’ in dışında ‘biz’ için ortaya çıkıyor ve ‘biz’i bir arada tutacak olan vatan, savaşın bitmesinin ardından ülkeye dönülerek yeniden inşa edilecek öncelikli hedef olarak duruyor.

“Bir ses hiçbir şey yapmaz, bütün sesler çıkmalı ki Suriye kurtulsun. Tek isteğimiz Suriye’de savaşın bitmesi. Hepimiz el ele verimiz, yeniden kurarız.” (Katılımcı 6)

“Tek başına bir şey yapamayız. Gençler omuz omuza olalım ülkemiz için bir şeyler yapalım istiyorum.”(Katılımcı 10)

Suriye’de yaşanan savaşın son bulup ülkelerine döneceklerine ilişkin belirsizlik ve bilinmezlik hâkim olsa da katılımcılar açısından bir an önce bu durumun gerçek olması isteği saha görüşmeleri boyunca bir umut olarak sıklıkla ifade edildi. Bu umut ‘yarım kalan hayatın/hayallerin tamamlanmasına’ dair bir umut olarak anlaşılıyor. Özellikle yarım kalan hayatların içinde eğitim önemli bir yere sahip görülüyor. Katılımcıların kendilerinin veya çocuklarının yarım kalan eğitim hayatlarının bir an önce ülkelere dönüp tamamlanması isteği gelecek plânları içinde öne çıkıyor.

“Belki vatanımıza döneriz diyor oğlum, belki güvenli bölge yaparlar diyor. Dönersek kızım üniversitesini okur, üniversiteye başlayamayan oğlum da orada başlar üniversiteye.” (Katılımcı 8)

“Memleketime dönersem okulumu tamamlayabileceğim. Savaş biterse hemen döneriz.” (Katılımcı 6)

Savaşın biteceğini düşünenler ve savaşın biteceğini hayal edenlerin dışında umutları olup da yitirenler var. Ancak Suriye’ye dair umutların yitimine karşın zorunlu göçle gelinen ülkede ‘yeni umutların’ yeşermeye başladığı görülüyor. Kaybettiklerini, yitirdiklerini yeniden kazanma veya eksik kalanları yeniden tamamlama düşüncesi katılımcıların gelecek hayalleri arasında yer alıyor.

“Savaştan dolayı okulum durdu. Tekrar okumak istiyorum. Çünkü burada yeni bir fakültemiz açıldı Araplar için.” (Katılımcı 2)

“Hayallerimi ve enerjimi ülkemde harcamayı ümit ediyorum. Başka yerlerde hayal kurmak istemiyorum. Hayallerim de, enerjim de Suriye’de olsun. Ama maalesef çözüm uzak görüldüğü için biz burada bir şeyler yapmak istiyoruz. Onun için burada eğitimime devam etmek istiyorum.” (Katılımcı 13)

3.2.3. Mücadele pratikleri

“‘Olanla idare etmenin’ binbir türlü yolu vardır” (De Certeau, 1990/2009: 103).

Bir ülkede başlayan savaş öncelikle rutine yapılan bir darbedir. Savaş, her gün uyanıldığında karşılaşılan sıradanlığı sarsar ve ardından yok eder. Dolayısıyla zorunlu göçün öznelere olan mültecilerin yaşamı göç öncesinden başlamak üzere zorluk, değişim, karmaşa, baskı, şiddet ile sarmalanır. Bu sürecin devamında alınan göç kararı ile birlikte ulaşılan yeni ülkede de ‘yeni’ zorluk, değişim ve baskılar ortaya çıkar. Mülteciler öteki, yabancı, misafir olarak tanımlanmanın ve hissetmenin yarattığı belirsizlik, güvensizlik, geçicilik, tedirginlik ve

korku durumlarıyla sınırlanmış ve kısıtlanmış bir hayatın ağına girerler. Fakat mülteciler bu yaşam koşullarını olduğu gibi kabul eden pasif nesneler değildir. Bunun yerine güçlünün hâkim olduğu gündelik hayat içerisinde çıkış yolları arayan, taktikler üreten veya mücadele pratikleri sergileyen aktif öznelerdir. Bu mücadele pratikleri, mültecilerin göçe yükledikleri anlamlar, Türkiye’deki mültecilik deneyimleri, kendilerini mülteci olarak nasıl tanımladıkları ve nasıl tanımlandıklarına ilişkin algıları etrafında şekillenir. Mülteciler buradan hareketle gündelik hayatlarındaki zorluklarla bazen verili duruma ayak uydurarak, durumu kabul ederek veya yeniden anlamlandırarak, bazen bilinçli olarak sessiz kalarak, bazen de karşı çıkarak mücadele sergilerler.

3.2.3.1. Bir mücadele olarak göç kararı: “ölüm mü yaşam mı?”

Araştırmanın özneleri, Suriye’den Türkiye’ye zorunlu göç öncesi ülke içinde yer değiştirmeler yoluyla zorluklar ve baskılarla mücadele etmişlerdir. Göç kararı ise, ülke içindeki mücadele yollarının tükenmesiyle ‘yeni mücadele yolları arayışı’ anlamını taşır. Çünkü göç kararı, Suriye’deki siyasi aktörlerin şiddet ve baskı yoluyla yaşam ve özgürlüğün tehdit edilmesine karşı gösterilen bir direniştir. Sahanın özneleri Suriye’de kalarak pasifçe baskı ve korku altında yaşamak veya her an ölmeyi beklemek yerine iradi olarak bilinmez, öngörülemez, belirsiz ve zorluklarla dolu olsa da yeni bir hayat kurmak üzere zorlu bir yolculuğa çıkarlar. Böylece Suriye’de Katılımcı 3’ün “biz ölmeyi bekleyemezdik, her gün bombalar atılırken” ve Katılımcı 2’nin “kimsenin yanında olmadık, çok zorladılar ama yapmadık,” sözlerinde de görüldüğü gibi göç; tutsaklığın karşısında özgürlüğün, ölümün karşısında yaşamın tercih edilmesi olarak anlaşılabilir.

3.2.3.2. ‘Biz’ in dayanışması: “Suriyeli olsun yeter”

Suriyeli mülteciler açısından ‘biz’ öncelikle Suriye’den zorunlu göç ile gelme ortaklığı üzerinden kuruluyor. Dolayısıyla Türkiye’de inşa olan ‘biz’, Suriye’deki ‘biz’lerden farklılaşıyor. Suriye’de etnik veya mezhepsel olarak ayrışabilen ‘biz’leri oluşturan Suriyeliler, burada mülteci olmak bakımından bir ortaklığı deneyimliyorlar ve bu ortaklık üzerinden hem göçün getirdiği zorluklara karşı hem de tanıdık olmayan ve bilinmeyene karşı korunak işlevi görecek olan dayanışma artıyor. Dolayısıyla zorunlu göç süreci, hem ‘biz’ in dönüştüğü hem de ‘ben’ in daha fazla ‘biz’ e dönüşerek kolektif kimliğin vurgulandığı bir süreç olarak anlaşılabilir.

“Orada daha farklıydı. Herkes kendine yakın olan, benzer olanla arkadaşlık kurardı ama burada öyle değil, Suriyeli olsun yeter. Dilimiz aynı, kültürümüz aynı. Aynı savaşı yaşadık. Anlıyor seni.” (Katılımcı 15)

Katılımcı 13 Türkiye’ye geldikten sonra ‘biz’ duygusunun nasıl yoğunlaştığını kendi hikâyesinden hareketle şöyle anlatıyor:

“Ailenin içinde, ben oradayken sadece eğitimimden, okulumdan sorumluydum. Ama buraya gelince ailemin tüm problemlerine katılma, çözüm bulma sorumluluğunun altında kaldım. Artık bu aile bağlarımızı değiştirdi. Aile, akrabaların arasında hepsinin müşterek bir durumu var. Birbirlerine daha sıcak, daha yakın hissediyorlar. Çünkü aynı dramı yaşıyorlar.” (Katılımcı 13)

Katılımcı 2 ise Suriye’den Türkiye’ye gelmeleriyle ‘öteki’, ‘yabancı’ ve ‘misafir’ olmalarından dolayı kendi içlerinde artan dayanışmayı şöyle ifade ediyor:

“Suriye’den buraya gelince kardeşlik arttı. Suriye’de iken böyle bir duygu yoktu, azdı. Şimdi kardeşliğimizi daha çok anlıyorum.” (Katılımcı 2)

Said (1994/2015: 60)’in ifadesiyle asıl uğraşı “hayatta kalmayı becermek” olan mültecilerin bu süreçte dayanışma içinde oldukları sosyal ağların etkisi çok önemlidir. Türkiye’ye göç kararı verilmesi ve göç sırasında oldukça önemli olan ağların –ağlar özellikle akrabalar üzerinden işliyor- etkisi göç edildikten sonra da inşa edilmeye çalışılan yeni hayatta en temel gereksinimler olan ev kiralama ve iş bulmanın yanında bilgi edinmede de (yardımlar, yasal mevzuat, haklar vb.) başvurulacak bir mekanizma olarak yer alıyor. Katılımcılar için, zorluklardan kaynaklı ortaya çıkan olumsuzlukları asgariye indirmede ağlar vasıtasıyla dayanışma önemli bir işlev üstlenerek güven ve rahatlama sağlıyor.

“(...)tecrübesiz olduğum için buradaki Suriyelilerle istişare ediyorum her sıkıntıda.” (Katılımcı 13)

“Türkiye’de iş bulmak çok zor her yabancı için. Ekonomik problem var yani. Ama iyi ki ağabeyim vardı, o çalışıyordu. Geldim ben, her şey hazır. Benim için kolaydı bu sebeple ama arkadaşlarım için zordu.” (Katılımcı 10)

Geliştirilen dayanışma ağları hiç bilinmeyen bir ülkede, Suriyeli mültecilerin yalnız olmalarının, belirsizlik içinde kaybolmalarının önüne geçerek, başlı başına zor bir deneyim olan zorunlu göç ile geldikleri ve aidiyet hissetmedikleri Türkiye’de yaşamı kolaylaştırıyor. ‘Biz’ ile fiziksel olarak yakın temas içinde olma, birlikte ortak faaliyetler yürütme, özellikle

kadınlar için ev gezmeleri gibi sürekli iletişim içinde oldukları eylemlilik halleri onlara yeni yaşamlarındaki zorlukların üstesinden gelme gücü veriyor.

Ağlar; parçalanmış aileler, sekteye uğrayan anlam dünyası, ekonomik ve statü kaybının yarattığı boşluk, olumsuz değişimler, aidiyet ve uyum konusunda zorluklar nedeniyle Türkiye’deki yeni hayata tutunmayı sağlayan bir ‘tutkal’ işlevi görüyor. ‘Öteki’ tarafından ayrımcılık ve dışlanmaya maruz kalan Suriyeliler için ‘biz’ duygusunu hissettikleri ağlar koruyak olarak, maruz kaldıkları bu durumlara karşı direnme imkânı yaratıyor.

3.2.3.3. Dini sebeplere ve pratiklere sığınma: “*bu sınav diyorum*”

Sahanın öznelere yaşadıkları zorlukların nedenini sık sık dini atıflarla anlamlandırdıkları görülüyor. Gerek savaşın gerekse de zorunlu göçün neden kendi başlarına geldiğini düşünen katılımcılar bunun yanıtını dini sebeplerde arayarak, yaşadıklarını ‘imtihan’, ‘kader’, ‘hayır’ olarak nitelendiriyorlar.

“(...) bu Allah’ın bir sınavı diyorum ben. Din kalmadı, sevgi kalmadı. Bize de size de sınav bu. Siz ensarsınız biz de muhacir.” (Katılımcı 1)

“Ben çok kanaatkâr bir insanım. Bu sınav diyorum. Allah’tan geldi diyorum.” (Katılımcı 3)

“Bizim elimizde mi? Biz istedik mi? Kim bilir? Allah bize yazmış öyle. Kim ister? Biz ister miydik? Acaba yarın ne olur ne olmaz? Kimse bilmiyor başına ne geleceğini.” (Katılımcı 11)

Katılımcı 9 zorunlu göç sürecini ‘hicret’ e benzeterek bir peygamberin başına gelenlerin kendi başlarına gelmesini de olağan görüyor. Bu durumu olağan görmek, göçün zorluklarıyla baş edebilecek gücü sağlıyor. Çünkü katılımcı yaşadığı tüm zorluklara rağmen cümlelerini “*her şeyde bir hayır var*” diyerek umutla tamamlıyor.

“Hz. Muhammed de hicret etti, çok sevdiği bir yer de olsa gitmek zorunda kaldı. Taşlamışlar da, her şey yaşamış. Biz de onun gibiyiz. Resul böyle şeyler yaşıyorsa, bizim yaşamamız hiçbir şey değil. Her şeyde bir hayır var.” (Katılımcı 9)

Türkiye’ye geldikten sonra Suriye’deki yakınlarından evlerinin bombalanarak yerle bir olduğunu öğrenen Katılımcı 14, Türkiye’ye göç etmelerini bir ‘hayır’ olarak nitelendirip, göç etmemeleri durumunda onlar için her şeyin daha kötü olabileceğini düşünerek ‘teselli’

bulmaya çalışıyor. Teselli bulmak, yaşamın devamı için bireysel rahatlama sağlaması bakımından başat bir öneme sahip görünüyor.

“Her şeyde bir hayır var. Biz de içinde olabilirdik o evin ev yıkılırken.” (Katılımcı 14)

Katılımcıların zorunlu göç sonrası Türkiye’deki yaşam deneyimlerinde de dini pratiklerin göçün getirdiği zorluklarla mücadelede önemli bir işleve sahip olduğu anlaşılıyor. Katılımcılar, göç ile dinin hayatlarında daha merkezi bir konuma geldiğini ve sürecin olumsuzluğunu ‘sabretmek’, ‘dua etmek’, ‘namaz kılmak’, ‘Kuran okumak’ gibi pratiklerle gidermeye çalıştıklarını ifade ediyorlar.

“Sıkılınca, bunalınca namaz kılıyorum, dua ediyorum, kuran okuyorum. İnsan biraz rahatlıyor. Bu gelip geçici diyor. Kendimizi böyle razı etmeye çalışıyoruz. Elden başka ne gelir ki?”(Katılımcı 6)

“Öncelikle sabırla hareket ediyorum, dua ediyorum(...) sabretmeye çalışıyorum.” (Katılımcı 13)

“Burada Allah ile bağlantımız daha çok arttı.” (Katılımcı 12)

Görüşmeler boyunca en sık tekrarlayan kelimelerden biri ‘şükür’ oldu. Katılımcılar kendilerini sürekli daha olumsuz deneyimler yaşayan Suriyeliler ile kıyaslayarak gerek savaşın etkilerini daha az hissetmiş olmaları, gerek Türkiye’deki yaşam koşullarının görece iyi olması gibi sebeplerle şükür içinde olduklarını belirttiler. Katılımcılar için şükür hem ‘teselli’ hem de yeni bir gelecek inşa edebilmek için ‘teşvik edici güç’ işlevlerine sahipti.

“Direncliyiz biz, şükrediyoruz ama onu Allah veriyor. Biz en çok eşimize, çocuklarımıza, yakınlarımıza bir şey olmadığı için seviniyoruz.”(Katılımcı 14)

“Çok şükür diyoruz. Yaşıyoruz yine. Çocuklarımız iyi, hastalık yok. Allah’a şükür yine. İnşallah böyle kalsa çok şükür. Daha kötü olmasın.”(Katılımcı 11)

“Allah’a şükür geçinip gidiyoruz ama Suriye’de durum çok kötü. Savaş, ölüm, evler yıkılıyor, evlere hırsız giriyor. Sabah evden çıktıysan akşam dönünce evinde hiç eşya kalmıyor.”(Katılımcı 3)

“Hepimiz buradayız çok şükür... Orada çok insanlar öldü, kimisinin elleri ayakları koptu. Çok şükür biz sağ salim çıktık. Buna çok şükrediyorum... İnsan daima şükretmeli, başına ne geleceğini bilmiyor ki... Allah kimsenin başına vermesin. Bizim başımıza geldi, zor bir şey, istemiyorum ki kimsenin başına gelsin. Zor, çok zor...”(Katılımcı 8)

“Eşim esnaftı, iş yeri vardı. Durumumuz iyiydi. Evimizdeki her şey çalındı ama hiç canım sıkılmadı (üzülmedim). Çok şükür dedim eşim başımda, çocuklarıma bir şey olmadı, birinin eli, birinin ayağı kopmadı. Çünkü orada ya ölüyorlar ya elleri ayakları

kopuyor küçücük çocukların, bunların hayatları ne olacak bundan sonra. Hiç canım sıkılmadı. Dedim para gelip geçici alsınlar, yesinler, içsinler. Orada olanlar çok mağdur. Hırsızlık yapan da satıp yiyecek içecek almak için yapıyor. Çok şükür şimdi burada iyiyiz. Böyle de kalırsak, bizi burada böyle bırakırlarsa çok iyi... ” (Katılımcı 1)

“Buna şükrediyoruz, canımız sağ, çocuklarımızın hepsi burada, ölebilirdik.” (Katılımcı 12)

Özen (2014: iv) de, “İstanbul’daki Çeçen Mülteci Kadınların Travması: Anlamlandırma ve Başetme Stratejileri” isimli çalışmasında Çeçen mülteci kadınların göç sebebiyle yaşadığı travmatik deneyimlerin manevi ve dini inançlarını derinleştirdiğini ifade eder. Mülteci kadınların bu doğrultuda sıklıkla tekrar ettiği “artan ibadet, Tanrı’nın iradesine itaat, şükür (Elhamdülillah), savaşın sebepleri için dinsel açıklamalar, şehitlik mertebesinin beklenen faydaları, şehitlik mertebesini hak etme, idealleştirilen şehit” temalarının onların stresle başetmelerini sağladığını ve onlara güç vererek rahatlattığını belirtir.

3.2.3.4. Kendinden daha zor durumda olanlarla karşılaştırma: “benim yaşadıklarım (...) bir zerre”

Yaşanılan tüm zorluklar karşısında katılımcılar, durumlarını kendilerinden daha kötü olanlarla kıyaslayarak içinde bulunduğu duruma direnmeye çalışıyorlar. Suriye’deki savaşın ağır tahribatı içinde kendilerinin ve ailelerinin hayatta kalmış, vücut bütünlüklerinin zarar görmemiş, tecavüze uğramamış olmaları gibi ileri derece olumsuz deneyimleri yaşamamış olmak, yaşanan diğer olumsuzlukların üstesinden gelebilme gücünü hissetmelerini sağlıyor. Katılımcılar kendilerine ilişkin sorduğum pek çok soruya ‘buradaki ben’ den öte ‘orada kalan Suriyeliler (biz)’ üzerinden cevap verdiler. İçinde bulundukları koşulları Suriye’de kalanların koşulları üzerinden değerlendirerek genellikle kendi yaşamlarındaki olumsuz yönlerden ziyade olumlu yönleri öne çıkarma eğilimi gösterdiler.

“Orayı bırakıp gelmek bizi çok üzdü. Orada kalanlara daha çok üzülüyoruz.” (Katılımcı 6)

“Ben Suriye haberlerine bakamıyorum artık, düşün düşün devam edemiyorum. Benim yaşadıklarım oradaki Suriyelilerin yaşadıklarına göre bir zerre diyeyim. Sokaktak almadım, aç kalmadım, ölmedim, ayağım kopmadı. (...) sofraya oturduğumuzda derim çocuklara bak bizim bir tabak yemeğimiz var çok şükür. Ama Suriye’deki çocukları düşünün şükredin ve onlara dua edin derim.” (Katılımcı 12)

Katılımcı 1, burada mutlu olup olmadıklarına dair konuşmamızda “*keşke vatanımız böyle olmasaydı. İnsanlar acı görmeseydi. Ben yine mutlu yaşayabilirim. Çok şükür eşim yanımda, çocuklarım yanımda*” demesinin ardından cümlelerini “*(...) bunlar hiçbir şey değil. Ama eşi kaçırılanlar, yakınları ölenler var. Onlar asla mutlu olamazlar, ne yapsa, neyi olsa, ne yaşasa mutlu olamaz*” diye sürdürerek aile bütünlüğü dağılmış olanlara kıyasla kendi aile bütünlüğünün dağılmamış olmasını bir mutluluk sebebi olarak gördüğünü ve bunun hayata tutunabilmesini sağlayabileceğini ifade etti.

Katılımcı 9 ise Suriye’de yaşamış olduğu ve orada kalanların yaşadıkları üzerinden bir karşılaştırma yaparak buradaki yaşamın belirsizliği ve öngörülemezliğiyle mücadele yolunu seçiyor. Dünün olumsuz deneyimleri, yarına karşı duyulan kaygı ve korkunun üstesinden gelinmesinde önemli bir dayanak oluyor.

“Daima yarından korkuyoruz ne olacak diye... Kendimizi sadece Allah’a bıraktık. Burada ne olursa olsun orada kalanlardan iyiyiz. Yiyecek bulunmuyor orada. Yedi ay ekmek vermediler bize. Elektrik yoktu, suyu az az satın alıyorduk. Ağaçların yapraklarını yedik, yiyecek bir şey bulamayınca. Bir sürü insan açlıktan ölüyor.”
(Katılımcı 9)

3.2.3.5. Kendini görünmez kılma: “*sesimi çıkarmıyorum hiç*”

*“Iocasta: Nasıl bir şey? Sürgünde bu kadar zor olan ne?
Polyneikes: En kötüsü insanın düşüncelerini yüksek sesle söyleyememesi”. (Euripides aktaran
Scott,1990/2014: 47)*

Toplumdaki iktidar ilişkileri makro bağlamın dışında mikro bağlamlarda deneyimlenen çok yönlü ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Daha önceki bölümlerde tartışıldığı gibi yerel halk Türkiye’nin vatandaşı olmak veya burada doğup yaşamak gibi sebeplerle dışarıdan gelen ve vatandaş olmayan ‘öteki’ lerin, Suriyeli mültecilerin hiyerarşik olarak üzerinde konumlanır. Dolayısıyla yerel halk Suriyeli mültecilerin karşısında gücü, iktidarı temsil eder. Bu durum, gündelik hayatın her alanında Suriyeli mülteciler tarafından belirgin şekilde hissedilir ve yerel ile katılımcıların karşılaşmaları, güç ilişkileri temelinde şekillenir. Fakat hiçbir güç ilişkisi tek taraflı değildir ve De Certeau’nun kavramlarıyla güçlünün stratejisi karşısında, zayıfın taktiği vardır. Zayıf olarak Suriyeli mülteciler, güçlü olarak yerelin strateji alanında kendi taktiklerini uygular ve güçlüye fark ettirmeksizin güç ilişkilerini aşındırmaya çalışırlar. Scott (1990/2014: 38)’ın ifadesiyle “güçsüz olanın, iktidarın huzurunda bir

maskenin arkasına gizlenmek için açık ve zorlayıcı nedenleri” vardır. Bu bağlamda, sahanın öznelerinin arkasına gizlendiği maskelerden biri ‘kendini görünmez kılmak’ı ve bunu yapmalarının amacı gizlice direnmektir.

Katılımcılardan özellikle Türkçe bilenler kendileri hakkında olumsuz konuşmalara şahit olsalar da bunları ‘duymazdan geldiklerini’ ve Türkçe bildiklerini belli etmediklerini ifade ediyorlar. Böyle yapmalarının nedeni ise daha fazla sorun yaşamamanın önüne geçmek olarak anlaşılıyor.

“(...) bazen de bakıyorsun, biz Türk dilini anlıyoruz, ‘Suriyeli, Suriyeli’ diyorlar, hakaret ediyorlar. Ben alınıyorum kendilerine, küsüyorum, geçiyorum, ne diyeceğim, kendileriyle dövüş mü edeceğim? Sanıyorlar ki ben anlamıyorum.” (Katılımcı 8)

“Konuştuklarını anlamıyorum zannediyorlar böyle giyindiğim için ama ben Türkçe biliyorum, anlıyorum. Duyunca çok üzülüyorum ama sesimi çıkarmıyorum hiç.” (Katılımcı 1)

“Anlamıyorum zannediyorlar, yanımdan geçerken neler neler diyorlar. Susuyorum, ne diyeceğim. Susmasam, bir şey desem onlar da diyecekler. İstemiyorum başımı ağrıtmayı, anlamıyor gibi yapıyorum, yoluma devam ediyorum.” (Katılımcı 12)

Katılımcı 11 belediyenin ekmek dağıtım sırasında yerel halkın kendi aralarında “(...)Suriyeliler geldi, Türkiye onlara yardım ediyor. Onlar geldiğinden beri biz bir şey görmüyoruz. Hükümet hep onlara veriyor, bize hiç vermiyor” şeklindeki konuşmalarına şahit olsalar da “(...) işte biz de duyuyoruz ama duymazdan geliyoruz. Küsüyoruz sadece” diyerek kendilerini görünmezleştirdiklerini anlatıyor. Katılımcı için görünmezlik, açıktan bir çatışma çıkması durumunda yaşam koşullarının daha da zorlaşacağını ve kendilerine yönelmiş olan olumsuz algının daha da derinleşeceğini düşüncelerinden kaynaklanan bilinçli bir eylem, gizil bir direniş olma anlamı taşıyor.

Scott (1990/2014: 35), “üzerimizde iktidar ya da otorite sahibi olan biri tarafından –özellikle kamu önünde- aşağılandığımızda ya da hakarete uğradığımızda yapmış olmayı istediğimiz ya da bir sonraki fırsatta yapmaya niyetlendiğimiz hayali bir konuşmayı prova etmeyen kimse var mıdır?” diye sorar. Katılımcı 11 de belki de defalarca prova ettiği bu konuşmayı, görünmez olmaya dayanamadığı bir patlama anını şöyle anlatıyor:

“(...)iki üç gün önce belediye gıda dağıttı. Düşün belediyenin şoförü bile ‘Bunlar gitseydi artık, kurtulsak, bıktık’ dedi. Ben de dedim ki; ‘İnşallah gideriz, inşallah o gün gelir de gideriz.’ Bizim elimizde mi? Biz istedik mi? Kim bilir? Allah bize yazmış

öyle. Kim ister? Biz ister miydık? Acaba yarın ne olur ne olmaz? Kimse bilmiyor başına ne geleceğini.”(Katılımcı 11)

3.2.3.6. Yerel halktan -mış gibi yapmak: “Türkler gibi görününce daha iyi”

Kimliği şekillendiren yabancı, misafir, öteki olmak ve belirsizlik gündelik hayatta üretilen taktiklerin alt yapısını oluşturuyor. Mülteciler bunlardan hareketle, bunlarla mücadele etmek için taktikler üretiyorlar. Bu taktiklerden biri olarak gerçekte öyle olmadığı halde yerel halkla benzeşim kurarak ‘mış gibi’ yapıyorlar. Saha süreci boyunca çeşitli şekillerde dile getirilen bu taktik onların gündelik hayatlarında karşılaştıkları olumsuzlukları bertaraf edebilmek için kullanılıyor. Katılımcı 12 Kilis’te yaşarken Suriye’den gelen mülteci sayısının artmasıyla daha çok ortaya çıkan olumsuz algıya bir direnme yolu olarak yerel gibi giyinerek Suriyeli kimliğini saklama yoluna gittiğini şu şekilde ifade ediyor.

“İlk geldiğimde Suriye’deki gibi giyiniyordum. Ama zaman geçtikçe her şey kötüleştii. Yolda yürüyemez hale geldik, ben de Türkler gibi giyinmeye, başörtümü onlar gibi yapmaya başladım. Türk gibi görününce daha iyi oldu. Şimdi kimse anlamıyor Suriyeli olduğumu.” (Katılımcı 12)

Üzerinde yerel yaşlı bir kadının kıyafetlerine benzeyebilecek şekilde çiçekli etek, bluz ve yelek olan yaşlı Türkmen teyze de (gülerek) “beni sizden zannediyorlar” diyor.

“Ben bu giyimle gidiyorum her yere, Suriyeli olduğumu anlamıyorlar. Onun için ses etmiyorlar.” (Katılımcı 5)

3.2.3.7. Vatandaşlık alma çabası: “evlenirsem, vatandaş olurum”

2011 yılından itibaren Suriye’den Türkiye’ye gelişler ve kalıcılığa giden yolda yasal statüleri belirsiz olan mülteciler için evlilik yoluyla vatandaşlık alma çabalarının olduğu görülüyor. Görüşmeler esnasında çok sayıda katılımcıdan kendileri ve yakınlarının Türklerle evlilik hikâyelerini dinledim. Katılımcı 4’ün ablası Gaziantep’te, Katılımcı 10’un amcasının kızı Konya’da bir Türk ile evlenmiş. Yine Katılımcı 9 bir Türk ile tanışma evresinde olduğunu söylerken Katılımcı 8 ise kızıyla evlenmek isteyen Türk’ten bahsediyor ve oğlunun ise Türk kız arkadaşı olduğunu söylüyor:

“Kızımı Türkler istiyor. Üniversitede okuyan oğlumun da kız arkadaşı Türk, Türkiye’den. O şimdi ‘Anne bak ben onunla evlenirsem, vatandaş olurum’ diyor.” (Katılımcı 8)

Katılımcı 8'in oğlunun ifadeleri iktidarın stratejileri ile sıradan insanların yaşamlarını ne kadar sınırlarsa sınırlasın, sıradan insanların boşluklardan yararlanarak o sınırları aşındıracak gizli direnişlere, taktiklere başvurduklarını gösteriyor.

Ayrıca Katılımcı 15 evliliklerin, iki kültür arasındaki etkileşim ve iletişim seyrini olumlu yönde dönüştüreceğini *“eskiden komşuyduk, şimdi akraba da oluyoruz. Bizimkilerle sizinkiler evleniyorlar, her şey de bir hayır var. Belki daha çok birbirimizi tanır, anlarız”* diyerek ifade ediyor.

Görüşmemiz esnasında okulun kurucusunu, bir tanıdığı aracılığıyla kendisini irtibata geçtiğini söyleyen yerelden biri arayarak kardeşine eş aradığını söyledi. Telefonu kapatınca Katılımcı 7 *“eş arıyor, sanki bakkalız”* diyerek sitem ederek sözlerine *“İyi insanlar olduğunda tabi ki aracılık etmeye çalışıyoruz ama bu çok büyük vebal. Şimdi Suriyeliler zor durumda olduğu için bunu kullanmaya çalışan da maalesef çok Türk var”* diyerek devam etti. Katılımcı, evliliklerin genelde yerel erkekler ve Suriyeli kadınlar arasında yapıldığını ve tersine hiç rastlamadığını belirtiyor. Bu durumun, mültecilerin yaşamın belirsizlikleriyle mücadele edebilmek için uyguladıkları bir taktik olarak evliliğin, yerel tarafından da başka bir taktik olma anlamı taşıdığı söylenebilir. Göç politikaları sebebiyle ülkedeki durumları belirsiz ve geçici olan katılımcılar evlilik vasıtasıyla durumlarını daha belirli ve kalıcı hale getirmeye çalışırken; yerel de mültecilerin bu durumları üzerinden kendileri için evlenebilmenin yollarını aramaya çalışmaktadır.

3.2.3.8. Yaşamın yeniden inşası: “bizim mücadele zamanımız”

Mülteciler için yaşam oldukça çelişkilerle dolu. Bir yandan zorluklar, belirsizlikler yaşamı hâkimiyeti altına alırken diğer bir yandan yaşama tutunma çabaları söz konusu oluyor. Katılımcılar, vazgeçmek, hiçbir şey yapmamak yerine sıkıca yaşama bağlanmak için farklı yollar aramaya başlıyorlar. Bu süreçte ‘yaratıcılık’, ‘güçlenme’, ‘mücadele’ öne çıkıyor. Katılımcı 12'nin anlattığı olay her türlü zorluğa ve imkânsızlıklara rağmen insanın anlamlar aramaktan hiç vazgeçmemesi gerektiğini gösterir nitelikte çarpıcı bir örnektir.

“Kamp alanında ağaç yoktu, insanlar ne yapmaya başladılar biliyor musun?

Marketten yeşil mercimek alıyorlardı, onları atıyorlardı evlerinin önüne biraz yeşillik olsun diye. Sonra hastanenin önüne diktiler ağaç, ama insanlarda hastanenin önüne hep gelemez ki. Sonra yeşillik ekmeye başladılar toprağa. Çiçek, nane falan.

Gerçekten yeşillik ihtiyacı çok büyük bir ihtiyaç. Oraya hapis kaldığımızda çöl gibi, sıkılırdık. Defne ağacı ektiler, çimen ektiler, gül ağacı getirdiler...”(Katılımcı 12)

Diğer bir yandan Katılımcı 1 yaşadıkları tüm zorluklar karşından yaşamdan asla vazgeçememeleri ve her türlü zorluğa karşı insanların dik durarak mücadele etmeleri gerektiğini vurguluyor. Katılımcı, insanların pasif olarak bir kenarda hayatın akışını izlemektense hayatı biçimlendirecek gücü taşıyan aktif yanını önceliyor.

“Artık ölüm filan haberi duyunca çok normal geliyor. Bütün gün ağla ağla gözyaşın bitiyor. Şimdi Türkler nasıl böyle yaşamınıza devam edebiliyorsunuz diyor; nasıl yiyorsunuz, giyiyorsunuz diyorlar. Ne yapacağız ki? Allah dertleri dağlara vermiş, dağlar kaldıramamış ama insanlar kaldırmış. Şimdi bizim mücadele zamanımız!”
(Katılımcı 1)

3.2.3.8.1. Umudunu canlı tutma: “her şey bir gün bitecek”

Her şeyi geride bırakıp zorunlu göçle yeni ülkeye gelen mülteciler; alışma, yaşam pratiklerini sürdürme, ‘öteki ve yabancı’ olma haliyle mücadelede ‘umut’ etmeyi önemli bir mekanizma olarak kullanıyorlar ve zorlukların üstesinden gelme gücünü çoğu zaman umudun kendisinde buluyorlar. Bilinmez olanın karşısında gelecek “her şey bir gün bitecek” (Katılımcı 4) tasavvuruna sarılıp bugünkü yaşama tutunmada umuda başvuruyorlar.

“Yaşadıklarımız torunlarımıza anlatacağımız hikâye olarak kalır inşallah.”(Katılımcı 8)

“İlk geldiğimizde küçük bayramdan 3 gün önce geldik Ramazandı zaten. İlk Halep’ten çıktığımızda Ramazanın ikinci günüydü. Arada köye gittik Halep’e döndük tekrar köye. İlk Kilis’e gelişimiz bayramdan 3 gün önceydi. Ben dedim büyük bayramda inşallah evimizde oluruz. Suriye’de olacağız büyük bayramda başka bir şey düşünmüyordum. (...) beklediğim büyük bayram geldi geçti, yaz geldi kış geldi bitti hala buradayız. İnşallah bir gün büyük bayramda evimizde olacağız ama inanıyorum.” (Katılımcı 12)

3.2.3.8.2. Güçlü olma/görünme: “seçeneklerimiz çok az ama yapabileceklerimiz de bizim elimizde”

Yaşamı sürdürebilme çabasının katılımcılar açısından farklılaşan nedenleri olduğu görülüyor. Bunlardan sıklıkla ‘çocuklar için’ söylemi öne çıkıyor. Katılımcılar savaş ve savaşın getirdiği zorluklara kendileri yetişkin olarak katlanabileceklerini düşünseler de bu olumsuz sürecin çocukların üzerinde daha derin etkileri olduğunun farkında bir tutum sergiliyorlar. Böylece çocuklara güçlü görünerek yaşamlarındaki zorlukları en aza indirme çabası taşıyorlar. Henüz 30 yaşında olmasına rağmen kendinden geçtiğini ve çocukları için güçlü olmak zorunda olduğunu katılımcı şöyle anlatıyor:

“Benim kızlarım küçücükler. Şimdi ben onların önünde hep ağlasam, hep üzülsem... Bu çocuklar ne gördüler ki ne görecekler, ne yapacaklar... Onların da geleceği var. (...)ben yaşadığımı yaşadım. Yaşım 30 oldu. Her şey çocuklarım için.” (Katılımcı 1)

Saha görüşmemiz esnasında Katılımcı 7’nin söylemleri zorunlu göç eden mültecilerin mağdur, pasif, güçsüz, acınacak halde insanlar olmak yerine direniş imkânları arayan öznelere olduğunu gösterir nitelikte:

“Düşün ki bir yere çok acil gitmen gerekiyor, arabayla yolculuk ediyorsun yol kapanmış. Peki, ne yaparsın bekler misin? Yoksa yetişemeyecek olsan da arabadan iner yürür müsün? Bizim durumumuz tam olarak böyle, seçeneklerimiz çok az ama yapabileceklerimiz de bizim elimizde!.” (Katılımcı 7)

Katılımcı 7 ile benzer şekilde Katılımcı 13’de yaşam karşısında bir kenarda beklemek yerine çaba etmenin önemini vurguluyor.

Rabbimin bize verdiği imkânlarla hareket ediyoruz biz. Gurbet deyip oturup, o bahaneyle de olmaz. Gurbeti bahane edip, ‘bir şey yapmayacağım’ diyemem. Uğraşmamız lazım.” (Katılımcı 13)

3.2.3.8.3. Mücadele olarak dil öğrenme: “dil öğrenirsek her şey daha kolay”

Zorunlu göçle kendi anlam dünyalarından kopup bilmedikleri Türkiye’de yaşam kurmaya çalışan katılımcılar için yeni yaşama alışma ve aidiyet hissetmede dil bilmek oldukça önemlidir. Kendilerinin Türkiye’de kısa süre kalıp savaşın bitmesiyle ülkelerine döneceklerini umut eden katılımcılar, Suriye’deki ortamın her geçen gün daha da olumsuzla evrilmesiyle kalıcı olmaya başladıklarının farkında olduklarını ve bu duruma yönelik bir

‘tedbir’ olarak dil öğrenmenin gerekliliğini belirtiyorlar. Dil öğrenme çabası; zorlukların üstesinden gelebilmek için verilecek mücadelede bir araç olarak kullanılıyor. Çalışmanın daha önceki bölümlerinde bahsedildiği gibi yerel halkla iletişime geçmek için, iş ararken, alışverişe gittiğinde, eğitime devam edebilmede, çocuğunu doktora götürdüğünde yani gündelik hayatın sürdürülmesinde dil bilmek, ortaya çıkacak olan zorlukların maliyetinin azaltılmasında oldukça etkilidir.

“Dil bilmeyince her şey çok zor bizim için, her şey yabancı. Alışverişe gidiyoruz, bir şeyi arıyoruz, soracağız var mı diye ama anlatamıyoruz. Öğrenmemiz gerekiyor.” (Katılımcı 9)

“Eşim de ben de Türkçe öğreniyoruz. Şimdi biraz vaktimiz geçiyor. Yoksa bir gün bir ömür gibi, geçmiyor vakit.” (Katılımcı 14)

“Düşünsene insanlar bakıyorlar bana belli ki hakkımda bir şeyler söylüyorlar ama onu bile anlamıyorum, dil bilmeden çok zor. Burada yaşamaya devam edeceksek dil öğrenmek şart.” (Katılımcı 13)

“Türkçe öğrenip konuşursam her şey daha iyi olacak.” (Katılımcı 2)

Suriyeliler savaşın beklenenden uzun bir süreye yayılması ve Türkiye’de kalma durumlarının geçiciden kalıcıya doğru evrilmesi sebebiyle, durumun farkında olarak dil öğrenmeye daha fazla istek duyuyorlar. Kısıtlı ve sınırlı bir iletişim nedeniyle Suriyelilere yönelen önyargılar ve olumsuz algıların tersine çevrilmesi amacıyla kendilerini olumlu yönleriyle tanıtmak istiyorlar. Yerel ile ilişkileri güçlendirme çabası için katılımcılar, yerel ile aralarındaki sosyal mesafenin uzak olmasına rağmen yakınlaştırmaya çalışıyor ve bunun için farklı yollar deniyorlar. Bu yollardan biri olarak dil öğrenmek, katılımcılara geniş bir alan açıyor. ‘Yabancı’, ‘öteki’, ‘yalnız’ olmanın üstesinden gelebilmek için Arap katılımcılar için dil öğrenmek, Türkmen katılımcılar için ise Türkçe düzeylerini yükseltmek, onların deyimiyle *“İyi Türkçe öğrenmek”* (Katılımcı 12) bu süreçte önemli oluyor.

AFAD’ın 2013 yılında çalışma sonuçlarına göre de kamp dışı mültecilerin %86’sı Türkçe öğrenmek istediklerini ifade ediyorlar. Bu durum barınma, iş ve çocuklar için eğitim imkânının arttırılması çabası olarak görülüyor. Bu çabanın karşılığı olarak belediye, hükümet, sivil toplum kuruluşları Türkçe dil kursu hizmeti veriyor, hizmetin süresini arttırıyor ve kursların kapsamını genişletiyor (Kirişçi, 2014: 29).

3.2.3.8.4. Eğitimi sürdürebilme yolları üretme: “çıkar yolumuz bu”

Zorunlu göçün mültecilerin yaşamalarında meydana getirdiği önemli zorlukların başında eğitim alanında ortaya çıkan olumsuzluklar gelir. Mültecilerin deneyimledikleri ekonomik, kültürel, psikolojik değişimlerin yanında eğitim hayatında yaşadıkları değişimler gündelik hayatlarını derinden etkiler.

Türkiye’de Suriyelilerin eğitime devam etmeleri yasal anlamda sağlanmış olsa dahi eğitim, çeşitli nedenlerle pratik anlamda ulaşılamaz bir alan olarak ortaya çıkıyor. Bu nedenlerin başında dilden kaynaklı engeller geliyor. Sahanın öznelere, kendileri veya çocuklarının Türkçeyi bilmemeleri sebebiyle eğitime devam edemediklerini belirttiler. Diğer bir yandan başka bir engel olarak karşımıza ekonomik yetersizlikler çıkıyor. Ayrıca, yeni bir kültürel ortama girmenin yarattığı kaygılar da -başka deyişle uyum-, eğitime devam etme ya da devam etse dahi başarılı olmayı etkileyen bir başka engel olarak yer alıyor.

Katılımcılar özellikle zorunlu göçle birlikte sekteye uğrayan eğitime göç sonrasında daha fazla önem verdiklerini, göçün kendilerine eğitim konusunda bilinç kazandırmada olumlu bir katkı sunduğunu belirtiyorlar. Çünkü eğitimin değişim ve dönüşümü sağlayacak önemli bir işleve sahip olduğu düşünülüyor.

“Eskiden de derdim çocuklarımın hepsi okusun, iyi yerlere gelsin. Ama şimdi daha başka, çıkar yolumuz bu.” (Katılımcı 11)

Suriyeli mülteciler dil bilmeme, ekonomik yetersizlikler, kültürel farklılıklar gibi engeller nedeniyle çocukların eğitimden geri kalmamaları ve eğitimlerine devam etmeleri hususunda kendi imkânları dâhilinde çözümler üreterek mücadele ediyorlar. Kendisi okulun kurucusu olan Katılımcı 7, resmi nitelik taşımayan sivil bir oluşum olarak Ankara’da Suriyeli çocukların kendi dillerinde, Suriyeli gönüllü öğretmenlerce eğitim alacakları bir okul açtıklarını ifade ediyor. Ayrıca bu okulda çocuklara Türkçe eğitim de verilerek yeni gelinen ülkede dilden kaynaklı zorlukların ortadan kaldırılması amaçlanıyor. Okul açmak mevcut sistemin içine dâhil olmayı engelleyici faktörlerin karşında gündelik bir direniş oluyor

“Burada çocuklar eğitimden kopmasın diye okul açtık, gönüllüler çalışıyor. Okula başış yapıyor, bu şekilde okul açık kalıyor.” (Katılımcı 7)

Diğer yandan Suriye’de üniversite eğitimi yarıda kalan öğrencilerin de Türkiye’de eğitime devam etme çabası içinde oldukları ve farklı yollarla çözüm üretmeye çalıştıkları görülüyor. Bu bağlamda dil öğrenerek, denklik sağlayarak ve ekonomik olarak gelir elde ederek eğitimlerini tamamlamak istiyorlar.

“Liseyi bitiren oğlum bizden bir ay önce geldi Türkiye’ye. Önce İstanbul’a, ağabeyinin yanına gitti, sonra da Ankara’ya geldi. Yabancı Öğrenci Sınavı için kursa gitti.”
(Katılımcı 8)

Şam’da İlahiyat öğrencisi olan Katılımcı 10 denklik alamamasına rağmen yılmayarak Türkiye’de sınava hazırlanmak için dil öğrendiğini söylüyor. Katılımcı göçün insanı ‘güçlendiren’, ‘sorumluluk sahibi yapan’ bir deneyim olduğundan bahsediyor.

“Her şey bitmiş değil, devam edeceğim üniversiteye burada da, şimdi dil öğreniyorum, artık iyi konuşmaya başladım.(...) Göç, güçlü olmak, sorumlu olmak demek. Yavaş yavaş büyümüyorsun, hızlı olmamız lazım.” (Katılımcı 10)

Çizelge 3. 2. Katılımcıların yaşama tutunma/mücadele pratikleri

SONUÇ

2011 yılı ile birlikte Suriye’de gerçekleşen savaşın tahribatlarının artmasıyla milyonlarca insan yerlerinden olmuş, kitlesel halde yaşadığı topraklardan başka topraklara göç etmek zorunda kalmıştır. Türkiye, sınır komşusu olması ve açık kapı politikası uygulaması ile Suriye’den gerçekleşen zorunlu göçe tanıklık eden ülkelerin başında gelmiş ve tarihinin en büyük zorunlu göç hareketiyle karşılaşmıştır.

Bu çalışma, zorunlu göç sürecini Suriyeli mültecilerin zorunlu göç deneyimlerinden hareketle anlama çabası taşımış; zorunlu göçün nasıl anlamlandırılıp, yorumlandığını ve deneyimlendiğini merak haline getirerek, yöntemsel olarak yorumlayıcı paradigma doğrultusunda niteliksel bir kurguya dayanmıştır. Dolayısıyla çalışmada, Suriyeli mülteciler hakkında genellenebilir açıklamalar sunmanın karşısında zorunlu göçün faillerinin farklılaşan hikâyelerinin derinlemesine anlaşılması tercih edilmiştir. Böyle bir tercih, sahanın öznelerinin öznellikleriyle görünür kılınmasını ve gündelik hayatta tüm canlılığıyla sıradan insanın gerçekleştirdiği ve deneyimlediği bir eylem olarak zorunlu göçü öncesi, esnası ve sonrası ile kavramayı sağlamıştır.

Çalışmanın niteliksel verileri 2015 yılı Temmuz-Eylül ayları arasında Ankara’da Suriyeli mültecilerin en yoğun olarak yaşadıkları Altındağ İlçesi, Önder Mahallesi’nde, derinlemesine ve informal görüşmeler yoluyla, dokuz erkek, altı kadın toplam on beş katılımcı ile birlikte üretilmiştir. Katılımcılar pek çok farklı karakteristiği içlerinde barındıran, 22-64 yaş aralığında, geneli Halep’ten bir kısmı ise Humus’tan göç edip, en az 12 en fazla 47 aydır Türkiye’de yaşayan Suriyeli mültecilerden oluşmuştur.

Çalışma kapsamında zorunlu göç öncesi ve sürecinin nasıl anlamlandırıldığı, Türkiye’de mülteciliğin nasıl deneyimlenip inşa edildiği ve gündelik hayatta ne tür mücadele pratikleri, direniş biçimleri sergilendiği bağlamlarında Suriyeli mültecilerin zorunlu göç deneyimlerine odaklanılmış ve veriler, araştırmanın soruları ile saha sürecinde üretilen boyutlar çerçevesinde ayrıştırılıp üç ana bölüm halinde yapılandırılarak, katılımcıların ifadelerine sık sık yer verilen betimsel analiz tekniğiyle yorumlanmıştır.

Analizlere, zorunlu göçün ancak öncesiyle birlikte anlaşılacak bir süreç özelliği taşıması sebebiyle Suriye’deki savaş deneyimlerinden başlanmış ve sahanın öznelerinin anlatılarının

sürekli olarak göç öncesi ve göç sonrası yaşam deneyimlerinin kıyaslanması üzerinden şekillendiği fark edilmiştir. Araştırmanın katılımcı grubunu oluşturan Suriyeli mülteciler için savaşın başlaması ve devamında gelen zorunlu göç, yaşamlarındaki sıradanlığın, rutinin kaybedilmesi anlamına gelmektedir. Doğal denebilecek bir akışla devam eden yaşam, savaş ile kesintiye uğramış; belirsizlik, öngörülemezlik ve güvensizlikle çevrelenmiştir. Dolayısıyla savaş gerçekliğinin kabullenilmesi zorlanılan sarsıcı bir deneyim olmuştur. Katılımcılar savaşın başlamasından itibaren bu deneyimin sancılılarıyla baş edebilmek için çaba harcamışlar; zaman zaman bireysel düzeyde sabretmeyi, kendilerini teskin etmeyi, zaman zaman ise kolektif düzeyde eğitim, sağlık, sosyal yardım faaliyetlerine katılarak savaşın etkilerini azaltmayı denemişlerdir. En sık rastlanılan mücadele yöntemlerinden biri ise, zorunlu göç ile başka bir ülkeye gitmek yerine ülke içinde daha güvenli olan bölgelere gitmek olmuştur. Başka bir anlatımla zorunlu göç kararının verilmesi ülke içinde pek çok yolun aranmasından ardından gerçekleşen oldukça zor bir süreçte işaret etmektedir. Hatta zorunlu göç ile Türkiye'ye gelen katılımcılar bunu geçici bir çözüm olarak görmüşler, Türkiye'de uzun süre kalmayacaklarını düşünmüşlerdir.

Suriye'den gerçekleşen göçün zorunlu göç kategorisinde değerlendirilmesi, onun iradedışı olduğunu ve göçe karar verme aşamasını içermediğini düşündürmektedir. Fakat göç her ne kadar savaşın etkisiyle zorunlu bir nitelik taşısa da bireylerin veya grupların muhakemelerinden bağımsız şekilde gerçekleşmemekte; göç kararına götüren nedenler her bir katılımcı için farklılaşıp çeşitlenmektedir. Diğer bir deyişle, göçün temel nedeni Suriye'de yaşanan savaş ve tahribat olmakla birlikte göçün öznelerinin göç kararı vermelerindeki nedenler farklı şekillerde anlamlandırılmaktadır.

Görüşmeler boyunca zorunlu göçün en önemli belirleyicilerinden birinin korku olduğu ortaya çıkmıştır. Her gün yaşanan ve sivil halka zarar veren çatışmaların yarattığı korku katılımcıların gündelik hayatlarını sürdürmelerini engelleyecek kadar yaygınlaşmıştır. Gerek yaşananlar, gerek şahit olunanlar, ölümlere tanıklık, zulmün kendi başlarına da geleceği endişesi korkuyu sürekli kılmıştır. Katılımcılar ayrıca korkunun savaş ortamında siyasi aktörlerce sürekli olarak bilinçli şekilde üretildiğini ve bununla insanların pasifize edilmesinin amaçlandığını ifade etmişlerdir. Korkunun oluşmasında bir diğer sebep ise savaş ile gündelik hayatın güvensizleştirilmesidir. Savaşın özellikle ekonomik yoksunluk yaratması kriminal vakaları arttırmış, sıradan insanları tehlikeli, korkulacak insanlar haline

getirerek diğerlerinin onlardan korkmasına sebep olmuştur. Korkuyu oluşturan tüm bu unsurların yanında kadınlar erkeklerden farklı olarak toplumsal cinsiyet temelli baskı, şiddet, zulüm, istismar ve ayrımcılığı deneyimleme ihtimalleri sebebiyle de korku duymuşlar ve bu korku göç kararını vermelerinde oldukça etkili olmuştur.

Göç kararına götüren süreçte göçün temel nedenlerinden biri de politik baskı olarak karşımıza çıkmaktadır. Suriye’de var olan çoklu siyasi aktörler tarafından, ideolojik telkinlerde bulunma, zorla askere alma, tehdit etme, ideolojik sebeplerle hapsedme ve işkence etme politik baskının temel araçları olarak kullanılmış; bunun karşısında sahanın özneleri özgür olmak, pasif oldukları bir yaşam sürmemek ve zulme ortak olmamak için göç kararı vermişlerdir. Burada, katılımcıların baskıya karşın tepki ve özgürlük istenci duymalarının göç etmelerindeki etkisini vurgulamak gerekmektedir.

Göç literatüründe ekonomik göçler ile diğer göçler ayrı kategoriler olarak değerlendirilse de, savaş ortamı göçün ekonomik nedenlerini de meydana getirmektedir. Başka bir ifadeyle zorunlu göç süreci ekonomik nedenlerden etkilenebilmektedir. Savaş ortamı istihdam olanaklarını ve şartlarını, maddi kaynaklar ve geliri olumsuz yönde etkilemekte; en temel gıda ürünlerinin dahi fiyatlarındaki büyük artışlar ve bu ürünlere erişimin kısıtlı olmasıyla insanların fiziksel olarak hayatta kalabilmeleri zorlaşmaktadır. Katılımcılar bilhassa temel gıda ürünlerine erişimin kısıtlanmasını bir savaş politikası olarak gördüklerini belirtmişlerdir.

Sahanın öznelerini göçü gerçekleştirmeye yönelten son neden ise ailenin parçalanmasını engellemek olarak görülmektedir. Her gün yaşanan sivil savaş katılımcıların yaşamlarıyla ölümü aşırı derecede yakınlaştırmış; katılımcılar her an kendilerinin veya aile üyelerinden birinin yaşamını kaybetme riski karşısında sürekli tedirgin hale gelmişlerdir. Ailenin parçalanmasını engellenmek nedeni, özellikle çocuklar söylemi etrafında şekillenmektedir. Çocuklarının başlarına bir şey geleceği tedirginliğiyle beraber, kendilerinin ölmeleri durumunda çocuklarının ne yapacağı sorusu; çocukların sorumluluğunu taşımak, aileyi korumak için göç etme kararını beraberinde getirmiştir. Burada altı çizilmesi gereken önemli bir husus kararın altındaki bu nedende kadınların daha fazla etkili olduğunun fark edilmiş olmasıdır. Erkeklerle kıyaslandığında kadınların çoğu, göç süreçlerini aile ve çocuklarına referans vererek anlatmışlardır.

Çalışma kapsamında ortaya çıkan zorunlu göç kararının verilmesinde etkili olan tüm bu nedenler katılımcıları kategorize eden nedenler olarak düşünülmemelidir. Çünkü her bir katılımcının göç nedeni yalnızca korku veya yalnızca ekonomik nedenler, politik baskı, ailenin parçalanmasını engellemek ile açıklanamayacak kadar karmaşıktır. Dolayısıyla bu nedenler çoğullaşmakta ve hatta tek bir göç nedeni dahi farklı şekillerde anlamlandırılıp yorumlanmaktadır. Bu sebeple göç etmek, katılımcılar için çeşitlenen anlamlara sahiptir.

Göç kararının neden Türkiye'ye yönelip başka ülkelere yönelmediği, göçün faili olarak mültecilerin aktif yanını göstermek bakımından oldukça önemli bir sorudur. Tıpkı göç etmeye karar vermek gibi, nereye göç edeceğine karar vermek de mültecinin iradesindedir ve savaşın başlamasıyla katılımcıların örtük veya bilinçli şekilde göç kararı verilmesi durumunda hangi ülkenin tercih edileceği üzerine düşünmeye başladıkları görülmektedir. Katılımcılar bu süreçte geçmiş deneyimler ve bilgiler ile şartları değerlendirmekte ve gidecekleri ülkeyi belirlemektedirler. Dolayısıyla göç için Türkiye'nin seçilmesinin nedenleri farklılaşmaktadır.

Zorunlu göçün genellikle ülkeyi hızlıca terk etmeyi gerektirmesi, katılımcıların göçlerini Türkiye'ye yöneltmelerinde, fiziksel yakınlığın temel nedenlerden biri olmasına sebep olmaktadır. Fakat yakınlığın katılımcılar açısından, mekânsal anlamının dışında başka bir anlamı daha vardır: kültürel yakınlık. Katılımcılar etnisite, din, sınırlardan kaynaklı etkileşim, ortak tarihsel anlatılar gibi yakınlıklar sebebiyle Türkiye'ye göç etmeye karar vermişlerdir. Tüm bu yakınlıkların gidilen yeni ülkede kurulacak yaşamı kolaylaştırıcı bir etkiye sahip olacağı düşünülmüştür.

Suriye'den Türkiye'ye göç edilmesinde sosyal ağların da oldukça önemli olduğu görülmektedir. Görüşmeciler göç öncesinde Türkiye hakkında edindikleri bilgileri kendilerinden önce gelen yakınlarından edinmiş ve yakınların Türkiye'deki olumlu deneyimleri göç kararında etkili olmuştur. Ayrıca göç süreci ve göç sonrasında yakınların yardımı göçün maliyetini düşürerek yeni gelen mültecilerin yaşama tutunmasında destekleyici olmuştur.

Sahanın öznelere göre gidecekleri ülkeyi tercih ederken, farklı ülkelerin mültecilere yönelik tutumlarını, göç politikalarını da dikkate aldıkları görülmüştür. Katılımcılar kendi deneyimleri, yakınlarının deneyimleri ve medya araçlarından faydalanarak; gidebilecekleri

diğer ülkelerin de mültecilere yaklaşımını değerlendirerek Türkiye'nin kendileri için en uygun ülke olduğunu düşünmeleri sebebiyle Türkiye'ye göç ettiklerini ifade etmişlerdir. Tüm bu gerekçeler dolayısıyla mülteciler için gidecekleri ülke seçimi rastgele değil; bilakis deneyimler ve şartlar çerçevesindeki değerlendirmeleri neticesinde yapılmaktadır.

Katılımcıların Türkiye'ye gelmelerinin ardından araştırma sahası olan Ankara'ya gelmeleri de bilinçli olarak verilmiş bir karar sebebiyledir. Ankara'nın tercih edilmesinde diğer şehirlerle kıyaslandığında yaşamın ekonomik olarak daha rahat sürdürülebileceği, konut kiralarnın düşük olması, istihdam imkânlarının ve sosyal yardımların fazla olması öne çıkan nedenler arasındadır. Ayrıca sosyal ağlar şehir seçiminde de etkili olmuş ve göç sonrası konut kiralama, iş bulma, sosyal yardım sağlama gibi konularda kolaylaştırıcı bir işlev görmüştür. Katılımcılar bu sebeple aynı şehirde yaşamının yanında aynı mahallede yaşamayı tercih etmektedirler. Ankara'nın tercih edilmesinde, Türkiye'nin tercih edilmesini de belirleyen mültecilere yönelik tutumlar da belirleyicidir. Katılımcılar sınır şehirler ve İstanbul ile karşılaştırdıklarında Ankara'daki tutumların daha olumlu olduğunu düşündüklerini belirtmişlerdir.

Katılımcıların göç anlatıları yol hikâyeleriyle de oldukça ilişkilidir. Çünkü zorunlu göç yolculuğu hem hazırlıksız olması, hem güvensizlikten kurtulup güvene ulaşma çabası taşıması, hem de çoğunlukla dönülecek bir ev fikrini ortadan kaldırması bakımından diğer göçlerden farklılaşmaktadır. Katılımcılar göç yolculuklarını Suriye ve Türkiye'yi, orası ile burasını ayıran zıtlıklar içinde anlatmakta ve zıtlıklar üzerinden anlatım Türkiye'deki göç deneyimlerine de yansımaktadır. Ayrıca sahanın öznelinden büyük kısmının sınırı yürüyerek geçmesi ve beraberinde yaşanan zorluklar göç deneyiminin başlangıcının dahi ne kadar sancılı olduğunu; göç yolculuklarının çoğunlukla gruplar halinde yapılması ise göç sürecindeki kolektif etkiyi göstermektedir.

Göç öncesinde başlayıp göç yolculuğuyla devam eden zorluklar, hedef ülkeye ulaşılması ile sonlanmamaktadır. Çünkü göç, yaşamda sıradan ya da sabit ne varsa, neredeyse hepsinin altüst olduğu bir değişim demektir. Göç, bilinenden bilinmeze bir geçişi, geçmiş ile geleceğin ayrılmasını, şimdinin kaybını ifade etmekte; yaşamın zıtlıklar içinde kurulmasına sebep olmaktadır. Başka bir anlatımla zorunlu göç ile yalnızca doğup büyüyen ülke değil, gündelik hayat, habitus da terk edilmekte; geçmiş deneyimlerle şekillenen yatkınlıklar,

anlam dünyası, fiziksel ve sosyal çevre, kültür, ilişkiler terk edilmektedir. Dolayısıyla mültecilerin yaşamı savaşın ardından, yeni bir güvensizlik, tedirginlik ve belirsizlik hali ile karşı karşıya kalmaktadır.

Katılımcıların zorunlu göç ile yaşamlarında gerçekleşen en somut değişimlerden biri ekonomik koşullarla ilgilidir. Zorunlu göç işin, mesleğin, yatırımların, maddi gelir kaynaklarının geride bırakılmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla Suriye’de savaş öncesi ekonomik koşulları alt düzeyde olanlarla birlikte orta ve üst düzeyde olanlar için de ekonomik koşullar değişmiş ve geçim sıkıntısı içine düşülmüştür. Ekonomik koşullardaki olumsuz değişim barınma, eğitim gibi yaşamın diğer alanlarını da olumsuz yönde etkilemiş ve yeni ülkede kurulması çabalanan hayatı daha da zorlaştırmıştır. Ayrıca katılımcıların Türkiye’de istihdam olanaklarına ulaşmalarının zorluğu, kayıtdışı ekonomiye mecbur bırakılmaları, eşit işe eşit ücret alamamaları, ücret karşılığında daha uzun süreler çalıştırılmaları, fiziksel ve sözlü tacize uğramaları gibi çalışma yaşamında ayrımcılık ve dışlanma uygulamalarına da maruz kalmaları ekonomik koşullarını olumlu yönde değiştirmelerini engellemektedir. Katılımcıların çoğu –yüksek eğitime sahip olanlar da dâhil- Suriye’deki işleri ile kıyaslandığında statüleri ve eğitimleri açısından oldukça düşük işlerde çalışmaktadırlar. Bu sebeple katılımcılar, geçimlerini çalışmalarının yanında sosyal yardım olarak sürdürme çabası içine girmektedirler. Sosyal yardım almaları ise hem yerel halk tarafından yardım nesnesi, sosyal yük olarak görülüp olumsuz algıyla karşılaşmalarını, ötekileştirilmelerini hem kendilerini yetersiz hissetmelerini ve geçiciliklerini tekrar tekrar hatırlamalarını beraberinde getirmektedir.

Anlama ve anlatabilmenin aracı olarak dil, içinde bulunulan toplumdaki anlam üretimine katılabilmeyi mümkün kılmaktadır. Mültecilerin yeni geldikleri toplumun dilini bilmemeleri ise onları adeta anlamsal bir boşluğa sürüklemekte; anlamalarını ve anlatmalarını imkânsız hale getirmektedir. Bu anlamda zorunlu göç ile içinde bulunulan dilin değişmesi katılımcılar için yaşamın anlamsızlaşp, zorlaşmasına ve kendilerini yabancı hissetmelerine sebep olmaktadır. Dil bilen katılımcılar açısından ise, tersi şekilde, zorunlu göçü deneyimlemek biraz daha kolaylaşmakta ve yalnızlık ile yabancılık hissi hafiflemektedir.

Zorunlu göçün değiştirdiği temel alanlardan bir diğeri eğitim ile ilişkilidir. Ekonomik yetersizlikler, yasal haklara rağmen eğitim imkânlarına ulaşmanın zorluğu, dil bilmeme,

kimlik olmaması sebebiyle okula kaydolamama, denklik ve okula uyum sorunları eğitime devam etmenin önündeki temel engelleyiciler olarak yer almakta; eğitime devamın kesintiye uğraması ise hem çocuklar hem de gençler açısından geleceği belirsizleştirmektedir.

İlişkiler de zorunlu göç ile değişimden etkilenen alanlardan birisidir. Katılımcılar göç ettikleri Türkiye'ye, kurdukları pek çok ilişkiyi gerilerinde bırakarak gelmiş, beraberinde gelen ilişkileri değişime uğramış, girilen yeni toplumda yeni ilişkiler kurulmaya başlamıştır. Dolayısıyla ilişkiler de Suriye'den Türkiye'ye, mülteciler için olumludan olumsuzla evrilen bir nitelik arz etmektedir. Suriyeli mültecilerin özellikle yerel ile kurduğu ilişkiler Türkiye'de mülteciliğin deneyimlenmesinde oldukça etkilidir ve ilişkilerin zaman zaman olumlu, zaman zaman ise olumsuz olduğu söylenebilir. Yerel ile kurulan olumlu ilişkilerin din, etnisite, dil coğrafi yakınlık, ortak tarihsel anlatılar gibi ortaklıklar üzerinden inşa edildiği görülmektedir. Bu ortaklıklarla birlikte insani nedenler de yerel ile mülteci ilişkisinin olumlu olmasını sağlamaktadır. Olumsuz ilişki deneyimleri ise yalnızca ortaklıkları olmayan kişiler arasında değil, genel olarak tüm Suriyelilerin topyekûn ve homojen olarak görüldüğü olumsuz algının bir neticesi olarak ortaya çıkmaktadır. Yerel ile mülteciler arasında karşılaşma sıklığı ve derinliğinin az olması ise birbirlerini anlayıp tanımalarını engelleyen temel unsurdur. Böylece tekil olumsuz deneyimlerden hareketle Suriyelilere yönelik önyargı ve kalıpyargılar ile ayrımcı ve dışlayıcı uygulamalar pekiştirmektedir.

Yerel ve mülteciler arasındaki ilişkiler, biz ve onlar kurgusundan bağımsız olarak anlaşılamaz. Çünkü her bir karşılaşma bize ve onlara ilişkin anlamlar üretilmesine sebep olmaktadır. Dolayısıyla biz ve onların nasıl kurulduğu, Suriyeli mültecilerin yerel tarafından nasıl tanımlandığı ve kendilerini nasıl tanımladıkları Türkiye'deki mültecilik deneyimlerini büyük ölçüde etkilemektedir. Biz ve onların iki tarafını oluşturan yerel ve mültecilerin ilişkilerinin derinliksiz olması sosyal mesafeyi açmakta ve birbirini anlamayı zorlaştırmaktadır. Bu durum ise yerel ve Suriyelileri birbirleri için bilinmez kılıp, diğer grubun homojen olarak algılanmasına ve haklarında önyargı ve kalıpyargıların üretilmesine sebep olmaktadır. Çünkü birbirini toplumsal temas ile tanımayan iki grup olarak yerel ve Suriyeli mültecilerin diğerine ilişkin algısı duyular, söylentiler ve özellikle medyanın etkisi ile oluşmaktadır. Araştırma grubunu oluşturan Suriyeli mülteciler için medyanın kullandığı dilin ötekileştirici ve genelleyici bir nitelik taşıması yerelin mültecilere bakışını

olumsuz yönde etkileyerek, yerel ve mülteciler arasında kurulabilecek ilişkileri engellemektedir. Katılımcılar medyanın dili sebebiyle kaygı ve korku hissettiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca Suriyeliler hakkında oluşan genelleyici olumsuz algının, katılımcıların gündelik hayatın barınma, sağlık gibi temel alanlarında ayrımcılık ve dışlanma ile karşılaşmalarına sebep olduğu görülmüştür.

Yerel ve Suriyeli mülteciler arasındaki biz ve onlar ayırımına benzer bir diğer ayırım yerli ve yabancı ayrımlarıdır. Suriyeli mülteciler gerek yerli veya yerel halk tarafından gerekse de ulusal mevzuat kapsamında devlet tarafından yabancı olarak tanımlanmakta ve bunun da etkisiyle kendilerini yabancı olarak tanımlamaktadırlar. Böyle bir tanımlama, katılımcıları, hak sahibi olarak görülen yerel ile hiyerarşik olarak konumlandırmakta; sınırları ihlâl eden tehdit kaynağı olarak kodlamakta ve olumsuz yaklaşımlarla karşılaşp, yok sayılmalarına sebep olmaktadır.

Türkiye’de Suriyeli mültecilere ilişkin tanımlamalar arasında en sık rastlananlardan biri misafirdir. Suriye’den Türkiye’ye zorunlu göçün başlamasıyla misafir olarak adlandırılan Suriyeliler, daha sonra da misafir anlamını çağrıştıracak şekilde geçici koruma altındakiler olarak tanımlanmışlardır. Dolayısıyla misafir adlandırmasının yaptığı en temel vurgu geçiciliktir ve geçicilik, katılımcıların Türkiye’de kalıcı bir yaşam kurmalarını engellemektedir. Misafir kavramı, kültürel bir değer olarak misafirperverlik ile misafire hoş davranma anlamını da barındırmakta ve Türkiye’de mültecilerin deneyimlerini olumlu yönde etkileyebilmektedir. Fakat bu anlam dahi misafir ve ev sahibi arasında hiyerarşi oluşmasına ve katılımcıların kendilerini yerele karşı borçlu hissederek tedirgin olmalarına sebep olmaktadır.

Zorunlu göç ile yaşamları altüst olup değişen; onlar/öteki, yabancı ve misafir olarak tanımlanan katılımcıların yaşamları geçicilik, belirsizlik, güvensizlik ve tedirginlik üzerine kurulmaktadır. Bu durum katılımcıların geleceğe dair beklentilerini de şekillendirmektedir. Katılımcılar zaman zaman ancak yaşadıkları günü düşünüp geleceği düşünemediklerini belirtmişler, zaman zaman da Türkiye’deki belirsiz yaşamları sebebiyle Suriye’de bir gelecek hayal ettiklerini ifade etmişlerdir. Gelecek beklentilerinin Suriye üzerinden inşa edilmesi ayrıca bireysel beklentilerin vatana dair beklentiler ile çakışması ile ilgilidir. Katılımcılar ülkelerine geri dönerek vatanlarını tekrar kurmayı adeta bir borç olarak

gördüklerini belirtmişlerdir. Bununla ilişkili olarak geleceğe dair hayal ve beklentiler kolektif bir nitelik taşımakta; ben ile değil biz ile düşünülmektedir.

Zorunlu göç deneyimi yaşayan katılımcılar göç öncesinden başlayıp göç esnası ve göç sonrasında pek çok zorluk, değişim, baskı, şiddet ile karşı karşıya kalmışlardır. Gerek savaş gerekse zorunlu göç yaşamı sarsan travmatik bir deneyim olarak anlaşabilir. Fakat çalışmanın tamamında rastlanmış olduğu gibi, sahanın özneleri bu süreci olduğu gibi kabullenip eylemsiz olmayı değil bireysel veya kolektif düzeylerde mücadele pratikleri sergilemeyi tercih etmişlerdir. Bu pratikler zaman zaman sessiz kalmak, zaman zaman yeniden anlamlandırmak, zaman zaman karşı çıkmak şekillerinde gerçekleştirilmiş ve içinde yaşanılan koşullar dönüşüme uğratılmak istenmiştir. Katılımcılar açısından zorunlu göç kararını vermek dahi yaşam ve özgürlük istenciyle eyleymiş olması sebebiyle bir mücadele anlamı taşımaktadır. Katılımcılar yaşamlarını ve özgürlüklerini koruyabilmek için zorlu bir yolculuğa çıkıp, baştan ayağa değişen bir hayatla karşılaşmayı göze almışlardır. Bu sürecin maliyetlerini düşürmek için ise göçmen ağlarını kullanmışlar, kendileriyle benzer deneyimlere sahip diğer mültecilerle dayanışma yoluna gitmişlerdir. Katılımcılar bu sürecin psikolojik etkileri ile de başa çıkmaya çalışmakta; olumsuz etkileri hafifletmek için zorunlu göçü dini sebeplerle açıklama ve dini pratiklere yönelme yolunu seçmektedirler. Katılımcılar ayrıca içinde bulundukları durumu idare etmeye yönelik olarak, kendi yaşamlarını kendilerinden daha zor durumda olanlarla karşılaştırma eğilimi taşımaktadırlar. Bu eğilim zorunlu göç ile ‘ben’in ‘biz’e dönüşmesi ile de yakından ilgilidir.

Diğer bir yandan katılımcıların bir iktidar olarak yerelin kendileri hakkındaki konuşmalarını duymazdan gelerek, kendilerini görünmez kılmaları da yaşamlarını kolaylaştırmaya yönelik bir taktik olarak durmaktadır. Yine yerelin yabancı, öteki, misafir gibi tanımlamaları karşısında olumsuz deneyimler yaşayan veya yaşayacağını düşünen katılımcılar yerel halktan biri gibi görünme çabası vererek, Suriyeli olmalarını gizlemeye çalışmakta; böylece karşılaşma ihtimali bulunan kötü muamelelerden kaçınmaktadırlar. Sahanın öznelerinin Türkiye’deki geçici yaşamları karşısında buldukları bir diğer direniş yöntemi evlenerek Türk vatandaşlığı alma çabası olarak gözükmektedir. Katılımcılar yaşamlarının tüm belirsizlik, geçicilik ve güvensizliğine karşı yeni bir yaşam kurmak için çaba harcamaktadırlar. Bunun için ise, gerek umudunu canlı tutmaya, güçlü olmaya veya görünmeye, gerekse de dil öğrenmeye, eğitimlerini sürdürebilmenin yollarını aramaya çalışmaktadırlar.

Son olarak, Suriyeli mültecilerin zorunlu göç deneyimlerine odaklanan bu çalışma; sahanın özneleri olan mültecilerin, savaşın yaşamlarını ve özgürlüklerini tehdit etmesi ve beraberinde gelen göç kararından başlamak üzere eylemlilik içinde olduklarını; göçün bir mağduriyet olarak değil mücadele olarak görülebileceğini; yaşamlarının pek çok olumsuz değişim ve zorluk barındırmakla birlikte mültecilerin tüm bunları tepki vermeksizin kabullenen pasif varlıklar değil gündelik hayatın içinde mücadele imkânları arayan aktif özneler olduklarını göstermiştir.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, N. (2000). Küreselleşme, göç ve toplumsal değişim., F. Atacan, F. Ercan, H. Kurtulmuş ve M. Türkay. (Editörler). *Mübeccel Kıray için yazılar*. İstanbul: Bağlam Yayınları, 41-56.
- Abadan-Unat, N. (2006). *Bitmeyen göç, konuk işçilikten ulus ötesi yurttaşlığa*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 19-24, 31, 34-35, 343.
- Adler, P., Adler, P. and Fontana, A. (1987). Everyday life sociology. *Annual Review of Sociology*, (13), 217-235.
- Akbaş, E. (2010). *Berlin’de yaşayan Türk toplumu arasındaki dayanışma ilişkileri ve sosyal hizmetlerin sivil oluşumu*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 44.
- Aksoy, Z. (2012). Uluslararası göç ve kültürlerarası iletişim. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(20), 292-303.
- Akşit, B. T. (1998). Göç araştırmalarında hızlı değerlendirme metodolojisi. *Türkiye’de içgöç, sorunsal alanları ve araştırma yöntemleri konferansı 6-8 Haziran 1997 Bolu-Gerede*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 67-77.
- Altınışik, Ç. ve Yıldırım, M. Ş. (2002). *Mülteci haklarının korunması*. Ankara: Ankara Barosu Yayınları, 5-9.
- Ansen, M. D. (2012). *Türk yabancılar hukukunda mülteciler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1, 5, 8-9, 29-30.
- Apak, H. (2014). Suriyeli göçmenlerin kente uyumları: Mardin örneği. *Mukaddime*, 5(2), 53-70.
- Barakat, S. and Strand, A. (2000). Forced migration and dilemmas of humanitarian assistance: challenges for applied research. *Norsk Geografisk Tidsskrift -Norwegian Journal of Geography*, 54(3), 134-136.
- Bauman, Z. (2015). *Sosyolojik düşünmek*. (Çev. A. Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Eserin orijinali 1996’da yayımlandı), 49-51, 60, 177.
- Bennett, A. (2013). *Kültür ve gündelik hayat* (Çev. N. Tokdoğan, B. Şenel ve U. Y. Kara). Ankara: Phoenix Yayınevi. (Eserin orijinali 2005’de yayımlandı), 11-13, 15-17, 38-39, 93-94.
- Berger, P. L. and Luckmann, T. (2003). Gündelik hayatın gerçekliği. (Çev. E. Okumuş). *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 1(1), 43-51. (Orijinal makalenin yayım tarihi, 1967).
- BMMYK (2001). *Parlamentarler için el kitabı sayı 2-2001: Mültecilerin korunması uluslararası mülteci hukuku rehberi*, 10, 13-15.

- Buz, S. (2002). *Türkiye'deki sığınmacıların üçüncü bir ülkeye gidiş için bekleme sürecinde karşılaştıkları sorunlar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 5, 26, 39.
- Buz, S. (2003). Aile politikalarına mülteciler boyutunda bir bakış. *Aile ve Toplum*, 5(2), Ekim-Aralık, ISSN: 1303-0256.
- Buz, S. (2006). *Kadın ve göç ilişkisi: sığınan ve sığınmacı kadınlar örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 14, 62, 78-79, 97.
- Cantek, L. (2005). *Gündelik yaşam ve basım (1945-1950) basında gündelik yaşama yansıyan tartışmalar*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 11.
- Cantek, L. (2014). *Şehre göçen eşek: popüler kültür, mizah ve tarih*. İstanbul: İletişim Yayınları, 20-21.
- Castells, M. (2006). *Enformasyon çağı: ekonomi, toplum ve kültür, II. cilt: kimliğin gücü*. (Çev. E. Kılıç). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. (Eserin Orijinali 1997'de yayımlandı), 12.
- Castles, S. (2003). Towards a sociology of forced migration and social transformation. *Sociology*, 77(1), 13-34.
- Castles, S. ve Miller, M.J. (2008). *Göçler çağı modern dünyada uluslararası göç hareketleri*. (Çev. B. U. Bal ve İ. Akbulut). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. (Eserin orijinali 1993'de yayımlandı), 29-31, 35-37, 40-41, 72, 75.
- Chambers, I. (2014). *Göç, kültür, kimlik*. (Çev. İ. Türkmen ve M. Beşikçi). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Eserin Orijinali 1994'de yayımlandı), 23.
- Çağlayan, S. (2006). Göç kuramları, göç ve göçmen ilişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE) Güz 2006 Sayı 17*, 67-91.
- Çelebi, Ö., Özçürümez, S., ve Türkay, Ş. (Editörler). (2011). *İltica, uluslararası göç ve vatansızlık: kuram, gözlem ve politika*. Ankara: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, 2.
- Çorabatır, M. ve Hassa, F. (2013). *Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin haklarının korunması ve yaşam koşullarının arttırılmasında rol alan stö'lerin üç sınır ilindeki çalışmalarıyla ilgili örnek durum analizi*. Ankara: İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi- İGAM, 2.
- Çuhadar Özkaynak, E. (2012). Toplumsal temas: önyargı ve ayrımcılığı önlemek için bir sosyal değişim aracı olarak kullanılabilir mi?, K.Çayır ve M. Ayan Ceyhan. (Editörler). *Ayrımcılık: çok boyutlu yaklaşımlar*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 255-265.
- Danış, D. ve Parla, A. (2009). Nafile soydaşlık: Irak ve Bulgaristan Türkleri örneğinde göçmen, dernek, devlet. *Toplum ve Bilim*, Sayı 114, 131-158.

- De Certeau, M. (2009). *Gündelik hayatın keşfi I; eylem, uygulama ve üretim sanatları*. (Çev. L. Arslan Özcan). Ankara: Dost Kitabevi. (Eserin Orijinali 1990'da yayımlandı), 44-48, 54-56, 60-61, 103-104, 107, 109, 112-114.
- Dedeoğlu, S. ve Gökmen, Ç. E. (2011). *Göç ve sosyal dışlanma: Türkiye'de yabancı göçmen kadınlar*. Ankara: Efil Yayınevi, 159-174.
- Demir, O. Ö. (2015). Göç Politikaları, toplumsal kaygılar ve Suriyeli mülteciler. *Global Politika ve Strateji Analiz 1*, 13.
- Erdoğan, M. M. (2014). Türkiye'deki Suriyeliler: toplumsal kabul ve uyum araştırması Yönetici Özeti&Rapor. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi, 4, 15, 20.
- Erdoğan, M. M. ve Kaya, A. (Editörler). (2015). *Türkiye'nin göç tarihi: 14. yüzyıldan 21. yüzyıla Türkiye'ye göçler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, xvii.
- Erdoğan, M. M. (2015). Türkiye'ye kitlesel göçlerde son ve dev dalga: Suriyeliler., M.M. Erdoğan ve A. Kaya (Editörler). *Türkiye'nin göç tarihi: 14. yüzyıldan 21. yüzyıla Türkiye'ye göçler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 315-347.
- Ergüven, N.S. ve Özturanlı, B. (2013). Uluslararası mülteci hukuku ve Türkiye. *AÜHFD*, 62 (4), 1007-1061.
- Faist, T. (2003). *Uluslararası göç ve ulusaşırı toplumsal alanlar*. (Çev. A. Z. Gündoğan ve C. Nacar). İstanbul: Bağlam Yayınları. (Eserin Orijinali 2000'de yayımlandı), 43, 59-60, 64, 82-83.
- Gardiner, M. E. (2000). *Critiques of everyday life*. London: Routledge, 161.
- Gençler, A. (2005). Avrupa Birliği'nin göç politikası. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 49(1), 174-196.
- Gezgin, M.F. (1991). *İşgücü göçü teorileri*. Sosyoloji Konferansları 23. Kitap, 31-50.
- Giard, L. (2009). Bir araştırmanın hikâyesi.,(Yazar: M. De Certeau). *Gündelik hayatın keşfi I*. Ankara: Dost Kitabevi, 9-37.
- Glesne, C. (2014). *Nitel araştırmaya giriş*. (Çev. A. Ersoy ve P. Yalçınoglu). Ankara: Anı Yayıncılık. (Eserin orijinali 1992'de yayımlandı), 10-11, 33, 42.
- Göker, G. (2015). *Göç kimlik aidiyet- kültürlerarası iletişim açısından İsveçli Türkler*. İstanbul: LiteraTürk Academia, 25-26, 36-37, 38-40, 106, 108.
- Göregenli, M. (2012). Temel kavramlar: önyargı, kalıpyargı ve ayrımcılık. K. Çayır ve M. Ayan Ceyhan. (Editörler). *Ayrımcılık ve çok boyutlu yaklaşımlar*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 17-27.
- Görgün Baran, A. (1997). Göç ve yaşlının toplumsal konumu: Ankara yaşlı danışma merkezinde bir çalışma. *II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç*. Ankara: Sosyoloji Derneği Yayını, 533-545.

- Hazan, J. C. (2012). Geçmişten geleceğe zorunlu göç: mülteciler ve ülke içinde yerinden edilmiş kişiler., S. G. Ihlamur-Öner ve N. A. Şirin Öner. (Editörler). *Küreselleşme çağında göç kavramlar, tartışmalar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 183-197.
- Ihlamur-Öner, S. G. (2012). Ulus-ötesi göç sürecinde dini ağlar ve örgütler., S. G. Ihlamur-Öner ve N. A. Şirin Öner. (Editörler). *Küreselleşme çağında göç kavramlar, tartışmalar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 309-333.
- İçduygu A., Erder, S., ve Gençkaya, Ö.F. (2014). *Türkiye'nin uluslararası göç politikaları, 1923-2023: ulus-devlet oluşumundan ulus-ötesi dönüşümler*. İstanbul: Koç Üniversitesi Göç Araştırmalar Merkezi (MiReKoç), 13, 35-37, 46, 61-62, 223.
- İçduygu, A. (2010). Türkiye'de uluslararası göçün siyasal arkaplanı: küreselleşen dünyada "ulus devleti inşa etmek ve korumak", B. Pusch ve T. Wilkoszewski (Editörler). *Türkiye'ye uluslararası göç: toplumsal koşullar-bireysel koşullar*. İstanbul: Kitapyaymevi, 17-40.
- İçduygu, A. (2015). Türkiye'ye yönelen düzensiz göç dalgaları içinde "transit göç", M. M. Erdoğan ve A. Kaya (Editörler). *Türkiye'nin göç tarihi: 14. yüzyıldan 21. yüzyıla Türkiye'ye göçler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 277-294.
- İçduygu, A. ve Biehl, K. (2012). Türkiye'ye yönelik göçün değişen yörüngesi., A. İçduygu (Editör). *Kentler ve göç: Türkiye, İtalya, İspanya*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 9- 72.
- İçduygu, A. ve Sirkeci, İ. (1999). Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde göç hareketleri., O. Baydar. (Editör). *75 Yılda köylerden şehirlere*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 249-268.
- İçduygu, A., Sirkeci, İ., ve Aydıngün, İ. (1998). Türkiye'de içgöç ve içgöçün işçi hareketine etkisi. *Türkiye'de içgöç, sorunsal alanları ve araştırma yöntemleri konferansı 6-8 Haziran 1997 Bolu-Gerede*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 207-240.
- İçduygu, A.ve Ünalın, (1998). Türkiye'de iç göç: sorunsal alanları ve araştırma yöntemleri. *Türkiye'de içgöç, sorunsal alanları ve araştırma yöntemleri konferansı 6-8 Haziran 1997 Bolu-Gerede*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 38-55.
- İnternet: <https://www.afad.gov.tr/TR/IcerikDetay1.aspx?ID=16&IcerikID=848> adresinden 23 Ocak 2016'da alınmıştır.
- İnternet: 1934 İskân Kanunu. URL: <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2733.pdf> adresinden 9 Mayıs 2015'te alınmıştır.
- İnternet: 1994 İltica Yönetmeliği, Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik. URL: <https://mirekoc.ku.edu.tr/sites/mirekoc.ku.edu.tr/files/Regulation%20no%20946169%20Procedures%20and%20principles.pdf> adresinden 9 Mayıs 2015'te alınmıştır.

İnternet: 2006 İskân Kanunu. URL:
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/09/20060926-1.htm> adresinden 9 Mayıs 2015'te alınmıştır.

İnternet: Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi. URL:
http://www.unhcr.org.tr/uploads/root/2.1_m%C3%BClteciler.pdf, adresinden 12 Mayıs 2015'te alınmıştır.

İnternet: Barem Araştırması. URL:
[http://smtp.barem.com.tr:8080/map.nsf/0/C79B63E53D20F543C2257A7600542B10/\\$FILE/Barem_Research_Gocmenlik_Basin_Bulteni.pdf](http://smtp.barem.com.tr:8080/map.nsf/0/C79B63E53D20F543C2257A7600542B10/$FILE/Barem_Research_Gocmenlik_Basin_Bulteni.pdf) adresinden 15 Ocak 2016'da alınmıştır.

İnternet: Cartegana Mülteciler Bildirisi. URL:
http://www.unhcr.org.tr/uploads/root/2.1_m%C3%BClteciler.pdf adresinden 10 Mayıs 2015'te alınmıştır.

İnternet: Geçici Koruma Yönetmeliği, URL:
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15-1.pdf> adresinden 10 Mayıs 2015'te alınmıştır.

İnternet: <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php> adresinden 19 Ocak 2016'da alınmıştır.

İnternet: <http://hergunmedya.com/haber/-suriyeli-gerginligi--her-yerde-hat-safhada/7451/> adresinden 2 Şubat 2016'da alınmıştır.

İnternet: <http://www.analizmerkezi.com/milattan-suriyelilere-irkci-manset-akilli-olun-53084h.htm> adresinden 2 Şubat 2016'da alınmıştır..

İnternet:
http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/05/150514_guvercintepe_suriyeli_gocmenler adresinden 2 Şubat 2016'da alınmıştır.

İnternet: <http://www.canlihaber.com/tehlikeli-gerginlik-23932h.htm> adresinden 2 Şubat 2016'da alınmıştır.

İnternet: <http://www.diplomathaber.com/?page=News&HID=21116&KID=7> adresinden 2 Şubat 2016'da alınmıştır.

İnternet: http://www.goc.gov.tr/files/_dokuman19.pdf, adresinden 19 Ocak 2016'da alınmıştır.

İnternet: http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik adresinden 24 Ocak 2016'da alınmıştır.

İnternet: <http://www.haberekspres.com.tr/izmir/asgari-suriyeli-ucreti-protestosu-h66984.html> adresinden 2 Şubat 2016'da alınmıştır..

İnternet: <http://www.habertempo.net/gundem/5-yil-sonrasinin-organize-suc-ceteleri-hazir-suriyeliler-h7582.html> adresinden 2 Şubat 2016'da alınmıştır.

İnternet: <http://www.habertempo.net/istanbul/son-dakika-istanbul-karisti-suriyeli-siginmacilari-istemiyoruz-eylemi7389.html> adresinden 2 Şubat 2016'da alınmıştır.

İnternet: <http://www.internethaber.com/herkes-bikti-ne-olacak-bu-suriyeli-dilenciler-698360h.htm> adresinden 2 Şubat 2016'da alınmıştır.

İnternet: <http://www.internethaber.com/herkes-bikti-ne-olacak-bu-suriyeli-dilenciler-698360h.htm> adresinden 2 Şubat 2016'da alınmıştır.

İnternet: <http://www.radikal.com.tr/dunya/suriyenin-sinir-koyleri-bosaliyor-1047778/> adresinden 12 Nisan 2015'te alınmıştır.

İnternet: <http://www.son.tv/haber-231616> adresinden 2 Şubat 2016'da alınmıştır.

İnternet: <http://www.sozcu.com.tr/2014/yazarlar/emin-colasan/basimiza-acilan-suriyeliler-belasi-579066/> adresinden 2 Şubat 2016'da alınmıştır.

İnternet: <http://yongazetesi.com/asayis/suriyeliler-ulkenin-huzurunu-bozmaya-basladi/3969/> adresinden 2 Şubat 2016'da alınmıştır.

İnternet: <https://www.afad.gov.tr/TR/IcerikDetay1.aspx?ID=16&IcerikID=747> adresinden 24 Ocak 2015'te alınmıştır.

İnternet: İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı. (2005). URL: <https://mirekoc.ku.edu.tr/sites/mirekoc.ku.edu.tr/files/LT%C4%B0CA%20VE%20G%C3%96%C3%87%20ULUSAL%20EYLEM%20PLANI.pdf> adresinden 10 Mayıs 2015'te alınmıştır.

İnternet: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi. URL: <http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/688B1--Insan-Haklari-Evrensel-Beyannamesi.pdf> adresinden 8 Mayıs 2015'te alınmıştır.

İnternet: Mültecilerin Hukuk Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü. URL: <http://www.goc.gov.tr/files/files/M%C3%9CLTEC%C4%B0LER%C4%B0N%20HUKUK%20STAT%C3%9CS%C3%9CNE%20%C4%B0L%C4%B0C5%9EK%C4%B0N%201967%20PROTOKOL%C3%9C.pdf> adresinden 12 Mayıs 2015'te alınmıştır.

İnternet: Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme. URL: <http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/45516--Multecilerin-Hukuki-Durumuna-Dair-Sozlesme.pdf> adresinden 9 Mayıs 2015'te alınmıştır.

İnternet: Türk Dil Kurumu Sözlüğü URL: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.56898cf9c8a1f8.63562369 adresinden 22 Mayıs 2015'te alınmıştır.

İnternet: Türk Dil Kurumu Atasözleri Sözlüğü URL: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&arama=kelime&guid=TDK.GTS.569ca5f1769b58.93427916 adresinden 24 Aralık 2015'te alınmıştır.

- İnternet: Türkiye Katılım Ortaklığı Belgesi. (8 Mart 2001). URL: http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/Kob/Turkiye_Kat_Ort_Belg_2001.pdf adresinden 10 Mayıs 2015'te alınmıştır.
- İnternet: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, URL: http://www.goc.gov.tr/files/files/YUKK_TU%CC%88RKC%CC%A7E_BASKI.pdf adresinden 12 Mayıs 2015'te alınmıştır.
- İnternet: YUKK Genel Gerekçesi, URL: http://www.goc.gov.tr/icerik6/genel-gerekce_327_328_330_icerik adresinden 12 Mayıs 2015'te alınmıştır.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2004). *Yeni insan ve insanlar*. İstanbul: Evrim Yayınevi, 251, 253.
- Kalaycıoğlu, S., Çelik, K., Beşpınar, F. U. (2010). Gitmek mi zor kalmak mı?: Avrupa'ya erkek göçü ve geride kalan kadının gözünden göç deneyimi. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 27(1), 123-146.
- Karner, C. (2007). *Ethnicity and everyday life*. London: Routledge, 35-36, 38-39.
- Kaya, A. (2003). Önsöz., (Yazar: T. Faist). *Uluslararası göç ve ulusaşırı toplumsal alanlar*. İstanbul: Bağlam Yayınları, 13-16.
- Kaya, A., Işık, E., Şahin, B., Çağlayan, B., Aksoy, P., Elmas, E. ve Velioğlu, Ş. (2009). *Türkiye'de iç göçler bütünleşme mi geri dönüş mü? (İstanbul, Diyarbakır ve Mersin örnekleri)*, A. Kaya (Editör). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 169.
- Kaygalak, S. (2009). *Kentin mültecileri neoliberalizm koşullarında zorunlu göç ve kentleşme*. Ankara: Dipnot Yayınları, 12, 14, 17-18.
- Kentel, F., Ahıska, M. ve Genç, F. (2009). *Milletin bölünmez bütünlüğü, demokratikleşme sürecinde parçalayan milliyetçilik(ler)*. İstanbul: Tesev Yayınları, 15, 23-24.
- Kılıç, T. (2006). Bir insan hakkı olarak iltica. *Uluslararası göç sempozyumu bildiriler*. İstanbul: Zeytinburnu Belediye Başkanlığı, 173-191.
- Kılıçaslan, E. (2006). *Almanya'daki Türklerin Türk-Alman ilişkileri açısından önemi ve Türk nüfusunun etkinliğinin artırılmasına yönelik alınabilecek tedbirler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 12, 13.
- King, R. (2012). *Theories and typologies of migration: an overview and a primer*. Willy Brandt Series of Working Papers in International Migration and Ethnic Relations 3/12. Sweden: Malmö Institute for Studies of Migration, Diversity and Welfare (MIM) and Malmö University, 13, 21-22.
- Kirişçi, K. (2014). *Misafirliğin ötesine geçerken Türkiye'nin Suriyeli mülteciler sınavı*. (Çev. S. Karaca). Ankara: Brookings Enstitüsü ve Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK), 29.
- Kirişçi, S., ve Karaca, S. (2015). Hoşgörü ve çelişkiler: 1989, 1991 ve 2011'de Türkiye'ye yönelen kitlesel mülteci akınları., M.M. Erdoğan ve A. Kaya (Editörler). *Türkiye'nin*

- göç tarihi: 14. yüzyıldan 21. yüzyıla Türkiye'ye göçler.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 295-314.
- Kolukırmık, S. (2009). Mülteci ve sığınmacı olgusunun medyadaki görünümü: medya politikası üzerine bir değerlendirme. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 1-20.
- Köse, H. (2008). Lefebvre ve modern dünyada gündelik hayat. *Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Kuram ve Araştırma Dergisi*, Güz 27, 7-26.
- Kuş, E. (2012). *Nicel-nitel araştırma teknikleri: sosyal bilimlerde araştırma teknikleri nicel mi nitel mi?*. Ankara: Anı Yayıncılık, 46-47, 77-78, 101.
- Kümbetoğlu, B. (2015). *Sosyoloji ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*. Ankara: Bağlam Yayıncılık, 17-18, 42, 71-73, 97-100, 154.
- Lee, E. S. (1966). A theory of migration. *Demography*, 3(1), 47-57.
- Lefebvre, H. ve Regulier, K. (2005). Gündelik hayat ve ritimleri. (Çev. E. Gen). *Birikim Dergisi*, Sayı 191.
- Lefebvre, H. (2013). *Modern dünyada gündelik hayat* (Çev. I. Gürbüz). İstanbul: Metis Yayınları. (Eserin orijinali 1968'de yayımlandı), 35-36, 40.
- Linstrom, C. (2003). *Addressing the root causes of forced migration: A European Union policy of containment*. United Kingdom: University of Oxford Refugee Studies Centre Working Paper No: 12, September, 3-4.
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., ve Taylor, J. E. (2014). Uluslararası göç kuramlarının bir değerlendirmesi (Çev. S. Dedeoğlu, B. Oskay, Ç. Özbek, İ. Sirkeci ve M. M. Yüceşahin). *Göç Dergisi*, 1(1), 11-46. (Orijinal makalenin yayım tarihi, 1993).
- Mayring, P. (2011). *Nitel sosyal araştırmaya giriş: nitel düşünce için bir rehber*. (Çev. A. Gümüş ve M. S. Durgun). Ankara: Bilgesu Yayıncılık. (Eserin orijinali 1990'da yayımlandı), 73.
- Neuman, W. L. (2012). *Toplumsal araştırma yöntemleri: nicel ve nitel yaklaşımlar birinci cilt*. (Çev. S. Özge). İstanbul: Yayınodası. (Eserin orijinali 1991'de yayımlandı), 164, 206.
- Orhan, O., ve Senyücel Gündoğar, S. (2015). Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye etkileri. ORSAM Rapor No: 195. Ankara: ORSAM ve TESEV, 10, 12.
- Özcan, Y.Z. (1998). İçgöçün tanımı ve verileri ile ilgili bazı sorunlar. *Türkiye'de içgöç, sorunsal alanları ve araştırma yöntemleri konferansı 6-8 Haziran 1997 Bolu-Gerede*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 78-90.
- Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: sosyal bilimlerde yöntembilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323-343.

- Özden, Ş. (2013). Syrian refugees in Turkey. MPC Research Reports 2013/05, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, San Domenico di Fiesole (FI): European University Institute, 5.
- Özen, H. (2014). Trauma of Chechen refugee women living in İstanbul: meaning making and coping strategies, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Sabancı Üniversitesi.
- Özgür Baklacioğlu, N (2009). Hayır kurumlarında mültecinin yeniden inşası: uluslararası sosyal aktörden sadakanın nesnesine. *Uluslararası sosyal haklar sempozyumu 22-23 Ekim 2009 Akdeniz Üniversitesi, Antalya bildiri kitabı*. Ankara: Belediye-İş Sendikası Yayını, 442-452.
- Özgür Baklacioğlu, N. (2011). İltica alanında dolaylı sınırdışı pratiği olarak “entegrasyon”. İltica., Ö.Çelebi, S. Özçüremiz ve Ş. Türkay (Editörler). *Uluslararası göç ve vatansızlık: kuram, gözlem ve politika*. Ankara: BMMYK, 357-373.
- Peker, B. ve Sancar, M. (2002). Mülteciler ve iltica hakkı, yaşamın kısıyındakilere hoşgeldin diyebilmek. Ankara: İnsan Hakları Derneği Yayını, 6-7, 9-10, 13-15.
- Petersen, W. (1958). A general typology of migration. *American Sociological Review*, 23(3), 256-266.
- Poloma, M. M. (2011). *Çağdaş sosyoloji kuramları*. (Çev. H. Erbaş). Ankara: Palme Yayıncılık. (Eserin orijinali 1979’da yayımlandı), 253.
- Ravenstein, E. G. (1885). The laws of migration. *Journal of the Statistical Society of London*. 48(2), (Tun., 1885), 167-235. (Published by: Blackwell Publishing for the Royal Statistical Society)
- Said, E. (2015). *Entelektüel: sürgün, marjinal, yabancı*. (Çev. T. Birkan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Eserin Orijinali 1994’de yayımlandı), 60, 70.
- Saraçlı, M. (2011). *Uluslararası hukukta yerinden edilmiş kişiler*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2, 22, 25-26, 44-45.
- Scott, J.C. (2014). *Tahakküm ve direniş sanatları: gizil senaryolar*. (Çev. A. Türker). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Eserin Orijinali 1990’da yayımlandı), 21-22, 27, 35, 38, 44, 47, 61-62.
- Sirkeci, İ. ve Cohen, J. H. (2015). Hareketlilik, göç, güvensizlik. *İdeal Kent, Kent Araştırmaları Dergisi*, Sayı 15, 8-21.
- Stelaku, V. (2007). Alan, mekan ve kimlik- Kapadokyalı iki Rum grubunun yerleşiminde bellek ve din. R. Hirschman. (Editör). *Ege’yi geçerken 1923 Türk-Yunan zorunlu nüfus mübadelesi*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 271-290.
- Sunata, U. (2013). Göçmen işçinin sıla hasreti: bir yabancılaşma hikâyesi. *Sosyoloji Dergisi*, 3(27), 197-218.

- Swartz, D. (2013). *Kültür ve iktidar: Pierre Bourdieu'nün sosyolojisi*. (Çev. E. Gen). İstanbul: İletişim Yayınları. (Eserin orijinali 1997'de yayımlandı), 144, 165.
- Şahin, B. (2010). *Almanya'daki Türkler: misafir işçilikten ulusötesi (transnasyonel) bağların oluşumuna geçiş süreci*. Ankara: Phoenix Yayınları, 63-64.
- Şahin, C. (2001). Yurt dışı göçün bireyin psikolojik sağlığı üzerindeki etkisine ilişkin kuramsal bir inceleme. *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(2), 57-67.
- Şahin, Ö. ve Balta, E. (2001). Gündelik yaşamı dönüştürmek ve marksist düşünce. *Praksis*, Sayı 4, 185-217.
- Şen, M. (2014). Türkiye'de iç göçlerin neden ve sonuç kapsamında incelenmesi. *Çalışma ve Toplum*, Sayı 1, 231-256.
- Şenol Sert, D. (2012). Uluslararası göç yazınında bütüncü bir kurama doğru. *Küreselleşme çağında göç kavramlar, tartışmalar.*, S. G. İhlamur-Öner ve N. A. Şirin Öner (Editörler). İstanbul: İletişim Yayınları, 29-47.
- Şerif, M. ve W. Şerif C. (1996). *Sosyal psikolojiye giriş II*. (Çev. M. Atakay ve A. Yavuz). İstanbul: Sosyal Yayınlar. (Eserin Orijinali 1948'de yayımlandı), 649.
- Şirin Öner, N. A. (2012). Göç çalışmalarında temel kavramlar., S. G. İhlamur-Öner ve N. A. Şirin Öner. (Editörler). *Küreselleşme çağında göç kavramlar, tartışmalar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 13-27.
- TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu (2010). *İnsan hakları ışığında Türkiye'de bulunan mülteciler, sığınmacılar ve yasadışı göçmenlerin sorunları*. Ankara: TBMM Basımevi, 147, 151-152, 154.
- Tekeli, İ. (2000). Gündelik yaşam üzerinde düşünceler., F. Atacan, F. Ercan, H. Kurtulmuş, M. Türkay (Editörler). *Mübeccel Kıray İçin Yazılar*. İstanbul: Bağlam Yayınları, 339-354.
- Tekeli, İ. (2014). *Göç ve ötesi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 141.
- Tolay, J. (2011). Türkiye'de mültecilere yönelik söylemler ve söylemlerin politikalara etkisi., Ö.Çelebi, S. Özçüremiz ve Ş. Türkay (Editörler). *Uluslararası göç ve vatansızlık: kuram, gözlem ve politika*. Ankara: BMMYK, 201-213.
- Tomanbay, İ. (2004). Sığınmacı ve göçmen alanında kavram sorunu. *Umuda Doğru*, 4(13), 3-7.
- Turton, D. (2003). *Conceptualising forced migration*. United Kingdom: University of Oxford Refugee Studies Centre Working Paper No: 12, October, 7-8, 10-12.
- Uluslararası Göç Örgütü (IOM). (2009). Göç terimleri sözlüğü. No: 18. 2, 5, 22, 37, 43, 59-60, 69.
- USAK. (2013). Sınırlar arasında yaşam savaşı: Suriyeli mülteciler. USAK Sosyal Araştırmalar Merkezi USAK Raporları No: 13-04. Ankara: Usak Yayınları, 25-26.

- Ünal, S. (2014). Türkiye'nin beklenmedik konukları: "öteki" bağlamında yabancı göçmen ve mülteci deneyimi. *Zeitschrift für die Welt der Türken, Journal of World of Turks*, 6(3), 65-89.
- Ünal, T. (1998). Türkiye'de içgöçe ilişkin veri kaynaklarının değerlendirilmesi. *Türkiye'de içgöç, sorunsal alanları ve araştırma yöntemleri konferansı 6-8 Haziran 1997 Bolu-Gerede*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 91-103.
- Wood, W. B. (1994). Forced migration: local conflicts and international dilemmas. *Annals of the Association of American Geographers*, 84(4), 614-615.
- Yalçın, C. (2004). *Göç sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık, 13, 17-18, 26, 28, 31, 33, 49-54.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2003). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 73, 93-95, 158.
- Yılmaz, A. (2014). Uluslararası göç: çeşitleri, nedenleri ve etkileri. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(2), 1685-1704.
- Zayani, M. (2005). Gündelik hayat ve ritimleri giriş yazısı. (Çev. E. Gen). *Birikim Dergisi*, Sayı 191.

EKLER

EK-1. Saha Katılımcılarının Hikâyeleri

Katılımcı 1: Kadın, 30 yaşında, Türkmen. İyi düzeyde Türkçe ve Arapça biliyor, İlkokul mezunu ancak okuma yazma bilmiyor. Evli, 5 çocuğu var. Türkiye'ye Halep'ten gelmişler ve 28 aydır Türkiye'de yaşıyorlar. Geçici koruma kimliği var. Suriye'de esnaf olan eşi uzun süre işsiz kalınca ve ellerindeki tüm maddi kaynaklar tükenince İstanbul'a çalışmaya gelmiş. Eşi gittikten sonra Suriye'de çocukları ile kalan katılımcı, yaşadıkları yere bombalar atılmaya başlayınca ağabeyi ve çocukları ile birlikte sınırı yürüyerek Türkiye'ye geçmişler. Eşi mahallede bulunan bir yardım derneğinde çalışıyor ve bir yandan da dernekte tercümanlık yapıyor. Düzenli bir gelirleri yok, eşinin yaptığı bu işlerden kazandıkları parayla geçimlerini sağlamaya çalışıyorlar. Eşi ve kendisi mahalleye yeni gelen Suriyelilere ev bulma konularında yardımcı oluyorlar.

Katılımcı 2: Erkek olan katılımcı 25 yaşında, Arap. Arapça biliyor. Evli ve 1 çocuğu var. Halep'ten 14 ay önce Türkiye'ye göç etmişler. Geçici koruma kimliği var. Suriye'de imam olarak çalışan katılımcı aynı zamanda üniversitede İlahiyat ikinci sınıfı öğrencisiymiş. Savaş ortamında ekonomik yetersizlikler sebebiyle önce İstanbul'a iş aramaya gelmiş, iş bulamayınca tekrar Suriye'ye geri dönmüş. Ancak döndükten sonra kendisine Işid tarafından onlara katılması için yapılan baskı ve ölüm tehditlerinin ardından eşi ve çocuğuyla birlikte Türkiye'ye gelmek zorunda kalmış. Şu an Suriyelilerin kurdukları okulda öğretmenlik yapıyor, Kuran dersleri veriyor.

Katılımcı 3: 49 yaşında olan erkek katılımcı Türkmen. Türkçe ve Arapça biliyor. Evli ve 4 çocuk sahibi, ortaokul mezunu. Oradayken evinin, işinin olduğunu söyleyen katılımcı yaşadıkları yere atılan bombaların ardından ölümün yanı başlarına geldiğini görünce dayanamayıp birkaç eşya alıp ailesiyle birlikte Humus'tan Türkiye'ye gelmişler. 25 aydır Türkiye'de yaşıyorlar. Geçici koruma kimliği var. İlk geldiklerinde ellerindeki parayla geçinmişler ancak paranın tükenmesiyle zorluklar yaşamaya başlamışlar. Uzun süre iş aramasına rağmen yaşı büyük olduğu için iş bulamamış. O süreçte 22 yaşındaki büyük oğlu bir atölyede çalışmaya başlamış, oradan gelen parayla ve yardımlarla geçinmişler. Şu an kendisi de iş bulmuş, mobilyacıda çalışıyor.

Katılımcı 4: Kadın, 33 yaşında, Türkmen. Türkçe ve Arapça biliyor. İlkokul mezunu olan katılımcı evli ve 6 çocuğu var. Halep'te yaşayan aile, çatışmaların şiddetlenmesinin ardından

köylerine gitmiş. Ancak bu da kurtuluş olmamış. Işid'in köylerine gelmesinin ardından baskı ve zulüm nedeniyle çok zorluk yaşamışlar ve son olarak Işid çocuklarını isteyince Türkiye'ye gelmişler. 15 aydır burada yaşıyorlar, geçici koruma kimliği var. Eşi Suriye'de ayakkabıcı olan Katılımcı 4, Türkiye'ye geldikleri ilk zamanlarda eşinin kısa bir süre iş bulamadığını söylüyor. Şu an eşi, çantacıda haftalık 250 TL maaşla çalışıyor. Yaşadıkları evin kentsel dönüşüm nedeniyle yıkılmasının ardından aynı mahallede yaşayan eşinin ağabeyinin yanına taşınmışlar; ev arıyorlar. Katılımcı, Suriyeli ve çok sayıda çocukları olduğu için kendilerine ev verilmediğini söylüyor.

Katılımcı 5: 64 yaşındaki kadın katılımcı Türkmen. Türkçe ve Arapça biliyor. Hiç okula gitmemiş, okuma yazma bilmiyor. Eşi vefat etmiş ve 7 (4 kız, 3 erkek) çocuğu var. En büyük oğlu ile birlikte Türkiye'ye gelmiş, 47 aydır burada, geçici koruma kimliği var. Katılımcının tüm çocukları ve onların aileleri de farklı zamanlarda Türkiye'ye gelmişler. Çocukları Gaziantep, İstanbul ve Ankara'da ikamet ediyorlar. Suriye'de iken bütün çocuklarının aynı yerde (Halep) yaşadığını ifade eden katılımcı, savaşın hayatlarını paramparça ettiğini söylüyor. Şu an Ankara'da kızının yanında yaşıyor ancak kışın İstanbul'da yaşayan diğer kızının yanına gideceğini söylüyor. Bu yaşta *"kaderde bunu da görmek varmış"* diyen katılımcı çok zorluk çektiğini belirtiyor. Geçimini çocukları üstleniyor.

Katılımcı 6: Kadın, 22 yaşında ve Arap. Ailenin en büyük çocuğu olan katılımcının 3 kardeşi var. Kendisi bekâr ve Suriye'de iken iktisat okuyormuş. Çatışmalar artınca önce Suriye'de farklı bir yere gitmişler sonra tekrar evlerine geri dönmüşler. Ancak korku, ölüm ve tecavüzlerin artması nedeniyle babalarının kararıyla, ailesiyle birlikte Suriye'den -Halep- Türkiye'ye gelmişler. Suriye'den otobüsle gelen katılımcı ve ailesi, pasaport ve belgeleri olduğu için sınırda herhangi bir sorun yaşamamışlar. Türkiye'de önce Kilis'te kısa bir süre kalmışlar, ardından akrabalarının yardımıyla Ankara'ya gelmişler. 13 aydır Türkiye'de yaşayan katılımcı, geçici koruma kimliğine sahip. Görüşmemizde, yarım kalan hayalleri olduğunu, bir an önce savaşın bitmesini ve ülkesine dönerek okulunu tamamlamak istediğini sıklıkla tekrar etti. Ayrıca Türkiye'de her anlamda zorluk yaşadığını ve çok fazla özlem hissettiğini belirtti. Suriye'de ekonomik durumlarının oldukça iyi olduğunu ifade eden katılımcının babası burada akrabalarının vasıtasıyla mobilyacıda iş bulmuş, aylık 1000 TL kazanıyor, evin geçimini sağlıyor. Ayrıca belediye ve derneklerden yardım alıyorlar.

Katılımcı 7: 31 yaşında, erkek olan katılımcı Arap. Arapça ve Türkçe biliyor. Üniversite mezunu, bekâr. Türkiye'ye Halep'ten gelmiş. 2 yıldır burada ailesiyle birlikte yaşıyor. Suriyeli çocukların eğitimden kopmalarının engellenmemesi için sivil toplum kuruluşlarının desteğiyle okul açmışlar, kendisi okulun yöneticiliğini yapıyor ve okulun varlığını çok önemsiyor. Okuldaki hocalara gelen yardımlara göre düzensiz şekilde maaş ödendiğini söylüyor.

Katılımcı 8: Kadın, 43 yaşında, Türkmen. Türkçe ve Arapça biliyor. 1 yıldır Türkiye'de yaşıyorlar, geçici koruma kimliği var. 6 çocuğu (4 erkek, 2 kız) olan katılımcının çocuklarından bir oğlu Türkiye'de üniversite öğrencisi, diğer oğlu Suriye'de üniversiteyi kazanmış ancak Türkiye'ye geldikleri için devam edememiş, denklik almakta problem yaşıyor. Bir diğer oğlu Ukrayna'da Tıp Fakültesi öğrencisiymiş fakat Suriye'de çatışma çıkıp, ailenin maddi durumu bozulunca üniversiteyi bırakmış. Kızı ise Suriye'de Kimya Bölümü 3.sınıf öğrencisiymiş, Türkiye'ye gelince eğitimi yarım kalmış, şu an bir eczanede çalışıyor. 16 yaşında olan bir diğer kızı okula devam etmiyor, en küçüğü olan erkek çocuğu ise ilkokul öğrencisi. Suriye'de iken ekonomik durumları çok iyi olan katılımcının eşinin kendi işyeri varmış, oto sanayi işleri yapıyormuş. Şimdi ise Ostim'de oto tamirde işçi olarak çalışıyor.

Katılımcı 9: 36 yaşında, kadın, bekâr, Arap. Yüksekokul mezunu. Suriye'de iken resim öğretmeniymiş. Ölüm ve şiddete şahit olunca ağabeyi ve onun ailesiyle birlikte Suriye Humus'tan Türkiye'ye gelmiş, 22 aydır burada yaşıyor ve geçici koruma kimliği var. Suriye'de annesi ölen katılımcının babası Türkiye'ye gelmek istememiş. Bir ablası Lübnan'a gitmiş, diğer ablaları ise hala Suriye'de yaşıyorlar. Katılımcı bu nedenle sürekli Suriye'de kalan babası ve kardeşlerini düşündüğünü söylüyor. Şu an kendisiyle evlenmek isteyen bir Türk'ün olduğunu ancak dil sorunu nedeniyle nasıl anlaşacaklarını bilmediğini anlatıyor. Ağabeyi ve yengesi ile yaşayan katılımcı, çalışmıyor. Evin geçimi, ağabeyinin kazandığı para ve yardımlarla sağlanıyor.

Katılımcı 10: 4 erkek ve 2 kız kardeşi olan 24 yaşındaki erkek katılımcı Şam'da üniversite son sınıf öğrencisiyken çatışmalar nedeniyle gençler askere çağırılmaya başlanınca korkarak okulu bırakmak zorunda kalmış ve ailesinin yanına Halep'e dönmüş. Halep'te bir hastanede İngilizce tercüman olarak çalışırken Işid'in hastaneyi kapatmasıyla işini kaybetmiş. Arapça,

İngilizce biliyor ve şu an Türkçe kursuna gidiyor, oldukça iyi Türkçe konuşmaya başlamış. Katılımcı 10'un iki küçük kardeşi ile anne ve babası dışında tüm kardeşleri Türkiye'de yaşıyor. Aileden ilk olarak ağabeyi Türkiye'ye gelmiş ve Konya'da bir iş bularak orada yaşamaya başlamış. Sonrasında kız kardeşleri ve kendisi de ağabeyinin yanına, Konya'ya gelmişler. Konya'da bir ay kalan katılımcı orada bir ayakkabı fabrikasında çalışmış. İşten atılınca Ankara'ya gelmiş. Şu an Suriyeli arkadaşları ile birlikte, aynı evde kalıyor. 14 aydır Türkiye'de ikamet ediyor, geçici koruma kimliği var.

Katılımcı 11: Kadın, 34 yaşında, evli, Arap, ilkokul mezunu. Eşi Türkmen olduğundan Türkçe biliyor. 5 çocuğu olan katılımcı 1,5 senedir Türkiye'de yaşıyor, geçici koruma kimliği var. Halep'ten önce İstanbul Esenler'e gelmişler ancak yaşam şartlarının ağırlığından dolayı kendisi çocuklarıyla birlikte Ankara'ya gelmiş, geçimlerini eşi sağlıyor, gıda yardımı alıyorlar. Eşi şu an İstanbul'da ayakkabı atölyesinde çalışıyor, ayda bir hafta sonu yanlarına geliyor.

Katılımcı 12: 33 yaşında olan kadın katılımcı Türkmen. 20 yaşında evlenmiş, lise mezunu. 5, 8 ve 10 yaşlarında 3 çocuğu var. Türkçe ve Arapça biliyor. Suriye Halep'ten 3 yıl önce Kilis'e gelmişler. Önce Kilis'te bir evde kalmışlar sonra konteyner kentte yaşamaya başlamışlar. Yaşam koşulları pahalı olduğu için akrabaları yardımıyla Ankara'ya gelmişler. Eşi Ankara'da Suriyeli mültecilere yardım faaliyeti yürüten bir sivil toplum kuruluşunda çalışıyor.

Katılımcı 13: Erkek, 23 yaşında, bekâr, Arap. Türkçe öğreniyor, anlamaya başladığını söylüyor ancak konuşmıyor; dil sorunu yüzünden sıkıntı yaşadığını ifade ediyor. Suriye'de iken üniversite öğrencisiymiş. 20 ay önce ailesi ile birlikte yaşadıkları mahalleye bombalar atılmaya başlaması nedeniyle Suriye'nin Halep kentinden Ankara'da yaşayan dayısı aracılığıyla buraya gelmişler, geçici koruma kimliği var. Doktor olan babası ve kendisinin iş ararken çok zorluk yaşadığını belirtiyor. Kendisi şu an marangozun yanında çıraklık yapıyor. En kısa zamanda üniversite eğitimine devam etmek istediğini söylüyor.

Katılımcı 14: 32 yaşında olan Arap katılımcı evli ve 2 çocuk annesi. Üniversite mezunu. Suriye'de iken kendisi İngilizce öğretmeni, eşi de trafik polisi olarak çalışıyormuş. Artan baskı ve şiddet yüzünden Suriye Humus'tan 1 yıl önce Türkiye'ye gelmişler, geçici koruma kimliği var. Katılımcı 14, Suriye'de daha önce oldukça rahat bir yaşamları olduğunu

söylüyor. Eşi Türkiye'ye geldiğinden beri geçici pek çok işte çalışmış, şu an işsiz, geçimlerini sosyal yardımlarla sağlıyorlar. Kendisi de iş arıyor. Katılımcı dil bilmediği için hem iş bulamadığını hem de kendisini çok yalnız hissettiğini söylüyor. Türkçe kursuna gidiyor.

Katılımcı 15: 37 yaşında, erkek, Arap. Evli ve üç çocuğu var. Hem annesi hem de eşi Türkmen olduğu için çok iyi Türkçe biliyor. Üniversite mezunu, Suriye'de iken memur olarak çalışıyormuş. Çatışmaların şiddetlenmesinin ardından ailesiyle Kilis'e gelmişler. Kilis'te önce yerel halktan biri evlerini kendilerine kira bedeli almaksızın vermiş, orada kalmışlar. Bu süreçte kendisi yardım faaliyetleri yürüten bir dernekte çalışıyormuş. Sık sık Gaziantep ve Suriye'ye gitmek zorunda kaldığından ailesi konteyner kente yerleşmiş. O sırada Ankara'da bir sivil toplum kuruluşunda iş imkânı oluşmuş. Katılımcı ailesinden çok uzun süre ayrı kalması ve çocuklarına özlem duyması nedeniyle işi kabul etmiş, ailesiyle birlikte buraya gelmişler.

EK-2. Saha Fotoğrafları

Foto 1

Foto 2

Foto3

Foto 4

Foto 5

Foto 6

Foto 7

Foto 8

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Uludağ, Hilal
Doğum tarihi ve yeri : 17.12.1989/Edirne

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek Lisans	Gazi Üniversitesi/Sosyoloji Anabilim Dalı	Devam ediyor
Lisans	Hacettepe Üniversitesi/Sosyoloji	2011

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2014- devam ediyor	Gazi Üniversitesi	Araştırma Görevlisi

Yabancı Dil

İngilizce

GAZİ GELECEKTİR..

(Faint, illegible handwritten text, possibly a signature or date)

